

BANGHA BÉLA S. J.

**MAGYARORSZÁG UJJÁÉPÍTÉSE
ÉS A KERESZTÉNYSÉG**

**Szent István Társaság
1920**

TARTALOM

ELŐSZÓ

BEVEZETÉS

Magyarország katasztrófája

Katasztrófánk okai

Az újjáépítés

A liberális gondolat

Az egyén joga vagy a közjó kultusza?

Gazdasági élet és szabadrablás

A modern bankuralom

Modern nemzetgazdászok a bankuralom ellen

Bankvilág és közélet

A plutokrácia túltengése

A nagytőke és a világpolitika

Sajtó és liberalizmus

A liberalizmus és a szabadkőművesség

A liberalizmus és a zsidóság

A liberalizmus bukása

Jövönk és a liberalizmus

A szocialista gondolat

Munkásmozgalom és szociáldemokrácia

A munkásmozgalom elfajulása

Szocializmus és spekuláció

A marxizmus belső valótlanága

A szocializmus törekvései a valóságban

A szociáldemokrácia kettős arca

Szociáldemokrácia és zsidóság

Kapcsolatok a vörös és az arany internacionálé között

A szociáldemokrácia kultúrelenensége

Erkölc és szocializmus

Lesz-e okulás?

A munkásmozgalmak reformja

A keresztény nemzeti gondolat

Az állam élete és a kereszténység

A nemzeti eszme és a kereszténység

Egyház és állam

Miért siklott le a kereszténység a társadalmat irányító tényezők sorából?

A kereszténység és haladás

A kereszténység és a felekezeti kérdés

A keresztény Magyarország és a katolicizmus

A zsidókérdés

Tanulságok és okulások

Népfelvilágosítás

A falu népe

Demokrácia

Monarchia vagy köztársaság?

A születési előjogok

ÖSSZEFOGLALÁS

ELŐSZÓ

Az ország elveszett s az ország újra - élni akar.

Rengeteg akadály és ellenség az egyik oldalon, rengeteg jószándék és elszántság a másikon. De ahol a jószándék és az elszántság van, ugyanott - ez az érzésem - rengeteg a tájékozatlanság is és roppantul ritka a lezállás a problémák mélyéig. A rettenetes katasztrófákból tanultunk, de, úgy látszik, csak felszínesen; szenvedéseinkből ki akarunk lábalni, de nem keressük a bajok igazibb forrásait s a gyógyulás teljes és mélyreható eszközeit. Így az a veszély fenyeget, hogy nemzeti és keresztény ébredésünk múló és eredménytelen vergődés lesz csupán s az úgynevezett keresztény kurzus csakugyan csak - „kurzus” marad.

Az alábbi fejtegetések egy hazája sorsán aggódó lélek elmélkedéseinek s tanulmányainak eredményei, aki részben már a szovjeturalom idején, részben azóta állandóan azon a kérdéson tűnődik, miként lehetne honfitársainak legalább értékesebb részét a teljes és nagyarányú országmentés módszereinek megnyerni s kiragadni abból az optimizmusból vagy felületességéből, amely némi felbuzdulással, néhány hazafias vagy antiszemita szólammal, küszöbalatti sejtések és érzések e feltörő eredőivel véli megmenthetni a sír szélére roskadt hazát.

A szerző előre sejtette, hogy az országrombolás egészséges reakciójaként nemzeti és keresztény felbuzdulás fog jelentkezni, de előre látta azt is, hogy ez az ébredés, hacsak határozott célpontok és biztos, világos, keresztény meggyőződések nem alakulnak ki a nemzet lelkében, felszínes és meddő marad, esetleg új bajokba, visszaesésekbe és - szegyenbe juttat bennünket. Ennek a veszélynek némi megelőzése végett írta meg könyvét.

Ezt a könyvet elejétől végig erős meggyőződés és hit fűti át. Előre sejtem, hogy sokan a szerző egyéniségét fogják olyannak tekinteni, mint akit világnézetében s okoskodásaiban szükségképp előítéletek vezetnek. Ezt a felfogást leghatározottabban vissza kell utasítanom. Nem azért vallom a kereszténységet minden egészséges nemzetépítő munka egyedül biztos alapjául, mert pap vagyok s a Jézustársaság tagja, hanem inkább fordítva: azért vagyok szívvel-lélekkel az, aki és ami vagyok, mert a meggyőződésem ide vezettek és ide vezetnek minden felkelő nappal újból és újból. Az elfogultság vádját azokra hárítom vissza, akik minden meggyőződést és nézetet szentnek és jogosultnak tartanak, csak azt nem, amely a divatos liberális doktrínákkal ellenkezni mer.

Célomat félig már azzal is elérem, ha sikerül honfitársaimat legalább gondolkozóba ejtenem. Nagyról: mindenről van szó s ha egészségesen tenni akarunk, mindenekelőtt nem szabad félnünk az elfogulatlan, komoly és őszinte gondolkozástól.

Budapest, 1920 tavaszán.

Bangha Béla S. J.

BEVEZETÉS

Magyarország katasztrófája

*«S a sirt, hol nemzet süllyed el,
Népek veszik körül
S az ember millióinak
Szemében gyászkonny ül.»*

Vörösmarty.

A nagypénteki lamentáció szavai, Jeremiás siralmi tolulnak ma ajkunkra, ha nemzetünk szörnyű katasztrófáiról emlékezünk. Mintha csak rólunk szólna a szomorkodás bús zsoltára szóról-szóra:

«Miképpen ül magában a város, mely néppel volt tele; özvegygé lett a népek asszonya; a tartományok fejedelme adófizetővé lett! Sírván sír éjjel és könnyei folynak orcáin; nincs, aki vigasztalja őt minden szerelmesei közül; minden barátai megvetik őt és ellenségeivé lettek... Sion útjai szomorkodnak, azért hogy nincsenek, kik az ünnepre jöjjenek; kapui mind lerontattak; papjai sírnak, szüzei epekednek s önmaga elnyomatott a keserúségtől. Ellenségei az ő fejévé lettek, gyűlölői meggazdagodtak, kisdedei fogságra vitettek a nyomorgató színe előtt. Oda van Sion leányának minden ékessége; fejedelmei olyanokká lettek, mint a legelőt nem találó kosok és erőtlenül mennek a kergető színe előtt... Minden népe fohászkodik és kenyeret keres; minden drágaságait odaadják eledelért, hogy megéledjenek... Ó, ti mindnyájan, kik átmentek az úton, figyelmezzetek és lássátok, ha vagy-e fájdalom, mint az én fájdalom! Elhomályosodnak a könnyhullatás miatt szemeim; felháborodnak belső részeim, májam a földre omlik az én népem leányának romlása miatt, midőn a kisdéd és csecsemő eleped a város utcáin... Feltátják terád szájukat minden ellenségeid; süvöltenek és csikorgatják fogaikat és mondják: Nyeljük el őt! Íme ez a nap, melyet vártunk! A csecsemő nyelve ínyéhez ragadott a szomjúságban; kenyeret kérnek a kisdédék és nincs, ki szegne nekik. Akik gyönyörűségben lakmároztak, elvesznek az utakon; akik bíborban neveltettek, a sarat ölelgetik... Örökségünk idegenekre szállott, házaink a külföldiekre. Árvák lettünk atya nélkül, anyáink mint az özvegyek. Vizünket pénzen isszuk, fánkat pénzen vesszük. Szolgák uralkodnak rajtunk és nincs, ki megszabadítson azok kezéből!»

Ez ma a mi helyzetünk. Álmunkból fel-felriadva kérdezzük: lehetséges-e? Csakugyan megtörtént-e mindez? Hogy a háborút elvesztettük, hogy forradalmak közé sodródtunk, hogy rémuralom volt nálunk, hogy felforgatták, felnégyelték az országot s a megmaradt részét is kifosztotta az idegen megszállás, hogy most éhínség s irtózatos gazdasági pangás, van s mindennek tetejébe a békeszerződés zsarnoki önkényeit nyögjük? Igaz az, hogy Szent István birodalma romokban hever? Hogy történeti tradícióinktól megfosztva, természetes földrajzi kereteinkből kiforgatva, gazdaságilag életképtelenül meredünk, mint a leégett ember, a romok közé? Hogy olyanok vagyunk, mint egy magányos őrtorony az összeomló vár közepén? Egy villámsújtotta tölgy, amelynek törzsét kicsiny részben meghagyta ugyan a tüzes égierő, de letépte lombját, lehántotta kérgét s elperzselte gyökerét? Sajnos, mindez igaz, s ha nem bíznánk egy felsőbb Irgalom csodáiban, abban, hogy a Szentírás szerint «Isten gyógyíthatókká teremtette a népeket», fel kellene kiáltanunk a lengyel szabadsághős szavát magunkra fordítva: Finis Hungariae, vége Magyarországnak!

S hogy oly hirtelenül jött a vég! Két évvel, öt évvel ezelőtt kinevettük volna, megbotoztuk volna, aki azt jósolja, hogy 1920-ban Magyarország 14-20 megyéből fog állni, hogy Kassa, Pozsony, Temesvár s Arad külföldön fognak feküdni s a Nagyalföldön vetőmag sem lesz elég! Ki hitte volna, hogy ily kevés kell ahhoz, hogy egy ezeréves ország romba dőljön, s amely évszázadokon át dacolt törökkel, tatárral, nyugattal, egyszerre ily közel sodródjék a nemzeti összeomlás szélére!

Pedig a katasztrófa közeledtét Kasszandrák hirdették előre, akiket kinevettek; próféták emelték fel intő, feddő, fenyegető szavukat; a szörnyű vég nem egy vészjósló tünetben vetette előre komor árnyékát; nem volt túl nehéz a destrukció lassú örlőmunkájának messze előrehaladottságát észrevenni. De, sajnos, a nemzet nem ébredt rá a szörnyű veszedelem tudatára. Cinikus összeesküvők kedvükre áshatták alá az ezeréves falakat; a nemzet egy része gondtalanul élvezte a napsütés kellemességét, a másik rész vigadt és pénzt gyűjtött, a harmadiknak pártversengés kötötte le erejét és figyelmét, a negyedik rész - vérezett és túrt s nem tekintett messzebb a holnapnál. S az ár nöttön-nőtt, feltartóztathatatlanul dagadt fel az ablakaink alatt s leperdült az idők óráján a végső homokszem, eltemetve magával a nemzeti talpraállás utolsó lehetőségeit... És jött a vég: háború - defetizmus - a háború elvesztése - a radikálisok és szocialisták forradalma - anarkia - rémuralom - idegen megszállás - Neuilly!

Nemzetünk üszkös romhalmazán ülve, mint valami népek Jóbja vagy Lázárja, nem érhetjük be a tehetetlen siránkozással, s nem temetkezhethetünk bele a kétségbeesés rezignációiba, mert ez halálunk megpecsételése volna, hanem keresnünk kell az okokat, melyek ezt a rettenetes földindulást és végítéletet a fejünkre hozták s a módokat, ahogy ezeknek a kártevő okoknak továbbható pusztításait megakadályozhatjuk. Nem a felszínes oknyomozást értjük ezalatt, ahogy azt a kávéházi bölcseledők és felületes újságírók divatosá tették, hanem azoknak a mélyebb s igazabb okoknak felderítését, amelyek lehetővé tették, hogy gazdasági és politikai ellentétekből ilyen gigantikus összecsapások s ilyen kíméletlen embermorzsolás származhatott s a huszadik század civilizált világa az elszabadult démonok megfékezésére sem erkölcsi, sem világnézeti, sem kulturális öntudatában nem talált elegendő ellensúlyozó erőt. A nagy kérdés nem az, hogy ennek vagy annak a politikusnak, kormánynak, államnak mekkora része és bűne volt a háború közvetlen felidőzésében, hanem hogy miként jutott le a civilizált, a magát nagyrészen kereszténynek nevezett világ oly mélyre, hogy a gazdasági és politikai érdekellentéteket a XX. században is csak a világtörténelem legbarbárabb háborújával s még barbárabb kényszerbékével véli kiegyenlíthetni? Az a kérdés: miért s hogyan keveredett a modern emberiség, hogyan keveredtek az egyének, pártok, osztályok, nemzetek és nemzetsoportok abba a túlfűtött, állandó háborús lázba, abba a „bellum omnium contra omnes”-be, a „mindenki háborújába mindenki ellen”, amelynek természetes és valószínűleg nem utolsó exploziója volt a háború is, a forradalom is, a bolsevizmus is? Kellett-e jönniök mindezeknek? Kellett-e és miért vagy kikért kellett ez az öt- vagy hatesztendő örület, amelyben milliók véreztek és vesztek el? Amelyben százezrek gazdagodtak meg s tízmilliók jutottak koldusbotra? S ha meg kellett kezdenünk a háborút, el kellett-e és miért kellett elvesztenünk? S ha elvesztettük, kellett-e s miért kellett még azontúl a forradalom haláltáncába is belelovagolnunk s megengednünk a vérben vonagló nemzettesten a legörültebb szadista viviszekciót? Ki volt itt a háttérben? Ki vagy mi csinálta mindezt? Kinek volt mindez érdeke? S miért nem tudott a nemzet és a nemzetek értékesebb része ellenállni a rettenetes öncsonkító, önmarcangoló örületek egész sorozatának?

A feleletet ezekre a mindennél súlyosabb kérdésekre teljes egészében majd csak a történelem fogja megadhatni. Az fogja felderíteni, mekkora tudatos szerepe volt mindabban, ami történt, a nemzetközi szabadkőművességnek¹, a szociáldemokráciának, a plutokrácia és a sajtó koronátlan nemzetközi királyainak és egyéb tényezőknek. De az általános irányelveket, melyek szerint korunk közléte berendezkedett, s amelyeknek érvényesüléséből fakadt végeredményben mindaz, ami megrázó és rettenetes, embertelen és főleg ránk magyarokra nézve szinte megsemmisítő dolog történt az utóbbi hat év folyamán, nem nehéz megállapítani már ma is s amit ezekből a megállapításokból tanulságként leszűrhetünk, magában véve is elegendő annak beláttatására, hogy nemzetünk épületét sürgősen le kell emelnünk ezeknek az irányelveknek talajáról s bátorságosabb, igazabb, béketeremtőbb elvek alapjára kell helyeznünk.

---

¹ Dr. Fr. X. Wichtl, Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepublik. (Lehmann, München.)

Katasztrófánk okai

Mint egy kétséget nem tűrő axióma áll előttünk a tétel, hogy Magyarország nem egy napon, nem is néhány hónap alatt tört össze, hanem évek sora óta került oly útra, melyen halálos válságok elé kellett jutnia.

Beteg volt az ország. Beteg volt mindenekelőtt a közléte. A 40-es évek, különösen a 48-iki s a kiegyezés utáni törvényhozás abba a végzetes hibába esett, hogy nem tartotta tiszteletben nemzeti alkotmányunk fejlődésének folytonosságát, s az akkor Európa szerte divatos forradalmi láztól érintetve, akkor is sietett nemzeti intézményeinket külföldi mintáknak és a pillanat divatos előítéleteinek áldozatul hozni, mikor arra semmi ok és szükség nem volt. Parlamentarizmusunk folytonos válságai, hosszú és lassú haldoklása, a magyar parlamentnek évtizedeken át bebizonyosodott meddősége és tehetetlensége csak egyik klasszikus példája ennek a végzetes külföld-majmolásnak, mert hiszen a parlamentarizmusnak azokról a feltételeiről, melyek ezt az intézményt Angolországban virágzóvá tették, nálunk a mai napig szó alig lehet. A magyar alkotmánytörténet tanúsága szerint alkotmányos életünk kezdet óta meglehetősen külön utakon járt, s hogy nemzetünk annyi vihar közt fennmaradt, hogy annyi benső ellenálló erőt, sőt, hogy úgy mondjam: elpusztíthatatlanságot tanúsított, annak egyik főtenyezője az volt, hogy intézményeit, berendezéseit, törvényeit nem külföldi mintákról másolta, hanem a szükség és a helyi viszonyok szerint fokról-fokra, a múltnak állandó tiszteletben tartásával fejlesztette. Mint e téren, úgy általában is az eszmei áramlatok anarkiája és kritikátlan befogadása bizonyult a nemzet életére nézve, főleg az utóbbi évtizedekben, végzetesnek. Az alkotmányosságot merő jónak, a szabadság biztosítójának tekintettük s nem vettük észre, hogy az alkotmányosság csak keret, melyben minden jó, de minden rossz is elfér s a közszabadságokat egyre jobban kiterjesztő államnak vigyáznia kell, hogy a sok szabadság közt a maga létét is megtarthassa. A liberális jelszavak, a zsidók recepciója, a latin államok páholyainak irányában mozgó s nálunk azonnal elzsidósodott szabadkőművesség gyors elterjedése és a plutokrata-szabadkőműves-pánszemita uralom alá került sajtó Magyarország szellemi ábrázatát úgyszólván egy-két éven belül kicserélték, a nemzet gondolkodását és érzésvilágát a speciálisan szemita ízű logika és morál felé terelték. A nemzet védtelen lett belső árulóival, felforgatóival, a mérges miazmák terjesztőivel szemben. A liberális és plutokrata gazdasági éra fellendülése, mely értette a módját, hogy agrárállam létünkre a kormányzatot nagyipari és merkantil sínekre terelje, végzetes visszahatással volt az ipari proletariátus fejlődésére, melyet aztán ugyanazok szerveztek meg Marx és Lassalle elméletei alapján, akik a plutokrata industrializálás érdekében a proletariátust megteremtették. A szociáldemokrata mozgalom sokáig exotikus növény maradt hazánk földjén, minek élénk bizonyítéka, hogy még az utolsó háborúelőtti parlamenti választásokon se tudott egyetlen képviselőt sem behozni az országházba. Félelmetes nagyhatalommá nálunk a szociáldemokrácia szinte máról-holnapra erősödött és sokkal hamarabb nyílt alkalma azt a forradalmi átalakulást és proletárdiktatúrát megvalósítani, amit a szociáldemokrácia egész világirodalma 50 év óta a távol jövő boldog zenéje gyanánt tervezgetett, mint azokban a nyugati országokban, ahol ez a mozgalom évtizedek óta hihetetlen erőfeszítéssel és szívóssággal hódított el sok-sok talpalattnyi földet a polgári pártok elől.

A magyar közélet fel sem ismerte a bomlasztó kórságokat, amelyek a nemzet testén rágódtak. Belefúrta magát a liberális doktrínákba s vakon követte, amit ennek nevében tőle a meghamisított közvélemény követelt. 67 óta a magyar országgyűlés sokszor a legmeddőbb közjogi-, személyi- és pártviták, obstrukciók, taktikák és egyéb játékok mutatványos bódéjává süllyedt alá; nagystílusú nemzetépítő és nemzetvédő munkára, komoly szociális problémák megoldására, a nemzet erőinek céltudatos növelésére, a legjobb fejek és szívek harmonikus összemunkálására, a szociális népjólét, kulturális fejlődés és nemzetiségi béke megszilárdítására sokakban

hiányzott a kellő műveltség, másokban a komolyság és önzetlenség. Mint egy gúny, úgy hat ma a 10-20 év előtti parlamenti naplók olvasása: mennyi hűhó semmiért s mennyi hiánya a stílusnak, a nagyságnak, a céltudatosságnak! Mennyivel fontosabb örökké az egyének hatalmi harca s a pártszempont, mint a nemzet java! S mennyire diadalmaskodik ezek mögött és által a számító, a háttérben rejlő harmadik!

Kiss Sándor feltűnést keltő cikkeiben („A Cél”-ban) remekül s nagy igazsággal fejtette ki, hogy a magyar közéletnek ez a meddősege elsősorban a zsidó-szabadjóműves sajtó céltudatos félrevezető s uszító munkájának eredménye: ez a sajtó mindig gondoskodott új és új izgató és uszító eszmékről - majd egyházpolitika, majd magyar vezényszó, majd önálló vámterület, majd külön jegybank, majd általános választói jog, majd külön hadsereg, majd háború, majd pacifizmus - csak hogy a szenzációból soha ki ne fogyjunk, s hogy a keresztény népek és a törvényhozás figyelme az ország voltaképpen elerőtlenedéséről, a plutokrácia gazdasági elhatalmasodásáról eltereltesse. Csakugyan, míg mi izgultunk és veszekedtünk azon, hogy Tiszáé legyen-e a vezetés vagy Wekerléé, hogy magyar legyen-e a vezényszó, vagy német, hogy megtűrjük-e az iskolákban a Mária-kongregációkat vagy sem, az alatt Magyarország a bankok és a tőzsde uralma alá került s a számító munkásvezérek államot szerveztek az államban.

Ez a céljátévesztett, meddön közjogi politizálás felejtette el vezetőembereinkkel a szociális kérdés óriási horderejét és fenyegető sürgősségét. Azt hitték, csak Bécs vagy a politikai ellenpártok a veszedelmesek s nem vették észre, hogy legveszedelmesebbé az a harmadik vagy negyedik rend lett, amelynek a forradalomig a parlamentben egyetlenegy képviselője sem volt. Nem vették észre, hogy a kiszarolt, kiéheztetett tömegek, azok, akik közt két évtized óta a legcéltudatosabb marxista izgatás folyt, az alkotmányosság kereteit is szétbontó állammá az államban tömörülnek, még pedig olyanok diktatori vezetése mellett, akiknek egyénisége, elvei és eljárás módja semminemű biztosítékot nem nyújtottak arra, hogy a kezükben összpontosult hatalmat a nemzet egyetemének javára fogják felhasználni. A szociáldemokrata népfélrevezetésnek és izgatásnak legteljesebb teret engedtek, ahelyett, hogy a mozgalom államellenes, romboló és erkölcstelen jellegét felismerték s vele eszerint elbántak volna. A munkásmozgalmakat a legmegbízhatóbb kalandorkezekre bízni, amellet szociális politikát nem folytatni, hanem közjogi és párturalmi kérdéseken vitázni évek-hosszat, oly kettős mulasztás volt, amelyből a romlás, a felelőtlen felforgatók felülkerekedése, az országvesztés és végül a proletárdiktatúrának nevezett kalandorfogás orosz lökés nélkül is előbb-utóbb bekövetkezett volna.

Hasonlóképp beteg volt az ország gazdasági, társadalmi, erkölcsi és szellemi élete is. Gazdasági életünkön a kufárszellemű plutokrácia lett úrrá; idegeneké lett kereskedelmünk, nagyiparunk, pénzügyünk, jórészt földünk is; a tisztességtelen elemek vitték itt a nagy szót s a magyarság értékes elemei, főleg a középosztálybeliek, elszegényedtek. A háború elvesztésének, az itthoni front összeomlásának nem csekély részben az a hallatlanul sok bűn és igazságtalanság volt az oka, amelyet ettől az üzérvilágtól, a «magyar kereskedelem» tipikus képviselőitől kellett eltűrnünk - s ebben a korrupcióban nem csak zsidók szerepeltek. Hasonlóképp beteg volt a kultúránk is, melyet a nyugati országok ideáltalan külső kultúrájának szolgálai másolása jellemezett, de nagydarab balkáni műveletlenséggel megtoldva s jókora galíciai felületességgel és szemérmetlenséggel elegyesen. Irodalmunk és sajtónk dekadenciája hű tükre s egyben leglényegesebb előmozdítója volt a nemzet e kulturális lesüllyedésének. Más, nyugati országokban is vannak ideáltalan írók és vezető egyéniségek bőven, de ott legalább megtaláljuk mellettük a legmagasabb keresztény ideáloknak is elszánt, képzett s kiemelkedően kvalitásos képviselőit; nálunk, sajnos, talán épen az idegenfajú szelekció folyamánaképpen, a nyugatnak úgyszólván csak a destruktív, hitellenes, eszmeileg felszínes irodalma és kultúrája talált bebocsátásra s utánzókra. Ami tehetség az országban mutatkozott, azt a liberális hatalmi szféra, az üzéri szellemtől irányított könyvpiac, színház és sajtó tudatosan és

öntudatlanul mindig balfelé terelte, s csak ha balfelé tért, nyújtott neki ösztönzést, biztatást, dicséretet, érvényesülést s anyagi sikereket. Nagyjaink pedig nem látták a veszélyt, mely kulturális és társadalmi életünk e rendszeres megrontásából a nemzetre hárult; nem látták s nem tettek ellene jóformán semmit. Arisztokráciánk, vezetőink, politikusaink nagy része mintha vak és siket lett volna e veszedelmekkel szemben: örökké izgett-mozgott, száz egérszülő hegyet mozgatott, szakadatlanul szónokolt és szerepelt s a lényeges kérdést mindig, mintegy varázsálomban járva, mintegy megbűvölve egy átkos babonától, messze elkerülte. Ki törekedett kultúránknak szilárd alapot keresni, biztos célpontokat tűzni ki? Ki sürgette az írás-olvasáson, a magyar nyelv tanulásán s néhány népnevelési exotikumon kívül az igazán nagystílusú s mélyreható népművelő munkát? Ki szabott hatalmas ösvényt a komoly tudományos életnek és kutatásnak? Ki alkotott Pázmány, Széchenyi és Fogarasi óta korszakos intézményeket a tudománynak, az erkölcsnek, a nemzeti irodalomnak? Ki teremtett nem a pártok és üzletek, nem a bankok és plutokraták, hanem a nemzetfenntartó erkölcsi értékek védelmére erős, versenyképes, modern és hatalmas sajtót? Az eszközeink mind megvoltak hozzá, évtizedek hosszú sora állt rendelkezésünkre, de nem tettünk semmit; nem használtuk fel erőinket s az egyetlen igazán nagyszabású s komoly kísérlet, hogy a nemzet kultúráját, gondolkodását, erkölcsi s társadalmi életét ismét kereszténnyé és magyarrá tegyük, a nagy keresztény sajtóakció az összeomlás megakasztása szempontjából szintén - későn érkezett.

Ilykép mind a két téren: politikailag és társadalmilag, közhatalmi pozícióinkban és eszmei téren teljesen fegyvertelenek s védtelenek voltunk az anarkia felszaporodó hatalmasságaival szemben. Catilinák sűrögtek-forgotak köztünk; ott voltak mindenütt; beleszóltak mindenbe, irányítottak mindent, paralizáltak minden komoly, nemzetvédő törekvést; a gúny és gyűlölet-szítás fegyvereivel tették előre lehetetlenné azokat, akikben tehetséget s akaratot láttak a nemzet felrázására, észretérítésére. A Catilinák e kémserege nem tudott volna teljes győzelmet aratni saját vezető embereink csodálatos rövidlátása és félénksége nélkül, akik részben maguk is a Catilinák által mesterségesen divatba hozott jelszavak hatása alatt állottak vagy meg voltak félemlítve s nem mertek szembefordulni az árral. Mint valami gúny hat utólag az a szinte gyermekies félelem és megjuhászodottság, mellyel számos vezető emberünk az utóbbi évek során pl. a demokráciáról, a szociáldemokráciáról, a zsidókérdésről stb. nyilatkozott: egyik sem meri nevén nevezni a gyermeket, egyik sem mond kemény őszinteségű véleményeket, mindegyik, hímez-hámoz, odaidomítja meggyőződését a napi divathoz, az újságok által kolportált s felkapott nézetekhez és jelszavakhoz; sehol egy bátor, energikus hang, sehol a teljes igazság leplezetlen s kíméletlen hangoztatása. Glaszékesztyűsen bántunk notórius betörőkkel, előzékenyen hajladoztunk ravasz népámítók és zsarnokok előtt. Vagy legalább megtettük nekik azt a nagy szívességet, hogy hallgattunk róluk s nem lepleztük le gonosz törekvéseiket. Egész sor magyar író, részben kimagasló államférfiak, nyilatkoztak, sőt könyveket írtak pl. a háború okairól; de a nemzetközi szabadkőművességről s a nagytőke szerepéről a háború felidézésében nem mondtak, nem írtak egyetlen sort. Miért? Mert féltek a zszurnaliszták kritikájától, a pánszemiták bosszújától. «Nem vagyok antiszemita» - ez volt a krédójuk, az egyetlen szilárd elv, amelyhez ragaszkodtak, s amelyben a miniszteri zsöllyeszék, a képviselőházi mandátum, a pénzbárók aranyat érő kegye, a közéleti szereplés s a szeplőtelen hírnév felé vezető út nyitját látták. Tudták hogy a zsidókérdés bátor megtárgyalása nélkül Magyarországon sem az események összefüggését megérteni, sem szociális politikát csinálni nem lehet; de azt is tudták, hogy aki a zsidókérdésről őszintén, tárgyilagosan nyilatkozni s aszerint cselekedni mer, az holnap összetört ember, kigúnyolt, lehetetlenné vált roncs lesz, s azért buzgón járták a tojástáncot, ahelyett, hogy oltani mentek volna az égő házat. Filozófiát, történelmet, szociológiát, statisztikát, publicisztikát mindenki üzhetett, az égről és a föld alól hozhatott gondolatokat, megállapításokat, konjekturákat, csak a dolog velejére nem volt szabad ráéríteni; s a mi nagyjaink, szinte egész közéleti társadalmunk vezető emberei hűségesen el is kerülték minden fontos kérdésben éppen a lényegét. És maguk is kerülték,

mint a bélpoklost, azt a néhány elszánt, nekikeseredett magyart, aki nem engedett kendőt kötni a szemére, s aki ki merete mondani, ami a lelkén feküdt, még ha a bőrét vitte is vele vásárra.

Hány nemes alakja társadalmunknak tört le az utóbbi évek során - Barkóczy kezdve - csak azért, mert saját pártfeleik cserbenhagyták, amikor ellenük a szervezett destrukció pergőtűzet indított!?

Társadalmunk jobbik felének ez a szellemi és erkölcsi megbénulása, ez a rendszeres elzárkózás a politikai és szociális tisztánlátás elől, ez a kritikátlan elfogadása azoknak a mesterségesen szőtt jelszó-hálóknak, melyeket a Catilinák egyre növekvő serege vont a magyarság szeme elé, s közéletünknek ez a meddő párt- és közjogi vitákba torlódása kitűnő alkalmat, s teljes szabadságot biztosított azoknak, akik régtől fogva tudták, hogy az ország sorsának, s jövőjének intézése ma már derékrészben egészen más tereken folyik, mint a parlamentben, s a miniszteri szobákban. A destrukció a gazdasági téren szervezkedett: kezébe kaparította az ország iparát, kereskedelmét, pénzét, részben már földjét is, kezébe vette a munkásság szervezeteinek irányítását s pozícióinak megvédésére és mozdulatainak fedezésére föltétlen uralma alá ragadta a milliók gondolkodásának vezetőjét: a sajtót. Maszknak ideig-óráig meghagyta a királyt, meghagyta a parlamentet, meghagyta a gyönyörű mondásokban parádézó politikusokat, tényleg pedig lassankint kezébe vette az ország irányítását ott, ahonnan minden impulzus, minden fék, minden tömegmozgalom igazi vezetői összefutnak: kezébe vette a pénzt s a sajtót. Más szóval: mindent.

Világos, hogy ilykép az országnak el kellett vesznie. Legföljebb az lehetett kérdés: felülről vagy alulról buktatják-e meg a magyarságot. Felülről: a bankokrácia mindenhatóvá fejlődése útján, olyfélekép, ahogy ma Franciaországban s az Egyesült Államokban - a pszeudodemokrácia e két klasszikus hazájában - a plutokrácia az egyetlen valódi politikai s társadalmi hatalom, melynek a köztársaság az ő elnökével, parlamentjével s általános választói jogával csak statisztája és kifelé kiállított strohmannja; avagy alulról: a szocialista mozgalmak által, melyekben a proletárok ismét csak kulisszák és sakkfigurák, a szemita kalandoruralom a lényeg. Október 31-én mindkét irányból egyszerre indították meg a döntő támadást, a látszatra még mindig adva annyit, hogy egy a gyermekiességig naiv magyar csoportot is felhasználtak átmenetileg cégérül - éppen úgy, mint ahogy a zsidóbankok is mindig szerették igazgatósági tagul választott keresztény mágnások nevével festeni fehérre sok sáron keresztülrágatott cégtáblájukat. A plutokrata szabadkőművességet képviselő radikális párt s a szociáldemokraták versengéséből végre is az utóbbiak kerültek ki győztesül s ezek is vitték az országot oda, ahová jutott. Nem volt az események sorában semmi meglepő vagy csak olyan is, amit előre nem láttak, biztos előérzettel s leghatározottabb szavakban meg nem jövendöltek volna azok az egynéhányak, akikben volt éleslátás a helyzet valódi rugóinak megítélésére és volt bátorság az igazság kimondására, de akiket meg nem hallott, figyelembe nem vett senki, akiket a vezető politikusok maguk is hagytak kigúnyoltatni, félrelököttni, eszelősnek, izgatónak híreszteltetni, s akiknek mégis egyedül volt igazuk. S viszont éppen az, hogy akik évtizedek óta Magyarország sorsának irányítására voltak hivatva, ennyire meglepődtek az események hirtelen fordultán - pedig nem fordulat volt ez, hanem logikus kifejlődés - éppen ez az álmélkodó, ez a megrémülten kapkodó, hirtelen földrevágódó elképedés, ez a hatalmas «nem hittük volna» bizonyítja legmeggrázóbban, hogy a magyar közélet évtizedeken át tévutakon bolygott.

Ebben a rettenetes helyzetben kerültünk bele a világháború forratagába, a nemzetközi plutokrácia által rendezett emez óriási földrengetésbe. Sorsunk előre meg volt pecsételve: bennünket a nemzetközi szabadkőművesség és plutokrácia az enyészetnek - európai gyarmatnak - szánt és erre a célra eszközül - miként Oroszországban - a szociáldemokrata forradalmat szemelte ki. A négy és egynegyedéves példátlan vérontás után a liberalizmusnak mostoha gyermeke, a

szociáldemokrácia csakugyan kicsavarta a nemzet kezéből a fegyvert, megakadályozta még abban is, hogy visszaözönlő hadával legalább a saját határait megvédje, szétzüllesztette a hadsereget, terrorizálta a jobbérzelmű, de passzív természetű polgárságot s a proletárforradalom vöröstengerébe fullasztotta az ország megmaradt kevés értékét. A forradalmak során az ellenség minden oldalról hatalmas darabokat kanyarított le az ország testéből: Szent István ezeréves birodalma darabokra szakadt. Végül pedig a proletáruralom végzetes baklövésai maguk után vonták az oláh megszállást s a nemzet végleges kifosztását. A termelés e válságos időkben megakadt, a háború s még inkább a forradalmak örült költségei, a megszállás és kiraboltság végleg megrontották pénzügyi helyzetünket: az egykor dús Kánaán ma éhínség és nyomor hazája.

A nemzet megmaradt fiai ma koldus-királyfiak gyanánt bujdosnak ősi örökük elhamvadt üszkein. Belátják, hogy maguk voltak a hibások: miért engedték nemzetükön úrrá lenni a keresztényellenes és nemzetgyilkos idegen áramlatokat, miért nem állták útját a liberális és szocialista mótelynek mindjárt kezdettől fogva! S föltették magukban, hogy minden erejük latbavetésével fel fogják támasztani a nemzetet végzetes aléltóságából, s új életet lehelnek a halálra bágyadt csontokba. Tudják, érzik, hogy a nemzet nem roskadt volna így le, nem lett volna liberális szabadrablók és sajtóbérencek, szocialista agitátorok és országfosztók áldozatává, ha benső erőiben rég meg nem torpan, ha értelmileg és erkölcsileg meg nem gyöngül s el nem veszti belső ellenállóképességét. Éppen ezért a nemzet újjáépítése munkáját elsősorban benső megújódással akarják kezdeni. Titáni feladat, melyben megrokkanni könnyű, amelyben kitartani halálos kötelesség!

Az újjáépítés

Magyarország értékes erői ma minden elmei és fizikai képességükkel azon fáradoznak, hogy a romok helyén új Magyarországot építsenek. Újjáépíteni egy elsodort nemzetet, életre keltetni egy halódó országot - óriási feladat. De lehet-e balfogás végzetesebb, mintha az újjáépítésnél nem sietünk elkerülni ugyanazokat a hibákat, amelyek miatt az első elsodortatás lehetségessé lett? Ezeket a hibákat mindenekelőtt tisztán kell meglátnunk, hogy a rekonstrukció munkájánál ne ismét homokra építsünk. Nem elég tisztogatnunk, nem elég száműznünk vagy törvény elé állítanunk az országpusztítás közvetlen tetteseit. Az új magyar Bakony megtisztogatása és a szegénylegények megbélyegzése és számonkérése csak igen csekély része lehet a rekonstrukció feltételeinek. A közvetlenül égető politikai vagy szociális feladatok: elsősorban a béke biztosítása, az éhínség megakadályozása, a termelés megindítása, a vörösláz okozta anarkisztikus jelenségek legyőzése, az ország gazdasági és pénzügyi csődjének elkerülése - mind csupa Szólont és Perikleszt igénylő feladatok - maguk még mindig nem elegendők ott, ahol magát a nemzettestet kell megszabadítanunk a fertőző kóroanyagoktól, amelyek a jelenkor szomorú eseményeiben, mint egy kelevényben fakadtak fel, s amelyeknek folytonos erjedése, ha ma kinyomtuk és betapasztottuk is a sebet, állandóan a bomlás csiráit termelik a nemzet testében s előbb-utóbb ismét külső-belső válságokba s konvulziókba kergetik a sír széléről alig feltápászkodott országot.

A nagy, nemzetújjáépítő munkában nem bízhatjuk magunkat a vakszerencsére sem, s nem elégedhetünk meg félig átgondolt tervek, ötletek s öntudatlan érzések vagy ösztönök figyelembevételével. Itt elejétől végig jól kigondolt célkitűzésekkel s határozott, tiszta programmal kell dolgoznunk. Be kell látnunk, hogy a régi „renddel” a régi slendriánt egyszerűen visszaállítanunk nem szabad; hogy nem szabad közéletünket tovább is azzal az eszmei és elvi ürességgel, az alapkérdésekben is bizonytalanul tapogatózó tájékozatlansággal, a végső cél-

pontok amaz elmosottságával vezetnünk tovább, aminővel az utóbbi félévszázad folyamán nemzetünket az örvény szélére vittük. Be kell látnunk, hogy minden társadalom s minden nemzet életének legfőbb irányítói mindig nemcsak gazdasági és politikai érdekek, hanem legelsősorban eszmék, elvek és ideálok voltak; eszmék állnak minden világtörténeti alakulás, fejlődés és fordulat háttérében; eszmékre, helyes vagy helytelen gondolatirányokra vezethető vissza mindaz, ami a múltban s jelenben jó vagy rossz, áldásos vagy kárhozatos. Mindenkorra a vezető s uralkodó eszmék sütik rá bélyegüket s egy-egy nemzet nagyra nem lehet irányító eszméinek s ideáljainak nagysága és tisztasága nélkül. Azért legelső teendő a nemzet újjáépítésének munkájában, hogy mindenekelőtt azokat az eszméket tisztázzuk és vegyük megfigyelés alá, amelyek nemzetünk életét a közelmúltban kormányozták és bajba vitték, s keressük azokat a nemzeti ideálokat, amelyek jövőnk szerencsésebb fejlődése szempontjából biztosabb irányításul szolgálhatnak.

A kor vezető eszméinek vizsgálata azzal a cézzal, hogy ami nemzeti szempontból jó bennünk, kiválasszuk, s ami rossz, megbélyegezzük s elveszük: ez a jelen fejtegetéseknek célja.

Alig szükséges külön hangsúlyoznunk, hogy ebben a vizsgálódó munkában semmitől sem kell jobban tartózkodnunk, mint az igazság elleplezésétől vagy csak félig leleplező, kendőző, simogató bemutatásából. Semmi sem ártott a múltban ügyünknek annyit, mint a féligazságokkal operálás, a kesztyűs kezű eltussolás, a bátortalan őszinteség hiánya, a radikális igazmondástól, a következetesség és az egész rendszabályok kíméletlenségétől való félelem. A rekonstrukció munkája sokkal nagyobb és fontosabb, a cél: egy nép feltámasztása halottaiból, sokkal szentebb és kockázatosabb, hogysem féligazságokkal, félmunkával, félrendszabályokkal lenne szabad eredményét veszélyeztetnünk. Most nem finom bókók és tósztok mondásáról van szó, hanem a lét vagy nemlétről, a nemzeti katasztrófa borzalmas tanulságainak teljes levonásáról, új hon-alapításról, egy tatárjárás romjainak eltakarításáról s mi több: bizton várható újabb tatárjárások veszedelmének hosszú időkre való elhárításáról. Félre most minden aggodalmas kendőzéssel, minden féligazsággal s félelhallgatással, félre minden gyávasággal s következetlenséggel. Legyünk egyszer már jó irányban is radikálisak!

A kíméletlen őszinteség s a tudat, hogy szellemileg fertőzött légkörben élünk, melynek ellenségeink terjesztette miazmáit a jobbak is akaratlanul s állandóan magukba szívják, kétszeresen indokoltá teszi, hogy semmiben se helyezkedjünk vakon azokra az álláspontokra, amelyeket sokan maguktól értetődőknek s helyeseknek tartanak, holott valójában azokat csak a destrukció apostolai, elsősorban a felforgatást előkészítő álmagyar sajtó, tették divatosakká. Nem ismerhetünk el bálványokat. Nem hajthatunk térdet jelszavak s mesterségesen uralomra juttatott elvek fétisei előtt. Revízió alá kell fognunk nagyon sok oly eszmét és szólamot, amellyel az ellenséges agitáció és taktika félrevezetett, fanatizált, uszított s dróton ráncigált bennünket. Azért, mert valamit újnak, modernnek, vívmánynak kiáltottak ki bizonyos oldalakon, még nem szabad leborulnunk előtte és sem a réginek mint ilyeneknek, sem az újnak mint ilyeneknek, hanem egyedül az igaznak és jónak kell utat és érvényesülést nyitnunk.

Melyek azok az eszmék, melyeknek alapján a jövő társadalom életének és békéjének épületét felemelhetjük? Melyik az az irány, amelynek követése kivezethet egy nemzetet a belső meghasonlás, iránytalanság, ingadozás, társadalmi harc és erkölcsi erőtlenség káoszából?

Három vezető eszme kínálkozik ma irányítóul: a liberalizmus, a szocializmus és a kereszténység.

A liberalizmus nyomta rá az utóbbi száz esztendő társadalmi, politikai és kulturális életére az uralkodó bélyegét. Ma is szinte korlátlan úr még s uralmához görcsösen ragaszkodik.

Vele állig fegyverben áll szemközt a szocialista gondolat. A liberalizmust okolva minden bajért, az ellenkező végletekbe csap s azok uralomrajuttatásától várja a jövő társadalom boldogulását.

Harmadiknak a küzdőtéren a keresztény társadalmi gondolat jelentkezik. A két véglet túlzásait egyként elítéli s a társadalmi testvériség, szolidaritás és egyensúly megteremtésében látja a jobb jövő biztosítékait.

Mind a három magáénak vallja a demokratikus, népi gondolatot, csak hogy mind a három más fogalmazásban. S hasonlóképp mind a három más-más értékelésben részesíti a nemzeti gondolatot, korunknak ezt a néha eltemetettként kezelt, de valójában szintén kimagaslón jelentékeny mozgató erejét.

Mi e gondolatok értéke? Mi bennük a helyes és elfogadható s mi bennük a kivihetetlen, a helytelen, a kártokozó? S mi legyen az újjáépítő munka álláspontja velük szemben? - íme, erről van most már szó.

A liberális gondolat

«La liberté du fort c'est l'oppression du faible.»

Lacordaire.

Az újkor pirkadása óta a liberális gondolat a társadalmi fejlődés irányelve. Odakünn és nálunk. Mi a liberalizmus? Legszelebb alapon véve: az a világnézeti és társadalmi elv, mely a keresztény hittől és szolidaritásérzettől elszakadt embert, az egyént teszi meg minden jog és törvény forrásának, az élet végcéljának, az erkölcsiség és kulturális haladás autonóm zsinórmértékének. A liberalizmus az a rendszer, amely sem a természetes emberi szolidaritásérzettel, sem még kevésbé a kereszténység magasztos igazságosság- és szeretetével nem törődik s az emberi önzést, a «szabadságot» teszi meg a közélet, kulturális és gazdasági élet sarkalatos elvévé.

Ez a liberalizmus, a kereszténység félrelökése a közéletből s a pogányság újkori felelevenítése, lassan és fokozatosan bontakozott ki az újkor folyamán. Legelőször a kulturális életben jelentkezett a középkor végén, mint irodalmi és művészeti forradalom, mint visszatérés a pogánysághoz, mint humanizmus és reneszánsz. Sok szépet és hasznosat is eredményezett, friss szellemet vitt bele a tudományos és művészeti életbe; de önmagában megélni nem tudott s fénykorában is minden éltető impulzusát a kereszténységtől kölcsönözte. Ugyanez a liberalizmus: az egyénnek felszabadítása a nagy emberi és keresztény közösség korlátai és kapcsai közül, vallási téren mint reformáció jelentkezett s a szabadgondolkodás és egyéni világnézetalkotás elvével évszázadokra összetörte, felekezetekre bontotta s jórészt közönyre és szkepszisre váltotta a középkor meleg egységben összeforrt kereszténységét. A filozófiában ugyanez a liberális gondolat teremtette meg a szubjektívizmus dogmatikáját, azt az ismeretelméletet és etikát, amely tárgyi világot és tárgyi erkölcsnormákat el nem ismer, hanem immanentizmust űz egy Hume, egy Kant, egy Hegel s a modernek ízlése szerint. A politikában a liberalizmus óriási átalakulásokat eredményezett: első lépése az abszolutizmus volt, második: az egyházpolitikai beavatkozások, a gallikanizmus és jozefinizmus, harmadik: a forradalmak, szeparációk és szekularizációk. Mindennek reflexeként a gazdasági élet terén felütötte fejét a gazdasági liberalizmus, a manchesterizmus, Quesnay, Adam Smith, Ricardo, Malthus és Spencer rendszere; a szabad verseny elve, ennek nyomában a gyár- és gépipar, a kereskedelem és közlekedésügy, a nagybankok s a plutokrácia kialakulása, egyik oldalon a fényűzés és kényelem ezeregyéji csodáival, másikon a pauperizmussal és szociáldemokráciával.

Ez a világnézeti és gazdasági liberalizmus a mai napig szinte korlátlan s ellentmondás nélküli úrként rendezkedett be a társadalmi és állami életben. A modern ember és a modern állam megszokta a keresztény hitet és morált a legfőbb dolognak tekinteni a világon s annak követelményeit mellőzni a társadalmi berendezkedésekben; a vallás szerinte jó a magánéletben s a családok csendjében, de a közélet irányítására nem való, a fórumon nincs semmi keresnivalója. Ezt a liberális krédót követtük mi is. Keresztényeknek neveztük magunkat a magánéletben s pogányok voltunk a nyilvános életben. Ahol csak bírtuk, letörtük és lefaragtuk a kereszténységnek régebb időkből megmaradt jogait és befolyását a társadalom épületének megszervezésére: jogi, irodalmi, erkölcsi s gazdasági életünket úgy rendeztük be, mintha a kereszténység egyszermindenkorra a múlté volna s a merőben atheisztikus, modern-pogány alap, az önzés és materializmus volna az egyetlen lehetséges talaj, amelyen az újkor társadalmának mozognia s élnie szabad. Az állam csak a közszabadságokat őrizte s a mindig több terjeszkedési szabadságot követelő igényeire figyelt; szolidaritásra s társadalmi egyensúlyra törekvő szociálpolitikát alig folytatott. Nem törődött azokkal, akik az irodalom, a

gazdasági élet, a tanítás s a szervezkedés szabadságával visszaéltek; nem kérdezte, mi úton gazdagodnak egyesek és szegényednek le a tömegek; hányan s mi célból furakodik annyi közvetítő a fogyasztó és termelő közé. Ránehezedett ez a liberalizmus kereskedelmünkre, iparunkra, törvényhozásunkra, sajtónkra, nevelésünkre is. Mint valami dogmát, hirdették nekünk csaknem egy évszázadon át ezernyi változatban a liberalizmus krédóját: a szabadság önmagának szabályozója s a legfőbb jó; minél kevesebb legyen a korlát és a törvény; az emberiség akkor lesz legboldogabb, ha mindenkinek szabad minden, ha hitben, filozófiában, morálban, politikában, gazdasági versenyben mindenkinek a legteljesebb mozgásszabadságot engedjük. Az egyéniség szabad érvényesülése a fő, ez a társadalom boldogulásának is kulcsa.

A liberalizmus mindenekelőtt filozófiai s világnézeti rendszernek indult, de a gazdasági liberalizmussal szoros összeköttetésben áll; emez az előbbinek logikai folyománya. A filozófiai liberalizmus a szabadság nevében fokról-fokra kivonta magát nemcsak a természetfölötti gondolatok, a személyes Isten hite s az Egyház törvényhozó hatalma alól, hanem megkérdőjelezte magának az emberi gondolkodásnak örök törvényeit, a gondolkodás szabályait is. Kant és iskolája Németországban, Hume és Tyndall Angliában, Helvetius, Rousseau s az enciklopedisták Franciaországban ugyanazzal az eszmemenettel függetlenítették az ész és gondolkodás autonómiáját a logikai törvények hatálya alól, mint amellyel emancipálták azt a hit szabályainak kötelékéből. E kettős felszabadítás következményeit csak alkalmazni kellett a társadalmi és gazdasági életre s megszületett a liberális nemzetgazdaság rendszere. A társadalom mint ilyen nem érdemel külön figyelmet; fő az egyén individuális érdeke és szabadsága; mennél nagyobb ez a szabadság, annál jobban boldogul a világ. Felsőbb törvények, felebaráti szeretet, társadalmi szolidaritás, a társadalomnak mint organizmusnak: élőszervezetnek külön igényei s törvényei nem jöhetnek számba; nem a közjó a legfőbb szempont, melynek oltalma alatt az erőst fékezni, a gyengébbet védeni kell, hanem engedni kell mindenkinek, hogy erejéhez képest kiélje magát. Szabad a verseny; s ez a szabadverseny csak hadd gázolja el azt, aki mást elgázolni nem tud vagy nem akar. Ez a liberalizmus filozófiai krédója, ez lett gazdasági alapelve is és ebből az elvből meg kellett születnie a mai túlhajtott kapitalizmusnak, a szabadkereskedelem szabadrablássá fajulásának, a mindent a haszon elve alá gyűrő pénz mindenhatóságának, a trösztök és kartellek, a bankok s a börze uralmának, a milliárdos vagyonok felhalmozódásának, de ezzel együtt a pauperizmusnak és tömegnyomornak s a forradalmi kirobbanásokra kész proletárelkeseredésnek is.

Nagy szerencsénk, hogy a liberalizmus káros eredményei, elsősorban maga a háború és a nyomor s főleg a kommunista forradalom annyira szemelláthatólag bemutatták ennek a módszernek tarthatatlanságát; ráeszméltünk, mennyire hamis utakon haladtunk, hirtelen beláttuk az eddig követett irányelvek elégtelen és helytelen voltát és felfedeztük, helyesebben: valami ösztönszerű érzéssel megsejtettük, hogy a gyógyulás érdekében legelső teendőnk a visszatérés a keresztény alaphoz. A politika keresztény jellegének programbavétele, keresztény jelszavak hangoztatása, az antiszemitizmus fellendülése s a «keresztény kurzus» ennek a megsejtésnek folyományai; sajnos, hogy csak megsejtésnek. Öntudatosra és teljessé ezt a megismerést csak úgy tehetjük, ha a liberalizmusnak eddig uralkodott elveit és eddig elért eredményeit vizsgálat tárgyává tesszük s vele a keresztény társadalmi rekonstrukció elveit és kilátásait szembehelyezzük.

Az egyén joga vagy a közjó kultusza?

A liberalizmusnak mindkét megjelenési formája: a filozófiai és gazdasági liberalizmus ellen mélyebb gondolkozók régóta felemelték óvó s intő szavukat. Rámutattak arra a végzetes tévedésre, amely a szabadságnak öncéllá emelésében rejlik s arra a szabadságtiprásra, mellyel az erősebbnek korlátlan szabadságjoga szükségkép együttjár. Szabadság kell; a szabadság hatalmas érték; csak hadd érvényesüljenek az erők és tehetségek, az egyéni leleményesség, kezdeményező kedv és vállalkozási készség. De a szabadsággal szemben érvényesülnie kell más, éppoly fontos szempontoknak is. A szabadságnak veszedelmei is vannak. Mennél több szabadságom van neked szemben, annál kevesebb a te szabadságod velem szemben. Kötelesség nélkül nincs emberhez méltó élet, nincs kölcsönösség, nincs kölcsönös szabadságtisztelet; már pedig minden kötelesség szükségképpen megszorítása a szabadságnak. A szabadság jelszava éppen azért félrevezető jelszó, mert ugyanannyi rosszat is jelenthet, mint jót; ugyanúgy ráhúzható minden bűnre és aljasságra, mint jótetre. A tolvaj, a rabló, az uzsorás, a kéjenc, a gyilkos mind szabadságot akar: több szabadságot a saját céljai érdekében.

A szabadság korlát nélkül örület és gonoszság. Tisztán látja ezt mindenki, de a liberalizmus frazeológiájának uralma akkora volt, hogy ilyesmit hangoztatni senki sem mert; ezekről a modern jelszavakról is állt az, amit a halottakról mondanak: «nihil nisi bene», ezeket csak magasztalni volt szabad.

A svéd Kjellen mondja találóa, hogy bár a szabadság fogalma a XVIII. században rég elvégezte dolgát az akkori világ gonosz hatalmasságai, főleg az abszolutizmus ellen, a legtöbben ma is úgy ragaszkodnak hozzá, mint valami fétishez. Ennek következménye, hogy ez a fogalom: szabadság, minden kötelék meglazítására vezetett. Az 1789-es eszmék hívei azt hitték, hogy a szabadság elve magában foglalja a szabadság szükséges fékeit is; de ez téves hitnek bizonyult. A fegyelmet sehol sem lehet szabadságból eredtetni. A szabadság, mint az egyedönuralma hitben s cselekvésben, csakis bomlasztólag hathat. Csakugyan, a liberalizmusnak végül is áldozatává esik az állam, a társadalom, egyház, család, törvény, erkölcs, lelkiismeret, röviden: az egész kultúra. «A párisi és stockholmi apacsok megannyi tiszta fajgyümölcsök az 1789-iki szabadságdogma fáján»²

A szabadság elvnek csakugyan kevés. Rend is kell, nemcsak szabadság s rendet nem lehet teremteni másképp, mint a szabadság megszorítása, önfegyelmezés és korlát által. «Több szabadság után kiáltozni oly korban, amely a túlságos szabadságnak máris betege, semmivel sem jobb dolog erkölcsi és gyakorlati szempontból, mint ha az alkoholista még több szeszt kíván, hogy részegsége következményeiből kigyógyuljon».³

Nem nehéz belátni, hogy ha egy társadalmat egészséges alapon akarunk megépíteni, abban nem lehet a szeszélyek, szenvedélyek és korlátoltságok káoszában révedező egyén féktelen mozgásszabadsága a főszempont, hanem az ösztársadalom java, hatalmas, igaz, biztos eszmék, ideálok és adottságok alapján. A liberalizmus, az egyén autonómiája mindig társadalombontó, kultúrsorvasztó elvnek bizonyult. Ha minden naplopó és eszelős vezér lehet, nem az fog győzni, ami igaz, szép és jó, hanem ami hangzatosabb, hízelgőbb, vakítóbb. Plátó mondja Protagorasról s a szofistákról, az autonóm gondolat akkori hirdetőiről, hogy szép csendben egész Hellaszt megrontották. Szabadságot, individualizmust hangoztattak s ezzel elvakították és megmérgezték az ifjúságot. Vakok voltak, úgymond, az ifjak, kik ily tanítókra hallgattak; még vakabbak a szülők, kik őket ily tanítókra bízták; de legelvakultabb az állam, mely ily tanítóknak szabad teret engedett s őket el nem kergette.⁴

² «Die Ideen von 1914» 1915. 30. s k.

³ Kjellen, u. o. 32. s k.

⁴ «Menon», I. Willmann, Gesch. Des Idealismus. III2 355.

A szabadság nagy jó, elengedhetetlen feltétele a kulturális fejlődésnek, az emberi tehetségek s nemes aspirációk érvényesülésének. De a szabadság elve nem döntheti halomra a társadalmi rend, az erkölcs, a közjó, a kultúra, a vallás s a többi éppoly nagy és éppoly abszolút elvnek értékeit.

A tudomány szabadsága - így fejt ki Chamberlain - értékes kincs, de a bujaság, a család, az antikrisztianizmus szabadsága, a tisztességtudás ledöntésének szabadsága szóban, írásban, képben, könyvben, folyóiratban, napilapban, színházban s moziban, ez - úgymond - maró méreg, melytől a népeknek tönkre kell menniök; politikai újjászületésről addig szó sem lehet, amíg megtűrjük, hogy az aljasság is szabadon, szemtelenül és hivalkodva terpeszkedhessék a nyilvános életben.⁵

Főleg a gazdasági életben kell gyökeres revízió alá vennünk a liberalizmus uralmát. Ami baj és nyomorúság reánk szakadt, tömegelkeseredés és felforgatás, a középosztály tönkremente s a pauperizmus kiáltó nyomora, a világháború és a bolsevizmus, közvetve vagy közvetlenül mind az eddig uralkodott liberális gazdasági rend következménye. Nem a kapitalizmus, a magánvagyonnal való magángazdálkodás, hanem a kapitalizmusnak liberális elfejlődése teremtette meg azt az egészségtelen plutokrata-kapitalista gazdálkodást, mely a társadalom egyensúlyi helyzetét végleg megrontotta s minden középkori feudalizmussal százszorta rosszabb és alacsonyabb fokra vetette vissza gazdasági s társadalmi életünket.

Kötetek kellenének ahhoz, hogy a liberalizmus hatásait az újabb és legújabb történelemben ismertessük s rámutassunk azokra a gyászos következményekre, melyek uralmának nyomában jártak. Jót is alkotott, amidőn az egyéniség jogait hangoztatta s utat teremtett a tehetségeknek; azáltal azonban, hogy az egyént felszabadító munkájában sem korlátot, sem magasabb erkölcsi célt el nem ismert, elsősorban mégsem az emberi haladásnak, hanem az önzésnek, nem a teljes értékű s erkölcsileg is magasán álló tehetségeknek, hanem üzérzeniknek és ügyes kalandoroknak nyitott pályát.

A liberalizmusnak köszönhetjük mindenekelőtt azt a káoszt, mely mai kultúréletünket jellemzi, a nagy egységek és összefoglaló szempontok teljes hiányát a vezető modern gondolatokban. A szabadság egyoldalú hangsúlyozása voltaképp ellensége a testvériségnek is, az egyenlőségnek is; mert hiszen a korlátlan szabadság annyi, mint szétszakadozás, atomizálás, mellyel a testvériség meg nem fér s az erősebb, merészebb és gazdagabb felülkerekedése, ami meg az egyenlőségnek halála. A liberalizmus lehetetlenné teszi a tömegek nagy erőegységességét magas kultúrcélok érdekében; mert hiszen hogyan lehessen egyesülni s tömeget kifejtetni ott, ahol mindenkinek a maga nézete és érdeke a fő, hol az egyik jónak tartja, amit a másik rossznak hisz, az egyik igaznak vallja, amit a másik hamisnak vél. A liberalizmus pulverizál; itt nincs többé közös talaj, amelyen megérthetnők egymást, csak egy marad: a vélemények szétágazása a szélrózsa minden irányában, az akaratok és érdekek ellentétessége, mely igen hamar kíméletlen harccá fajul el; megmarad a «bellum omnium contra omnes», a «mindenkinek harca mindenki ellen», a permanens világháború kicsinyben és nagyban.

A liberalizmusnak köszönhetjük azokat az óriási ellentéteket, amelyek ma az egyik társadalmi osztályt a másiktól elválasztják s amelyek sokkal mélyebb szakadékokat vágnak a mai gazdagok és szegények közé, mint aminőket a feudális korok úr és szolga közt valaha is ismertek. Egyik oldalon a mammutvagyonok, másik oldalon mérhetetlen nyomor; amott esztelen fényűzés és a nyomában járó erkölcsi tartalmatlanság, emitt az elkeseredés, a gazdasági pusztulással együtt az erkölcsi züllés, mindezeknek nyomában a minden erkölcsstelenségre és örületre kaphatóság s a demagógia uralma a tömegeken.

---

⁵ Politische Ideale. Eberle Z. 18. Az alábbiakban főleg az adatok terén sűrűn fogjuk használni dr. Eberle József két újabb, valóban korszakalkotó művét: «Zertrümmert die Götzen!» és «Die Überwindung der Plutokratie». (Tyrolia, Wien-Innsbruck 1918.) Előbbit röviden Z.-vel, utóbbit Ü.-vel jelezzük.

«A túlzott nagyüzemi munka nemcsak a testet sorvasztja el, hanem elernyeszti a lelket is - mondja Sombart. - Az élet minden szépsége s értéke a Molochnak esik áldozatul, a szellem és kedély minden megmozdulása felperzselődik az egyetlen érdek: az üzleti haszon oltárán. A mindenható üzletember körül kiszikkad minden; meghal az élet, elpusztul minden érték. A vállalkozónak a szülőföldje is idegenné válik. Természet, irodalom, művészet, állam, barátság, mindez belevész előtte a titokzatos semmisségbe, miután nem ér rá többé, hogy ilyesmikkel is törődjék. Még a családi életet is, az utolsó zöld szigetet a pusztában, felperzseli az üzleti vállalkozás emésztő tüze.» Csak minél több ipartelep és gyárváros legyen, minél nagyobb forgalom s kamatnyereség; hadd menjenek mellette tönkre milliók, hadd sorvadjanak el testileg-lelkileg az embertársak, pusztuljon erkölcs, kultúra, szellemi értékek, népjavak, - ez a liberalizmus a valóságban.

A liberalizmusnak köszönhetjük végül a tőke túltengő uralmát, melynek folytán egész közgazdasági életünk úgy van berendezve, hogy a pénz mindig több pénzt hódít meg s a pénztelen szegénység mindig nagyobb nyomorba süllyed, s amelynél fogva a tőke urai szinte abban az arányban válnak a közélet, a kulturális élet s a világfejlődés korlátlan uraivá, amily arányban nélkülözik a szociális szolidaritásérzetet s a liberalizmus által megvetett s maradnak gúnyolt keresztény erkölcsiséget. A tőke úr ma a sajtón, az irodalmon, a közgazdaságtanon, a parlamenteken és kormányokon; az vámolja meg az elsőrendű életszükségleti cikkeket éppúgy, mint a gondolatokat; mindenütt az történik, amit ő akar; akkor indít háborút, amikor akar s addig nyújtja el, ameddig neki tetszik és akkor buktat el egy-egy kisebb vagy nagyobb nemzetet, amikor az nemzetközi vállalkozásai szempontjából neki legelőnyösebb.

A liberalizmus a könyörtelen önzés rendszere. Azé az önzése, amelynek szemében a köz nem számít többé; amelynek elve a minél nagyobb egyéni haszon, tekintet nélkül a tényleges szükségletekre, tekintet nélkül a kisebb eszközökkel fáradságosabban dolgozó kisexistenciákra, tekintet nélkül a társadalom organikus jellegére s tekintet nélkül a kultúra magasabb javaira vagy az erkölcs és társadalmi szolidaritás törvényeire. Minél több termelés, bármily úton s bármely eszközökkel, minél több forgalom, minél több nagyüzem, minél több osztalék: akár van szüksége a közönségnek a termelt javakra, akár nem; akár megél mellettük a kézműves, a kisbirtokos, a kisember, akár nem; akár van haszna belőle az államnak, a társadalomnak, a kultúrának, akár nem; akár tönkremegy belé ezrek és százezrek egész életöröme, egészsége, lelke, egész vidékek s országok népjóléte, természeti kincsei, szellemi kultúrája, erkölcsisége, akár nem; akár béke s boldogság fakad a működésünk nyomán, akár elkeseredés és gyűlölet, osztályharc és forradalom. A gép, a gyár nem felmentője lett az embernek, hanem új rabszolgaságba döntötte őket; milliók lettek a gép és a gyár rabszolgái. A füstös, poros, gőzös levegő, mely ezekben a gyárakban terjeng, millióknak lelkére is ráülepedett; száz- és százezer emberlélek sorvad el a kattogó, forgó, sístergő kerekek között, mintha ő is csak kerék, csak apró kis szög, tű vagy kalapács volna a modern gyáripar óriási gépezeteiben. A lélek nem számít többé; az ember csak annyit ér, amennyi az izomereje és fürgesége; az árutonnák fontosabbak, mint a szellemi értékek, az üzlet nagyobb dolog, mint a nagy és örök népjavak, a kereskedelmi érdekek előbbrevalók, mint a kultúra és a népjólét. A gyárak és áruházak gyarapodásának kímélet nélkül áldozatul esnek az erkölcsi és kultúrjavak; halhatatlan emberi lelkek millióit könyörtelen hidegvérűséggel dobják oda Moloch izzó karjaiba. «A nagyvárosok és nagybankárok jelentősebb személyiségek lesznek a püspököknél és tudósoknál; «közhasznú tevékenységet» csak az folytat, aki termel és üzleteket köt.»⁶

---

⁶ Eberle Z. 62.

Gazdasági élet és szabadrablás

A liberalizmus rablógarázdálkodását élénk színekben mutatja be az utóbbi 50 év története. Kétségtelen, hogy sok volt benne a vállalkozó szellem s a pihenést nem ismerő munka; nagyszerű volt a folyton növekvő kereskedelem és közlekedés mindig új találmányok s felfedezések alapján; óriási vívmányokkal dicsekedhetett a technika és civilizáció. De ennek a fejlődésnek mélyén mégis ott volt a szomorú való: a féktelen kapzsiság, a mindenki harca mindenki ellen, a lelkiismeretlenség győzelme, széles tömegek elnyomtatása s világalalomra vergődése a Gould, Field, Rockefeller, Rothschild-stilű legkétesebb értékű elemeknek.

«A nemzetgazdaság középponti részévé válik a termelés a termelés kedvéért; az erők és hitelek kizárólag a legnagyobb haszon irányelvei szerint dolgoznak, aminek folytán igen hasznos munkaterületek maradnak parlagon, mások túlon túl műveltetnek; a mezőgazdaság elnyomorodik, míg a legfőbb ágak túltengenek s túltápláltnak. Az arc verejtékével s becsületes munkával szerzett jövedelem mellett mind nagyobb jelentőségre tesz szert az a jövedelem, amely tisztességtelen forrásokból, uszorakamatból, ámító spekulációból, a pusztá pénz gyümölcsötetéséből ered, míg végül a pusztá pénz gyümölcsötetése válik a gazdasági élet voltaképpeni gerincévé. A pénz, amelynek eredeti rendeltetése az, hogy a nemzetgazdaságnak egyik segédeszköze legyen, hovahamar annak célpontjává s középpontjává lesz, amelynek főrendeltetése az, hogy minél több pénzt, azaz minél több kamatot szüljön. A kamatkilátásoknak alárendelik az egész termelést, míg végül minden munkának s fáradságnak már csak ez az egy célja: minél nagyobb kamatadók előteremtése. A haszon kedvéért emberen és természetén rablógazdaságot üznek, a haza fogalmát megvetik, a kultúra értékeit sárba tapossák. A bankok és börzék, a nagyiparosok és nagykereskedők körzetében óriási mammutvagyonok halmozódnak fel, míg a vidék néptömegei nyomorult bérért török-nyúzzák magukat s az észnélküli iparfejlesztés által hirtelen nagyranőtt városok proletárseregei világosság, levegő, napfény után lihegve, bérkaszárnnyák, padlásszobák és pinceoduk nyomorúságában, a napi kenyérért folytatott sorvasztó küzdelemben veszítik el a magasabb emberi élet értékeit. S ha háború jön, nos igen - akkor csak hadd vérezzenek ismét a falu és a város tömegei a hazáért és a kultúráért - a krózusok és kalmárok pedig soha nem látott nagyszerű konjunktúrát élnek meg s készek azonnal hátat is fordítani a hazának kincseikkel, rebachjaikkal egyetemben, mihelyt a hadiisten az ellenpárt felé mosolyog.»⁷

A liberalizmus közveszélyes elméleteivel s gyakorlati megnyilvánulásaival szemben már a XIX. század második felétől kezdve megindul a mélyebben gondolkozók erélyes tiltakozása. Legelsőrendű nemzetgazdászok: egy Rodbertus, Roscher, Schaffle, Schultze-Delitzsch, Schmoller, Wagner, Philippovich, Sombart, Ihering, Herkner emelték fel szavukat a liberalizmus ellen; valamennyi közt legelőkelőbb és leghatározottabb tiltakozással a nagy szociális pápa, XIII. Leó. Rodbertus azt mondja, a mai szabadgázdálkodás éppoly veszedelmes, mint a régi Rómában volt. Ott is fokozódó romlás követte nyomon a szabadkereskedelmet; a nemzeti vagyon eloszlása mind egyenlőtlenebbé vált s végül a szeszély és fényűzés ültek orgiát, amelyek kedvéért egész városokat elpusztítottak, hogy kéjpalotáknak és kolónuskunyhóknak csináljanak helyet. Schaffle szerint a liberális gazdasági rend messze elvetette az embereket a társadalmi kiegyenlítődések útjáról: «egyesek mások élete árán híznak meg; egyesek szórják a pénzt, míg mások tönkremennek.» Chatterton-Hill szerint a darvinisztikus kiválasztódás elve, ha valahol, az emberi társadalomban cáfolja meg önmagát, mert itt, mint az erősebb, mindig az marad fölül, aki legkevésbé lelkiismeretes és aki a legantiszociálisabb lelkiületű. A Rockefeller, Vanderbilt, Gould, Field, Hill, Strausz, Hirsch, Cassel, Pereire, Rothschild, Gutmann, Reitzes és Königswarder-típusú parvenükben komoly nemzetgazdászok nem a kereskedelmi

---

⁷ Eberle, Z. 62, s k.

zsenialitást bámulják, hanem a lelkiismeretlen és aggálytalan morál mentességet ostorozzák. Schäffle kijelenti: «Milliók és milliókra rúgó régi és új vagyonuknak erőszak, hatalmi visszaélés és újabban főleg a nagystílusú család a forrása. Elfogulatlan emberrel nem lehet elhíttetni, hogy azok a milliók, amelyeket bizonyos cézárok és hatalmasok, miniszterek és tábornokok, bankárok és jobbak a börzén nyernek, csakugyan a becsületes munka hozadékai».

A liberalizmus teljesen félreismeri, helyesebben: fel nem ismeri az emberi társadalom és nemzet lényegét, a közösség és testvéri összetartozás fogalmát, az egymásra utalt és egymás támogatására hivatott emberi szolidaritás kötelességeit. Éppen ezért nem lehet helyt adni neki. Legkevesbé a háború véres áldozatait, idealizmusa, veszteségei után. Ha nem tartozunk egyik a másiknak többel, mint a fenevadak, ha nincsenek közös és még az egyéni életnél is értékesebb javaink, ha nem vagyunk testvérek és egy test tagjai, ha a haza és a társadalom nem egyebek, mint nyereszkes terület a minél nagyobb nyereségre dolgozó, semmi mással nem törődő individuum számára: akkor gyalázatos gonoszság volt azt követelni millióktól, hogy ezer kín és nélkülözés között töltsenek éveket lövészárkokban és pergőtűzekben, hogy ezerszámra hagyják ott ifjú életüket, döntsenek gyászba s nyomorba családokat, csak azért, hogy az otthonmaradtak vagy hazakerültek tovább is gseftelhessenek, folytathassák az embertárs könyörtelen kizsákmányolását, mammutvagyonok gyűjtését, a kulturális és nemzeti népjavak lelketlen porba tiprását. A háború vértanúi, a nemzeti szolidaritás áldozatai nem azért küzdtek, éheztek és véreztek odakünn oly soká, hogy a háború után továbbra is csak a gazdaságilag erősebbé, versenybíróbbá, tőkeszilárdabbá legyen az élet és a napsugár, hogy nemzetközi modern rablóvárok - bankok, börzék, gyárak, áruházak - szedjék le a gyapjút és a bőrt a dolgozó népmilliók kiaszott csontjairól. A kalmármorál és kalmárszellem, a manchesteri önzés és liberális szabadrablás egyeduralmának a háború után meg kell dőlnie; a jelszó az új világrend megépítésénél - bármily akadályokba ütközik is ez az építőmunka egyelőre - csak ez lehet: szolidaritás, az egyén alárendelése a társadalmi egyensúly és kultúra szempontjainak; őszinte testvériség, az összetartozás érzete, a tudat, hogy nemcsak szabadság kell, hanem kötelességek is vannak és nemcsak anyagi javak kellene: termelés, forgalom, kamat és vagyon, hanem szellemi kincsek is: hit és bizalom, szeretet és testvériség, vallás és erkölcs, kultúra és idealizmus és ezeket amazoknak egyszerűen alárendelni, áldozatul dobni ezentúl sem szabad!

A modern bankuralom

A modern gazdasági élet liberális visszaélései közt különösen a modern bankgazdálkodás és bankuralom az, amely ellen minden komoly nemzetgazdász felemeli tiltakozó szavát s ha valahol, itt lesz szükség a jövő társadalom újjászervezésében radikális reformpolitikára. Senkinek sem jut eszébe a bankok létjogosultságát, szükségességét, gazdasági és társadalmi hivatását kétségbe vonni. A baj csak ott kezdődik, hogy a modern bankok nem ritkán teljesen megfélemlenek voltaképpeni hivatásukról s az e hivatással járó erkölcsi kötelességeikről s a mérő, lelkiismeretlen üzérkedés jelentős tényezőivé válnak. A modern bankok hitelforgalma Sombart szerint egy-egy nemzet gazdasági életének voltaképpeni szabályozója és fokmérője lett. E nagy jelentőségnek megfelelően a bankok hatalma is annyira megnövekedett, hogy ugyancsak W. Sombart szerint a nagy pénzintézetek hivatalos helyiségeiben döntenek ma már nemcsak a háború és béke, nagy államok barátságos vagy ellenséges viszonya fölött, de végső elemzésben a lengyel határszélen élő kis szatócs sorsa s a leghatalmasabb kohótelep fennmaradása fölött is.⁸

---

⁸ Eberle, Ü. 86.

A bankok nemcsak hitelt adnak, hanem maguk is önálló gazdasági vállalkozókként lépnek fel. Ennél a kettős ténykedésnél a vezető szempont, sajnos, nem mindig a nép, a köz haszna, nem a kulturális haladás és gazdasági közjólét, hanem egyszerűen a nagyobb haszon, a várható s elérhető legnagyobb nyereség. A bankok ma már nem annyira támogatni akarják tőkéikkel a munkát, mint inkább fordítva: ki akarják használni a munkát a kezükben levő tőke segítségével. Ennélfogva nemcsak nem dolgoznak mindig a közjó s a kultúra érdekében, de mindkettőt könyörtelenül alárendelik az önhaszonnak s nem ritkán a kultúra és erkölcs legegységesebb szabályait is megvetik. «Nem lehet az ember milliommossá, - hangzik itt a Rothschildi szó - hacsak legalább könyökével nem súrolja a fegyházat». A pénzzel való kereskedésben nem keresik az egyenes és legegyszerűbb utakat, hanem ellenkezőleg: iparkodnak a kínálat és kereslet értelmetlen szaporítása által minél több közvetítői haszonhoz jutni. Nem annak nyitnak mindenekelőtt hitelt, aki a köz s a kultúra érdekében hasznos munkát végez, hanem aki a legtöbb kamatot fizeti; szívesen támogatnak ingyenélő parazitákat és csalókat, lánckereskedőket s árdrágítókat is, hacsak magasabb kamatot remélhetnek tőlük. Alapításaiknál, hitelnyújtásaiknál nem azt nézik első helyen, hogy a becsületes munkát, a nemzet és a nép érdekében álló vállalkozásokat, kulturális és szociális szempontból hasznosabb üzemi formákat támogassanak, hanem egyszerűen a jövedelmezőség mértéke szerint cselekszenek; ezért támogatják a nagyüzemeket, részvénytársaságokat, kartelleket a kisexisztenciák és a kézműipar megfojtásával, az ipart és kereskedelmet a mezőgazdaság elhanyagolásával s nem ritkán megnyomortásával. Főleg a börze bizonyul a munkanélküli üzletek és jövedelmek eldorádójának. A bankszakértő Mager Alfréd szerint csak Európa értékbörzéin a nagyrészt bankkörökből való börzejátszók a termelők és fogyasztók kétoldalú megkopasztásából évi 12 milliárdnyi munka nélkül szerzett márkát vágnak zsebre.⁹ A mesterségesen felhajtott papírok piacra dobása, a mesterségesen leszorítottak visszavásárlása, újabb emelkedésnél újra eladása stb. által a bankok évente megszámlálhatatlan összegeket «keresnek». «A börzén a részvények s egyéb értékpapírok folytonos mesterséges áreltolódásai révén a népet naponkint számos millióval károsítják meg, anélkül, hogy erről a legtöbb embernek fogalma is volna».¹⁰ Egy éppen nem gyanús tanú: Diner-Dénes szerint (1917) a bankok a tőkéjük jókora részét ipari tőkévé változtatták, még pedig főleg a szanalási eljárás révén. Ennek a receptje, úgymond, elég egyszerű. Először egy iparvállalatnak erős hitelekkel nyitnak, ezzel könnyelműségre csalogatja s zavarba hozzák; aztán «szanalják» a vállalatot, azaz: nem segítik ki barátságosan a zavarból, hanem egyszerűen anektálják, affiliálják, azaz: elnyelik. A vállalatba befektetett tőke így egyszerűen a bank kezébe kerül. A kisebb pénzügyekkel más az eljárás. Ezeket nem anektálják, hanem felhasználják azokra a hitelműveletekre a perifériákon, amelyek a nagybankra nézve mégis kompromittálók lehetnének; korlátlan hitelnyújtással s óriási kamat ellenében támogatják őket s ha aztán valamelyik ilyen kis- vagy középbank zavarba jut, egyszerűen megfojtják, alaptőkéjét lefoglaltatják, miután általuk a környék lakosságát s vállalatait alaposan kiszarolták.¹¹ A 100 százalékos osztalékok s a 200, 300 s még több ezer koronás jutalékok és tiszteletdíjak így állnak elő meglehetősen munka nélkül - a máséból. A bankok nagy része a háború folyamán alaptőkéjének egy-, sőt kétszeresét is megkereste, bár az eligazodás a bankkönyvekben ugyancsak nehéz, mert egy hozzáértő szerint «a bankok mérlegének 90, sőt 95 százaléka hamisnak tekinthető».¹² Németországban, Ausztriában és Magyarországon száz és száz olyan pénzember, bankhivatalnok, igazgatósági vagy felügyelőbizottsági tag van, aki évente 300.000, 500.000, egy millió és még több koronát spekulál össze. Sőt gyakran ugyan-

⁹ «Hammer», 1916. május, 334. sz.

¹⁰ Fritsch, «Hammer», 1914. március, 281. sz.

¹¹ «Arbeiterzeitung», 1916. február 2.

¹² Heinrich Richter, Eberle, Ü. 108.

azok a bankemberek nemcsak egy, de 10-20-30 s még több vállalattól húznak különféle évi tantiémeket. A háború folyamán a rendes nyereségek sokhelyütt megkétszereződtek, sőt meg is háromszorozódtak. A bankrészvények árfolyamának magassága folytán a csaknem mindenütt megejtett tőkeemeléseknél bőven volt alkalom a kisebbség kijátszására s a közönség lelketlen kizsákmányolására, ami ilyen tranzakcióknál nem ritkán 30-40 millió tiszta ázsiohasznot jelentett.

Az ilyen bankgazdálkodást senki sem nevezheti többé a nemzetgazdaság segítőeszközének; ez nagyrésztben uzsora és rablás. A rizikót, a fáradságot, az esetleges veszteséget a vállalkozó, termelő, dolgozó közönség viseli; a bank pedig csaknem minden rizikó, minden fáradság s minden igazán termelő munka nélkül a közönség betétjei és részvényvásárlásai segítségével végigrabolja, végignyúzza a fáradó, szenvedő, kockázatot viselő közönséget. S mivel a bank, a hitel keze mindenütt ott van, a közönség nem használhat el egy cérnaszálat, egy gyufát, egy öltözetet, egy papírlapot anélkül, hogy mindenütt és mindenben egy-egy banknak ne adózzék. Az élet elviselhetetlenül drága lesz, mert a pénzintézetek ott állnak minden termelés, minden ipar s minden forgalom mögött s láthatatlan csatornákon milliárdszámra szívják ki a pénzt, az értéket a termelők és fogyasztók millióiból. A nép nem érti ezeket a műveleteket; de hatásait megérzi: az élet megnehezülése, milliók fokozódó elkeseredése e liberális bankuralom következménye.

Modern nemzetgazdászok a bankuralom ellen

Nem csoda, ha a modern, szinte korlátlan bankuralom ellen minden őszinte szociológus fel-emeli szavát. Vogelsang a modern bankokban látja ama végzetesen téves eszme leghatározottabb alakban való megtestesülését, amely szerint a pénznek egyetlen célja nem a népek java, hanem a minél nagyobb kamatnyereség, még nép- és kultúrjavak árán is.

Braun titkos tanácsos (Berlin) a mai bankéletben dívó értékpapírkereskedést tiszta «csalásnak» nevezi. Azt mondja, hogy akik bizonyos mai pénzügyi módszereket gyakorolnak s védelmeznek, egyik oldalon a legszemérmertlenebb uzsorát, másik oldalon a nép széles rétegeinek kiáltó nyomorát mozdítják elő. Ahol az újkori spekuláció, a pénzmanipuláció és börzejáték ezer fogása a pénzt kizökkenti természetes körforgásából, a népek boldogulása állandó veszélynek van kitéve.

Werner von Kautzsch a mai nagybank-rendszert egyszerűen nagystílusú uzsorának nevezi, amely a nemzetgazdaságnak éppoly veszedelme, mint a kultúrának és politikai szabadságnak; rabszolgaságba veti a termelő munkát s főleg az ipart s a népeket a nemzetközi zsidóság jármába viszi.

Schliepmann ezt írja «Mächte des Lebens» című művében: «A mi korunknak volt fenntartva, hogy a pénz fogalmát s a pénz «munkájának» gondolatát addig a delelőpontig fejlessze, ahol már az észnek ostobaság, a jótéteménynek kínszás a neve... A kincznek minél kevesebb kézben, még hozzá minél lelkiismeretlenebb emberek kezében való felhalmozása s a trösztök és kartellek csak kísérő tünetei ennek a pénzgazdálkodásnak, amelyben fődolog, hogy egy minden felebaráti szeretettől alaposan megtisztított logika mindazon előnyöket észrevegye, amelyek a kamatrabszolgaságból és mindenre kaphatóságból folynak».

Richter Henrik szerint: «Amely pillanatban a bankok a kereskedelem, ipar és mezőgazdaság pénzzel való megtermékenyítése címén mindenütt fiókvállalatokat s intézeteket kezdtek alapítani, melyek üzleti hálózatuk körébe vontak egy-egy vidéken mindent, sőt számos kereskedelmi vállalatban a vezető befolyást is magukhoz ragadták, mindjobban bebizonyosodott,

hogy a tőkének természetében rejlik a haszonlesés oly mértékben, hogy mindig több és több üzemet iparkodik a saját fennhatósága alá vonni s ezzel a gyöngébb egzisztenciák önállóságát tönkretenni. A bankok «megtermékenyítő» tevékenysége abban állt, hogy a legkisebb pénzösszegeket, amelyek tulajdonosaik közvetlen közelében a legáldásosabban közreműködhetek volna, az ország legeldugottabb részeiből is a nagy bankközpontok felé vezették el s ezek segítségével gyakran oly vállalatokat finanszíroztak, amelyek, minden voltak, csak nem nemzetgazdaságilag hasznos intézmények».

Neurath professzor főleg a hitelnyújtásban való önkényességet ítéli el a modern bankrendszerben, a nemtörődést általános emberi és népi szempontokkal, a kockázattól való félelmet s a felelősség folytonos másrahárítását. Szerinte ma a pénzemberek, a hitelezők, a bankok a mi pénzügyi rendszerünk és a hitelkötvények alapján többé-kevésbé teljesen ki vannak véve, fel vannak mentve mindennemű nemzeti, társadalmi és nemzetgazdasági szolidaritás kötelessége alól; kivonhatják a pénzt a forgalomból, külföldre vihetik, ezzel megakaszthatják a nemzetgazdaság normális folyását, teljességgel kivonják magukat a kötelesség alól, hogy a gazdasági élettel állandóan együttjáró veszteségeket is viselni segítsenek.

«Mint egy démon, úgy lebeg a kölcsöntőke a vagyonok fölött s uralkodik fölöttük, anélkül, hogy a való élet tényezői elérhetnék. A ház leég, de a reávezetett zálogkölcsönök nem égnék el vele együtt. A háború szörnyű eseményei mérhetetlen értékeket zúznak össze; csak egyet nem érinthetnek: a plutokrácia uralmát»; írja Roderich-Stoltheim.¹³ A bankok teljes hasznát élvezik a vállalatoknak, amelyeket «támogatnak», de kockázataikat alig viselik. A börze az az eszköz, amellyel a kockázatot mindig harmadik személyekre lehet áthárítani. A bankok szeretik magukhoz ragadni a részvénytársaságok papírjait, amíg ezek jól jövedelmeznek; mielőtt ezek megszűnnek jövedelmezők lenni, a börze révén még idején rásózzák azokat a félrevezetett közönségre. «Az utolsót pedig hadd marják a kutyák» - ez az álláspontjuk.¹⁴

Ruhland szerint a német nép évi adója, melyet a bank- és börzenagytőkének kamat, ázsíó, alapítások, spekulációk stb. fejében fizet, nem kevesebb mint 9 milliárd márka. A Rothschildok, Bleichröderek, Cecil Rhodes-ek s más Krözusok vagyonának jókora része börzespekuláció eredménye. Amennyit azonban a vagyongyarapodás az egyik részen kitesz, ugyanannyit tesz ki természetesen a vagyonesztés a másik részen. Ha pl. a statisztikus Ernst Engels szerint a «gründolás» éveiben a papírok értéke a berlini börzén összesen vagy 700 millió tallérral esett, ez annyit jelent, hogy ügyes spekulánsok ugyanannyit loptak ki a közönség zsebéből. Nem csoda, ha a német politikus Lasker a börzében a «törvények büntetlen áthágásának akadémiáját» látja, Maybach miniszter pedig a börzét «mérgező fának» nevezi. Vogelsang helyesen jegyzi meg: Korunk gúnyolódik a régebbi boszorkánypörök babonaságain, pedig a boszorkánypörök által okozott károk elenyészők azokhoz a szörnyű szenvedésekhez képest, amelyeket a civilizált népeknek a papírhitel s a börzespekuláció nap-nap mellett okoz. Az emberiséget tehetetlen martalékként dobják oda a mammonizmusnak, a tiszta nyereség kedvéért egész néposztályokat, sőt népeket tesznek fizikailag s erkölcsileg tönkre. Az árakat önkényesen szabják meg s aki megpróbálná, hogy a természetes árakat visszaállítsa, menthetetlenül elveszne. A mulatságot pedig végső fokon a termelőbirtok és a munka, szóval a nép tömegei fizetik meg. Aghad Európa kontinentális nagykereskedelméről 1912-ben azt mondja, hogy népei erkölcstelen spekulánsoknak vannak kiszolgáltatva, akiknek főtörekvésük, hogy zsebüket idegen pénzzel töltsék meg. Nordau Miksa, aki maga is zsidó, «Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit» című művében azt írja, hogy a börze valóságos rablóbarlang, amelyben a középkori rablólovagok örökösei ülnek s az arra elhaladóknak nyakát metszik.

---

¹³ «Hammer», 1916. márc. 15.

¹⁴ Eberle, Ü. 111, 112, 119. s k.

«Mint a rablólovagok, úgy ezek a börzspekulánsok is bizonyos fajta arisztokráciát alkotnak, amely a nép nagy tömegei által bőségben eltartatja magát; mint a rablólovagok, úgy ők is igényt tartanak arra a jogra, hogy a kereskedőtől és kézművestől tizedet szedjenek; abban azonban szerencsésebbek az egykori rablólovagoknál, hogy nem kell attól tartaniok, hogy ha egy még erősebb kéz utóléri őket, maguk is hurokra s akasztófára kerülhetnek».¹⁵

Bankvilág és közélet

A modern bank- és börzeuralom nemcsak annyiban végzetes, amennyiben milliók természetes gazdasági elhelyezkedését s boldogulását gátolja, amennyiben a nemzetek vért lelkiismeretlen spekulánsok javára kiszívja s a kívánatos gazdasági és társadalmi egyensúly helyébe mérhetetlen osztálykülönbségeket, egyenlőtlenségeket és elkeseredést állít, hanem annyiban is, amennyiben a pénz mindenhatóságának segítségével politikát, kultúrát, sajtót, tudományt a saját érdekének szekerébe fog. Egyik leggyakoribb fogása a modern bankuralomnak, hogy a vele szemben engedékeny és tanulékony politikusoknak és egyéb befolyásos közéleti embereknek 20 vagy még több ezer koronás igazgatósági tagságokat juttat; ezzel őket hallgatásra bírja s ezerféle szalon át biztosítja műveleteinek szabadságát s érdekeinek érvényesülését a nyilvános életben. A bankvilág s a nagytőke egyébként roppantul megválogatja embereit s szaktudást követel tőlük; ha mégis igazgatósági s felügyelőbizottsági tagjai közé előszeretettel választ be olyanokat, akik hitelügyekhez, bank- és bányaműveletekhez, vas-, szén-, petróleumvállalatokhoz, vasúthoz és hajózáshoz annyit sem értenek, mint a néger a szent Tamás «Summájához», ezt bizonyos nem azért teszi, hogy nemszakemberektől kérjen tanácsot, sem a szép szemük kedvéért, hanem hogy bennük pártfogókat nyerjen a parlamentben, a minisztériumokban, a magas és legmagasabb társaságok szalonjaiban. S ebben valóban nem számít rosszul!¹⁶

A modern parlamentek és minisztériumok világszerte igen nagy fokban érzik már a plutokrácia mindenható befolyását. Franciaországról Anatole France mondja, hogy nem köztársaság többé, hanem bankárállam. Nem elnökei és miniszterei kormányozzák, hanem pénzintézetei; minden a bankok által s a bankok javára történik. A bankok kedvéért történt az egyház és állam szétválasztása; az egyházi vagyon elrablása is. A francia szocialista Delaisi írja «La démocratie et les financiers» című iratában, hogy ugyanaz a 100 ember, aki a legfőbb bankok, közlekedési, iparvállalatok és villanyossági telepek igazgatóságában ül, tartja kezében az egész francia államéletet is. «A francia parlamentarizmus - mondja Spahn - Delaisi szerint már csak a spanyolfal szerepét játssza, melyre a tőkének önmaga s a nép közt szüksége van, hogy mögötte az államot a leghallatlanabb módon kihasználja s arra kényszerítse, hogy az ő üzleteit helyette megcsinálja. Aki csak részt vesz az állami gépezet forgatásában, mind alárendeltje már a kapitalizmusnak. A parlament s a sajtó, a modern demokrácia e két leghatalmasabb nyilvános intézménye teljesen el van adva a tőkének». A «Dresdener Anzeiger» «Frankreichs innere Fäulnis» címen 1914. október 30-án figyelemreméltó cikket közölt, melyben a következő mondatok állnak: «Franciaország egész gazdasági életét a nagybankok tartják kezükben. Uralmukat az ipari központi kartellekkel való szoros egyességük csak növeli. Csaknem az egész sajtó e pénzügyi pasáktól függ; ők töltik meg a pártkasszákat is és támogatásuk nélkül politikai választások nem lehetségesek. A francia politikusok négyötödrésze közvetve vagy közvetlenül ennek a kicsiny, de korlátlan uralmú kasztnak szolgálatában áll. Csak az

---

¹⁵ Eberle, Ü. 161. s k.

¹⁶ Eberle, Ü. 172.

ostobák hiszik, hogy a minisztériumokat a képviselőház válogatja össze; valóságban a kormányokat mindig a nagy pénzügyi és vállalkozócsoporthoz érdekei szerint állapítják meg, amelyeknek képviselői ott ülnek jóformán valamennyi pártban. Az utca közönsége számára a miniszterelnök magasröptű politikai hitvallást tesz és munkaprogramot mutat be; a köztársaság igazi urai előtt pedig azt köteles kimutatni, milyen állami szállításokat hajlandó a nagyipari szindikátusnak kezére csúsztatni, milyen új koncessziókat és vámkedvezményeket kíván adni s milyen kövér kölcsönügyletekre nyit kilátást a haszonszomjas emissziós-bankoknak...» Hasonló a helyzet Amerikában, melyet nem ok nélkül neveztek el Dollarikának, a dollár és a dollárkirályok mindenhatósága alapján. Az elnök, a szenátorok, a miniszterek választására lényeges befolyással vannak itt a trösztök. Egy bécsi lap newyorki tudósítója leírja, mily kabinettet erőszakoltak rá az eredetileg jóakarátú, idealista professzor-elnökre, Wilsonra az amerikai tröszturak: államtitkáru a nagy bankcég «Kuhn, Löb és Co.» egyik vezetőjét kellett elfogadnia, kereskedelmi titkáru az egyik tröszt fejét, földművelésügyi titkáru a Rockefeller-alapítvány egyik stipendistáját, hadügyi titkáru a Pennsylvania vasúti társaság egyik bizalmi emberét, főügyészül pedig egy híres trösztügyvéd védencét. - Angolországban már Disraeli óta plutokrata körök kezébe került jóformán minden politikai hatalom. Az angol alsóház túlnyomó része a bankok, vasúti, kereskedelmi és iparvállalatok kiküldötteiből áll. - Ausztriáról joggal írta (1914-ben) a «Leipziger Neueste Nachrichten» egyik szakírója: «Minthogy Ausztriában szokás, hogy volt miniszterek és miniszteri tanácsosok később az Urak-házába hivatnak meg, sőt már hivataloskodásuk idején is annak tagjai, azért a banksoporthoz iparkodnak nyugalmazott kegyelmes urakat nyerni meg maguknak. Hasonlóképp vadásznak arisztokratákra is. Többször utaltak már arra, hogy míg azelőtt az Urak-háza nem ritkán szemére vetette a képviselőknél, hogy pénzügyi igazgatósági tagságokat vállalnak, később maga az Urak-háza követte legtágabb mértékben ezt a kárhoztatott példát. Hogy a főúri igazgatósági tagok sok esetben csak reprezentációs célokat szolgálnak, nemcsak nem jobbít a helyzeten, hanem inkább ront».

Magyarországon e tekintetben még sokkal rosszabbul állunk. A nagybankok és nagyvállalatok intézői nemcsak maguk vitték döntő szerepet a politikai életben, de a születési és szellemi arisztokráciát is óriási mértékben magukhoz láncolták. A legfényesebb nevek s a legbefolyásosabb állami hivatalok hordozói ezer aranylánccal voltak a plutokrácia szekerébe fogva. S midőn 1917-ben a néppárt részéről Rakovszky István erélyesen rendreutasította a budapesti nagybankokat, amiért a háborús konjunktúrát uzsoraüzletekre használták ki, Sándor Pál, a zsidó plutokrácia egyik vezérkombattánsa, azzal vélte elháríthatni a csapást, hogy rámutatott a keresztény főúri világ részvételére a megtámadott nagyvállalatokban. Felütötte a «Kompaszt» s gúnyosan mutatott rá a fényes arisztokratikus nevekre a szóban forgó vállalatok igazgatósági tagjai között. Rakovszky szerint, úgymond, a Hitelbank üzte a legnagyobb háborús uzsorát. A Hitelbank elnöke azonban gróf Cziráky titkos tanácsos, főrendiházi tag s magyar zászlósúr; ugyanő a Wiener Kreditanstalt igazgatóságának is tagja. Mindkét intézet, a budapesti és a bécsi, a Rothschild-ház alapítása s merőben zsidó pénzekből létesült; igazgatósága összeállításában azonban mindkettő erősen szemmel tartja a Góthai-almanachot, abból vesz erősen feudális hangzású neveket s e feudális nevek viselői nagyon jól érzik magukat a zsidó nagytőke árnyékában... A Hitelbank igazgatóságában - folytatta Sándor Pál - ott ül továbbá Esterházy Miklós herceg is, Magyarország legelső arisztokratája, 400.000 hold magyar föld ura, valamint gróf Majláth József és gróf Esterházy Sándor, akik egyúttal a Hitelbank cukorgyárának is igazgatósági tagjai, amelyet szintén hevesen támadtak. A Hitelbank egyik vállalatában, a fiumei rizstisztítóban ő maga, Sándor Pál, oly szerencsés, úgymond, hogy gróf Zichy Aladárral, a néppárt elnökével ülhet egyazon igazgatóságban; míg a Hungária-gőzmalom igazgatóságában ifj. gróf Zichy Nándorral van együtt, kinek atyja a Hitelbank elnöke volt. A Hungária-gőzmalom alelnöke Pallavicini örgróf. A Hungária-bank az élelmiszerüzletlen keresett rendkívül sokat; ennek a banknak igazgatósági tagjai közt ott

van gróf Sztáray Sándor, gróf Apponyi Gyula, báró Prónay Szilveszter, gróf Scher-Toss s még három francia gróf; elnöke pedig gróf Zichy Lipót Géza. A Magyar Bank élén gróf Károlyi Imre áll, mellette az igazgatóságban: Ottlik Iván titkos tanácsos, Stettina József és Szinyei-Merse István; a Leszámítolóbank igazgatóságában szintén arisztokraták ülnek. A Magyar Telepítő- és Parcellázóbanknak, mely telepítés és földparcellázás helyett a háborúban sertéseket telepített és parcellázott s tízezárral adta el a hízott sertést, amikor a kisember nem tudott tengerihez jutni s egyébként is óriási élelmiszer- és hadiszállítási üzleteket bonyolított le, úgy hogy papírjai mesébe illő árfolyamokat értek el, ennek a banknak elnöki igazgatója gróf Keglevich Gábor. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatóságában ott látjuk gróf Széchenyi Bélát, a magyar szent korona őreit stb. - Sándor Pál e felsorolással vádmentesíteni akarta a plutokrata vállalatokat s intézeteket; a valóságban keserű vád alá fogta a keresztény főnemességet és politikusokat, kik talán részben tájékozatlanságból s megfontolatlanságból, de valóban jelentékenyen előmozdították a fényes neveket köpenyül használó lelkiismeretlen üzérkedés büntetlen terpeszkedését.

A feudális nevek s keresztény bankigazgatók szereplése ellen a modern bankokban s vállalatokban nem lehetne kifogás, ha ottszereplésük csakugyan mérséklőleg hatna az igazgatás túl-merkantil irányára s érvényre juttatná ott az erkölcsi szempontokat. Sajnos, ez a befolyásolás nem tudott mindenütt kellőleg érvényesülni.

Hogy a tőke uralma nálunk is mekkora befolyással volt a közélet egyoldalú irányítására, arra az utolsót kivéve, szinte valamennyi magyar képviselőválasztás klasszikus példának tekinthető. Nálunk nem az emberek választottak, hanem a pénz. Elég e tekintetben a hírhedtté vált munkapárti választásokra és a Magyar Bank több milliárdnyi «sópénzére» utalnunk. A hivatalos politika számos vezéregyéniségének a pénzintézetekkel és nagyvállalatokkal való szoros kapcsolatára nem szükség hosszasan kiterjeszkednünk.

A plutokrácia túltengése

Szem előtt tartva a bankvilág uralmi helyzetét a közéletben, megértjük a nagy jogtudós, Ihering keserű panaszát: «A részvénytársaságok törvényhozóink szeme előtt fejlődtek szervezett rabló- és csalótársulatokká, amelyeknek titkos történetében több alávalóság, becstelenség és komizság¹⁷ rejlik, mint akárhány fegyházban, csak éppen hogy a rablók és csalók itt nem vasban, hanem aranyban ülnek». Ugyancsak Ihering az értékpapírkapitalizmusra vonatkozólag fennálló jogi rendelkezéseket «legkártékonyabb intézkedéseknek» nevezi. Roscher pedig a «leghatározottabb mammonszolgalat előmozdítóit» látja bennük. Megértjük azt is, hogy míg a közép- és kisembert nyomasztó adókkal gyötrik, a nagy és legnagyobb pénzkirályok aránylag nevetséges adókkal rovatnak meg. A Rothschildok a nagyszámú pénzintézeteken kívül, melyekben hatalmuk főereje rejlik, óriási pamutszövőtelepekkel bírnak Lancashireben, Sheffieldben hatalmas acélgyáraik, Jamaikában rengeteg ültetvényeik, Skótszországban és Braziliában nagyterjedelmű erdőségeik vannak, Perzsiában szőnyeg, selyem- és damasztgyáraik, Spanyolországban kiterjedt higany- és ólombányáik, Dél-Afrikában aranybányáik; Ausztráliában egész városok vannak az ő tulajdonukban, Ausztriában s Magyarországon vasutaik, posztógyáraik, szénbányáik vannak. A párisi Rothschild Franciaországnak nemcsak legnagyobb bankára, de legnagyobb földbirtokosa is; már 1898-ban 180.000 hektár francia föld volt az övé, míg a szerzetesrendek összes fekvő vagyona együttvéve csak 40.000 hektárt tett ki. Azonkívül övéi a legszebb francia szőlőtelepek s Párisban több ezer bérház. S mégis a 80-as

¹⁷ Niederträchtigkeit, Ehrlosigkeit, Schurkerei.

évek vége felé a már akkor multimilliárdos párisi Rothschild összesen csak 1 1/5 millió frank évi adót fizetett! 1907-ben az erkelenzi «nemzetközi fűrotársaság» 1 millió márka alaptőkével 18 millió tiszta hasznot ért el. Az ember igazságosnak tartaná, hogy ebből a kellő leírások után is akár 8 milliót követeltek volna adóba; tényleg a társaság csak félmilliót fizetett. Hasonló esetek kül- és belföldön állandóak. «A kis tolvajt becsukják, a nagyot szabadon eresztik.»

Az osztrák miniszter, Schäffle, már évekkel ezelőtt így írt: «A kapitalisztikus irányból ki-fejlődött a pénzmágnások uralma s ez a rend válik a legelső nagy hatalommá az államban, közvetlenül választási előjogai révén, közvetve pártminisztériumai, a sajtó birtokbavétele s a nép képviselőinek, a hivatalnokoknak s az újságíróknak megvesztegetése által. Császárságok és királyságok kénytelenek e pénzhatalmasságok előtt meghajolni, mert ezek döntenek a nyilvános szükségletek fedezete felett. A szolgálati ágak, melyeket a pénzarisztokrácia fölös-legeseknek tart, kevés táplálékot nyernek, a pénzarisztokráciának szolgáló vagy neki kedves tényezők bőségben úsznak, a többi foglalkozási ágak egyszerűen az éhség- és kihalási állományba kerülnek, nagy nyilvános feladatokat egyszerűen elhanyagolnak. A kapitalizmus fokozódó növekvésével a pénz és a spekuláció általános uralma foglal teret az egész szociális élet fölött. A korona, a kormány, a parlament, a közigazgatás, tudomány, egyház, iskola, sajtó - mind anyagilag függő helyzetbe jutnak. Előbb önálló hivatási ágak vagyonát, pl. egyházi vagyonokat egyszerűen lefoglaltatják s aztán potom áron vesztegetik saját híveik közt... A pénzuralom elősegíti az állami adósságcsinálást, mert hiszen ez neki emissziós nyereséget és adóbevételeket hoz; gondoljunk csak arra a szörnyű kamatteherre, mellyel az európai államok adófizető népei meg vannak terhelve...»

A modern plutokrácia értette a módját, hogy a törvényhozást is a maga hűbéresévé tegye. A nemzetgazdász Ratzinger szerint: «A törvényhozás, sőt maga a büntetőjog is mindinkább oly jelleget ölt, mintha főfeladata az uralkodó osztályok érdekeinek védelme volna. A tulajdon biztonsága az alapkö s a tulajdon elleni vétségeket büntetik viszonylag legszigorúbban. A közlekedés kiadásait a nagy távolságokon át folytatott közlekedés helyett a helyi közlekedésre hárítják. Elsősorban a gazdagok kedvéért kénytelen az állam a színházak és múzeumok költségeit fedezni.» Egy másik osztrák nemzetgazdász szerint «a kormányok, néhány dicséretes kivételtől eltekintve, mindenekelőtt a nagy gazdasági vállalatokat támogatják s ez a szó: középosztálypolitika a mai államgazdaságtan lexikonjában legfőbb valahol a jegyzetben szerepel. Ha mégis egyes országokban az utóbbi évek folyamán a középosztálypolitika is megértésre és művelésre talált, ez nem annyira a kormányok érdeme, mint inkább a keresztény és konzervatív parlamenti pártoké, melyek a kormányokat e téren engedményekre kényszerítették.»

A nagytőke és a világpolitika

Egyetlen téren sem bizonyult a modern liberális plutokrácia átkozhatóbbnak, mint a nemzetközi viszonylatok terén. Már Moltke kijelentette, hogy a plutokrácia ma annyira megerősödött, hogy a militarizmust is a börze szolgálatába szorította; a legtöbb újabbkori háború egyszerűen a pénzhatalmasságok kívánságára s az ő érdekükben indított. Az 1870/71 és 1908 közt lefolyt 24 háború közül - mondja Ruhland- legfeljebb 3 vagy 4 kisebb háború van, amelyet nem kell egyszerűen pénzháborúnak tekintenünk. A búrháborút a londoni City érdekében indították meg. Kubát s a Filippi-szigeteket az amerikai cukor- és dohánygyárosok kedvéért kellett elrabolni a spanyoloktól; az észak-amerikai cukorszindikátus 100 millió márkát fektetett bele a kubai «expedícióba», s a washingtoni szenátus egy részét állítólag 157 millió márkával kellett a háború eszméjének megnyerni. A véget nem érő mexikói zavarok

főszítója két ottani petróleumtröszt: az egyik mögött a londoni Rothschild, a másik mögött az amerikai Rockefeller áll. Az orosz-francia szövetség, mint Sombart már 10 évvel ezelőtt kijelentette: tiszta bankárrezon szüleménye s midőn Oroszország különbékét akart kötni az angol és francia plutokrácia akarata ellenére, egyszerűen forradalomba vitték.

Maga a világháború is csak a modern kapitalista és plutokrata törekvések szemszögéből érthető meg maradéktalanul. Nem szabadságeszmék és kulturális célok, hanem kereskedelmi érdekek vezettek Londonban, Parisban a hadüzenetekre s ezek magyarázzák meg nevezetesen Amerika beavatkozását is. Ezt nemcsak legelsőrendű európai megfigyelők állapítják meg, mint Chamberlain, Sombart, Scheler, Eberle, hanem teljesen érdektelen távolállók is, pl. a kínai tudós és politikus Ku-Hung Ming, aki «Der Geist des chinesischen Volkes und der Ausweg aus dem Krieg» című művében azt állapítja meg, hogy a kommercializmus szelleme, melynek gyávaság és önzés a termőtalaja s amely főleg Angliában s Amerikában kapott uralomra, lett az emberiség legnagyobb megnyomorítója. Ez a szellem, nem pedig a sokat emlegetett porosz militarizmus volt szerinte a világháború forrása is.

Ha azt kérdezzük, miként érthette el a liberális gazdasági elv s édes gyermeke, a plutokrata pénzmindenhatóság ezt a hihetetlen befolyást s hogyan van az, hogy a mi szabadságára büszke s egyre szabadságát hangoztató korunkban ezek ellen a mindent rabszolgaságba s függőségbe süllyesztő pénzkirályok ellen néhány bátor, de túlkiabált emberen kívül úgyszólván senki szót nem emelt, e kérdésre a feleletet három tényezőben adhatjuk meg: az első a sajtó és a nemzetgazdasági irodalom korrupciója, a második a szabadkőművesség, a harmadik a zsidóság nagy része. A liberalizmus értette a módját, hogy ne csak gyakorlatilag indítson leigázó hadjáratot a köz és a társadalom ellen, de uralmának szellemi téren is propagandát csináljon s társadalmat leigázó hadjáratában oly védművekkel sáncolja magát körül, amelyek a félrevezetett tömegekre nézve az önvédelmet is lehetetlenné teszik. Amint a gép voltaképpen arra való volna, hogy az embert felszabadítsa a rabszolgai munkából, valójában pedig a legtöbb esetben a gép teszi csak igazán rabszolgává az embert, úgy a liberális gazdálkodás is nemhogy alárendelné önmagát az emberi jólét és kultúra céljainak, ellenkezőleg maga rendeli önmaga alá a népek legfőbb s legmagasabb javait. Nem ő szolgálja a kultúrát, hanem a kultúrát kényszeríti arra, hogy szolgálja őt. Tudomány, művészet, népoktatás, színház, irodalom, közélet, sajtó - mind bérszolgáivá süllyednek a mindent kormányzó aranyak s aztán ennek szolgátságában megannyi védősáncaivá, bástyáivá válnak a kizsákmányolás elvének és szabadságának. A kormányozható nemzetgazdasági közfelfogás ezt a gazdasági szabadrablást, mint egyedül elgondolható s igazságos gazdasági rendszert tömjénezi; a nemzetgazdaságtani tanszékekre csak olyan «kutatók» juthatnak, akiknek kutatásai véletlenül mindig a liberális tőkekirályok javára ütnek ki. Erről a «kutatásról» és tudományról írja Hahn Eduárd, hogy «szolgálóvá süllyedt, aki a betörőknek rablás közben a lámpát tartja». És Adler Pál szerint a divatos nemzetgazdaságtan, mely a legfőbb emberi értéket az anyagi javak s a kamathaszon végnélküli növelésében látja s ennek mindent alárendel, egyenes megtévesztője s félrevezetője az embereknek, valóságos «mocsár», kisiklás, erkölcsi szegény, amelynek közeléből a felnövő nemzedéket ki kell ragadni.

Sajtó és liberalizmus

A modern sajtó nagy része, sajnos, elég kimondottan a világnézeti és gazdasági liberalizmus garázdálkodásának szolgálatában áll. Nemcsak ama faji szolidaritásérzet folytán, mely a modern újságok kiadóinak s íróinak nagy részét a fajrokon liberális tőkekirályokkal egybefűzi, s mert az újságok a liberális hatalmasságokkal legvitálisabb anyagi érdekközösséget

tartanak fenn, hanem azért is, mert a liberális gondolat a zsidó pszichének és morálnak legmegfelelőbb lévén a többnyire zsidó zsurnalisztáknak egyenesen a vérükben van.

A modern sajtó a legfőbb döntő tényezője korunk világnézeti liberalizmusának. Következményeiben fel sem mérhető s mindenkép megdöbbentő jelenség, hogy ma, az újságok korában, a sajtó mindenhatóságának századában a komoly, keresztény sajtó világszerte s a legutolsó időkig nálunk is elterjedtség s befolyás tekintetében messze alatta állt a liberális, sőt szélső-liberális sajtónak. Ez annyit jelentett, hogy a keresztény Európa évtizedeken át megszokta keresztényellenes világításban szemlélni a napi- és világeseményeket, hogy, gondolkozását, érzésvilágát védtelenül és fenntartás nélkül odaadta egy a keresztény erkölcsi világnézettel s a keresztény tömegek gazdasági érdekeivel homlokegyenest ellenséges irányú sajtó befolyásának. Liberális és zsidó szemüvegen át láttuk az irodalmi, művészeti, gazdasági és politikai életet; filozófiában, esztétikában, sportban, katonai, műszaki, kereskedelmi, erkölcsi, sőt teológiai és egyházi kérdésekben is csak azt tudtuk meg és úgy tudtuk meg, amit s ahogy a zsidó sajtónak kedve telt velünk közölni. Még a vatikáni híreket is zsidó kézből kaptuk, az Istent magát, az evangéliumot, a kereszténységet zsidó szemüvegen át kellett látnunk. Fontos, életbevágó kérdéseket elhallgatott előttünk ez a sajtó; világért nem figyelmeztetett volna olyasmire, ami keresztény öntudatunkat, erkölcsi érzékünket növelhette volna; ehelyett mindent kiemelt, kiszínezett és nagyított, ami a keresztény önérzet és gondolkozás letompítására alkalmasnak látszott; hozzászoktatott bennünket ahhoz, hogy a keresztény hitet és világnézetet, főleg az egyházas, komoly kereszténységet, mint számba nem is vehető, a modern élet irányításában meg sem hallgatható tényezőt, mint gyűlöletes klerikalizmust és reakciót, mint maradiságot és nevetséges babonát lenézően és megvetően kezeljük. S viszont állandó lázas érdeklődéssel és izgalommal töltött el oly jelszavak és napibálványok iránt, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy figyelmünket a legvitalisabb kérdésekről eltereljék és lehetőleg magunk közt szakadásokat, ellentéteket, párt- és felekezeti viszályokat idézzenek elő. A liberalizmus és közelebről a zsidóság roppant ügyesen forgatta azt a fegyvert, amelyet a sajtó terén való győzelmes elhelyezkedése nyújtott neki: mindig meg tudta találni sebezhető pontjainkat, mindig ki tudta használni a pillanatnyi helyzetet s a saját meglevő gyengeségeinkbe kapaszkodva tudott bennünket egyre inkább gyengíteni, egyre mélyebbre süllyeszteni. Belekapaszkodott a mi széthúzó, vastagnyakú, fenegyerekeskedő természetünkbe s csinált köztünk végeszakadatlan testvérharcot; belekapaszkodott szabadságvágyunkba, önérzetünkbe és gőgünkbe s meg-részegített az önistenítő hitetlenség, a vallási és erkölcsi fegyelmetlenség mámorával; belekapaszkodott honfiúi érzelmeinkbe és éretlen, céltalan, káros sovinizmussá fűtötte azokat; belekapaszkodott úrhatnáságunkba s esztelen költekezésre, szertelen fényűzésre, takarón túl nyújtózó élvezetvagyra szoktatta a szegény középosztályt; belekapaszkodott érzékiségünkbe s közönségünket, népünket, sőt ifjúságunkat a fékevesztett szexualizmusnak ideálokat elhomályosító, tetterőt bénító, erkölcsiséget és egészséget sorvasztó ingoványába vitte; belekapaszkodott tudásvágyunkba és kíváncsiságunkba s megtanított mindennel felületesen, semmivel sem alaposan foglalkozni. Ha ma erkölcsileg, vallásilag, művelődésileg és gazdaságilag roncsok és romok vagyunk, ennek hihetetlen mértékben az a titkosan és lassan ölü mérge az oka, melyet a modern liberális és zsidó sajtó évtizedeken át naponta, sőt naponta kétszeri, háromszori adagolással millió és millió keresztény embernek vérebe csepegtetett; s e téren nemcsak a kimondottan destruktív sajtó, talán nem is elsősorban az, okozott mérhetetlen károkat.

A zsidó-liberális sajtó kártékony munkája azonban legfőképp a gazdasági téren mutatkozott romboló és félrevezető hatásának. Amint a kapitalista gazdasági élet kialakulása - Sombart szerint - legnagyobbbrészt zsidók műve, mert «a zsidó a kizárólag haszoncélokra dolgozó nemzetgazdasági elvnek lett hirdetője, terjesztője; a zsidó az a kizárólag üzletember, aki minden természetes cél fölött a haszonszerzésnek adja az elsőséget, úgy a zsidók által irányított sajtó

is ennek a gazdasági elvnek lett hirdetője, védője és terjesztője mindenütt. «A zsidó-kapitalista körök által székében monopolizált sajtó és irodalom főtürevkéve, hogy az újkori kapitalizmust és irányát védelmezze, elfajulásait elleplezze vagy mentegesse. Ez a sajtó kelt a tömegekben egyoldalú lelkesedést a behozatal és a kivitel egyre növekvő tételei iránt, az áru- és értéktözsde növekvő forgalma, a gépipar növekedése, a banktőkék, luxusépítmények, részvénynyeremények gyarapodása iránt; hogy ezzel mennyi igazságtalanság és bűn, az egészséges népgazdaság alapjainak mekkora pusztulása jár együtt, arról ez a sajtó nem beszél. A bankuzsora és börzecsálás játékaíról mélyen hallgat. Hallgat arról is, miként gyülemlik össze majd minden nemzetgazdasági hatalom és erő kevesek kezében, akiknek szemében az emberek és a javak csak a spekuláció és kizsákmányolás tárgyai. Minden elképzelhetőre ráterelik a figyelmet s pazarolják a papírost: kutyákra, táncosnőkre, üres irodalmi mókákra, egy romlott haute-volée multságaira s fecsegéseire, ellenben a modern gazdasági élet nagy tényeire fátyolt borítanak. Mennél magasabbak s befolyásosabbak lesznek bizonyos tőkekirályok és gazdasági tömörületek, annál kevesebbet hallunk róluk; ehelyett a tömegek figyelmét egészen odairányítják bizonyos hivatalos uralkodók és miniszterek szavaira, mozdulataira, tetteire, akiknek pedig ma már alig van önálló szavuk; akik ma már csak kártyakirályok, a pénzcsászárok pusztá cégjegyzői; parádéfigurák, melyeket a kíváncsi tömegeknek mindig újra felmutatnak a nyilvánosság színpadáról a névtelen, mindenható börzekirályok. Mennél tehetetlenebbek bizonyos hatalmasságok, annál többször hozzák őket szóba; viszont mennél nagyobb bizonyos pénzkirályok hatalmi monopóliuma s kizsákmányoló ereje, annál mélyebb hallgatás leple fedi be őket. Ha Nikita Bécsbe utazik, egy hétig naponta 4 oldalt is írnek róla a bécsi lapok; a tárcaírók lágyan-csepegősen ecsetelik a felség bajuszát és csizmáit, az intervjuolók csaknem a toilette-helyiségig utána szimatolnak...; de ugyanakkor eszükben sincs egy sort is írni a Rothschildek, Reitzesek, Gutmannok, Weisz Manfrédok, Mauthnerek, Springerek, Wetzlerok s hasonlók sajátos tevékenységéről, törevkéseikről, módszereikről.»¹⁸

Már 20 évvel ezelőtt megírta Jentsch, hogy a liberális burzsoázia hatalmába ejtette a sajtót s azt messzemenőleg kihasználva, könyörtelenül megcsalja a közönséget a gazdasági élet valóságai felől. A nagy újságok a milliomosok tulajdonai és szócsövei s amely szerkesztő tiszta bort akarna önteni a közönsége poharába, azonnal elvesztené kenyérét. Ezért hívta Schaeffle már sok évvel ezelőtt a milliomosoktól függő zszurnaliztikát «modern férfi prostitúciónak». Aki a liberális gazdasági felfogásnak ellenszegülni mer, azt nem a pénzkirályok maguk végzik ki, hanem elvégzi ezt a munkát helyettük a tőlük függő sajtó. Jellemző példa rá, hogy mikor az egykori osztrák miniszter Schaeffle nemzetgazdasági főművét¹⁹ 1878-ban újra kiadták - e műben szerző a társadalmi szolidarizmus követelményei mellett tör lándzsát a liberális önöségi elvvel szemben - a «Neue Freie Presse», mint vezető börzelap, a legszenvedélyesebb gúny hangján merte írni: «A boldogult Schaeffle miniszter hírhedt háromtagos gazdaságtani könyve, amelyet azért hívnak így, mert egy ember el sem tudja olvasni, hanem legalább három kell hozzá, hogy a hosszú hurkán keresztülragódjék, új kiadásban jelent meg. A német pszichiáterek nagy száma biztosítja a munka kelendőségét».

«Mivel pedig semmiféle művészet el nem terelhetné a közönség figyelmét arról, hogy a kapitalista gazdálkodás bűneinek okozóit ne keresse, azért találunk bűnbakot is, amelyet a sivatagba kergethetnek s mint ilyent éppen azt szemelik ki vádjaiik tárgyául, ami legelőbb hozhatna orvoslást a bajokra; a kereszténységet és az egyházat. A ma uralkodó sajtó hasábkot és rőföket ír tele káplánok és főpapok bűneivel, hogy a bank- és börzekirályok súlyos társadalmi bűneiről a figyelmet elterelje. Hogy a bankvagyonok iránti kíváncsiság fel se ébredhessen, minden alkalommal nyomatékosan emlegetik az egyházi birtokokat. Beszélnek az egyházi

¹⁸ Eberle, Z. 126. s k.

¹⁹ «Bau und Leben des sozialen Körpers.»

dogmák államveszélyes voltáról, hogy senkinek se jusson eszébe a kapitalista tanok államveszélyes voltát firtatni. Beszélnek a szerzetház-alapítások «veszélyeiről», hogy annál kevésbé gondoljunk a kapitalista lap- és gyáralapítások veszélyeire. Jajgatnak a lelkiismereti szabadság «veszélyeztetéséről» a szerzetesiskolákban s a gyónószékekben, csakhogy a modern ipartelepek tömeges lélekgyilkolása észrevétlen maradjon. Nem győzik emlegetni a püspökök és pápák uralmi törekvéseit, miáltal a modern bank- és börzekirályok mindent felperzselő viláгурalmi törtétese kevésbé tűnik fel. «Úgy tesznek - írja még egy Harden Miksa is (a Zukunft-ban) - mintha a kor legnagyobb veszedelme a papság uralma volna, amelyet pedig régen kiüldözött már az egykori hűbértúr lovagtermeiből a modern kapitalizmus, s hogy a tömegek szenvedélye valamiképp ne próbálja a szociális jog kérdéseit feszegetni, buzgón toborozzák őket a római sötétség ellen harcoló szabadcsapatok felmentő zászlai alá.» Vagy amint Kraus Károly ugyané gondolatot kifejezi: «A holtkezet szorgalmasan rápingálják a falra, valahányszor a nép érezni kezdi, hogy a zsebében bizonyos eleven kezek kotornak.» A liberális francia blokkpolitikáról Jentsch Károly ezt mondta még a háború előtt: «A kongregációk koholt milliárdjai ellen uszították a proletárt, hogy eltereljék étvágyát a Rothschildok valódi milliárdjairól.»

«Ha a közönség bizonyos része megértené a dolgok való állását és összefüggéseit, nem volna közte a liberalizmusnak annyi híve. De ugyanez a közönség, fel egészen az udvari és miniszteri tanácsosokig, Strausz D. Fr. szavával élve: kérődző tehén módjára fogad el tovább is mindent. Ha csak ezeket a szavakat: szabadság, haladás, humanitás, napjában kétszer világgá süvöltik, mélyértelmű, jámbor filozófiai jelszavak közé csomagolják, ez már elég, ettől még a «jobb» publikum agya és szíve is egyszerre felmelegszik. S szívesen beáll azok sorába, akik a plutokratáknak, e leggonoszabb zsarnokoknak, sorfalat állanak, katonai és választói szolgálatokat tesznek. Már I. Napóleon nagyon jól látott, midőn a «szabadság» fogalmának népámító s leigázó hatásairól így szólt: «Aki a népeknek szabadságról beszél, bármikor tetszés szerint elnyomhatja őket s kiprélhelheti belőlük az utolsó fillért, anélkül, hogy az emberek emiatt fellázadnának vagy csak eszükbe is jutna megneheztelni. Mennél kevesebb szabadságot akarunk az embernek juttatni, annál többet kell nekik a szabadságról szavalni».²⁰

Talán ennek a receptnek kifejezője, hogy a budapesti banknegyed egyik főterét, azt, ahol a modern gazdasági rabszolgaság fővára, a tőzsde áll, «Szabadság térnek» nevezték el. S bizonyly ebben a receptben bíztak, amidőn a tőlük függő sajtóban és politikában oly erős teret engedtek a demokratikus jelszavaknak s az általános választói jog propagandájának. Bíztak abban, hogy amíg a sajtó kezükben van, addig a «demokrácia» a plutokráciára nézve semmivel sem lesz veszélyesebb, mint Franciaországban vagy Amerikában s az általános választói jog csak arra fog szolgálni, hogy még több önállótlán fej támogassa voksaival azt, amit ők akarnak s amit mint a szabadság és haladás követelményét nekik minden pillanatban módjukban áll sajtójuk révén beléjük szuggerálni.

A liberalizmus tehát mint kizsákmányoló és félrevezető egyszerre két irányban végez egyaránt végzetes, romboló munkát. A közönség - hála a liberális sajtónak - nem is sejt, hogy rablóhadjárat folyik ellene; hogy a szép jelszavak mögött sokszor legridegebb kalandormorál, csupasz mammonarchia rejtőzik. A modern zsarnokok csak abban különböznek a régiektől, hogy nem karddal-fegyverrel hadakoznak, hanem ellenkezőleg behízélgik, megkedveltetik magukat a naiv közönséggel, s magával a néppel kovácsoltatják azokat a bilincseket, melyeket aztán a tömeg boldog készséggel rak magára. Elhítetik a világgal, hogy amit ők üznek, a gazdasági tömegrablás, voltaképp a köznek java s a milliók megnyomorítása valójában a világ fejlődésének aranykorát jelentő nagyszerű haladás.

---

²⁰ Eberle, Z. 132. s k.

A liberalizmus és a szabadkőművesség

A liberális jelszó mindkét értelemben: filozófiai és gazdasági értelemben különösen egy szervezetnek: a szabadkőművességnek céltudatos működése folytán lett csaknem általános érvényűvé. Nem tartozunk azok közé, akik mindenütt és mindenben a szabadkőművesség kísértetét vélik felfedezhetni s névleg nem tartozunk azok közé, akik a szabadkőművességet a szatanizmussal tévesztik össze s azt hiszik, a szabadkőművességnél minden esetben a vallásgyűlölet a fő s a kereszténység elleni harc az öncél. Nem; nézetünk szerint itt is ugyanazzal a megkülönböztetéssel kell élnünk, mint a liberalizmusnál általában: a szabadkőművességben (legalább nagyon sok esetben) a lényeg a világnézeti és gazdasági önösség, az erkölcsi és vallási korlátok félrelökése az egyéni szabadság kiterjesztésének és a gazdasági érdekek hajszolásának útjából. A szabadkőművesség a legtöbb esetben elsősorban érdekszövetség: néhányak összeesküvése a többiek és a közösség ellen; ügyes és tehetős emberek összeállása abból a célból, hogy a hatalmi és vagyonos pozíciókat kölcsönös összejátszással magukhoz ragadják. A vallásellenességre, a «babonák» - értsd: lelkiismeret és tízparancsolat - félrelökésére, a sokat emlegetett «világosságra», «progresszióra», «szabadgondolkozásra» s hasonló dolgokra inkább csak mint eszköze van szükségük liberális elveik és praktikáik védelmében, igazolásában, érvényesítésében. De épp azért, hogy a liberalizmus védelmére s a liberalizmus alapján folytatott hódító hadjáratokra külön, szoros szervezetet alkotnak s a társadalom világnézeti félrevezetésére és gazdasági kizsákmányolására külön kartellbe lépnek, válnak a szabadkőművesek országos és világveszedelemmé; nem is említve azt a súlyosbító körülményt, hogy a szabadkőművesség fővezetése majdnem mindenütt a legkétesebb jellegű elemek kezében van s titkosan gyakoroltatik. Hogy a szabadkőművesség kebelében sok a jóhiszemű félrevezetett ember, aki maga sem látja tisztán egyesületének végső céljait, mentő lehet az illetőkre, de súlyosbító körülmény magára a szabadkőművességre nézve. Hogy főleg nálunk, de részben külföldön is már, a szabadkőművesség mindinkább zsidó intézménnyé fajult át, szintén a fentebbi felfogást igazolja: a zsidónak a világnézeti és gazdasági liberalizmus valósággal éltető eleme, lelkivilágának, ideáltalan materializmusának legmegfelelőbb levegő; amihez itt hozzájárul még a zsidó faji érdekszolidaritásnak közmondásosan ismert ösztöne, mely a szabadkőműves érdektömörülésben különösen hatásos és ránézve a faji összetartás erejénél fogva is vonzó érvényesülést talál.

A szabadkőművesség mint tagjait a köz rovására s érdemesebbek legázolásával is kölcsönösen támogató, előbbrevivó, protegáló intézmény már e jellegénél fogva állam- és társadalomellenes. Az államnak és társadalomnak nem volna szabad megtűrni, hogy egyesek arra beszéljenek össze, hogy a társadalom többi elemeinek igazságtalan leszorításával lehetőleg minden jogot, hatalmat s gazdasági előnyt maguknak foglaljanak le s az államéletben nem az állam javát, hanem saját érdekkörük előmozdítását tekintsek főcéljának. A szabadkőművesség alig leplezett összeesküvése az államélet tisztasága és a gazdasági érvényesülés egyenlősége és univerzalitása ellen; valóságos kartell a társadalom nagy többségének politikai és gazdasági kizsákmányolására, ami megint igazi liberális gondolat, az individualizmusnak a közjó teljes félretaszításával való érvényesítése. Ausztriában ezért volt a szabadkőművesség sokáig államilag tiltott egyesület, a közös hadseregben is ezért - nemcsak éppen a vallásellenességért - volt kötelező a tisztai becsületszó annak igazolására, hogy a katonatiszt nem tagja a szabadkőművességnek s csak egyfelől a liberális-szabadkőműves sajtó tolvajnyelve, másfelől a liberális jelszavak járszalagján vezetett «elfogulatlan» gondolkodás a hiszékeny közönségben s a kormánykörökben tehette lehetségessé, hogy a szabadkőművességet nálunk egyetlen kormány sem merte nyíltan üldözni s mint lényegében államfelforgató, aknamunkát űző társaságot megbélyegezni; sőt vezető államférfiaink még csak nem is beszéltek róla soha ebben az értelemben nyilvánosan. Magyarországon, sajnos, még olyan világos fők is, mint Tisza, Andrássy, Apponyi, ezer más dologban láttak jelentősebb államveszedelmet, mint a szabad-

kőművességben s hiába jelentek meg az utóbbi évtized folyamán kül- és belföldi munkák, melyek számokkal, adatokkal, nyilatkozatokkal, idézetekkel érveltek a szabadkőművesség nemzeti veszedelem-jellege mellett: ezeket az érveléseket észre nem venni szinte a «szabad-
elvűség» és elfogulatlan gondolkodás tartozékának tekintetett. A szabadkőművesség ilyképen szabadon garázdálkodhatott, a legszemérmertlenebb nyíltsággal vehetett intéző részt a szarajevói trónörökösgyilkolásban, valamint a háború megindításában s kiterjesztésében is s üzhett már a béke idején alig leplezetten monarchiaellenes propagandát: az ú. n. «klerikális» sajtón kívül senki sem merte támadni, senki ellene fel nem szólalt s a szabadkőműves frondőrök elfogulatlanságból elfogult vezető államférfiak sok végzetes mulasztása folytán állandóan ama kellemes helyzetben voltak, hogy az ellenük helyyel-közzel felemelkedő hangokat mint pusztán klerikális és reakciós jajveszékeltést teheték nevetségessé és ártalmatlanná.

Egy ezeréves ország veszte s pusztulása adta meg ennek a vétkes mulasztásnak s önámításnak az árát.²¹

A liberalizmus és a zsidóság

A liberalizmus uralomra juttatásában végül óriási szerepe volt a zsidóságnak. Sombart, ki a mai zsidókérdés egyik legalaposabb, ismerője, erre vonatkozó nézetét e mondatokban foglalja össze: «A kapitalisztikus gazdasági elv kifejllesztése a zsidók műve.» «A mi nemzetgazdaságunk nemcsak annyiban köszöni jellegét nagyrészt a zsidóknak, amennyiben külső struktúrájának számos része az ő alkotásuk, hanem még inkább, amennyiben a modern gazdasági életnek belső üzeme, a gazdasági eljárásokban uralkodó elvek, hogy úgy mondjuk: a mai gazdasági érzület is legnagyobbbrészt zsidó befolyásokra vezethetők vissza.» «A zsidó a kizárólag pénzszerzésre törekvő gazdasági érzület képviselője: a csak-üzletember típusáé, aki minden természetes életcél fölött a vagyonszerzésnek adja az elsőséget.» «Nem az különböztette meg a kereszténytől, hogy uzsorát üzött, hogy vagyoni haszonra törekedett, hogy kincset kincstre halmozott, hanem hogy mindezt nyíltan tette, hogy ezeket a törekvéseit szégyen nélkül bevallotta.» «Amit a zsidó, mint gazdasági vállalkozó évszázadokon át az uralkodó felfogásokkal szemben képviselt, az a gazdasági életnek elvből individualisztikus fölfogása volt, hogy a gazdasági életben az egyes alany működési szféráját sem fölfelé, sem lefelé semmiféle objektív szabály nem határolja el, sem az elhelyezés mennyiségét, sem a pályák tagolását illetőleg; hogy minden gazdasági alany állandóan maga köteles újból visszahódítani helyzetét s megvédeni a támadások ellen, de viszont a jog is megilleti, hogy mások kárával nem törődve, akkora érvényesülési területet hódítson meg magának, amennyire ereje

²¹ A Neue Züricher Nachrichten a következő tényeket közli: 1918. december 17-én az algiri szabadkőművesség teljes gyűléséből a következő táviratot küldték Wilsonnak: «Algir négy páholyának szabadkőműves testvérei teljes gyűlésükből testvéri hódolatukat s meleg szerencsekívánataikat küldik kiváló testvérüknek, Wilsonnak ama szabadkőművesi tevékenységéhez, amelyet a háborúban a népek szabadsága és joga érdekében kifejtett.» Aulard testvér a szabadkőműves Le Pays-ban (1918. máj. 10.) kifejtette, hogy Wilson az egész háborúban s a békeügyben, mint a nemzetközi szabadkőművesség ügyvivője járt el. Wilson tevékenysége szerinte nem volt egyéb, mint a szabadkőművesi laicizmus diadalra segítése s egy népszövetség létesítése, amely az egyházat helyettesít-
hesse. «Egy új katholicizmus van kialakulóban, amelyben Franciaország s az egész világ testvérei fognak helyet foglalni. S büszkék lehetünk rá, hogy egy szabad ember szava, nem pedig a múltak pápájának szózata vezette el a háború által meggyötört, szegény emberiséget a jövő békéjének küszöbére.» (Das Neue Reich, 1920. márc. 7. S. 365.) A szabadkőművesség szerepéről a világháború felidézésében bőséges anyagot nyújt Wichtl: «Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepublik» című művében.

képes; hogy a harc eszközei elsősorban szellemi részen fekszenek s cselben, ravaszságban, merészségben állnak; hogy a büntetőtörvényen kívül másra nem kell tekintettel lenni; hogy minden gazdasági eljárást az egyes ember van hivatva belátása szerint oly hasznosan, mint lehet, irányítani.» Csakugyan a liberalizmus legtipikusabb gyakorlati alkalmazói és elméleti hirdetői mindenütt a zsidók. Hogy vallásukban vagy fajiságukban, történelmükben és tradícióikban rejlik-e ennek nyitja, itt fölösleges kutatnunk. Tény, hogy egyrészt a bank- és börzevilágban, a nagyiparban és nagykereskedelemben, másrészt a sajtóban és nemzetgazdasági irodalomban számarányukat ezer- és többeszeresen meghaladó mértékben találunk zsidókat és zsidó befolyásokat. Oly tények ezek, melyeket nem szükség statisztikai apparátussal bizonyítani; bármily csalogató ez a feladat.

«A modern liberalizmus a zsidóságot példátlan hatalomhoz juttatta s azért érthető, hogy a zsidók túlnyomó része - dicséretes kivételektől eltekintve - rajongó híve a liberális gondolatnak. Érthető, hogy a zsidó újságírók a liberalizmust hirdetik, amely nekik szinte monopóliumszerű helyzetet teremtett a sajtó terén. Érthető, hogy a zsidó tudósok a liberalizmust védik, mely nekik a nyilvános tanszékeken tízszer, hússzor akkora szerepet juttatott, mint amennyit létszámuk arányában igényelhetek volna. Érthető, hogy a zsidó politikusok propagálják azt a liberalizmust, mely egész pártok vezetését a zsidóság kezébe, juttatja s ezzel neki az államéletre növekvő befolyást biztosít. Érthető, hogy a zsidó pénzkirályok támogatják azt a liberalizmust, mely a kapitalizmust (az ő értelmükben) fejlesztette s általa Izrael gazdasági világuralmának legmerészebb álmait is megvalósítani segítette. Bár ők maguk nagyrészt orthodoxok, orthodoxabbak, mint a világtörténelem bármely népe; bár ők maguk egyesülve voltak évezredek, országok, tengerek keresztül, egyesülve ugyanazon hagyományok tiszteletében, közös sors, közös remények, közös fajiság által, s bár maguk nagymértékben tekintélytisztelők és szervezettek - mégis kifelé, tán inkább öntudatlan önfenntartási és növekvési ösztönből, mint tudatos politikából, a zsidók azt a «szabad»-gondolkodást, azt a jogi individualizmust, azt az atomizáló és pulverizáló «laissez aller, laissez passer»-elvet terjesztik a politikában s nemzetgazdaságban egyaránt, amely a külvilágnak okvetlenül végtelen meggyengülésére vezet s amely csak azok uralmát biztosítja a világ felett, akik máris uralomra s nagy hatalomra jutottak benne.»²² «A liberalizmus - mondja Weisz Albert - az embereket szinte zsákmányul dobta oda a zsidóságnak.» Egy zsidó tudós, L. Friedländer, egyenesen azt a «vádat» emeli a kereszténység ellen, hogy védelmezi a kicsinyek és gyengék jogát s Istenre és erkölcstörvényekre hivatkozva, megakadályozza az erősebbet abban, hogy «jogait» akadálytalanul érvényesítse.

A liberalizmus bukása

Valósággal tragikus vonása korunk közéletének, hogy míg a destrukció annyi raffináltan számító, élesen látó és vakmerően cselekvő képviselővel rendelkezett, a konstruktív nemzeti és keresztény iránynak, a világnézeti és gazdasági becsületességnek, az idealizmusnak és a társadalmat átfogó szolidarizmusnak oly kevés kimagasló és bátor szóvivője akadt, főleg Magyarországon. Károlyi Sándor és Zichy Nándor grófok óta imponáló keresztény politikusunk alig volt; kimagasló embereink közt is a legtisztább jellemek és legnagyobb tehetségek csodálatos naívsággal siklottak el a társadalmi és közélet e legfőbb és leglatbaesőbb hátsó vezetői mellett; még Tisza István is, bár egyénileg önérzetes keresztény, nyilván félt keresztény politikát csinálni, melyet ő maga is egyszerűen «klerikális demagógiával» tekintett egyértelműnek. A liberális jelszóval burkolózó destrukció előtt szabad volt a szervezés,

---

²² Eberle, Z. 113.

agitálás, tömegfélrevezetés, izgatás és uralomra jutás minden tere; mi pedig még csak észre sem mertük venni a veszélyt, féltünk nevén nevezni a gyermeket, reszkettünk attól, hogy meggyőződéses antiliberálisok, a közéletben is keresztények és hazafiak legyünk. Mint mikor egy útvesztőben az egyetlen kivezető út előtt mumust állítanak fel, úgy őrizte a kibontakozás egyetlen lehetséges útját: a keresztény erkölcsi alapon álló, őszintén nemzeti politika útját az ellenfél s mumusokat állított eléje, amelyek a közeledőt, a tapogatózót, az útkeresőt liberális jelszavakkal és gúnynevekkel: «klerikális», «fekete», «reakciós», «antiliberális», «ultramontán» s egyéb semmitmondó ostobaságokkal hessegették el az egyedül nemzetmentő iránytól. És sikert ért ezzel a taktikával. Az ellenfél kitűnően dolgozott: a saját agyunkat csavarta el, saját mentalitásunkat idomította el a maga szándékai szerint, saját magunkat tett érzéketlenné, kábulttá, lethargikussá és tehetlenné a gyógyulás útjainak keresésére.

Szinte csodálatos, hogy a liberalizmus Magyarországon végül - március 21-én - mégis bajba került. Önmaga fojtotta meg magát. Mint ahogyan a világháború végén a központi hatalmakat nem az entente katonai ereje verte le, hanem önmaguk verték le magukat, úgy ölték meg a liberalizmust is nem természetes ellenségei, hanem saját elbizakodásából eredő balfogásai. A liberalizmus túlságosan erősnek hitte magát s ez, csakis ez, nem a nemzetfenntartó erők győzelme lett a veszte. Hogy a «reakció» táborát gyengítsék s a liberális kapitalizmus természetes gyermekét: a proletármozgalmakat a maguk kedve szerint kormányozzák, a liberális körök túlságosan támogatták a szociáldemokráciát. Minthogy a szociáldemokrácia világnézetileg is, vezetőinek fajiságában is nagyon közel állt a liberális táborhoz, s minthogy ez a tábor abban bízott, hogy a szociáldemokrácia mint a nagy nyugati államokban, állandóan kormányozható lesz s mindig oly irányban engedi vezetetni magát, amely a liberális kapitalizmusnak soha komoly aggodalomra okot nem ad, azért sajtójában, politikájában, szabadkőműves szervezeteiben egyre simogatta, dédelgette, sőt pénzzel is támogatta a szociáldemokráciát. A liberalizmus a Marx-féle forradalmi fenyegetéseket nem vette komolyan; hiszen számtalanszor tapasztalhatta, hogy a szociáldemokrácia forradalmi frázisai végeredményben sohasem vezettek burzsoá-ellenességre, hanem mindig csak antiklerikalizmusra és antifeudalizmusra, tehát a liberalizmus két nagy ellenségének: a vallásnak és a tradíciókon épült nemzeti társadalomnak gyengítésére. A proletárszervezetekben a liberális burzsoázia, főleg a zsidóság, csak kellemes szövetséges társakat vélt felfedezhetni a nemzeti és keresztény tábor, az idealizmus és szolidarizmus elvei ellen.

S itt számította el magát. Nem gondolt arra, hogy a természetes fiú egyszer mégis az apja ellen fordulhat; nem számolt azzal, hogy a proletárcsapatok élére állított fajtestvérek megfelelő pillanatban okosabbnak fogják tartani, hogy egyedül ragadják magukhoz az uralmat, mintsem hogy abban a gazdag zsidókkal osztozzanak; s hogy a közös ellenségen: a keresztény és nemzeti társadalmon kívül hirtelen eddigi szövetséges társaik ellen is fordíthatják a fegyvert.

Így is történt. Az orosz mintára átszervezett szociáldemokrácia mint kommunizmus a liberális burzsoáziának is nyakára tette a kést: félrelökte magától a radikális pártnak nevezett liberális-szabadkőműves csoportot s ezúttal nemcsak az egyház és a földesurak, hanem a bankárok és nagykereskedők ellen is megindította a «szocializáló» gilottint. A magyar bolsevizmus szomorú garázdálkodásának letűntével azonban azonnal visszatért a régi rend; a kapitalisztikus gazdálkodással a liberális plutokrácia is ismét nyeregbe lendült s hacsak keresztény politikusaink céltudatos munkával nem sietnek egész közgazdasági és közéletünket új alapokra helyezni, a liberalizmus pusztításai előlről fognak kezdődni.

Jövők és a liberalizmus

Jövők társadalmi és gazdasági rendjét semmi esetre sem volna szabad ismét a liberális elv ingatag és felforgatásra hajló talaján felépítenünk. Semmi esetre sem szabad társadalmunkat ugyanarra az útra, ugyanazokba a belső kórságokba löknünk, amelyek már egyszer a sír szélére juttatták. A liberális jelszavak fetiskultuszából alaposan ki kell gyógyulnunk. Meg kell reformálnunk egész gondolkodásunkat, ki kell irtanunk belőle azt a mételyt, melyet ötven-hetven év sajtója, nemzetgazdaságtani megtévelyedései, a szervezett társadalom-ellenesség szócsövei belénk szuggeráltak; valósággal el kell égetnünk azokat a liberális bálványokat, amiket eddig imádtunk. Nekünk ne beszéljen többé senki az egyén korlátlan személyi szabadságáról, szabad versenyről, a létharc önszabályozó erejéről, az individualizmus egyedül üdvözítő voltáról stb.! Mert mi már tudjuk, a saját bőrünkön tanultuk meg, hogy mindez kilenczederészben vakmerő szédelgés, gonosz játék a szavakkal, megtévesztő jelszóharc s tudjuk, hogy a jelszavak épen azért veszedelmesek, mert mindig némi igaz maghoz fűzik a valótlanosság védelmét. A kollektivizmus utópiáival és szabadságtiprásával szemben mi is hangoztatjuk az egyéniség jogait, a szabadság és szabad kezdeményezés előnyeit; de korlátlan elvvé emelni a bármilyen irányú szabadságot nem engedhetjük, egyesek haszonleső önzésének a társadalom javát, a materializmus aranyimádó önkényének a kultúra idealizmusát fel nem áldozhatjuk.

Meg kell tehát fékezni mindenekeelőtt a «szabadverseny» szabadkalózeit. Nincs értelme annak, hogy milliók munkájának s nélkülözésének árán néhány ezer plutokrata munkanélküli jövedelmekben dúslakodjék, amelyekkel aztán semmi jót nem művel, amellyel tudományt, kultúrát, vallást nem támogat, amit csak arra használ fel, hogy tovább forgassa, tovább «gyümölcsöztesse» pénzét, azaz: hogy a tőke erejében bízva, még jobban a porba konkurrálja a kisexisztenciákat. Nincs értelme annak, hogy a társadalmat, amelynek túlnyomó része «gyengékből» áll, védtelenül szolgáltatassuk ki az ú. n. erősebbeknek, akiknek erejét nem az érdem vagy tehetség, kultúra vagy erkölcs többlete okozza, hanem egyedül gazdasági helyzetük fölénye és a lelkiismeretük nagyobb aggálytalansága. Nincs értelme annak, hogy a nemzet saját maga asszisztáljon ott, ahol erejét, jólétét, gyermekeinek egészségét, életörömét, erkölcsi értékeit egy nemzetközi plutokrata-szövetség láthatatlan s névtelen trösztjei örlik fel, nyesegetik körül. Nincs értelme annak, hogy magyar nevű részvénytársaságok, bankok, iparvállalatok mögött rejtőző idegen pénzkirályok szívják ki a nemzet vérének ezer csatornán, százezer rejtett vezetéken keresztül, főleg akkor, amikor a nemzet úgyszólván hihetetlen erőfeszítéseket lesz kénytelen tenni, hogy a háború és a bolsevizmus pusztításait helyrehozza.

Ki kell mondanunk mindjárt kezdettől fogva, hogy a liberális gazdasági elvnek, azaz az egyén korlátlan szabadságának a társadalmi közjó mellőzésével többé teret nem engedünk, hogy az individualizmus és a haszonlesés rendszerének helyébe a társadalmi szolidaritás törvényét állítsuk. Kultúra alatt nemcsak gyárkéményeket és Pullmann-kocsikat fogunk érteni, hanem mindenekeelőtt lelkek kultúráját is, erkölcsi színvonalat, a munkástömegek szellemi életének emelését, a közmegelegedés és egészséges életöröm növelését. Minden eszközzel törekednünk kell a társadalmi és vagyoni különbségek túlságait kiegyenlíteni, mindenekeelőtt pedig a munkanélküli jövedelmek élvezetét megszorítani. A legszigorúbban azonban azt a lelkiismeretlen vérszopórendszert kell üldöznünk s valósággal gyökerében megfojtanunk, amely komoly termelőmunka nélkül, egyszerűen a spekuláció, közvetítés és titkos kartellek eszközeivel milliókat és milliárdokat von el a termelő és fogyasztó közönség zsebéből, amely élődiként veti rá magát a gazdasági és társadalmi, sőt kulturális és politikai életnek minden ágára és intézményére, hogy egyes érdekkörök kedvéért letaroljon, kiszívjon, tönkretegyen mindent, félrevezessen, romlásba vigyen, anyagilag s erkölcsileg megnyomorítson mindenkit. A bank- és börzevilág legerélyesebb és kíméletet nem ismerő reformja nélkül egészséges

országmentést többé elképzelni nem lehet s e téren - mint általában számos téren - igenis tanulnunk kell a bolsevizmustól. A kapitalista termelési rendet, mint ilyent, nem szüntethetjük meg, mert az lehetetlen volna s a közjónak és mindenkinek oly óriási kárát okozná, melyet kiheverni sem tudnánk soha; a magánakciónak továbbra is teret kell engednünk, s természetesen megfelelő haszonrészesedést biztosítanunk, de igenis a kapitalista termelési rend liberális-plutokrata elfejlődését, óriási kinövéseit s lelkiismeretlenségeit erős kézzel le kell nyesegetnünk. Hogy e tekintetben mik a részleges teendők, ez a kérdés nem tartozik elvi fejtegetéseink körébe. Csak felemlítjük, hogy sokan mindenekelőtt a bank- és börzeéletnek erősebb állami felügyelet alá helyezését sürgetik s azt vallják, hogy a mozgatókét nem szabad ezentúl is túlságos kiváltságokban s előnyökben részesítenünk az ingatlan birtokkal s a munkával szemben. A pénz viselje szintén a termelés kockázatait; a hitel legyen olcsó s a kölcsön minden esetben magától amortizálódó; a hitelnyújtásnál ne csak haszonszempontok, hanem nemzeti és kulturális tekintetek is kellő súllyal érvényesüljenek; a határidőüzet, a börzejáték, egyszerűen töröltessék el. Szigorú intézkedéseket sürgetnek a szabadkereskedelem és szabadverseny elfajulásai ellen; kívánják, hogy e téren az igazságszolgáltatás és a büntető-törvény ne csak a tőkét és a kereskedőt védje, hanem legalább ugyanennyire a közönséget is. Árdrágítók, hamisbukók, a kereskedelmi tisztesség ellen vétők a kereskedelmi műveletek folytatásától éveken át, esetleg életfogytiglan eltiltandók.

Elvből és hivatalból üldözendő mindenestre minden olyan egyesülés, melynek célja a nemzet szolidaritásának magánérdekből való megbontása s a társadalom egyes osztályainak vagy tömörületeinek véd- és dacsövetsége az állam többi polgárainak megkárosításával; így mindenekelőtt a szabadkőművesség, mely az országok erkölcsi alapjainak aláásásával s a belső bomlás tervszerű előkészítésével amúgyis bőven rászolgált arra, hogy hazaáruló, nemzetpusztító bűnszövetkezetnek tekintessék, melyet tovább is megtérni egyértelmű volna a nemzeti öngyilkossággal. Nem lehet megengedni, hogy állam alakuljon az államban s oly egyesületek működjenek, amelyeknek alig leplezett főcélja: tagjainak összeesküvése, hogy egymást kölcsönösen előretolják az állami, kulturális és főleg gazdasági életben, nem az egyesek érdeme, hanem a szövetséghez való tartozás, tehát merő konspiráció alapján. S az államnak nem szabad e téren a szabadkőműves-liberális tolvajnyelv, az ügyes kibúvások frazeológiája által magát megtévesztetnie.

Hasonlóképp lesz szükség a sajtó, az irodalom, az iskola, a gyülekezési és szervezkedési szabadság reformjára s felszabadítására a plutokrácia járma alól.

Mindez nem lesz könnyű munka, sőt a reform gyökeres és teljes keresztülhajtására ma szinte utat sem látunk. A liberalizmussal, mint az egyéni szabadság elvének minden más fontos és tárgyilagos szempont fölé helyezésével a modern ember gondolkodása annyira összenőtt, a világnézetek, életfelfogások és irányelvek tekintetében annyira kaotikus már az emberek megoszlása, hogy a liberális társadalmi berendezkedés gyökeres és gyors megváltoztatására komolyan nem is gondolhatunk. Be kell érünk azzal, hogy a modern bálványnak legalább legártóbb kihatásait megszüntessük, ellensúlyozzuk. A korlátlan gondolkozási szabadság (a hírhedt «szabadgondolkodás»), a határozott igazságokat és tárgyi isteni törvényeket el nem ismerő ú. n. lelkiismereti szabadság (le a felekezetenélküliség és az atheizmus hirdetésének jogáig), a féktelen irodalmi és sajtószabadság, a magasabb érdekeket, sőt még lényeges állam-érdekeket sem respektáló szervezkedési és gyülekezési szabadság, az egyetemeken grasszáló, időnkint minden nemes eszmével: vallással, hazával szembeforduló tanítási szabadság, a színház és a mozi szabadsága, a prostitúció és közerkölcsstelenség szabadsága, a gazdasági szabadverseny elve - mindez elvben kétségtelenül káros, egyoldalú és elhibázott alkalmazása a szabadság elvének és mégis: lehetetlen volna ezeket a «szabadságokat» egyszerűen eltörölni; már csak azért is, mert a vallási és világnézeti megoszlás következtében az állam - legalább, ahol nem csupán katolikusok laknak - nem helyezkedhetik minden részletig egysége-

sen elfogadott s határozott keresztény elvek alapjára - miként a középkorban tehette - melyek szerint mindezeket a szabadságokat korlátozni s pozitív iránymegjelölésekkel helyettesíteni tudná. Így is bő tere nyílnék azonban a szükséges korlátozásoknak, mielőtt az állam legalább általánosságban a keresztény istenhitt és erkölcs alapjára helyezkedve revideálná a liberális sajtó által bálványá emelt ú. n. szabadságok jogosultságát színház, irodalom, sajtó, iskola, szervezkedés, gazdasági élet stb. terén.

A liberalizmus legyőzésére főleg háromirányú munka lesz szükséges. Az egyik a politikai, a másik a művelődési, a harmadik a szociális munka. Politikai téren egész államéletünknek s törvényhozásunknak a keresztény állameszme és erkölcs szempontjai szerint való megújulására van szükség. Művelődési téren az iskola minden típusa és foka, az egész közoktatás- és népnevelésügy keresztényszellemű reformja van helyén s ide tartozik a tudományok és művészetek, az irodalom és legfőképp a sajtó keresztény alapokra helyezése. A liberalizmus voltaképpen irtózatossá ereje gazdasági téren van s azért legfőképp gazdasági és szociális téren kell legerősebben küzdeni ellene. Új társadalmi s gazdasági rendet kell teremtenünk s mivel ennek az általános alapeszméken kívül még úgyszólván elméletileg is alig van tisztázva néhány gondolata, a keresztény szociológusok egész sorának ezen a téren kellene mindenekelőtt kifejtenie élénk tevékenységet. A nagytőke túltengésének, a bank- és börzeuralomnak megdöntése, az általános jólét megteremtése, a túlságos vagyoni különbségek s a munkanélküli gazdagodás megszüntetése, a középosztály s a munkásság vagyonosságátétele, mind oly kérdések, amelyekre nézve ma még kiforrott, kész programunk alig van; itt még rengeteg a kigondolni, megbeszélni, megkísérelni s megtennivaló! Ne felejtsük, hogy a jelenkor gazdasági és társadalmi vívódásait s forradalmait, de nevezetesen hazánk és népünk irtózatossá romlását, mai koldus helyzetét elsősorban a társadalmi egyensúly gondozásának elhanyagolása, a liberális kapitalista-rend egyoldalú dédelgetése okozta. Bajokat és forradalmakat megelőzni csak úgy lehet, ha kikutatjuk s megszüntetjük okaikat. A liberalizmussal szemben ott ágaskodik már legújabbkori társadalmi életünk réme: a szocializmus. Kétségtelen, hogy sokban igaza van s maga a tény, hogy megszületett, megnőtt, sőt át is törte a gátat, igazolja, hogy a liberalizmus téves utakra vezette a társadalmi fejlődést. Ha a szocializmussal s az anarchiával meg akarunk küzdeni, nem elég egyenesen ellene vonulni síkra, hanem mindenekelőtt szakítanunk kell azzal az igazságtalan, társadalmat sorvasztó rendszerrel is, amelynek természetes reakciójaként lépett fel a szocializmus is, mint forradalom az elviselhetlenné vált liberalizmus ellen.

A szocialista gondolat

*«A szocializmust csak úgy győzhetjük le,
ha tartalmának kisebb, igaz részét saját
üzemünkben megvalósítjuk.»*

Liechtenstein Alajos herceg.

A liberalizmussal szemben egy második gondolat zörget a modern társadalom kapuján s zörget időnkint félelmetes erővel: a szocialista gondolat.

Mint az észrevétlenül növekvő, de hirtelen mindent elborító vízár, úgy terjedt el a szocialista mozgalom egy félszázad folyamán Európaszerte. Nem véletlenül: a szocialista jelszó felelet volt a liberalizmus és plutokrácia gazdasági túltengésére; természetes reakciója a védekező Munkának az őt letiporni kész Tőke ellen s egyben logikus alkalmazása a szabadverseny liberális elvének a versenyt felvevő s szervezkedésének erejében bízó proletárság részén. Ha a tőkének «szabad» minden, akkor «szabad» a munkának is; hadd lássuk, melyik az erősebb. Ha a tőke az erősebb jogára, a munkásosztályok gazdasági kizsákmányolására építi erejét, a munkásságnak is van rá módja, hogy védekezzen s a tőke ellen felvegye a harcot. Ez a szocializmus eredeti gondolata, ez óriási elterjedésének titka.

A szocializmus a liberalizmusnak köszöni létét, valamint a liberalizmus kíméletlenségének köszöni harcmodorának kíméletlenségét is.

A szocialista mozgalmak lényegükben s eredetükben defenzív jellegűek voltak s azért is izmosultak a szakszervezetek a szocialista akciók középponti részévé.

A munkásokat szakszervezetekbe tömöríteni, hogy ezáltal a munkásság kivonhassa magát a tőke diktatúrája alól, kollektív szerződések kötésére, munkásjóléti intézkedésekre, békéltető bizottságokra kényszerítse a tőkét s igényeit szükség esetén sztrájk és ellenállási alap segítségével is érvényesítse - ez a szakszervezeti mozgalom lényege s eddig nincs is rajta semmi kivetni való. Minden komoly szociális iránynak ezen kell kezdenie: a keresztény szocializmus szintén programjába iktatta a szakszervezeti mozgalmat. A munkásoknak ez a védekezése a tőkével szemben szükségessé lett, mihelyt a tőke a liberális elmélet lelkiismeretlenségével a munkástömegek emberi jogainak teljes elhanyagolása mellett az egyénnek a társadalmi közjó elleni harcát indította meg s másrészt az államhatalom is, részben liberális-kapitalista járszalagra fűzve, teljesen magára hagyta a munkástömegeket, vagy legalább semmi foghatót nem tett, hogy őket a tőke kizsákmányoló törekvéseivel szemben megvédelmezze.

A munkásság szervezkedése s a szakszervezeti mozgalom azonban elfajult; defenzívából offenzívába ment át, még pedig nemcsak a tőke ellen, hanem a társadalom összes nem-munkás osztályai ellen, sőt maga az államrend, az erkölcs, a vallás, a világnézet ellen is. Az állam kebelén belől csakhamar külön állammá nőtt a szocialista szervezkedés s az államot utolérte büntetése azért, hogy még a szocialista szakszervezetek félelmetessé növekvő s maholnap állambontó hatalmának láttára sem sietett egészséges antiliberális és munkásvédő intézkedésekkel a társadalmi egyensúlynak és szolidaritásnak védelmére kelni, sem a keresztényszociális mozgalmat támogatni, amely mint magánvállalkozás egymagában, állami segítség nélkül erre a monstre-feladatra természetszerűleg túlgyenge volt. Az állam éppen abban bűnhődik, amiben vétkezett: miután az individualista kapitalizmust dédelgetve, elhanyagolta a társadalmi szolidaritás védelmét, ezt a védelmet, legalább a munkásosztályra vonatkozóan, átvette helyette a szocialista tábor. S minthogy ebben az államnak egyik legvitálisabb feladatát vette át, szinte természetes, hogy az államnak magának lett legveszedelmesebb konkurensévé: állammá lett az államban.

A szociáldemokrácia ugyanis a szakszervezeti mozgalom első sikerein felbátorodva, másra is felhasználta a kezébe csöppent hatalmat; a gazdasági védelem eszközéből: a szakszervezetekből politikai harcieszközt csinált s mivel maga nem a közösség védelmének, hanem az osztályharcnak, és osztályérdekeknek alapján áll, ez a politikai hatalomravergődés szükségképp az állami élet egyensúlyának felborítására: proletárdiktatúrára vezetett. A proletárdiktatúra nem bolsevik, nem speciális lenini találmány - Lenin csak elérkezettnek látta az időt s az alkalmat, hogy a marxizmus expropriációs elméletét megvalósítsa -; a kommunizmus nem egyéb, mint a szocialista elméletek és taktikák végső konklúziója, mely mint végcél ott szerepel Marx óta a szocialista írók káitéiban, s ha vannak is ú. n. mérsékelt szocialisták, akik pl. a magyarországi kommunizmust elsietettnek s hibásnak tartották, ezek sem a tény s az elvet, hanem csak az időpontot és taktikát hibáztatták; ezek is a proletárdiktatúra elhozatalán dolgoznak s mint a magyar szocialisták még néhány héttel március 21-ike előtt hivatalosan is hangoztatták, ők a Kun Béla-féle törekvésektől jóformán csak a tempó kérdésében különböznek.

Munkásmozgalom és szociáldemokrácia

Végtelenül tragikus és elszomorító tünet a munkásság mozgalmainak ez az újkori elfajulása. A legjogosabb és legindokoltabb önvédelmi harc, fájdalom, kezdettől fogva hamis irányokba tévedt. Még csak nem is az volt a tragédiája, hogy a harc hevében túlzásokba keveredett, vagy hogy a liberalizmustól a szabadverseny erkölcstelen elvét átvette s nyers kíméletlenséggel alkalmazta. Elég különös ez is: a szocializmus ugyanazon rossz és tarthatatlan világnézeti alapra helyezkedett, amelyen a liberalizmus állt: a társadalmi szolidaritás eszméjét elvető, ideáltalan szabadverseny talajára, melyből pedig a munkásságnak minden baja és nyomora származott. Így lett a munkásság önvédelmi harcából kíméletlen osztályharc, amelyből természetesen sohasem fakadhat társadalmi béke s egyensúly, hanem csak további marakodás és végnélküli harc.

Még ennél is végzetesebb baj volt azonban, hogy a munkásmozgalom a szociáldemokráciában egész sereg olyan terhet szedett magára, amellyel célja elérését maga nehezítette meg leginkább s oly társadalmi rendszer ideológiájának medrébe sodródott, amely nemcsak társadalmi rendet nem teremthet soha, de még csak a munkásság számára sem nyit igazi jólét és boldogulás felé perspektívát.

Ez a rendszer a Marx és Engels nevéhez fűződő szociáldemokrácia²³ s alig képzelhető a helyzet tragikus voltának, a munkásmozgalmak elfajulásának kiáltóbb bizonyítéka, mint az a

---

²³ A szociáldemokrácia első apostolaiban a voltaképpeni lelki hajtóerőknek ismertetésül álljanak itt a következő idézetek. A demokrata Techow egy levelében így számol be Marx-szal való találkozásáról: «Lehetetlen leírnom társalgásának élénk változatosságát, a növekvő melegséget, mellyel tárgyán uralkodott... Nemcsak nagy szellemi fölénynek, de jelentékeny személyiségnek benyomását tette reám. Ha éppannyi szív volna benne, mint ész, éppannyi szeretet, mint gyűlölet, a tűzbe mennék érte, bár lekicsinylését velem szemben nemcsak éreztette, de végül nyíltan ki is mondta. Ő az első s az egyetlen közöttünk, aki uralkodásra képes... Célunk érdekében sajnálnom kell, hogy ez az ember az ő kiváló szellemi képességei mellett nemes szívvel nincs megáldva. De az a meggyőződésem, hogy a legveszedelmesebb személyi dicsvágy lelkének minden jótulajdonosságát elpusztította. Kineveti a bolondokat, akik az ő proletárcatekizmusát utánaszajkózzák, éppúgy mintahogy neveti a Willisch-féle kommunistákat, vagy a burzsoákat. Egyedül az arisztokraták imponálnak neki, a tiszták és öntudatosak. Hogy ezek uralmát megtörje, erre azok az erők kelleneek neki, melyeket a proletároknak talál; ezért szabta a rendszerét ezekre. Bármennyire állítja az ellenkezőt, sőt tán éppen ezért, azt a benyomást szereztem, hogy a személyes hatalomrajutás minden működésének végső célja». (Adler, Die Grundlagen der marxistischen Kritik der bestehenden Volkswirtschaft, Tübingen, 1887, 282. L. Meffert, Arbeiterfrage und Sozialismus, 89. s. köv.)

tény, hogy ma már a munkásmozgalmak és a szocializmus alatt szinte önkéntelenül csak ezek torzalakját: a marxista forradalmi szociáldemokráciát értjük. Pedig a munkásmozgalom és szocializmus egyfelől és a szociáldemokrácia és a marxizmus másfelől bezzeg nem azonos fogalmak, sőt: a szociáldemokrácia az egészséges munkásmozgalom megölője.

A marxizmus nemcsak elméleti rendszer, hanem harci taktika is. Romboló hatása nemcsak alaptételeinek tévedéseiben van: a történelmi materializmusnak nevezett egyoldalú s hamis világszemléletben, a munka és az áru értékviszonyának teljesen elhibázott s önkényes megállapításában, a magántulajdon gyökeres elvetésében s nyugodt szociális reformmunka helyett a társadalmi forradalom követelésében, hanem abban is, hogy ez a rendszer szinte rá van szabva a munkástömegek félrevezethetőségére, az izgatás és fanatizálás lehetőségeire s valósággal löporraktára a tömegszenvedélyeknek és a higgadt gondolkodást eleve kizáró forradalmi hajlamosságoknak. A marxizmus azzal, hogy a munkástömegeket nem nyugodt átalakító és kiegyenlítő munkára szólítja fel, hanem elhiteti velük, hogy a helyzet megjavítását csak az egész fennálló társadalmi s világnézeti rend erőszakos felforgatásától várhatják, perzselő tűzvészé vált, amely sohasem épít, hanem mindig csak rombol s a fanatizált tömegeket nemcsak tévedésbe viszi, de valósággal képtelenné teszi a jobb megfontolásra.

Csakugyan jellemző a mi szocialistáinkra - főleg a német és magyar szocialistákra, kiken Marx hatása sokkal egyenesebben érvényesült, mint pl. az angol vagy francia szocialistákon - hogy a szociáldemokrácia kátéjának minden pontjához, mint megannyi ingathatatlan dogmához oly vakhittel ragaszkodnak, amelyből még azok a borzalmak sem tudták őket kigyógyítani, amelyekre ezek az elvek éppen ott vezettek, ahol legtisztábban s leghabzótabban érvényesülhettek: a bolsevik Oroszországban s Magyarországon. A marxizmus oly béklyókat rakott a munkásmozgalmakra, melyek azt beláthatatlan időkig egy ferde és gyakorlatilag lehetetlen gondolatmenethez láncolják s a munkáskérdés egészséges megoldását, a társadalmi béke s egyensúly elhozatalát emberfeletti módon megnehezítik. A marxizmus belenevelte a munkásságba azt a delíriumot, hogy munkásmozgalom alatt nem reformmunkát, hanem felforgatást kell érteni s a társadalmi újjászületésnek a társadalmi öngyilkosság az útja.

Lassalle lelkivilágára pedig ifjúkori naplója vet világot, melyből az elkeseredett zsidó uralmi öntudat beszél: «Azt hiszem, írja 1840. febr. 2-án, az egyik legjobb zsidó vagyok a világon, bár nem tisztelem a szertartási törvényeket. Oda tudnám dobni az életemet, mint az a zsidó a Bulwer «Leilá»-jában, hogy a zsidókat mai elnyomott helyzetükből kiragadjam... Ó, ha gyermeki álmaimat szövögetem, mindig az a legkedvesebb eszmém, hogy valaha a zsidók élén fegyverrel kezembem tehessem őket önállókká». (Tagebuch 85.) «Megint ezek az ízetlen történetek; hogy a zsidóknak keresztény vér kell... De hogy a világ minden táján ezekkel a vádakkal lépnek fel, ez, azt hiszem, arra utal, hogy hamarosan itt lesz az ideje, hogy csakugyan keresztény vér által segítsünk magunkon. Aide-toi et Dieu t'aidera. A kockák előttünk fekszenek; attól függ, hogyan játszunk velük». (U. o. 182. L Meffert i. h.)

A munkásmozgalom elfajulása

Bezzeg másképp fejlődtek volna a dolgok, ha az állam és társadalom kellő időben s megfelelő eszközökkel nyúltak volna a munkáskérdés égető feladatainak megoldásához. Ha akkor, amikor a gyáripár gyors fejlődésével s a liberális-kapitalista termelés roppant kiterjedésével egyidejűleg az ipari proletariátus megteremtődött és számban s elkeseredésben hirtelenül oly magasra szökött, ha akkor az állam vagy a keresztény társadalom sietett volna világosan átgondolt társadalmi program szerint bátor kézzel irányt szabni a fejlődő mozgalomnak, akkor ma az államnak és a társadalomnak sem nőne annyira körmére a veszély s a munkásság sorsa

is ezerszer jobban állna. Sajnos, ez a kívánatos okosabb iránytszabás elmaradt s mivel a munkásság nem akart és nem tudott várni s mivel a kizsákmányolt osztályok védelmét és felszabadítását nagy stílusban, merész és imponáló elgondolásban csak a Marx-féle szociáldemokrácia ígérte, az elkeseredett tömegek lelkesen csatlakoztak a vörös zászlóhoz, melyet ígéretekben éppen nem farkas agitátorok lengettek előttük s melynek programját önállóan megbírálni, hibáit fölfedezni éppen alacsonyabb értelmiségük folytán nem voltak képesek. A láz annál könnyebben terjedt, mert az elkeseredett és láncaitól szabadulni kívánó ember nem válogat az eszközökben: valami kellett s csak ez volt kéznél; ez pedig annál nagyszerűbbnek ígérkezett, mert csupa jövő és absztrakt dolgokról volt benne szó, amikben az utópiát az igazán megvalósíthatótól, az álmot a valótól megkülönböztetni mindig nehéz dolog.

Marx és Lassalle elméleteit millió toll és ajak sietett a legszélesebb körökben népszerűsíteni; a jövő boldog államának szocialista elképzeléseit élénk fantáziájú írók és szónokok - Lassalle, Bebel, Liebknecht, Dietzgen, Douai - annál varázsosabb erővel tudták száz- és százezrek gazdasági krédójává emelni, mert hiszen jövő dolgokról, utópiákról, még soha és sehol ki nem próbált képzelgések s álmok színezéséről volt szó s még hozzá azokhoz fordulhatott az ígéretekben annyira bőkezű mozgalom, akikben a komolyabb műveltség fordított arányban állt azzal az elkeseredéssel, mely nyomott helyzetükből, a liberális-kapitalizmus könyörtelen és nagystílusú alkalmazásából önként folyt s amelyet a mozgalom vezetői fokozni is kitűnően tudtak.

Senki sem csodálhatja, hogy azok a munkástömegek, melyeket a liberális gazdasági rendszer puszta emberanyagnak tekintett, amelyből minél több hasznot kihozni törekedett, de amelynek lelkiületével, emberi igényeivel, kultúrájával nem törődött, keservesen érezték nyomasztó sorsukat. Nem csodálhatjuk, hogy ezek a tömegek annál elkeseredettebben ragadtak meg minden kezét, mely nekik a rabszolgaságból a jog és jólét paradicsoma felé mutatott utat, mert szomorú lelki és szellemi elhagyatottságukban maguktól elégtelenek voltak ily utak keresésére, vagy csak célhoz vezető voltak önálló megbírálására is. Az a tömegnyomor és tömegelkeseredés, az a tömegtudatlanság és tömegtehetetlenség, melybe a munkásság sodródott, mint valami messiási eszmét, üdvözölte a marxizmust és a fejlődő szakszervezeti mozgalmat, nem törődött annak belső hibáival, végzetes tévedéseivel s veszedelmeivel. Csak kisegítse őket valaki ebből a pokolból, mindegy, akár az eleven ördög is - ez volt a jelszó. A marxizmus és a szakszervezet gyűjtő, tömörítő igévé vált; a munkásság általa erőhöz, sikerekhez jutott s most már a szociáldemokrácia a diadalmas felszabadító fénykörében jelenhetett meg az elnyomott tömegek előtt, amelyhez ragaszkodtak, amelyet vakon követtek.

Azokban az atrocitásokban, melyeket a szocialista szakszervezetek részéről pl. a dohánygyárak keresztény munkásnőinek elviselniük kellett, bármily felháborító és igazságtalanok is, lélektanilag sokat meg lehet érteni: az elnyomított, félrevezetett s jobblét után lihegő munkást, aki a szocialista szakszervezetben látta egyetlen mentődeszkáját, mód fölötte izgatta és keserítette, hogy nem minden munkás és munkásnő csatlakozik hozzá, hogy a munkásságnak egyetlen, egységes és hatalmas tömörülésévé legyen.

Általában az a szellem, az az elkeseredés, az a vágy a felszabadulás után, melynek ma a szervezkedés a varázsos eszköze, a jelenkori társadalomban a legnagyobb feszítőerő s nem csodálatos az a szinte hihetetlen mozgékonyosság és leleményesség sem, amellyel a szocialista mozgalom minden foglalkozási ágra, minden egyes munkásra, minden egyes műhelyre és irodára kiterjeszti figyelmét s minden egyéb pártot vagy irányt, még az egyházat is megszégyenítő szorgalommal és kitartással űzi propagandáját.

Ezt a bámulatos feszítőerőt visszafojtani semmiféle szuronyszerű nem képes; ez a liberális gazdasági rendszer fejlődésének természetes velejárója, reakciója, milliók élniakarásának, jobb sorsra vágyásának elemi erővel fellépő megnyilatkozása; ezt csak helyes irányba terelni,

a kazán továbbfűtésének megszüntetésével - egészséges s erőteljes szociális politikával - lecsillapítani, vagy pedig pusztító tűzárrá fejleszteni lehet.

Sajnos, a modern államok, amelyek a liberalizmussal szakítani, a kizsákmányolók érdekeivel szembeszállani nem mertek, ez utóbbit választották. A társadalmi forradalomnak, a proletár sereg felülkerekedésének s az osztálygyűlölet alapján elgondolt jogfosztó diktatúrának - egészen Marx, Lassalle és Bebel receptjei szerint - ezen az úton el kellett következnie.

Szocializmus és spekuláció

A munkásság védekező célzatú szervezkedésének agresszív, offenzív, jogfosztó elfajulása részben tehát természetes okokból magyarázható. De csak részben. Ép oly fontos vagy tán még fontosabb szerepet játszott benne az ügyes spekuláció. Természetes okokból magyarázható ez az elfajulás, amennyiben semmiféle győzelmes defenzíva nem szokott megállni az önvédelem diadalrajuttatásánál; nem szünteti be a harcot, ha idáig eljutnia sikerült, hanem offenzívába csap át. A munkásmozgalomnál is érthető, hogy midőn önvédelmi munkája sikerekkel járt, nem tudott ellentállni a kísértésnek, hogy egyre messzebbmenő követelésekkel s végül diktatúrák igényekkel ne álljon elő. A láncát letépő rab sietett láncait eddigi megbéklyózóinak kezére fűzni. Azonban ez a természetes hajlam a helyzet kihasználására nem lépett volna föl oly kíméletlen mohósággal s általában a munkásmozgalom nem fajult volna el osztályvédelemből ily elkeseredett osztályharccá s osztálygyűlöletté, ha a természetes ösztönök és hajlamok mögött nem állt volna ott a vezetők és izgatók számító spekulációja, a munkásmozgalmakat kitűnő politikai eszközül felismerő elemek éleslátása és nagyravágyása. S ebben rejlik a munkásmozgalmak igazi tragikumája, a szocialista mozgalmak elfajulásának legfőbb rugója. Abban a legnagyobb feszítőerőben, amely a tömegek elkeseredésében s felszabadulásra törekvő szervezkedésében rejlik, élelmes emberek gyorsan felismerték a politikai érvényesülés legnagyobb szerű jelenkori eszközét és siettek maguknak lefoglalni az elsőrendűnek ígérkező üzletet. Innen, csakis e nézőpontból érthető az a nagy lendület, amellyel a zsidóság azonnal s mintegy ösztönszerűleg belevetette magát a szocialista tanulmányokba és mozgalmakba; innen a tünet, hogy Marxtól, Lassalle-tól kezdve Bernsteinig, Adlerig, Bauerig, Kunfiig és Kun Béláig csaknem minden vezető szocialista zsidó; innen az a rendkívüli szenvedélyesség, az a tervszerű izgatás, a hazugságnak és gyűlöletszításnak az a minden szégyenérzet nélküli alkalmazása a szocialista agitációban és irodalomban, amelyet másképp, mint innen - a politikai hatalomratörékvés szemszögéből - meg sem lehetne érteni azok részén, akik soha testi munkával nem foglalkoztak, soha proletárkenyeret nem ettek, soha gazdasági elnyomást nem éreztek és akiknél a keresztény munkásnép bajainak őszinte átérzése, a keresztény néppel való benső szolidaritás csakugyan a legmeglepőbb s eddig más téren nem igen tapasztalt, új faji tulajdonság volna.

Nehéz mindig megvonni a határt a szocialista írónál a jóhiszemű fanatizmus s az alsóbb néposztályok hiányos ismereteivel s izgathatóságával való tudatos számítás között. Bizonyos, hogy mindkettő óriási szerephez jutott a szocialista irodalom és mozgalom kiterjesztésében. Marxot, legalább bizonyos fokig, jóhiszeműnek tarthatjuk; még ott is, ahol alapvető, végzetes tévedéseit elköveti, nagyban menti őt a körülmény, hogy talán fajiságánál fogva is kevés érzékkel bírt a társadalmi és gazdasági élet ama tényezőivel s mozgóerőivel szemben, amelyek számokban ki nem fejezhetők. Általában elmondható ez a szociáldemokrata irodalom és sajtó említett fejlesztőiről, már pedig a szociáldemokráciának nemcsak véletlen baja, hanem áteredő bűne, természetében rejlő defektusa, hogy speciálisan zsidó gondolkodás szülöttje; azé a pszichéé, amely az élet ideális és kulturális értékei iránt természettől fogva

kevés fogékonysággal s tisztelettel bír, s amelynek logikája és etikája is rendszerint a pillanatnyi szükségletek szerint idomul. Ez okozta, hogy a szocialista elméletek felállításánál s népszerűsítésénél a zsidó írók általában is óriási előnybe kerültek az árja írók fölött; az ő hideg, absztrakt racionalizmusuk, a mindent számokban értékelő hiperrealizmus, az élet ideális, lelkebb vonatkozásainak öntudatlan lebecsülése, az etikai aggálytalanság, a haza, a vallás s a tradíciók eszméivel össze nem forrott érzületük s a velükszületett kínáló, kidicsérő, rábeszélő, az ellenkezőt pedig izzó szenvedéllyel leszóló, diszkreditáló, ellene izgatni tudó képességük csodálatosan érvényesülhetett egy olyan elmélet és mozgalom kiépítésében és elterjesztésében, amelynek lényege a szakítás nemcsak a tradíciókkal, az ideális és etikai gondolatokkal, a keresztény morállal, hanem a színes-tarka, meleg, való életnek mindazon milliónyi mozzanatával is, melyeket számokban nem lehet kifejezni, amelyeket racionalista kategóriákban el nem lehet skatulyázni. A zsidót különben éppen az a két tulajdonsága jellemzi, amelynek a szocialista irodalom és mozgalom lendítőerejét köszöni; egyrészt a lángoló fanatizmus és másrészt a számító, a cél érdekében némi rászédéstől sem irtózó erkölcsi megkövetlenség.

Az árja szocialisták, akik a mozgalom terjesztésében nagyobb szerepet vittek, szintén azt árulják el, hogy a szocialista ideológia fajzsidó specialitásait a zsidóktól, kikhez iskolába jártak, nagy fokban elsajátították. Másképp nem lehetne megérteni hatásukat s nem lehetne megérteni őket magukat sem. Kitűnő példa erre Bebel, kinek írásait s parlamenti és pártmozgalmi szereplését épp úgy jellemzi a lobogó agitatori fanatizmus, mint a speciálisan zsidó absztrakt racionalizmus. «Die Frau» c. főművét lehetetlen olvasni anélkül, hogy ezekre a tulajdonságokra lépten-nyomon rá ne eszmélnénk. Bebel hisz a szociáldemokráciában, de hogy azt mielőbb diadalra vigye s neki híveket szerezzen, oly eszközöket is használ, melyeknek igaz voltában maga sem hihetett; csaknem minden sorából kirí a törekvés, hogy olyanoknak imponáljon s olyanokat fanatizáljon, akik elég műveletlenek arra, hogy a lehetlent a lehetőségtől meg ne tudják különböztetni. Elég neki, ha a szocialista jövő ígért gyönyörűségeinek ecsetelésére a félművelt munkás és munkásnő szájában összefut a nyál, s nem törődik azzal, hogy elképzeléseinek kiáltó képtelenségeit minden mélyebben gondolkodó, még párthíveinek soraiban is, felismeri s visszautasítja. A szocialista napisajtó és füzetpropaganda ugyanezeket a nyomokon jár: a tömegnek mindegy, mit adunk be neki, csak fusson utánunk; mi azután, vezérek, majd úgy próbáljuk megalakítani a jövő szocialista társadalmát, ahogy jónak s lehetségesnek tartjuk. Nem fog úgy sikerülni, ahogy ígérjük, de majd lesz valahogyan. Fő, hogy a tömegek szaladjanak utánunk.

A szocialista gondolat és mozgalom megítélésénél nem ok nélkül mutatunk rá mindenekelőtt vezetőinek s terjesztőinek fajiságára és elmei irányára. Nem szabad felednünk, hogy a szocializmus nemcsak elmélet, hanem elsősorban politikai mozgalom, melynek igazi célzatairól csak vezetőinek lelkelete nyújthat teljes felvilágosítást. Ez a lelkelet pedig már a fentebbiek szerint is éppen nem bízható.

Pedig a szocialista mozgalmat - csakúgy, mint a liberális világnézetet s a szabadkőművességet - egyáltalán nem lehet megérteni pusztán abból, amit önmagáról vall, aminek önmagát kiadja. Bizonyos, hogy vannak oldalai s törekvései, amelyeket rejteget s amelyek mégis sok tekintetben lényegesebbek azoknál, amiket bevall és kifelé hangoztat. S a legnagyobb hiba volt, hogy a hivatalos kormánykörök, a hatóságok, a törvényhozás és a közfelfogás mégis állandóan a kifelé hangoztatott programjuk szerint kezelték e mozgalmakat. Mintha ezt a programot éppoly komolyan lehetett volna venni, mint más, de egyenesbeszédű szervezetekét! A szocialista mozgalom vezetői így nemcsak a kormányköröket és parlamenteket tévesztették meg s nyertek legtörvénytelenebb nemzetfelforgató törekvéseikre, mint komoly, legális párt, hivatalos oltalmat s bizonyosfajta hallgatag elismerést, hanem megtévesztették magát a munkásságot is, amelynek túlnyomó többsége, ha tisztán lát, sohasem engedte volna magát a

destruktív tábor önző vezéreinek szekere elé fogatni. Ezzel a gyökeres tévedéssel a jövőben egyszer s mindenkorra végeznünk kell; ezentúl minden egészséges nemzeti s társadalmi munkának számolnia kell azzal, hogy ma már a pártok és mozgalmak igazi céljait, jellegét, törekvéseit nem szabad pusztán aszerint megítélni, amit a pártok és mozgalmak kifelé: az utca, a sajtó és a parlamentek felé magukról hangoztatnak, hanem taktikájukból s törekvéseikből kell valódi céljaikat felismerni és megállapítani.

Sajnos, ez a szempont: a szocialista mozgalmak üzletszerű kihasználása, kézbekaparítása és fejlesztése jobbra önző spekulánsok által - szintén azok közé tartozik, amelyeket sem az állam, sem a vezető politikusok, sem a sajtó, sem a társadalom sokáig nem akartak észrevenni. Az a rendkívül ügyes taktika, mellyel pl. a modern zsidóság túlnyomó része az egész vonalon homályba, feledésbe, hallgatásba tudta burkolni önmagát és szereplését, ezen a téren is diadalmasnak bizonyult. Elérték vele, hogy végül már valósággal a jó erkölccsel, ízléssel, műveltséggel, szabadelvűséggel, felvilágosodottsággal, elfogulatlansággal, széles látókörrel és nem tudni még mivel lett egyenrangúvá a közfelfogásban az, hogy a zsidóság működését észrevenni, szóvátenni, vagy egyenesen kritizálni nem szabad, hogy róla állandóan mint valami nem létező tényezőről csak hallgatásba szabad burkolózni. S csakugyan, legnagyobb s legelmelebb embereink a modern társadalmi élet tagolásánál, politikusaink a közélet rugóinak s tényezőinek ismertetésénél úgyszólván sohasem merik szóvátenni a zsidóságnak mint ilyennek óriási szerepét a modern társadalmi, közgazdasági, politikai és kulturális életben, pl. éppen a szociáldemokrácia irányításában.

A marxizmus belső valótlanága

Nincs-e már most kritérium, mellyel a szociáldemokrácia és marxizmus értékét tárgyilag megállapítani lehetne? Dehogyan nincs. A marxizmust minden tudományos vizsgálat tarthatatlannak találta; maguk a szocialista írók cáfolták meg leglényegesebb állításait egyenkint; egyedül a pártagitáció és pártsajtó jelenti ki újból és újból evangéliumnak, melyből jottányit sem szabad engedni, melyben mint egy szent dogmában hinni kell.

Megáll-e pl. a történeti materializmusnak nevezett egyoldalú s bátran elmondhatni: kalmáris vakmerőséggel felállított tétel? Nem arculcsapása-e minden történelemnek az az állítás, hogy minden, ami csak mozgatja a világot, anyagi érdek s hogy a világtörténelem csupán a gazdasági létharc reflexe? Ilyet állíthat az, akinek világszemlélete sohasem emelkedett ki a szatócsüzletek és bank-komptoárok szűk korlátaiból, vagy akinek egyáltalán nincs érzéke az életnek magasabb, ideálisabb vezetői, az üzleti világtól távolos eszméi iránt. A materializmus nem új, nem modern vívmány; megvolt már az ókori görögöknél is. De minden idők összes világnézeti s bölcséleti formái közt mindig a legalacsonyabban járt, a legszegényesebb s legelégteletlenebb filozófiának bizonyult. Minden nagy gondolkodó az emberi gondolkodás megtévelyedésének nevezte a materializmust s csakugyan: egyetlenegy igazán imponáló szellemet nem vallhat a magáénak évezredek óta. A Büchnerek, Vogtok, Moleschottok, Haeckelek és Ostwaldok csendes megvetés tárgyai, nem ám csak az egyházi írók és keresztény filozófusok részén, hanem jóformán mindenütt, minden, még oly különböző irányú gondolkodó előtt. Egy Szofoklesz és Eszchilus, egy Plátó és Arisztotelész, Ágoston és Aquinói Tamás, Dante és Shakespeare, Kant, Goethe, Schiller szerint, egy Harnack, Eucken Paulsen, Wundt, Windelband, sőt még egy Schopenhauer, Hartmann és Nietzsche szerint is a lélek az egyetlen fontos tényező a világtörténelem alakulásában s az a filozófia, amely szerint «der Mensch ist, was er iszt» nem egyéb gyermekes félrebeszélésnél. Haeckel «Welträtsel»-je, melyet a szociáldemokrácia szinte kátéjául fogadott, tudományos körökben nem is képezi

többé komoly bírálat tárgyát. Chwolson, Reinke, Loofs és Paulsen nem találnak elég megbélyegző szót arra, hogy ilyen sarlatán-munka annyi kiadást ért s oly nagy jelentőségre tett szert. Utóbbi azt mondja magáról, hogy «égő szégyenérzettel» olvasta ezt a könyvet, a szégyen érzetével az általános műveltség alacsony foka fölött, mely lehetővé tette, hogy ily komoly dolgokat ily könnyelmű módon tárgyaló könyv egyáltalán megjelenhetett.

A világtörténelem csakugyan nem gyomortörténelem csupán. Az emberiség sorsát elsősorban eszmék intézték s irányították, nem pusztán érdekek. A görög szabadságharcok éppúgy mint a keresztény ókor s középkor legjellegzetesebb törekvései ideálok kultuszából eredtek. A kereszténység, a világtörténelemnek ez a legnagyobb eseménye, nem gazdasági érdekből fakadt. Tudomány, művészet, hazaszeretet, idealizmus, vallás, hősiesség, önfeláldozás - mindez nem magyarázható meg pusztán gazdasági törekvésekből; «minden gazdasági befolyás eltörpül azok mellett a hatások mellett, amelyek olyan alakokból indultak ki, mint Krisztus, vagy akár csak mint Mohamed és Buddha is».²⁴ Az emberiség legigazibb története Müller Miksa szerint nem a háborúk, népvándorlások, forradalmak s uralkodóváltozások története, hanem a vallástörténelem s Goethe is vallja, hogy a világtörténelem voltaképpen s egyetlen nagy témája: a hit és hitetlenség küzdelme. «Nem az ágyús ember, sem az eke embere, hanem a keresztet hordozó ember újította meg a világot», mondja a történetíró Sepp.²⁵ Harnack gyönyörű szava szerint: aki a történelemben mélyebben betekint, látni fogja, hogy nem szavak, hanem tettek s nem akármi tettek, hanem önfeláldozó tettek, még pedig az önéletet feláldozó tettek hozták létre a nagy eredményeket. S a materializmus történetírója és legjobb ismerője, Lange Albert mondja, hogy kultúránkat csak eszmék és áldozatok menthetik meg. Mindezek után hihetetlen arrogancia kiált ki a marxizmus ama törekvéséből, hogy a jövő világ rendjét oly filozófia alapjára helyezze, amelyet semmiféle komoly gondolkodó el nem fogad, amelyet csak a tudatlanság, felületesség és erőszak tehet meg az egész társadalomra nézve kötelezőnek. Kacagtató az a magabizottság, vagy inkább megtévesztési szándék, amellyel a szociáldemokrácia önmagát tudományos rendszernek nevezi ki.²⁶ Mit használ, ha ennek éppen és pontosan az ellenkezője áll: hogy a szociáldemokrácia világnézetét a tudományos gondolkodás végérvényesen mint abszurdot és gyermekest bélyegezte meg. A műveletlen munkások elhiszik, s ez a fő.

Ugyancsak ingatag talajon áll a Marx-féle szociáldemokrácia arra nézve, amit a jövőben ígér, amit megvalósítani óhajt. Ha íróit kérdezzük, milyen lesz hát az a szocialista állam, melyet megépíteni akarnak, általánosságokon és gyermekdeden képzeletdús ígéreteken kívül kevés fogható kapunk. A szociáldemokrácia profétáinak látnivalólag csak az a fontos, hogy a jelen világrend megdőljön; hogy mit állítanak majd helyébe, arra nézve maguk közt sem egységesek. Erre nézve csak nagyzó s elnagyolt mondásokat kapunk. Sőt e téren ugyanazok az írók is ellentmondanak önmaguknak. Bebel azt írja,²⁷ hogy «a tett idején nem lesz már idő elméleti fejtegetésekre, azért a jövő államának tervét már a tett előtt minden részében ki kell dolgoznunk s készen kell tartanunk». Ezzel szemben Liebknecht elvtárs szerint «bolond», aki előre kérdezi, milyen lesz a jövő szocialista állam. «Azok az urak, akik a jövő állam felől kérdezik véleményünket, meggondolhatnák, hogy ma semmiféle alapot nem találunk, amelyen előre megmondhatnék, milyen lesz az állam vagy a társadalmi rend akár tíz év, akár csak egy év múlva is... Csak a bolond kérdezhet ilyesmiket... Akik ilyesmit kérdeznek, nem

---

²⁴ Eberle, Z. 156.

²⁵ Leben Christi, 1843. 46.

²⁶ Liebknecht: »Unsere Partei ist eine Partei der Wissenschaft«. (Protokoll des Parteitages zu Halle, 177.; hasonlóképp a «Népszava» tollforgatói számtalanszor.)

²⁷ Unsere Ziele, 55.

értenek semmit a szociális kérdéshez... az ilyenek maguk bizonyítják be, hogy teljesen tudománytalan, gondolkodásra képtelen emberek.»²⁸

Bebel maga is rájött később, hogy a jövőendő szocialista államról semmit sem lehet előre tudni. Azzal vigasztal, hogy majd ha itt lesz a cselekvés ideje, magától megjön minden. «Egészen más lesz a helyzet, ha majd itt lesz a közvetlen cselekvés lehetősége vagy szükségessége. Biztosra vehetjük, hogy akkor majd a társadalom, mely döntő lépésekre lesz hivatva, hogy a szocializmust megvalósítsa, az adott helyzet megértésének mértéke szerint («auf Grund des Masses der Einsicht ins Gegebene» - ?) s a közértelem segítségével, mely akadálytalanul érvényesül («und mittels der Gesamtintelligenz, die ungehindert zum Durchbruch kommt» - !), a legjobb, legkitűnőbb s leggyorsabban célhoz vezető utakat s eszközöket fogja alkalmazni, amelyeket a dolgok helyzete megenged.»²⁹ A szocialista uraknak egyszerre fog megjönni az eszük: «Abban a pillanatban, amikor a szociáldemokrácia gyakorlatilag hozzáláthat a feladatához s felmerül a kérdés: Mit kell cselekedni? - magától fog adódni minden.»³⁰ (Láttuk ám Magyarországon s Oroszországban, hogyan «adódik magától minden!») Mindez azonban megint nem akadályozza Bebelt abban, hogy «Die Frau und der Sozialismus» című művében, mely 40 év alatt számtalan kiadást ért, a legrészletezettebb álmrajzát ne adja az ő szocialista államtervének - azonban itt is mindenütt gondosan kerülve minden komoly megfelelést azokra a nehézségekre, melyeket a gondolkodó ész a képzelgések e csimborasszóival szemben lépten-nyomon támasztani kénytelen.

Mindazáltal a fölveket igenis kifejti a marxizmus a jövő állam terveit illetőleg. Így Marx maga a lényegét így foglalja össze a «kommunista kiáltványban» (1847): «A proletárság arra fogja használni politikai hatalmát, hogy a burzsoáziától fokozatosan minden tőkét megvonjon, minden termelőeszközt az állam azaz: az uralkodó osztályként megszervezett proletárság kezébe összpontosítsa és a termelőerők tömegét lehető gyorsan szaporítsa.»³¹

A kollektív termelésnek ezt az alapgondolatát nem szükséges itt részletesen cáfolnunk; ennek a cáfolatnak egész irodalma van már. Nem szükség rámutatnunk a magántermelés, a magánkezdeményezés, az egyéni és családi érdek s a magántulajdon óriási szerepére és abszolút nélkülözhetetlenségére az egészséges termelés rendszerében. Nem szükség a szocializált üzemek közmondásszerűen általános terméketlenségének ismert példáira hivatkoznunk; amelyek közt közmondásszerű, hogy az állam a legtöbb kereskedelmi vállalatára ráfizet. A magyar állam több millió holdnyi saját erdejének teljes tiszta hozama pl. a háború első éveiben, amikor a fa értéke már a legmagasabb konjunktúrának örvendett, alig tett ki néhány százezer koronát. Elég, ha rámutatunk - nem az orosz és magyar kommunista termelés és nemzetgazdaság abszolút fiaszkójára - hanem csak a háborús évek szocializálási kísérleteire, pl. a szomorú nevezetességre vergődött központokra. Ami ezeket a központokat a legtelhetlenebb kizsákmányolás s a legirracionalisabb gazdálkodás fészkeivé tette: a hivatalnoki apparátus a maga ezerágú önérdékével, korrupciójával s visszaélési lehetőségével, ugyanaz ezerszerte nagyobb mértékben lenne meg a tiszta kollektivisták termelő államában. Ha ezzel szemben a szocialista írók örökké azt hangoztatják, hogy a szocialista államában másképp lesz, mert ott a lelkiismeretesség, megvesztegethetetlenség és a közérdek tisztelete fog csodákat művelni, erre csak szánó mosoly lehet a méltó válasz.

²⁸ Protokoll des Parteitages zu Halle, 200.

²⁹ Neue Zeit, 1896, 327.

³⁰ Bebel und sein Zukunftsstaat, az 1893-iki német országgyűlés naplója alapján, 33.

³¹ Marx és Engels, Kommunistisches Manifest, 23.

Roscher nagyon helyesen mondja, hogy a kommunizmus csak állatok és angyalok közt lehetséges; emberek között abban állana, hogy mindenki lehető keveset és rosszul dolgoznék s lehető sokat akarna élvezni; aminek általános barbárság és elszegényedés lenne az eredménye.

Talán sehol annyira szembe nem ötlük a szociáldemokráciának lélektani lehetetlenségekkel nem törődő hetykesége, mint ott, ahol a jövőt s a jövő termelési rendjét ecseteli. A Marx-féle szocialisták csak számokkal és álmokkal dolgoznak, nem húsból-vérből való, eleven emberekkel, az ember hajlamaival, természetével, gyengéivel. Nagyon helyesen veti oda ennek megérzékítésére Eberle a következő megfigyeléseket: «Az ember akkor takarékos, amikor a saját zsebéből és pénztárcájáról van szó; mihelyt idegen jószággal dolgozik, egyszerre bőkezű s pazarló lesz. Az ember addig óvatos, amíg a saját sorsát félti; abban az arányban, ahogy tevékenységének eredménye nem közvetlenül őt magát illeti, enged az óvatosságból is. A magántulajdonon gazdálkodó szívesen dolgozik a szokásos munkaidőn túl is, javít, ahol csak lehet, felhasznál minden hulladékot, mindenben arra ügyel, hogy minél kevesebb eszközzel minél nagyobb eredményt érjen el. A pusztá hivatalnok ellenben, a közvagyon kezelője úgy tesz, mint a kőművesek, mikor 12-őt üt az óra: leteszi a kalapácsot s inkább sietteti az eszközök elhasználását, mint lassítja; hiszen olyan szép dolog, ha az ember mielőbb megint valami újat kap! Maradékot, hulladékot félredob, mint a szakácsnék a nagyúri konyhákban: hiszen telik az uraságnak!»

«Mi teszi a családi munkát olcsóvá és jóvá? - kérdi Schmoller Gusztáv. Az, hogy ott szeretettel dolgoznak, szeretetből a férj és gyermek iránt s egyéni érdekből. Az, hogy az nem fizetett munka, nem könyvelt munka, hogy mellette nem számolnak. Változtassuk-e át azt, amit millió ember a családon belül magamagáért s övéiért jól végez, idegeneknek végzendő bér munkává? A beteg gyermek mellett az édesanya ápolóművészetét a világnak semmiféle kórháza nem pótolhatja. Abból, amit ma millió és millió családtag otthon elvégez, csak nagyon keveset lehetne gépszerű nagyüzemben elvégezni; ezer és ezer kicsiny szolgálat, gondoskodás, gyermekekre s rokonokra való hatás van, amely, mihelyt fizetett idegenekre hárulna át, azonnal drágább és rosszabb lenne... Aki minden éhezőt a vendéglőbe, minden gyermeket születésétől fogva felnőtt koráig egész sor nevelőintézetbe küld, az a társadalmat élvezetvágyó, önző csavargók nagy tömegévé változtatja, akiknek nagy részét az idegnyugtalanosság és túlfeszültség a tébolyodottak házaiba fogja vezetni.» «Amely szükségleteket egyszerű szociális berendezéssel éppoly jól és olcsón ki lehet elégíteni, azt sohasem szabad nagy és bonyolult, még hozzá drágább mechanizmusokra bízni. Ha ma Németországban az emberek fele még maga termeli meg kenyereit, burgonyáját, sertését: minek vezessük át akkor ezeket a terményeket a szocialista állami gépezet kerülő útjain? Azzal csak elvonnók az egyén és család életének tartalmát, törekvéseik, felelősségérzetük és szabadságuk főtámaszát, ha ezeket a mindennapi szükségleteket s azok beszerzését állami apparátusokra bízónk.»

Súlyosan megsínylené a kollektivistá falanszterséget a kulturális élet is.

Hogy a kultúra mit szenvedne az általános egykaptafára-húzás és hivatalnoki mindenhatóság alatt, arról hadd nyilatkozzék Sienkiewicz: «Allítom, úgymond, hogy a szocialisztikus állam, amelyet alapítani akartok, annyira meg fogja szorítani az egyéniséget, a személyiséget s az egyes embert annyira csak egy kis kerékké, egy kis csavarrá fogja nyomorítani az össz-gépezetben, hogy ahhoz képest még a cári orosz állam is valósággal a szabadság temploma. S ez ellen azonnal meg fog indulni a reakció: sajtó, irodalom, költészet, művészetek hadat fognak izenni nektek s a személyiség jogait fogják zászlajukra írni. És az ifjúság lesz ennek az ellenzéknek a zászlóvivője».

Mi marad tehát a szociáldemokrácia ígéreteiből? Semmi. Csak az az egy igaz benne, amiből kiindul, de amelyből helytelen következtetéseket vezet le: a plutokrata-liberális gazdasági elv kritikája s a tőke túlkapásainak elítélése. Ez azonban nem speciális szociáldemokrata gondolat

s legföljebb az az egy érdeme van a szociáldemokráciának, hogy a tőke visszaélései ellen a harcot hihetetlen erővel hirdette s a liberalizmus lehetetlenségét s tarthatatlanságát éppen azokkal a túlkapasokkal igazolta legjobban, melyekbe ő maga esett s amelyekért elsősorban a liberalizmus felelős.

A szocializmus törekvései a valóságban

A szociáldemokrácia a munkásmozgalmaknak kétségtelenül hatalmas lendületet adott s azokat nagy külső, bár pillanatnyi sikerekre vezette - ez az érdeme; de viszont ugyanezeknek a mozgalmaknak a képzelhető leghelytelenebb irányt szabta - s ez a bűne sokszorosan lenyomja minden érdemét. A szociáldemokrácia megtévelyedés; hamis következtetés egy nagyon igaz előtételből; mindent összefoglalva: a munkásmozgalomnak holt vágányra terelése, diszkreditálása, végzetes veszélyeztetése.

Ugyanezekre a következtetésekre jutunk, ha a szociáldemokrácia alapeszméiről tényleges törekvéseire térünk át. A szociáldemokrácia osztályharcot akar s végcélja: a proletárdiktatúra. Más szóval: a szociáldemokrácia fel akarja forгатni azt az államrendet, mely nem egy osztálynak, hanem a közjónak, minden osztály javának alapján áll; meg akarja ingatni azt a társadalmi rendet, mely másnak is juttat jogvédelmet, nemcsak a proletárnak.

Igaza van ugyan a szociáldemokráciának (s az igazi szocializmusnak is) abban, hogy a mai állam, a mai társadalom bizonyos fokig szintén osztályuralmi politikát űzött s túlságosan kedvezett a birtokos osztálynak, főleg a felelőtlen ingótőke spekulációinak. Ezt a liberális bünt és megtévelyedést ki kell operálni a jövő társadalmából, de jól jegyezzük meg: a szociáldemokrácia éppen abban különbözik az egészséges szocializmustól, hogy nem a bajt akarja kioperálni, hanem az egész fennálló társadalmi rendet légbe akarja röpíteni, hogy aztán ugyanazt az igazságtalanságot: az osztályuralmat a maga javára építse fel. A szociáldemokrácia nem reformokat akar, hanem forradalmat: a «Verelendungstheorie» épen azért kell neki, hogy az elkeseredés nőttön-nőjjön s végül forradalomban robbanjon ki. «Teljesen ellenkeznek a szociáldemokrácia elveivel, - mondja a kölni pártgyűlés,³² - ha a mai társadalom hibáit a mai társadalmon belül akarnók megszüntetni. Mi is követelünk reformokat; de mi a különbség e reformkövetelések értékelésében köztünk s pl. a polgári feministák között? Az, hogy ők a reformok által a polgári társadalmat erősíteni akarják, mi pedig harcképessé akarjuk tenni általuk a proletárságot a mai társadalom megdöntésére.»³³

Ama számtalan nyilatkozat után, mellyel a szociáldemokraták ezt a nemzet- és társadalom-felforgató szándékukat a legváltozatosabb formában, de minden kívánható nyíltsággal állandóan hangoztatják, az ember szinte fejéhez kapva kérdi: aludt-e az állam és a társadalom, hogy ezt az agitációt, melynek bevallott célja az állam és társadalom felforgatása, mindjárt kezdettől fogva megtűrte s kompromisszumokkal dédelgette? A józan ész azt mondaná, hogy az államnak legelső kötelessége saját fennmaradását védelmezni s a háború folyamán, pl. nemzetiségi határvidékeken, készségesen is alkalmazták a hadijog legszélsőbb szigorát azokkal szemben, akik az államnak és haderejének létét s fennmaradását veszélyeztették. Micsoda szörnyű rövidlátás azonban a nemzetiségi frondöröket és kémekeket felakasztani, a Budapesten vagy Bécsben ülő s ugyanazt a vétséget nyíltan és vakmerően elkövető nemzetárulóknak pedig szabad mozgást, szólás- és agitációs szabadságot, sajtót és szervezkedési jogot biztosí-

---

³² Protokoll, Berlin. 1893, 155.

³³ Protokoll des Parteitages zu Bremen. 1904, 348.

tani? A magyar állam bélyegportómentességet adott a Világ-nak és Népszavá-nak, vasúti szabadjegyet szerkesztőiknek - lehet-e ennél kurtábbeszű, öngyilkos politikát képzelni? S még ma is akadnak, akik a kibontakozás és nemzeti újjászervezés munkáját a szociáldemokráciának nyújtott engedmények és kompromisszumok révén vélik megoldhatni; mintha még mindig nem tanulhatták volna meg, hogy tűzzel tüzet oltani nem lehet, hogy az állam és társadalmi egyensúly negációja, az osztályharc és polgárháború rendszere nem nyújthat biztosítékot a nemzet újjáépítésére való törekvések őszinteségére nézve azok részén, akiknek elvei az országokat enyészet szélére vezetik!

A szociáldemokrácia kettős arca

A szociáldemokráciának, akár a mitológia Jánuszának, két arca van s ez a két arc teljesen elüt egymástól. Az egyik arc a nyilvánosság felé van fordítva, elsősorban a munkástársadalom nyilvánossága felé, másik befelé: a vezetőség felé. És nagyon sok szociáldemokrata sakkhúzást, mi több: a szociáldemokrácia egész közép-európai viselkedését semmiképp sem lehet megérteni, ha nem tartjuk szem előtt ezt a kettős arcot.

Így szembeötlő mindjárt az a kettős és ellenmondásos szerep, melyet a szociáldemokrácia a munkásjólét kérdésében játszik. E téren a szociáldemokrácia a legnagyobb ellenmondásokba keveredik. A marxizmus a jelen társadalom keretén belül céltalannak és lehetetlennek tart minden komoly szociális reformot. Ezt a társadalmi rendet légből kell röpíteni, szavalja Marx és a Conti-utcai Marx-higitók; ezt nem gyógyítani, hanem megszüntetni kell s nem toldozás-foldozás rajta a helyes szociális feladat, hanem ellenkezőleg: a mielőbbi összerokadás előmozdítása. A munkásság ügyének árulói azok, akik azt ennek a társadalmi rendnek keretein belül akarják jólétre segíteni - így hangzik ez a pártgyűléseken és szocialista kátékban -; az egyetlen cél, amelyért a szociáldemokrácia szerint a munkásságnak küzdenie kell, a társadalmi forradalom előkészítése. A boldog jövő, a nagyszerű Zukunftsstaat majd csak a társadalmi forradalom s a proletárdiktatúra életbeléptetése után fog elkövetkezni. A társadalmi forradalom felé pedig az út a vagyonok folytonos koncentrálódásán, minél kevesebb kézbe tömörülésén s minél szélesebb néposztályok minél nagyobb elnyomódásán át vezet («Verelendungstheorie») s az orthodox marxistának ezt az elnyomódást nemcsak megakasztania nem szabad, de sőt siettetnie kell. Bebel szerint a munkásosztályt mai nyomorúságos állapotában meg kell tartani, hogy minél elkeseredettebb s annál jobb szocialista és forradalmár legyen. A hivatalos szociáldemokrata álláspont tehát nem az, hogy segítsünk a munkásokon s a szegény középosztályon minél előbb és minél nagyobb mértékben; hanem ellenkezőleg, hogy minél nagyobb nyomort teremtsünk, minél előbb süllyesszük proletársorsba a középosztályt s tegyük az elproletárosodott tömegeket minél elkeseredettebbekké.

Ezt azonban a munkásságnak nem mondják meg. Még csak az kellene! Hiszen megköszönné a munkásnép, ha megmagyaráznák neki, hogy most még nem lehet rajta segíteni, hanem majd csak néhány év vagy évtized múlva, ha egész Európa népe elproletárosodik s addig a munkásságnak tulajdon jól felfogott érdekében bele kell nyugodnia, hogy minél többet éhezzen, fázzon és nyomorogjon, mert hisz ez sietteti a proletárok végleges felszabadulásának eljöttét. A munkásság bajosan kérne abból a világboldogításból, amely egy felhős távolokban megszületendő Eldorádóról regél neki, de amelynek első stációja a tömeges éhhalál.

Annyira rejtegeti a szociáldemokrácia a munkásság és a közvélemény előtt ezt az ő igazi ábrázatját, hogy az orthodox Marx-féle elnyomódási elmélettel szemben még szakszervezeti mozgalmat is csinál. Sokszor szemére vetették a szociáldemokráciának, hogy a szakszervezeti mozgalom által ellentétbe keveredik a marxizmussal. S ez a szemrehányás teljesen jogos is,

mert a szakszervezeti mozgalom, ha őszinte és komoly, a munkásságot a jelen polgári társadalmi rend keretein belül akarja jobb megélhetéshez s így megelégedettséghez juttatni; ami pedig a Marx-féle elgondolású mielőbbi elnyomorodásnak és társadalmi forradalomnak hátráltatója. A szakszervezeti mozgalom, ha komoly és őszinte, Bebelék szerint csakugyan árulás a szociáldemokrácia végcéljaival szemben. S a hivatalos szociáldemokrácia mégis aggálytalanul vállalkozik arra a játékra, hogy szakszervezeteket csinál és vezet, még olyan országokban is, ahol nem csinál revizionizmust és nem tagadja meg Marxtot, mint ahogy például az angol munkások megtagadják. A kérdés, hogy szabad-e a szociáldemokráciának szakszervezeti mozgalmakat csinálnia, számtalanszor foglalkoztatta is a szocialista pártértekezleteket s a kicsengő véghatározatok lényege mindig az volt, hogy ebben a pontban «taktikai szempontból» engedményeket kell tenni a marxizmusból. Mi más ez, mint az a bizonyos kettős arc: kifelé szakszervezet és munkásjólét «taktikai szempontokból», befelé pedig elnyomorodási elmélet és elproletárosítás? A szakszervezeti mozgalomra a szociáldemokráciának szüksége van, mint az éhezőnek a falat kenyérré, még pedig két okból is: először, mert ennek révén szerez rövidlátók szemében népszerűséget, másodsor, mert csak a szakszervezetek révén tudja szoros láncolatokkal magához kapcsolni a munkástömegeket, sőt a szakszervezeti terror és szolidaritás ismert taktikáival olyanokat is tízezerszámra bele tud kényszeríteni a szociáldemokrata akolba, akik szívük szerint mindenek inkább, csak nem szociáldemokraták.

Egyébként a szociáldemokrata vezetőségeknek semmi sem könnyebb, mint magát a szakszervezeti mozgalmat is olyan irányba terelni, hogy azért a marxizmuson és az elnyomorodási elmélet alkalmazásán csorba ne essék. A kollektív szerződések, árszabályok, béremelések és sztrájkok még igazán nem veszedelmes előmozdítói a munkásság jólétének; hiszen a vezetők nagyon jól tudják, amit a munkásság nem ért meg, hogy a munkaadók a szakszervezetek minden többkövetelését egyszerűen a fogyasztókra hárítják át s a munkabérek emelkedésével legalább is párhuzamosan emelkednek az árak is. Nagyon könnyű olyan szakszervezeti mozgalmakat csinálni, még marxista alapon is, amelyek az elnyomorodási elméletet nemhogy hátráltatnák, de elő is segítik, amelyeknek folytán nem a munkásság jóléte és megelégedettsége növekszik, hanem ellenkezőleg, az élet drágul meg az egész vonalon és megdrágul magára a munkásságra nézve is. Elég illusztráció erre a jelen helyzet, amikor a munkásság tízszer-húszszor annyi bért kap, mint békében kapott s ebből a húszszoros bérből félannyira sem tud megélni, mint ahogy megélt a háború előtt. A középkorban néhol két garas volt a kézműveslegény hetibére s abból oly fényesen megélt, hogy ebédre kétféle húst evett s egyes városi tanácsok panaszkodtak a kézműveslegények hallatlan ruházkodási fényűzésén, a folytonos selyemben és bársonyban járáson. Tehát bezzeg nem éppen a kiverekedett munkabér nagysága a döntő tényező a munkásjólét kérdésében s lehet szakszervezeti mozgalmat csinálni úgy is, hogy annak nem a munkásság fölsegélése, hanem ellenkezőleg: fokozatos lenyomorítása a célja és eredménye.

Még kevesebbet bizonyít tételünkkel szemben a szociáldemokráciának a munkásbiztosítási, betegsegélyző s hasonló jóléti intézményeken való buzgó nyargalása, főleg választások előtt. Mert eltekintve attól, hogy ez neki megint csak «taktikai szempontból» jó, mert népszerűséget szerez, holott valójában egyszerű üzlet (mint minden biztosítás); eltekintve attól is, hogy a betegsegélyző és munkásbiztosító pénztárak a szociáldemokrácia párthíveinek, agitátorainak, orvosainak tenyésztő és pénzelőhelye: a balesetre, aggkorra, betegségre kiutalványozott könyör-fillérek csakugyan nem akadályozói az általános elnyomorodásnak. Az aggokra, betegekre és félkarúakra a szociális forradalom úgy sem számít már s az ezeknek juttatott kis táppénzek a munkásság sorsának tényleges fellendítése szempontjából tekintetbe sem jöhetnek. Ezeknek a népjóléti intézményeknek hánytorgatása tehát szociáldemokrata részről megint nem egyéb ravasz szemfényvesztésnél.

Hogy a mi közép-európai szociáldemokráciánk kifelé való jólétszavalgatása mellett mennyire tudatosan csinálja az elnyomorodási elméletet, annak illusztrálására csakugyan nem kell messze mennünk. Nem a «Verelendungstheorie» magyarázza-e meg azt a hazafiatlan és köznyomort okozó viselkedést, amelyet ravasz marxista koponyák szítanak nálunk is munkától irtózó, szabotáló, amerikázó elvtársaik között? Vajon éppen csak a keresztény kurzus lejáratása és meggyűlöltetése-e az a mindenesetre magábanvéve is kecsegtető cél, amely a Conti-utcát arra bírja, hogy az elviselhetetlenségig fokozódó éhínség, fázás és nyomor bekövetkezését ne csak meg ne akadályozza, hanem sunyi kárörömmel elő is mozdítsa? Nem azért-e az összejátszás szerb, cseh és főleg osztrák elvtársaikkal, hogy az ország ne tudja megszerezni rég megrendelt s nagyrészt ki is fizetett élelmiszer- és termelőeszköz-szállítmányait? Mily undorító s félrevezető játék: a tömeg s főleg a primitív felfogású munkásság felé a népboldogító messiás ábrázatot mutogatni s ugyanakkor szívós céltudatossággal s embertelen kegyetlenséggel hajtani belé a halálosan vergődő, éhező és nyomorgó országokat a Marx-féle elnyomorodási elmélet zsákutcáiba!

Ez azonban csak egyik példája a szociáldemokrácia álarcjátékának. A kettős arc elméletének vannak még súlyosabb megnyilatkozásai is.

Szociáldemokrácia és zsidóság

Miért zsidók a szociáldemokrácia vezetői majdnem minden közép-európai országban? - kérdi minden figyelmes gondolkozó. Hogyan van az, hogy ugyanaz a faj, amely a liberális kapitalizmusnak és plutokráciának legjellegzetesebb képviselője az ó- és újvilág minden országában, érzi magát hivatva arra is, hogy a munkásságot a tőke elleni harcra megszervezze?

Ennek a találynak megoldása igazán nem olyan nehéz, mint ahogy azt legtöbben képzelik. Még csak arra sincs szükség, hogy a rejtély megfejtése érdekében a zsidóság csodálatos és közismert alkalmazkodóképességét vonjuk be a vitába. Zsidó szempontból taktikának csakugyan nem rossz, hogy amikor a kilencvennyolc százalékban zsidó plutokrácia túltengései miatt általános társadalmi és munkásforradalom van készülőben, ennek a forradalmi mozgalomnak is hirtelen zsidók ugranak az élére, hogy a forrongásnak zsidóellenes élet elvegyék s a kedélyek felháborodását más, plutokrata szempontból amúgy is ellenséges területekre: a monarchikus rendszerre, militarizmusra, egyházi és nemesi kötött birtokokra stb. vezessék. Azonban még ilyen messzire sem szükség menni, hogy a szociáldemokrácia és a nagytőke párhuzamos haladását s a zsidóknak mindkét oldalon vezetőhelyekre jutását megértsük. Elég, ha megfontoljuk, hogy hiszen Marx és a szociáldemokrácia elméletei szerint a szocialista munkásmozgalmaknak és a nagytőkének egyelőre közös céljaik vannak s az elkülönződés és szembehelyezkedés a nagytőke és a szociáldemokraták között Marx és követői szerint voltaképp majd csak egy nagyon távoli, későbbi stádiumban fognak bekövetkezni.

A szociáldemokrácia szerint ugyanis éppen az a cél, hogy a vagyonok minél előbb minél kevesebb kézbe koncentrálódjanak s a társadalomnak minél nagyobb része elszegényedjék. Nem ugyanaz-e a célja a plutokráciának is? Nem természetes-e, hogy a nagytőkének a szociáldemokrácia - nem ugyan az, amit a munkástömegek értenek alatta, hanem amit a vezetőség ért - egyelőre éppen nem veszedelmes ellenfele, sőt inkább titkos szövetségese? S a közvetlen céloknak ez az azonossága nem teszi-e teljesen érthetővé azokat a feltűnő kapcsolatokat, amelyek az arany és a vörös internacionálét egybefűzik?

Igaz, hogy a nagytőke és a szociáldemokrácia titkos barátsága csak addig tarthat, amíg az elnyomorodási elmélet szerint majd az egész elproletárosodott társadalom összefog a már

csak néhány száz expropriátorre szorítkozó kapitalista csoporttal szemben s kitör az a nemzetközi proletárforradalom, amely egy pillanat alatt véget vet a nagytőkések uralmának. Ha ez a proletárforradalom valaha komolyan elkövetkezendő volna, a zsidó nagytőkének s a liberális plutokráciának ugyancsak meg kellene gondolnia, hogy a közvetlenül közös célok érdekében ezt a legveszedelmesebbé válható ellenségét, a szociáldemokráciát erősítse. Azonban minden jel arra mutat, hogy kapitalisták nem félnek a proletár forradalom komoly veszedelmétől. Nem félnek azért, mert nagyon jól tudják, hogy Marxnak a társadalmi fejlődésről kieszelt elméleteit lényeges pontokon százszor megcáfolták már s állandóan rájuk cáfol az élet is. A nagyvagyonok növekszenek, ez igaz; a pauperizmus is növekszik; de a munkáságban is megvan az a tendencia s erre Anglia és Amerika a példa, hogy megvagyonosodjék s jómódú középosztállyá fejlődjék. Emellett azt is látja a plutokrácia, hogy nemcsak marxisták törődnek a munkásjóléti kérdésekkel, hanem az államok is és főleg a keresztény pártok csinálnak szociálpolitikát, amivel az elnyomóródi elmélet apostolainak aknamunkáját végeredményben hatástalanná teszik. A liberális és főleg a zsidó nagytőke tehát nem rosszul számít: hagyja a szocialistákat írni és szavalni a nagytőke ellen, mert tudja, hogy ez a nagytőke elleni harc pusztá szó és demagóg frázis s tudja azt is, hogy az az expropriáció, melyet Marx a társadalmi fejlődés végpontjaként jelöl meg s a nemzetközi társadalmi forradalom, melyet a szocialisták hirdetnek, sohasem fog bekövetkezni; egyelőre pedig a szociáldemokrácia volta képp azonos célokért küzd, mint a nagytőke s hálás szövetséges azért is, mert nagyon sok gesztenyét kapartat ki a tűzből a munkásokkal, amit egyébként neki kellene kikaparnia, s olyan eszközökkel és heveséggel küzd a kötött birtokok, a monarchia, a nemesség és papság s az üzletvilág moráltalanságának útját szegő erkölcsi tényezők ellen, aminőkkel ő, a kesztyűskezű nagykapitalizmus a maga nevében meg sem igen küzdhetne.

Igaz, hogy a bolsevizmusban olyan váratlan kísérlet történt a tőke hatalmának megingatására, aminővel a liberális plutokrácia nem számolt s amely neki jelentékeny károkat okozott s ennyiben a plutokrácia részben meg is bűnhődött azért, hogy a vörös destrukciót oly soká támogatta. A bolsevizmus nem volt egyéb, mint komoly, de korai kísérlet a Marx-féle társadalmi forradalom megvalósítására. Úgy is mondhatjuk: a bolsevizmus azoknak türelmetlen próbálkozása volt, akik őszintén meg akarták csinálni azt, amit a szociáldemokrácia inkább csak úgy elméletben, vagy mint távol végcél hirdet: a proletáruralmat. Itt is zsidók álltak a mozgalom élén, profitéhes kis zsidók, akik a maguk zsebe kedvéért pillanatra csakugyan elvágta a titkos kapcsolatot a zsidó nagytőkével. Ez azonban éppen nem cáfolja meg az általános, hivatalos szociáldemokráciának a nagytőkével való benső és reális kapcsolatát. S a bolsevizmussal szemben is igaza volt a plutokráciának a maga szempontjából, midőn a szociáldemokráciát támogatta; igaza volt, mert nem csalódott abban, hogy a bolsevizmus elszigetelt s átmeneti jelenség maradhatott csak s a Marxtól megálmodott egyetemes nemzetközi proletárforradalom a bolsevista kísérletek után még távolabbi utópia lett, mint volt azelőtt.

A közüzemek szocializálása ellen, amelyet a szociáldemokrácia hirdet, a plutokráciának szintén nincs sok kifogása; mert hiszen a szocializált üzemek rendszerint csődbe jutnak s minden csődbe jutott közvállalkozás csak megerősíti a diadalmas magánvállalkozás felvergődését.

Így játszik a szociáldemokrácia nagyszerű kettős játékot. Kifelé mint a nagytőke ellensége lép fel s a kulisszák közé nem látó munkások ezreit azzal hódítja meg, hogy vértől csöpögő szölamokat hangoztat a kiszípolozó kapitalizmus ellen. Ugyanakkor pedig benső barátsággal simul a nagytőkéhez, mint természetes szövetségeséhez s az eredeti Marx-féle programmal éppen nem ellenkezően, hanem egyenesen annak értelmében teljesen egy csapáson halad, vele a vagyonok összpontosítása s a tömegek elproletárosítása, szóval az elnyomóródi elmélet célpontjai felé.

Ez a titkos és belső párhuzam szociáldemokrácia és plutokrácia között magyarázza meg legteljesebben azt a távolállónak érthetetlen rejtélyt, miért állnak mindkét látszólag ellentétes tábornak, a nagytőke és a munkásforradalom táborának élén ugyanazon egy faj képviselői.

A szociáldemokrácia álarcjátékát a kapitalizmus elleni harc kérdésében kitűnően világította meg a német «Grenzbote» egy 1905-iki cikke (46. sz.), amely érdekesen állítja egymás mellé Bebelt és Singert, a német szociáldemokrácia akkori vezetőit. «Bebel - úgymond - a pathetikus szavaló és pózoló fanatikus, aki mindinkább belenő a párt-patriarcha szerepébe, Singer pedig az ösvénykereső, hidegen számító összeesküvő, aki a földalatti aknákat mindenütt elhelyezi s idején felrobbantja. Bebel a negyedik rend emancipációs küzdelmét hirdeti, Singer a zsidóságnak emancipációs harcát csinálja. Neki, a milliomosnak, a munkástömegek, amelyek az «ő» harcait megvívják, csak ágyútöltelék a szó legvakmerőbb értelmében, amelynek segítségével fel akarja fordítani azt az államot és társadalmat, amely a zsidóságot nem akarja egyenrangúnak elismerni, vagy nem akarja magát az uralma alá bocsátani. Bebel, a parádészónok és Singer, a gyakorlati taktikus: ez a szociáldemokrata vezetőség két állandó típusa. Egyik oldalon végeredményében hatástalan mennydörgés és szavalás a negyedik rend érdekében, jóhiszemű alvajárók élénk gesztikulálása a nyilvánosság színpadján; a másik oldalon a gyakorlati részletmunka a sajtóban, a tömegek esetről-esetre való vezetése, a kulisszamögötti drót-huzigálás s mindezekben a zsidók azok, akik a tömeget végeredményben mindig a zsidó érdekek szolgálatába fogják.»³⁴

S 1917 tavaszán megdőlt a cári uralom. Hasonlóképp léptek zsidó multimilliomosok koalícióba a svéd és német proletárvezérekkel. A jelentés neveket és cégeket is közöl. A forradalmasítás sikerrel járt; Schiff és társai nyíltan dicsekedtek művük sikerével. Az orosz nép még fel sem ocsúdott, máris mindenütt zsidók ültek az orosz szovjetekben. A jelentés példaképpen vagy 30 nevet sorol fel: az orosz «mom de guerre» mellett az eredeti zsidónevekkel együtt: Trotzky = Bronstein, Zanolieff = Apfelbaum, Kameneff = Rosenfeld, Bogdanoff = Silberstein, Katlakowsky = Rosenblum stb. Schiff bizalmasai közt sorolja föl a jelentés Judas Magnez rabbit is, az «első bolsevikiek egyikét amerikai földön», egyúttal a zsidóság prófétáját s a kék-fehér cionizmus vezérét. A rabbi ideálja: a zsidó világuralom, oly ideál, amelyért egyaránt lelkesedik a zsidó kapitalista és a zsidó kommunista. Érdekes a jelentés ama megállapítása is, hogy a Kuhn, Loeb és társa-cég, melynek Schiff Jakab az igazgatója, összekötetésben állt és áll a németországi Westphalisch-Rheinisches Syndikat-tal, a Lazare-testvérekkel Parisban, a Speyer-bankházzal London-, New-York- és Frankfurtban s a stockholmi «Mya-Banken»-nel. Felemlíti azt is, hogy amerikai és francia zsidókapitalisták máris tárgyalnak az orosz bolsevikiekkel birtokok átvétele ügyében, melyek az orosz udvar, a nemesség és az egyház tulajdonát képezték. (L. Das Neue Reich, 1920. ápr. 11., S. 457)

Kapcsolatok a vörös és az arany internacionálé között

A szociáldemokrácia tőkeelleni harcot hirdet s tőkebarátságot csinál. Néhány feltűnő jelenség minden kétség fölé emeli ezt a kettős játékot.³⁵ Lássuk mindenekelőtt Németországot, a szociáldemokrácia hazáját. Hogy mennyire erősek itt a szálak a kapitalista világ és a szociál-

³⁴ A bolsevizmus és a zsidó nagytőke közti meglepő kapcsolatokra utal a nagytekintélyű párisi folyóirat: «La documentation catholique» (57. sz., 1920. március 6.), midőn egy hivatalos bizalmas amerikai jelentést mutat be az orosz forradalomról. E hivatalos jelentés szerint már 1916 tavaszán a zsidó Schiff Jakab és Breitung Miksa, valamint a Kuhn, Loeb és társa «bankházak» érdekelve voltak az orosz forradalomban. Az amerikai hivatalos «megfigyelők» tudtak a dolgról.

³⁵ L. Das Neue Reich, 1919. febr. 13., S. 353. s. köv.

demokrácia között, kitűnik abból, hogy a szociáldemokrácia a birodalmi gyűlésen állandóan ellene szavazott a börze megadóztatásának, az értéknövekedési adónak, a fényűzést cikkek megadóztatásának, az igazgatósági jutalékok megadóztatásának, sőt az uzsoratórvénynek is. Az 1908-9-iki bankankéten Paul Singer mint a szociáldemokrácia képviselője vett részt a huszonháromtagú bizottságban s a Hansabundi Rieserrel együtt kitartóan védte a nagytőke érdekeit.

Már a háború előtt meg volt állapítható a liberálisok és szociáldemokraták kéz-kézbe dolgozása. Albert Grippen azt állítja, hogy a választások előtt a zsidó liberális bankemberek gyakran támogatták a szociáldemokrata pártkasszákat. A «Berliner Tageblatt» egy alkalommal maradiságnak nevezte, ha liberális választók vonakodnak szavazatukat szociáldemokratákra adni. S csakugyan: vezető liberálisok, mint Bassermann, Paasche, Junck stb., rendszeren együttműködtek a szociáldemokratákkal a választásokon. A liberális köröknek erről a viselkedéséről megjegyezte a «Deutsche Tageszeitung»: «A szabadelvűek az egész választási küzdelemben minden erejükkel és programszerűleg támogatják a szociáldemokratákat.» Ez csak úgy érthető, ha olyan szociáldemokráciáról van szó, mely a liberalizmusnak szolgálatokat tesz. Midőn Bebel 1875 április 1-én elhagyta a zwickaui börtönt, a legelső gratulációs közt ott volt a különben ugyancsak nagykapitalista «Frankfurter Zeitung» tulajdonosa, Sonnemann Lipót is. Ugyanez néhány hónappal előbb húsz üveg bort küldött a pártvezérnek a börtönébe. Már 1902-ben azt írta egy dr. Nathan az ismertnevű politikusnak, dr. Barth Tivadarnak kiadásában megjelenő «Nation»-ban, hogy a látszólag áthidalhatatlan ellentétek a kapitalista liberalizmus és a szociáldemokrácia között csak elméleti természetűek, a gyakorlat mégis mindig egybetereleli őket. Grippen Albert ehhez megjegyzi, hogy a szabadelvű és demokrata politikusok könnyű és gyakori átcsúszása a szociáldemokrata táborba épp úgy bizonyítja ennek a felfogásnak a helyességét, mint a gyakori választási kompromisszumok a két tábor között. Heinrich Pudor azt állítja, hogy a liberalizmus a saját gazdasági rendszerének eredményeképp teremti meg a szociáldemokráciát, de aztán úgy is uralkodik rajta, hogy az utóbbi valóságos inasszolgálatokat végez a nagytőkének. Pudor szószerint ezeket írja: «A liberálisok csinálják a szociáldemokráciát azáltal, hogy a középosztályt tönkreteszik, a falvakat hiányos vámvédelemmel gyengítik, a városokban az áruházak és kereskedelmi vállalatok nagyüzemét fejlesztik, az egész népet pedig a nagybankok fejlesztésével s azok alvállalatainak hálózatával, valamint általában a nagyvállalatok, nagymalmok, villamosművek s hasonló nagyüzemek terjeszkedésével proletárosítják. Ezzel összemorzsolják a középosztályt s kényszerítik, hogy amennyiben a nagyvállalatok alkalmazottai közé nem lép, a szociáldemokráciába süllyedjen le. A szociáldemokrácia azonban csak egyik szerves része a liberális demokráciának. A demokratizálás az a gyakorlati célpont, amely felé az egész liberalizmus tör s ebben a szociáldemokrácia, minthogy a nagy tömegekre épít, csak kissé durvábban mozdítja elő ugyanazt a célt, amelyet kissé finomabb formában a voltaképpeni liberalizmus tűzött maga elé. A főbb pontokban: mindabban, aminek gyakorlati jelentősége van, mindketten együtt éreznek. A szociáldemokrata jövőállam csak taktikai jelszó, lépvessző a tömegek számára, amelyben a vezetők maguk sem hisznek. A liberalizmus Bassermanntól Bebelig a vallási kérdésekben közömbös, vagy éppen tagadó és támadó. Érdekei nemzetköziek, célja a nemzetközi nagytőke érdekeinek védelme; le akarja törni a védvám-rendszert; szabadkereskedelmet és szabad ipart akar teremteni egészen a tisztességtelen versenyig s az áruházakig; világnézetében materialisztikus, az önző pártpolitika elvét követi, szemben az altruista, nemzeti, konzervatív és keresztény elvvel. Mindezekben a pontokban liberalizmus és szociáldemokrácia lényegesen egyeznek.»

Ugyanez a helyzet Ausztriában. Az osztrák szociáldemokrácia az utóbbi évtizedek parlamenti harcaiban, pl. a bank- és börzevilág, a trösztök és kartellek, vámok és közlekedésügy kérdéseiben ép oly «liberálisnak» bizonyult, mint Németországban. Midőn 1907 október 22-én az

osztrák Reichsratban sürgős indítványban tárgyalták a szénbányák államosítását, a szociáldemokrata szónok, Reumann az indítvány ellen szavazott. 1909-ben ugyanott a keresztény szociális párt a közvetítő kereskedelem mellőzésével tengerentúli dohányvásárlást követelt; a szociáldemokrata vezetők hevesen elleneztek ezt a követelményt. Az osztrák parlamentben a börzei gabona-határidőüzletek kérdésében a szocialista dr. Ellenbogen hat liberális börze-képviselővel együtt az egész ház ellenében a börzeüzletek szabadságának fennmaradása mellett szavazott. 1917 július elején dr. Renner az osztrák parlamentben a hadinyereségadó felemelése ellen szavazott. Ugyanakkor dr. Ellenbogen a hadiközpontok garázdálkodásának kelt védelmére.

Az internacionálé tehát kedves a nagytőkének s viszont ennek részéről kedvességekben részesül. A bécsi Hitelintézet (Rothschild intézete) annak idején a bécsi Hammerbrotwerk-eknek félmillió korona hitelt nyitott. A bécs-ottakringi szociáldemokrata népház felépítését Rothschild adományai tették lehetővé; a bécsi munkásotthonát a Kuffner-féle sörnagyfőzde, a brünni munkásotthonát Morgenstern nagyfőző. Az első osztrák szociáldemokrata újságnak (a «Volkswille»-nek) alapítására annak idején a liberális «Sonn- und Montagszeitung» kiadója, Aron Scharff 1000 forintot, Simon Deutsch bankár 2000-et, a kapitalista «Neue Freie Presse» kiadója, Etienne 10.000 forintot adott. Prágában egy szociáldemokrata bizalmiférfit egy törvényszéki tárgyaláson bevallotta, hogy a szociáldemokrata bizalmiférfit határozott időközökben bankároknál, gyárosoknál és nagykereskedőknél hozzájárulásokat kasszálnak be a szociáldemokrata pártkassza javára. Ugyanilyen leleplezéseket tettek Bécsben 1905 októberében a Stark Simon-féle pörben, ahol a bizonyítási eljárás során kiderült, hogy Stark Simon, mint a szociáldemokrata párt bizalmiférfit fia, a gyárosoktól ismételt pénzt kapott s ezeket a pártnak nyújtott kölcsönök alakjában könyvelte. 1908 áprilisában a cseh nemzeti munkáspárt lapja, a «Vred» háromszáz (90 percentben zsidó) pénzember névsorát közölte: prágai, illetve csehországi bankárokat, nagyiparosokat és nagykereskedőket, akik a szociáldemokrata vezetőknek pártsubvenciókat juttattak. A subvenciók mindig kötelezők s viszontszolgáltatásokat biztosítanak. Lueger nem ok nélkül hangoztatta ismételt, hogy a szociáldemokratákat a liberalista-kapitalista lapok feltűnően kényeztetik. Ez is azt mutatja, hogy a szociáldemokraták a nagytökére nézve éppen nem veszedelmes ellenfelek.

Nem ugyanaz-e a helyzet egy évtized óta nálunk is? Nem siettek-e a «liberális» lapok a legutóbbi időben is védelmére a szociáldemokráciának, ha nem is nyíltan, de észrevehető szimpátiával? Nem volt-e a Világ, a plutokrata zsidóság lapja, mindig legtermészetesebb szövetségstársa a Népszavának és viszont? Nem ez a két lap, ez a két társaság szövetkezett-e az ország felforgatására s nem a liberalizmus és szociáldemokrácia ölelkezése szülte-e a forradalmat? S nem sokatmondó tünet-e, hogy a Népszava saját bevallása szerint pénzeket fogadott el «agitációs célokra» az Archimedes-páholytól, tehát a jellegzetesen kapitalista szabadkőművességtől?

S a nemzetközi érintkezésekben?

A világháborúban a szociáldemokráciának természetesen elsősorban a nyugati hatalmakkal: Angliával, Franciaországgal és Amerikával, mint a liberális plutokrácia valóságos megtestesítőivel szemben kellett volna állást foglalnia. Ennek éppen az ellenkezője következett be: a szociáldemokrácia minden titkos szimpátiája az antanté volt. Midőn a cár, népének békevágyára hallgatva, különbékét akart kötni, Kerensky, az angol és newyorki nagytőke lekötöztette, mindenáron keresztülvitte a háború további folytatását a londoni City és a newyorki börze érdekében. A svéd szocialista Branting a legnagyobb háborús uszító volt az antant javára. Az amerikai szocialista vezér, Gompers 1907 közepén valósággal könyörgött a pétervári elvtársaknak, hogy a világért se kössenek különbékét. A svájci szociáldemokraták vezetői egyideig minden erejüket megfeszítették, hogy Svájc az antant oldalán lépjen be a

világháborúba. Az angol munkásvezérek: Henderson, Hodge és Barnes, mint az angol ötös haditanács tagjai, élesen háborús pártiak voltak. Max Scheler kénytelen kijelenteni a «Hochland»-ban: «Az egyetlen Olaszország kivételével (ahol t. i. a szociáldemokrácia még legkevésbé van elzsidósodva) az egész internacionále az ántánt politikai eszközévé lett.» Ezt különben maga a német szocialista, dr. Paul Lensch is bevallotta, mikor egyik háborús iratában a vörös internacionálét így nevezte: «ein Instrument des Vierverbandes gegen die Mittelmächte».

Kitűnően mondja Eberle, főleg Ausztriára tekintve:

«A háború befejezése óta a szociáldemokrácia politikája ismét feltűnően kedvezőbb a kapitalista burzsoázia számára, mint bármely más társadalmi osztályra nézve. Az ántántországok nagy szociáldemokrata csoportjai semmiféle komoly ellenállást nem állítanak kormányaik annexionista és imperialista programjának útjába. A középhatalmak szociáldemokratái hűségesen szajkózzák az ántántplutokraták jelszavait a háborúért való felelősség kérdésében: nem beszélnek a világkapitalizmus természetes expanziós törekvéseiről, hanem csak a fejedelmek és tábornokok dicsvágyáról és hatalmi tébolyáról. Nem a bankok és börzék fejedelmei voltak a hibások, nem a Ballin-ok, Rathenau-ok, Friedländerok és Makiewitzek imperializmusa ébresztette fel a németek ellen az egész világ gyűlöletét s nem is ezeket kellett elkergetni a forradalom napjaiban, hanem azokat a fejedelmeket, akik a mai demokratikus világban amúgy is meglehetősen elveszítették hatalmukat. A szocialista lapok nem a hadiközpontok és hadiuzsorások ellen vezényelték a háborgó tömegeket, akik pedig jó néhány tucat milliárdot vettek ki a nép zsebéből, hanem drága uralkodókról beszélnek, a tábornokoknak valóságban éppen nem fejedelmi fizetéséről s a hercegnők gombostűpénzéről. A Habsburgokat és a Hohenzollerneket, mint parazitákat kiáltják ki s a nemesség és az egyház vagyona ellen mozgósítanak; ellenben a Rothschild és fajtársai, akiknek sokkal több a vagyonuk, mint az egész egyháznak és a főnemességnek együttvéve, szentek és sérthetetlenek maradnak. S ha szénbányáik vagy vaskohóik kommunizálásáról szó esik is, azonnal hozzáteszik, hogy ez természetesen csak legteljesebb kárpótlás mellett volna foganatosítható. A kommunista és spartacusmozgalmak sokkal inkább a zsidó emancipációt, mint a keresztény népek felszabadítását célozzák. A rekvirálások jóformán csak a keresztény népet fosztják ki s ha zsidók is szenvednek a rekvirálások alatt, az ő kárukat bőven kárpótolja a zsidóságnak kormányozási juttatása mindenütt, ahol akár spartakista, akár «mérsékelt» szociáldemokraták kerülnek uralomra. Hogy a zsidóknak ez a kormányozási juttatása a zsidóságnak gazdasági megerősödését és ezzel a kapitalista burzsoázia újabb nyeregbeültetését szolgálja és célozza, nyilvánvaló.»³⁶

Liechtenstein Alajos herceg az egyenlőképp zsidó vezetés alatt álló vörös és arany internacionálé összejátszásáról a következőket írja: «A szociáldemokrácia a munkásosztály nyomorából származott. Gyakorlatilag azonban ma már csak a zsidóság előcsapata, amelynek révén ez a politikai hatalmat szeretné az európai népek fölött megszerezni. Kizárólagosan zsidó célokat szolgál a szociáldemokraták harca a monarchikus államforma ellen, amely magában véve a szociális és gazdasági törvényhozás szempontjából éppoly közömbös, mint bármely más államforma, de amely hathatós gátat képez a keleti faj túltengésével szemben, mihelyt a dinasztia ismét élénkebben ráeszmélnek a reájuk bízott nemzetekkel való faji és vérrokonságukra. Kizárólag zsidó célokat szolgál a szociáldemokraták harca a keresztény vallás ellen s a materialista nézetek terjesztése; mert a kereszténység elvben maga is anti-kapitalisztikus s azokban a századokban, amikor uralmon volt, az uzorát csaknem teljesen kiirtotta, a ghejtőbe szorította vissza... Kizárólag zsidó célokat szolgál a szociáldemokraták harca a magántulajdon ellen is. A zsidók nagyon jól tudják, hogy ez a harc, mivel az emberi

³⁶ Das Neue Reich i. h. 354.

természetnek ellentmond, mindig utópisztikus törekvés lesz, de ők okosan számítva, azt remélik, hogy ez az örült elmélet a gyakorlati alkalmazás megkísérlésénél sok zavart és felfordulást fog okozni s ennek révén nekik, akik minden nagy vagyontulódásnál csak nyerhetnek, fáradság nélkül hatalmas nyereségeket fog juttatni. Mert bárhol konfiskálnak, azaz bizonyos többé-kevésbé törvényes formák betartása mellett rabolnak, ezek az urak mindenütt mint likvidátorok jelentkeznek. Ők nagyon szívesen fogják szocializálni a földbirtokot, a házakat és gyárat és minden ingatlantulajdon, mihelyt mobilizálják, az ő zsebükebe foly.»

A szociáldemokrácia kultúrelenessége

Társadalmunk újjáépítésében egyik legelső lépésünknek annak kell lenni, hogy végre valahára ismerjük fel a szociáldemokrácia igazi mivoltát s ne engedjünk többé teret és létjogosultságot egy nyilvánvalóan nemzet- és társadalombontó s magára a munkásosztályra nézve is végzetes ámítási, izgatási és felforgató rendszernek. A hazugságra rá kell mondani, hogy hazugság; a csalókat és spekulánsokat le kell leplezni; a nyomor, tudatlanság és elkeseredés vámszedőit meg kell bélyegezni s a munkásnépet ki kell szabadítani önző félrevezetőinek hálójából, melyet az a maga képzetlenségében s tudatlanságában ilyenül felismerni nem tud. Ki kell venni a munkásmozgalom vezetését a marxizmus fanatikusaiknak s önző kihasználóinak kezéből. Meg kell mondani s meg kell értetni mindenkivel, hogy egy rendszer, amely a felforgatást és osztályharcot - tehát a testvérgyűlöletet és polgárháborút - tekinti főcéljainak, egy pillanatig sem szerepelhet komoly párt gyanánt, amellyel tárgyalni lehet, egy pillanatig sem tarthat igényt élni akaró társadalomban létjogra s megtűretésre, hogy az ilyen irány az állam és társadalom legegységesebb alapeszméivel áll ellenkezésben. S amint semmiféle állam vagy társadalom nem tűrhet meg olyan «pártot» vagy agitációt, amely a lopást vagy a gyilkosságot felveszi a programjába, úgy és még kevésbé nem részesíthet az állam elismerésben vagy jogvédelemben olyan törekvést, rendszert vagy pártot, mely a társadalmi háborút, osztályuralmat s forradalmat elvül és célul vallja. Más szóval: a marxizmussal az állam szóba sem állhat, vele mint immorális és társadalomellenes elvvel mégcsak nem is tárgyalhat s betegség, gyöngeség és nagyfokú rövidlátás jele, ha megtűri, hogy saját kebelében mint «párt» vagy külön állam szerepeljen oly irányzat, mely a legális pártoktól nem a közjóra törekvés eszközeiben különbözik, hanem abban, hogy egyáltalán nem a közjót, hanem a felforgatást, osztályharcot és osztálydiktatúrát akarja.

A szociáldemokrácia erkölcstelen és államellenes, mert a közjó és közérdek negációja. De immorális és államellenes azért is, mert kíméletlen s eszközökben nem válogató támadás kultúránk alapillérei, mindenekelőtt a kereszténység s a rajta alapuló erkölcsi rend ellen.

Csakugyan, bármely oldalról tekintjük a szociáldemokráciát, csak úgy tudjuk teljesen megérteni, ha mindenütt nemcsak mint munkásmozgalmat tekintjük, hanem mint a munkásság felhasználásával a keresztény erkölcsi rend ellen szervezett támadást. Már az az egy tény, hogy a szociáldemokrácia mindig és mindenben a keresztényellenességet élezi ki legfőképp, kell, hogy ezirányban gondolkodóba ejtsen.

A munkásmozgalomnak, a munkásság felszabadításának sehogy sem kellene keresztényellenesnek lennie. A kereszténység a munkásság jobsorsának sem nem ellensége, sem nem akadálya; a kereszténység a tőke túlkapásainak s a liberális szabadversenyen épült gazdasági rendnek sem nem védője, sem nem támasza; semmi értelme tehát annak, hogy a szociális reformmunkát a kereszténység kiirtásán és gyengítésén kezdjük.

A kereszténység a munkásmozgalom diadalának s az igazságos és egészséges társadalmi rendnek legnagyobb előmozdítója lehetne s hivatalos képviselői XIII. Leótól kezdve mindent el is követtek, hogy erről a munkásmozgalmak vezetőit meggyőzzék. Utoljára már ünnepélyesen is felszólították keresztény részről a szocialistákat, hogy ha csakugyan jót akarnak, vessék ki hajójukból a munkásjóléttel semmiképp össze nem függő vallásellenességet s akkor a keresztény papság sem lesz kénytelen e munkásmozgalmakban ellenséget és népvészely látni. A szociáldemokrata vezérek részéről ez a közeledés és felszólítás mindig a legdurvább, gúnyos elutasításban részesült s a válaszadók meg sem kíséreltek vallásellenességüknek objektív mérlegelésre számító indokolását adni. Nyilvánvaló ebből is a hivatalos szociáldemokráciának az a féltékeny örködése, hogy a munkásmozgalom a kereszténység befolyásától ment, a kereszténységgel ki nem békülő s nem társuló mozgalom maradjon. Mi lehet ennek az örködésnek benső és igazi oka?

Sőt a vallásellenes agitációnak és gyűlöletnek az az elkeseredettsége és kíméletlensége, amely a szociáldemokráciát jellemzi, maga is bizonyítja, hogy a szociáldemokrácia a vallásellenességet nem tekinti csak eszközként a munkásfelszabadítás felé, hanem ellenkezőleg öncélt lát benne, amelyből nem enged, amely neki minden munkásjólétnél és szociális reformoknál fontosabb. Ha nem így volna, a szociáldemokráciának el kellene ismernie azt a rengeteg szociális erőt és érdemet, amely a kereszténységben rejlik, és ha már azt nem teszi is, semmi esetre sem volna értelme, hogy a szocialista sajtó és agitáció sokkal hevesebb legyen pl. a vallással és «klerikalizmussal» szemben, mint akár magával a kapitalizmussal szemben is, amellyel pedig mint legtermészetesebb ellenfelével kellene szemben állnia.

Erkölc és szocializmus

A szocialista sajtó és taktika csakugyan jóformán akkor van csak igazán elemében, akkor használja a legerősebb hangnemet, akkor veszi elő legtöbb elmésségét és csalafintaságát, ha a kereszténység ellen megy a harc s számszerűen ki lehetne mutatni, hogy a szocialista lapok sokkal többször és hevesebben támadják a vallást, mint a kapitalizmust; sokkal jobban gyűlölik a papokat és apácákat, mint a bankárokat és nagyvállalkozókat. A kapitalizmust látnivalólag sokkal enyhébben, elmosottabban, elhanyagoltabban kezeli a szociáldemokrácia, mint a kereszténységet; az antikrisztianizmus neki nyilván sokkal fontosabb, mint az antikapitalizmus. A posztócsalók, árdrágítók, a háborús hiénák, a központok hatalmasai ellen a «Népszava» csak úgy nagy általánosságban s kevésszer dörgött; Prohászka Ottokár neki sokkal jobban volt vörös posztó, mint Lánczy Leó, a jezsuiták és hitoktatók sokkal inkább, mint a milliomos hadseregszállítók, a keresztényszocialisták százszor inkább, mint a vagyonos zsidóságból alakult szabadkőművesség vagy ennek politikai kitevői: a radikálisok vagy demokraták. Az utca szegény proletárja is úgy van kiidomítva, hogy a Stefánia-úton kocsizó, vagyonokat érő ruhákban páváskodó milliomosnőket, a korzón sütkérező s hivalkodó Lipótvárost észre sem veszi, ellenben egy saruban s kámzsában ballagó ferenci-barát láttára feltarajozódik benne a proletár indulat.

Ily megfigyelések után máris valószínűnek kell tartanunk, hogy a szociáldemokrácia nem azért vallásellenes, mert a vallásellenesség a történelmi materializmus folyománya, vagy mert a kereszténység a munkásság boldogulásának ellensége, hanem talán fordítva: a történelmi materializmus és a kereszténység ellen emelt vádak csak azért szerepelnek a szociáldemokrata kátéban, mert nagyon jó taktikai eszközök a kereszténység társadalmi helyzetének gyengítésére, a valláson alapuló erkölcsi rend felforgatására s a szociáldemokrata vezetők igazi céljára: a keresztény erkölcsi elvek megdöntésére.

Hasonló eredményre jutunk, ha a szociáldemokrácia gyakorlati erkölcsi kátéját figyeljük. Nagy tévedés azt hinni, hogy a munkásmozgalmak csak a küzdelem hevében vezettek annyiszor erkölcsi excesszusokra. Ellenkezőleg: az excesszusok itt a lényeg, a munkásmozgalom csak a köpeny. Felszabadítani az emberben a vadállatot, szabad pályát nyitni az ököl jogának, az anarchiának, a rablóvágynak s ezáltal utat nyitni a vezérek mindenható diktatúrájának: nyilvánvalóan ez a hajtóerő s az utolsó cél az egész mozgalomban. A szocialista kongresszusok külföldön és nálunk számtalanszor ki is mondták, hogy nem a munkások sorsának javítása a végső céljuk, ellenkezőleg: a munkásságot meg kell tartani az elkeseredés állapotában, hogy forradalmi hajlandósága s bármikor az utcára kivezényelhető hadi készenléte állandóan rendelkezésre álljon.

A szociáldemokrácia szabadságról, egyenlőségről, testvériségről beszél; tényleg azonban szabadságról, egyéni érvényesülésről a szocialista államrendszerben az összes idevágó programok és irodalom szerint szó sem lehet; az «egyenlőség» itt csak annyit jelenthet, hogy a «vezéreknek» mindenki egyenlően jogfosztott rabszolgája lesz s a szocialista «testvériséget» legjobban a vörös szín: a vér és terror színe jelképezi. A tényleges szociáldemokrácia a gyűlölet vallása, s már nem is annyira a bosszú haragja s az elnyomatás miatti elkeseredés tüze lobog benne, mint inkább a semmiféle erkölcsi korlátot el nem ismerő emberi fenevad lihegése s fogcsikorgatása mindenki ellen, akinek van valamije, amit el lehet venni, aki vetélytárs és szintén részt mer kérni az élet terített asztaláról. A szociáldemokrácia a munkásság félrevezetése, az ő nevében az utca, a söpredék, a műveletlenség és lelkiismeretlenség megszervezése, glédába állítása, nekiszegzése minden törvénynek, rendnek, morálnak és jognak. Ezen a tényen semmit sem változtat, hogy sok egyébként tisztességes ember, iparos és munkás is a szociáldemokrácia hívének vallja magát. Mert ez csak azt bizonyítja, hogy az emberek igen nagy része abszolút nem is sejtí a szociáldemokrácia igazi mivoltát, épp azért, mert ez utóbbi oly páratlan ügyességgel tudta a saját mivolta felől megtéveszteni a társadalmat, hogy a legtöbb ember nem gondolkozik, nem tesz összehasonlítást program és tények között, vezeteti magát a pártsajtónak kimondhatatlanul ügyes, ravasz, rutinos hazugságai által, elvesztette önálló következtetőképességét s vakon úszik az árral; másfelől pedig: hogy miután szervezkednie, védekeznie a tőkével szemben mégis kell, s más erőteljes tömörület nem igen akad, amelyhez csatlakozhatnék, kénytelen-kelletlen ehhez a zászlóhoz állni, bármilyen gyanúsnak tartja is programját s főleg vezetőit.

A szociáldemokrácia egyik főbűne az, hogy a szakszervezetek révén a tisztességes munkáselemeket is kényszeríti politikai szélsőségeinek s erkölcsi anarchiájának támogatására. Nagyobb szégyen nem érhetne volna a magyar munkásságot, minthogy vezetői a kommunista örületbe is beleterelhették, mint egy birkanyáját. A magyar munkásságot az utca csócselékével súllyesztették egy színvonalra; a Lenin-fíúk, a váci és illavai fegyencekből alakult fosztogató-csapat lett a magyar munkásság vezérkara ország-világ előtt!

A szociáldemokrácia csak programjában hangoztat erkölcsöt, igazságot, kultúrát; ahol a valóságban megjelenik, ott mint mindezeknek cinikus megvetője mutatkozik be. A fórumon, mint komoly szociális irány és párt szeret szerepelni s kényszerít rá még tisztességes pártokat is, hogy vele megalkudjanak; mikor azonban munkában van, legkevésbé sem fészélyezi az, amit kifelé hirdetett s harcmodorát az eszközválogatás teljes hiánya jellemzi. Nem tudni mi okból - valószínűleg merő féltékenységből - a szociáldemokráciának még senki sem merte szemére vetni, amit pedig nézetünk szerint befelé senki sem von kétségbe, hogy a szociáldemokrácia a valóságban és gyakorlatban voltaképp nem is politikai vagy gazdasági program, hanem egyetlen vakmerő zendülés minden erkölcsi rend és minden józanság ellen; hogy a munkásvédelem s a szociális nyomor neki egyáltalán nem lényeges kiindulópont, hanem merő eszköz a célhoz és köpeny a cél rejtegetéséhez; hogy a voltaképpeni cél: a vezéreknek és a csócseléknek az immoralitás minden eszközét szemérmetlenül felhasználó uralomratörése a

munkásmozgalmak nevének felhasználásával. A szociáldemokrácia nem társadalmi reformot akar, mint a naivakkal elhithető szereti, hanem üzletet akar csinálni a tömegnyomorból, a tömegelkeseredésből és tömegszenvedélyekből. Elvégre ez is üzlet. Amint ötletes emberek nem késnek kihasználni a természet erőit: a vízi erőt, a légáramlatot, a villamosságot, a tüzet, a földgázt, s amint a kereskedők kihasználják a gazdasági élet konjunktúráit, az emberek életszükségleteit, hiúságát, divatlázát, szórakozási igényeit: éppúgy sietnek a szocialista mozgalmak mai irányítói üzleti célzattal kihasználni azt a természetadta nagyszerű feszítőerőt is, amely a proletár szervezkedésben és - proletártudatlanságban önként kínálkozik.

Miért türte meg a társadalom az erkölcsi cinizmusnak ezt az akadálytalan előretörését? Bizonytalán nagyrészt azért, mert a szociáldemokrácia vezetőségét a munkásságtól, a szociáldemokráciától a munkásvédelemtől megkülönböztetni nem tudta; mert a munkásság iránt rokonérzéssel viseltetett s ezt a rokonérzést indokolatlanul áttérjesztette a mozgalom üzleti célokkal dolgozó vezetőire is. A szociáldemokrácia a polgári társadalomnak ezt a szerencsés elvakultságát és bátortalanságát látva, az ebből eredt kényelmes helyzetet kihasználta arra, hogy valósággal kultuszt csináljon az immoralitás szabadságából. Valósággal fürdött a gyönyörűségben, hogy neki minden szabad, hogy a szociális gondolkodás által áthatott társadalom nekik - a «munkásoknak» - megbocsát mindent. Egy Bebel és Liebknecht, egy Kunfi és Göndör, ha saját mozgalmaik érdekében a hazugság, rágalom, gyűlöletszítás és brutalitás végső határáig elmentek is, még a proletárdiktatúra előtti időkben sem találtak soha oly ellentállásra, oly felháborodott tiltakozásra, amely az ilyen harcmodorral szemben egyedül lett volna helyén. Milyen hangokat üthetett meg a szociáldemokrácia a magyar úriosztály elleni harcában anélkül, hogy a keresztény közönség zúgó felháborodása állta volna útját! Mily egyoldalúan üzhette a tömegizgatást, mennyire elnézték, megbocsátották neki, hogy az államfenntartó elemek ellen bármily eszközzel hadakozzék!

Innen is érthető, hogy az erkölcselenség kultusza miért jellemzi annyira a szociáldemokrata pártirodalomnak valamennyi termékét. Mindenütt a minden eszközzel való uszítás, a legalacsonyabb szenvedélyekre s a munkásnépnek szinte határtalan hiszékenységre s felületességére való spekulálás kiabál ki füzetek, lapjaik, beszédek minden mondatából. S ezzel a táborral komoly politikusok, mint «párttal» foglalkoztak, reá tekintettel voltak, őket - a vezetőket - mint a munkásság igazi, hivatott képviselőit kezelték, hallgatólag ezzel is elismerve s pártolva azt a vakmerő hazugságot, mintha az izgatók és félrevezetők azonosak volnának a munkásnéppel s csakugyan érdekeiket szolgálnák. Egy egész óriási világámitás izmosulhatott ennek folytán a hivatalos politika teljes asszisztenciájával anarchisztikus összeesküvéssé eleinte csak a fennálló társadalmi rend, később pedig effektíve az egész nemzet léte ellen!

De kell-e ezt ma még elméletileg bizonyítgatnunk? Eddig tán helyénvaló lehetett az elméleti igazolás, de most? Amióta a szociáldemokrácia Oroszországban s Magyarországon annyira megmutatta a foga fehérét, amióta oly mezítenre vetkőzött s annyira leleplezte igazi mivoltát, amióta tényekben igazolta, mit akar és mit tud, azóta igazán kár egyetlen szót is vesztegetni a szociáldemokrácia és az anarkia belső rokonságának bizonyítására. Épen az anarchia és erkölcsi vakság elterjedtségének óriási mértékére vagy pedig a társadalom komoly elemeinek hihetetlen legyengülésére s ítéletképtelenségére mutat egyáltalán, hogy azok után, amiket a bolsevizmussá fejlődött szociáldemokrácia Oroszországban s Magyarországon művelt, Európa országaiban azonnal fel nem ocsúdtak s haditörvényszék elé nem állítottak mindenkit, aki szociáldemokratának merte vallani magát. A bolsevizmus csakugyan nem bizonyult egyébnek egyetlen szervezett forradalomnál, minden emberi és isteni jogrend ellen s mivel a bolsevizmus semmi egyéb, mint tiszta marxizmus, következetes szociáldemokrácia, a szociáldemokrácia felülkerekedése egy államban, a társadalmi forradalom kitörése, a marxi és bebeli álmok megvalósulása: a szociáldemokrata program sem bizonyult egyébnek, mint a vér és terror, az anarchia és szabadalmazott rablás, a minden morált és jogot lábbal taposó

vezérdiktátúra őrjöngésének. Mert mi a bolsevizmus? Nem a marxista szociáldemokrácia kifejlése-e: a boldog Eldorádó, a szocialista jövő-állam megvalósulása, amelyet a szociáldemokrácia elméleti megteremtői s gyakorlati agitátorai oly teljesen a szovjetállapotokat megjövendölő módon festettek a proletártömegek elé? Bezzeg akkor senki sem hitte el a «reakciósoknak», hogy ez a boldog szocialista «Zukunftsstaat» a valóságban ily véresen és szomorúan fog festeni, hogy valóságos tatárjárásként fog egész országokat, köztük mindjárt második helyen Magyarországot, a teljes gazdasági csődig, az összeomlásig kifosztani és megnyomorítani!

Lesz-e okulás?

Bár okulnánk legalább most s ne akadjon köztünk többé hiszékeny vakoskodó, aki újra bedől a félrevezetőknek s elhiszi nekik, amit ezek most minden erővel hangoztatni próbálnak, hogy a szociáldemokrácia és a bolsevizmus dehogy is egy dolog, s hogy a bolsevizmus bukása után a munkásságnak megint vissza kell térni a - marxizmushoz és szociáldemokráciához! Nem; a marxizmus és bolsevizmus nem különböző dolgok, hanem egy és ugyanazon elvnek s taktikának legfeljebb két különböző stádiuma vagy külső megjelenése s miután amaz a szociáldemokráciából sarjadt ki s emez amabban mutatta ki igazi mivoltát, legalább az az egy tanulság legyen a hasznunk a borzasztó leckéből, hogy a szociáldemokráciából mindnyájan, de elsősorban a munkásság józan és tisztességes elemei alaposan s mindörökre kiábránduljanak.

A bolsevizmus vandál nemzetpusztítása tanítson meg arra, hogy a Marx- és Népszava-féle szociáldemokráciát megtúrnunk, azzal kacérkodjunk, azt komoly politikai akcióként elismernünk nem szabad; annak tudatos szítóival éppoly szigorúan kell elbánnunk, mint háború idején a komitácsikkal vagy kémekkel, vagy általában a felségsértőkkel elbántunk, vagy ahogy minden élni akaró nemzet a hazaárulókkal és bombavetőkkel elbánik. A merő összeesküvésnek a nemzet és a társadalom létalapjai ellen nincs létjogosultsága s nem lehet sem sajtó-, sem gyülekezési szabadságra igénye; törekvéseit: az osztályharcot és osztályizgatást, valamint az egész forradalmi terminológia használatát, mint büntetendő cselekményt a legéberebben s legszigorúbban kell üldözni; valamint üldözni kell azt a brutális hangot is, azt a minden erkölcsi rend, vallás és egyház ellen acsarkodó bandita hangnemet, amelyet a szociáldemokrácia már évekkel a forradalom előtt oly büntetlenül s akadálytalanul használt.

De vajon magát a munkásmozgalmat is nyomjuk-e el? Nem! A Marx-féle forradalmi szociáldemokráciának a büntetendő és üldözendő irányok közé sorolása éppen nem annyi, mint a munkásmozgalmak erőszakos elnyomása. Erről szó sem lehet; ez igazságtalan s amúgy is céltalan és végzetes törekvés lenne. Éppen ellenkezőleg, nemcsak a munkásjólétnek kell a következő társadalomalakulásoknál sokkal nagyobb figyelmet szentelnünk, mint valaha a múltban, hanem a közel jövő társadalmi reformpolitikáját legelső sorban valósággal munkás- és középosztálypolitikává kell avatnunk.

A liberalizmus pusztításaival szemben igenis az ipari és mezőgazdasági munkásosztályt valamint a dolgozó középosztályt kell erősítenünk, a kis egzisztenciákat kell ismét függetlenekké tennünk. S ezt a munkát nem lehet csak amúgy felülről, alamizsnaként intéznünk, hanem abban magának a munkásságnak és a középosztálynak kell aktív szerepet juttatnunk. A munkásság érdekeit lelegelelenebben mindig maga a munkásság fogja képviselni, amely nem is nyugodnék bele abba, hogy egyszerűen mások döntsenek sorsa fölött. Szociális politikai munkásmozgalomra tehát igenis szükség van. De a munkásmozgalmakat és munkáspártot meg kell tisztítani a szociáldemokrata miazmáktól; a munkásságot fel kell szabadítani a forradalmi

marxista félrevezetés, izgatás és terror alól. A munkásság keresse boldogulását s vegyen tevékeny részt az ő sorsát reformálni hivatott közéleti tevékenységben, de tegye ezt mint minden más osztály: csakis törvényes alapon s nem megengedhetetlen, társadalomfelforgató, bűnös és célra ügysem vezető eszközökkel. A munkásság szervezkedjék, követelje érdekei tiszteletét, vegyen részt a törvényhozásban, de ne akarjon államot alkotni az államban, ne kívánjon társadalmat, erkölcsi rendet robbantani, ne hirdessen osztálygyűlöletet s osztályharcot. Osztályvédelem és osztályérdekképviselő egészen más dolgok, mint osztályharc, osztálygyűlölet és osztályuralomra törekvés; ezek az állam és társadalom léte elleni vétségek. Azaz: legyen a munkásság szocialista és demokratikus, de ne legyen szociáldemokrata. Nem szabad, nem lehet megtűrni a munkásosztály tudatlanságával vagy alacsonyabb műveltségével való felelőtlen visszaélést; nem szabad megengedni, hogy néhány lelkiismeretlen kalandor pusztán fellépésének vakmerősége s frazeológiájának szemérmertlensége révén százezreket vezessen neki az örvénynek, vigyen bele társadalomfelforgató ideológiákba, hazaárulásba, nemzeti és osztály öngyilkosságba, állandóan s tervszerűen túlfűtött elkeseredésbe, amely minden pillanatban bármely örületre kapható.

A munkásmozgalmak reformja

A munkásmozgalmak reformjánál kéznél fekvő eszközül kínálkoznak a szakszervezetek. Azok, amelyek eddig a szociáldemokrata-párttal való kapcsolatuk révén tényleg az anarchia szolgálatában álltak. A szakszervezeteknek csak mint a szociális önvédelem eszközeinek van létjogosultságuk, s ha megengedhetjük is, hogy a munkásegyesületek s pártok mellett maguk az eredetileg nem politikai célzatú szakszervezetek a saját gazdasági érdekükben politizáljanak is, lehetetlen megtűrünk, hogy ez a politizálás a szakszervezetek sajátlagos erejét az állam és társadalom létének megingatására használhassa fel. A sztrájk is például csak ott lehet helyén, ahol a munkásosztály vagy valamely része a törvényes vagy szerződésileg biztosított bért vagy oltalmat vagy jogot nem kapja meg, de államjogi képtelenség megengedni azt, hogy a munkásosztály vagy annak egy része, mint bármely csekély minoritás, politikai sztrájkok útján bármikor olyan dolgokban is keresztülerőszakolhassa kisebbségi akaratát, amelyek a társadalom nagyobb részét megkárosítják s magát az államéletet veszélyeztetik. Már pedig a politikai sztrájk korlátlan szabadsága mellett bármely pillanatban lehetséges, hogy a munkásság vagy felelőtlen vezetői az államot azon alternatíva elé állítják, hogy vagy meghajol előttük, vagy válságos helyzetbe sodródik az állami és társadalmi életnek valamely olyan pontján, amelyen a sztrájk csakugyan elviselhetetlen zavarokat okozhat. Az eddigi helyzet az volt, hogy egy törpe minoritás a többséggel szemben bármikor keresztül erőszakolhatta akaratát, ha a vezéreknek eszükbe jutott pl. a posta és vasút, a közlekedési, közlelmezési, széntermelési, víz- és világítás szolgáltatási vállalatok működését sztrájk által megakasztani, vagy terrorisztikus felvonulások által a maguk vágyát a «nép» akarataként feltüntetni. Ha e kisiklásokat az állam tovább is tűri, voltaképp megszűnt minden jogrend s az állam megszűnt a többség és összesség érdekének és akaratának végrehajtója, a közjó és az egyensúly oltalmazója lenni. A jövő államéletben tehát a politikai sztrájk, mint a kisebbség diktatúrájának terrorisztikus eszköze, feltétlenül lehetlenné teendő s mint politikai bűntény a legnagyobb szigorral üldözendő. Hová is jutna a társadalom, ha törpe kisebbségek különleges helyzetüket s szakszervezettségüket minden pillanatban arra használhatják fel, hogy minduntalan ők diktáljanak a többségnek! El lehet mondani: az első politikai sztrájk, az első politikai és terrorisztikus jellegű munkásfelvonulás pillanatában a proletárdiktatúra elvben megvalósult régen március 21-e előtt!

Sőt, hogy a munkásság szakszervezeti mozgalma se politikai terrorizmussá ne fajulhasson, se általában tovább is a felelőtlen izgatás és osztálygyűlöletre szítás tűzfészske ne maradjon, az államnak a jövőben sokkal elevebb részt kell kérnie magának a munkásszervezeti mozgalomnak felügyeletében és irányításában, mint eddig. Ez a felügyelet nem szorítkozhatik pusztán szorosabb ellenőrzésre és gyámkodásra, ami gyűlöletes és céltalan volna, hanem bele kell nyúlnia a munkás- és szakszervezeti mozgalmak velejébe: azok tevékeny személyi, tárgyi és gazdasági intézésébe. A munkásjóléti intézmények: munkásbiztosítás, betegsegélyző s hasonló pénztárak az egész vonalon szigorúan államosítandók, még pedig úgy, hogy ezek vezetése ne pártdominium legyen, hanem állami hivatal, bárha a kinevezésbe a munkásság maga is befolyhat. Hangsúlyozzuk: a munkásság, de nem a szociáldemokrácia.

Ám magában ez még kevés. Magát a szakszervezeti mozgalmat is bizonyos fokig államosítani kell. A szakszervezet lényegében gazdasági s munkásvédő intézmény, s azért mint munkásvédelem elsőrendű államfeladat is. Az állami irányítás visszaadná eredeti feladatának, kiemelné a politikai útvesztőből, megtörné a marxista-szociáldemokrata pártnak jogosulatlan, hazugságon s erőszakon épült hatalmát s véget vetne az «állam az államban» forradalmi alakulatának.

A szociáldemokrácia voltaképp nem is fér meg a szakszervezeti mozgalommal, mint amely már a jelen társadalmi rend keretén belül törekszik a munkásság sorsán enyhíteni s így a társadalmi forradalmat és proletárdiktatúrát nemhogy siettetné, de sőt a távol jövőbe löki ki. A szociáldemokraták mégis csináltak szakszervezeti mozgalmat, még pedig, mint kifejtettük, taktikai okokból. Ma csakugyan az a helyzet, hogy a szociáldemokrácia jóformán csak a szakszervezetek révén él; ha ezeket kivonjuk a kezéből, néhány száz vagy ezer született fanatikuson és anarkistán kívül egyáltalán nem lesz többé párthíve. A szakszervezet az a háló, amellyel a szociáldemokrácia valósággal a karmai közé kényszeríti s onnan ki nem engedí a munkásságot. Miért szocialista a legtöbb munkás? Mert gazdasági s társadalmi önvédelmet csak a szakszervezetekben talál; mi több: a legtöbb üzemben, gyárban, bányában egyáltalán nem kap alkalmaztatást, ha nem tagja a szakszervezetnek. Ez nem volna baj, de a baj ott van, hogy a szakszervezet maga is a szociáldemokrata pártnak része és szerve; azaz: a munkás nem kap kenyeret, ha nem lesz tagjává a szociáldemokrata pártnak is. A legtöbb munkás csakugyan meggyőződése és akarata ellenére lett szocialista: belekényszerítette őt a pártba a szakszervezeti kényszer. S ha egyszer benne volt s éveken át súlyos párt- és szakszervezeti adókat fizetett, akkor már nehezen lép ki a szakszervezetből - és így a pártból is, - mert hiszen akkor ott veszi az eddig éveken át hetenként befizetett járulékokat. Emellett a szakszervezet (a gazdasági egyesülés) rákényszeríti a munkásra a (politikai) pártlapot és szaklapot, ezek pedig a szociáldemokrácia igazát ezerféle csselfogással sajtolják és préselik bele a szegény, tanulatlan munkásba s a Népszava és társorgánumi lassankint a legkevésbé marxista munkásba is belenevelik a szociáldemokrácia dogmáit. Így jut a szocialista tábor hatalmas tömegekhez, amelyek eredetileg éppen nem voltak szocialisták, csak a kényszer és a pártsajtó folytán lesznek többé-kevésbé azokká.

Ha tehát a szociáldemokrata-párt kezéből kivesszük a szakszervezeteket, amelyek mint tisztán gazdasági jellegű egyesületek, természetüknél amúgyis pártközi és nem politikai egyesülések, a szociáldemokrácia lába alól egyszerre kihúztuk a talajt. Csak azt a feltétlenül jogos és igaz elvet kell hangsúlyoznunk s keresztülvinnünk, hogy a szakszervezkedés minden pártállású munkásnak egyenlőképp joga s hogy azt nem lehet egyetlen politikai párt vagy világnézet dominiumává tenni; annak minden azonos szakmájú munkás lehessen és legyen tagja, akár marxista, akár nem, akár szociáldemokrata, akár kisgazda- vagy keresztényegyesülés-párti. Ezzel egyszerre kihúzzuk a szociáldemokrácia méregfogát, megszüntetjük hazugságon és erőszakon alapuló, valójában csak képzelt hatalmát s a szociáldemokráciához, mint merőben politikai párthoz, alig fog tartozni néhány száz fanatikus ember. Valóban ez a legtermésze-

tesebb út: a szakszervezeteket vissza kell adni eredeti (gazdasági) jellegüknek s ezzel erőszak és presszió nélkül semmivé foszlatjuk a szociáldemokrata vezéreknél hazugságon alapuló, lopott és bitorolt hatalmát. Az egészhez nem kell egyéb, mint a szakszervezeteknek - vagyokkal együtt való - kivonása a pártdomínium alól, olyképp, hogy az állam meghagyja s biztosítja ugyan a szakszervezetek autonómiáját, de azt állami felügyelet alá helyezi. Ez az állami felügyelet politikailag pusztán annak ellenőrzésére szorítkozik, hogy a szakszervezetek pártközi jellegén csorba ne essék. Még tökéletesebben éri el az állam ugyanezt a célt akkor, ha az egységes szakszervezkedést egyidejűleg minden azonos szakú munkásra nézve - pártkülönbség nélkül - kötelezővé teszi.

Az állami felügyelet feladata lesz gondoskodni arról, hogy a szakszervezet ne egyetlen párt harci eszköze legyen, hanem az összes szakmunkások kötelező, autonóm s önszegélyen alapuló akciója. Gondoskodnia kell arról, hogy a szakszervezetek ne gyakoroljanak politikai s világnézeti terrort se kifelé, se befelé, még kevésbé legyenek felforgató politikai törekvések tüzfészkei. Mihelyt a munkás nincs az elé az alternatíva elé állítva, hogy vagy nem kap munkát s ki van zárva minden kollektív védelemből, vagy testestől-lelkestől behódol egy politikailag, sőt világnézetileg is helytelen irány vasmarkú diktátorainak, akik kenyeret ugyan adnak, de cserébe vért, lelket és meggyőződést követelnek, a munkásszervezkedés állami és kultúrellenes iránya megszűnt. A szoros állami felügyelet alatt álló kötelező szakszervezkedés visszaadná a szakszervezeti munkásnak eddig nélkülözött politikai szabadságát; ugyanakkor egy csapással megfosztaná a szociáldemokrata pártot (s minden munkáspártot) annak lehetőségétől, hogy akár az egyes munkásokkal, akár az államhatalommal és társadalommal szemben az eddig dívott kisebbségi erőszak eszközeit alkalmazza.³⁷ A kötelező szakszervezetek célja tisztán gazdasági, politikamentes lesz; a politizálás az egyes munkáspártok (vagy az egyes munkáspárt) dolga marad s minden munkásnak szabadságában fog állni, hogy a szakszervezetbe tartozása mellett milyen politikai tömörülethez kíván csatlakozni.

Meg vagyunk győződve róla, hogy ha a szakszervezeteket a jövőben ilyképp függetlenítjük a szociáldemokrata pártszervezettől s munkásságunkat az eddigi rendszer bűnös visszaélései s eredménytelensége felől kellőképp felvilágosítjuk, a szociáldemokrata párt magától összedől. Munkásságunk nagyrésze, melyet eddig csak az erőszak, a félrevezetés, az izgatás és legfőképp a kenyérérdek tartott meg a szociáldemokrata akolban, sokkal józanabb, semhogy főleg a történetek után maga is be ne látná, hogy téves utakon járt s hogy önmagának ártana legtöbbet, ha a szocializmust ezentúl is összetévesztené annak torzképével: a szociáldemokráciával.

Az általánosan kötelező s minden foglalkozási ágon - tehát a szellemi munka terén is - keresztülvitt szakszervezkedés mellett a munkásság politikai érvényesülése nemcsak szabadabb, függetlenebb s őszintébb lesz, hanem értékben s erőben is növekedni fog. A marxista tébolytól megváltott munkásság gyönyörű részt kérhet szociális fejlődésünk irányításában s mindazt zászlajára írhatja, ami a szociáldemokráciában s a liberalizmus-ellenességben jó és helyes, de a hibák és bűnök mellőzésével; erőteljes osztályvédelmet hirdethet, de nem osztálygyűlöletet; résztvehet a társadalmi reformok létesítésében: a munka teljes felszabadításában és egyenjogúsításában a tőkével szemben, de nem csinálhat felforgató s anarkiát s a munkásosztály érdekeinek képviselőt a társadalmi egyensúly, az egész nemzet összes osztályait felkaroló és boldogítani kívánó méltányosság, a gazdasági, kulturális és erkölcsi haladás alapján segítheti diadalra.

Az állam feladata azonban nem merülhet ki a munkásmozgalmaknak helyes mederbe terelésében. A bajt, mely a szocializmusnak létet adott, az államnak gyökerében kell megszüntetnie azáltal, hogy egészséges szociálpolitikát követ s azt egyik legelső feladatának tekinti. Kormány, országgyűlés, sajtó és társadalom dolgozzanak minden erejükkel azon, hogy a szociális

---

³⁷ Lásd Dr. E. Käser: Der Sozialdemokrat hat das Wort! 1905, 211.

igazságtalanságok megszűnjenek, hogy minden becsületes, szellemileg vagy fizikailag dolgozó hazafi találja meg az anyagi és lelki egyensúly feltételeit; érjen véget az önhibára vissza nem vezethető nyomor s a szegénysorsú munkásság és középosztály nőjön ki szerény, de biztos megélhetésű középvagyonos osztállyá. Ha nem lesz korgó gyomor és léptenyomon felháborító igazságtalanság, ha a földi javak arányosan és méltányosan oszlanak el, s ha emellett a munkásságnak nemcsak izomerejét vesszük igénybe, hanem a lelkével is számolunk s erkölcsi színvonalának emelésére törekszünk: a szocialista izgatás alól is hamar elvonjuk a talajt. Pillanatilag és később is a gazdasági egyensúly megteremtése legyen a legelső feladatok egyike az emberek és osztályok között; ezzel egyidejűleg folyjon a nemzet fiainak az a morális megnevelése, mely alkalmassá teszi valamennyit arra, hogy ne nagyozást és úrhatnámságot, ne munkanélküli könnyű megélhetést, ne amerikázást és henyélést keresen, hanem kötelességeket és komoly, nagy feladatokat érezzen önmagával, embertársával, a gyengébbekkel és rászorultabbakkal szemben.³⁸ Amit a szocializmus, mint utópiát festeget elénk s amit épen rendszerének s eszközeinek lehetetlensége s brutalitása folytán soha

³⁸ Figyelemreméltó, amit e tekintetben Förster ír «Christentum und Klassenkampf» című művében:

«Mindenesetre érdeme volt Marxnak - úgymond - hogy a tömegeket, melyeket addig mindig csak mint elszabadult démonokat emlegettek, egy szellemileg öntudatos haladás hordozóivá iparkodott tenni. De a kékkönyvek és statisztikák Marxában nem volt érzék a társadalmi fejlődés ama tényezője iránt, amelynek «lélek» a neve. Azáltal, hogy a tömegeket határtalan bizakodással töltötte el a fejlődés pusztá mechanizmusa iránt s őket az önnevelés útjáról mindenképp elvonta, maga is minden korok egyik legnagyobb s legveszedelmesebb utópistájává lett - az ő absztrakt fejlődési elméletei okozták azt az óriási hibát, hogy a szárazföldi munkásság a társadalmi megújulás erkölcsi és pedagógiai oldalával szemben a legdoktrínerebb nonehalance-ba és elbizakodottságba esett.»

«Kétségtelen, - folytatja ugyanő - hogy a nemesebb berendezések valaha szintén nemesítőleg fognak hatni az emberekre; de nincs-e szükség éppen azért mindenekelőtt kiváló férfiakra s nőkre, hogy ilyen berendezéseket teremthessünk? Hihető-e, hogy az új társadalom az osztályharc undorító szitkozódásaiból vagy az általános összeomlásból hirtelen, mint a fönixmadár, fog megszületni? Örökké csak a levegőbe akarjuk építeni a jobbat s mindent holmi «fejlődésektől» várunk, ahelyett hogy a munkát a minden fejlődések alapjánál: az emberek megnevelésénél kezdenők.» «Külső szociális munkára mindenesetre szintén szükség van; de csak mint következményére s kifejezésére annak az általános megtérésnek, mely mindenkit ismét a közösség elve felé terel: a beilleszkedés szellemének terjedésére a felülkerekedés ösztöne helyett, az együttműködés akarátának érvényesülésére a dacos önosság és érdekhajhászó szenvedély helyett.» (134. s köv.)

Hasonlóképp nyilatkozik az angol munkásmozgalom egyik vezére, W. Sanders - az angol munkásmozgalomé, amely nemzeti és nem szociáldemokrata! -: «Amire ma elsősorban szükségünk van, az nem külső reform, hanem új etikai motívumok magának a munkásmozgalomnak kebelében. Midőn a 80-as évek felé Angolországot a nagy ipari válság fenyegette, akkor még azt gondoltuk, Burns és én, hogy a szegények és gazdagok közti ellentétek mindinkább ki fognak éleződni s a szocialisztikus állam közeledik. Megkíséreltük, hogy az új társadalmat a városi közigazgatások szocializálásával vezessük be s készítsük elő. Ma azt látjuk, hogy az ipari munkásság kebeléből új középosztály születik s teljesen hibás dolog volna, ha a társadalmi rend gyökeres átalakítását egy nyomorúságba süllyesztett munkástömeg éhségösztonéitól remélnők. Ellenkezőleg: minden arra mutat, hogy magát a jóléthez jutott munkásságot kell mindenekelőtt a materializmus és mammonizmus veszedelmétől megőriznünk s nagy, társadalomszervező feladataira ránevelnünk. Az utóbbi időkben többször előfordult, hogy a szakegyetek maguk is embernyúzó (Schwitzsystem-) iparvállalatokba fektették részvényeiket. Ez sokat mond s gondolkodóba ejtett minket!» «Az utóbbi évek tapasztalatai megmutatták, hogy a demokratikus propaganda alapjainak revíziójára égető szükség van. A pusztá osztályérdek hangoztatása csak ott bizonyult hatásosnak, ahol a merőben egyéni önzés érdekeit is érintette. Ha azt akarjuk, hogy a dolgozó nép szívében a munkásmozgalom legfőbb ideáljai is gyökeret verjenek, oly propaganda terére kell átlépnünk, amely nemcsak jogokat, de kötelességeket is emleget!» (Förster, u. o. 127. 130.)

megvalósítani nem lesz képes: az igazság, méltányosság, jólét, szeretet és kölcsönös támogatás ideális állapotát teremtjük meg a liberalizmusénál és szocializmusénál komolyabb, biztosabb és igazabb alapon s akkor a szocialista jelszó elveszti azt a vonzóerejét, melyet egyedül a társadalmi ellentétek borzasztó feszültségéből, megkülönböztetni nem tudó emberek naiv hiszékenységből s lelkiismeretlen agitátorok és kalandorok ügyes aknamunkájából merített.

Hogy melyik ez a komolyabb, biztosabb s igazabb alap, a következő fejezetben óhajtjuk kifejteni.

A keresztény nemzeti gondolat

*«Csodálatos dolog! A kereszténység,
mely az égre mutat fel, földi boldo-
gulásunknak is legjobb eszköze.»*

Montesquieu.

Elvonult szemünk előtt korunknak uralomért versengő két iránya: az individualizmust hangoztató liberalizmus és a kollektivismuson épült szocializmus.

Bármennyire ragaszkodnak a szabadkereskedelem és szabadverseny hívei a liberalizmushoz s bármily fanatikusan bíznak a félrevezetett tömegek a szociáldemokráciában: bizonyos, hogy társadalmi alapelvül egyik sem jöhet többé számításba.

Mindkettő túlzásokon, egyoldalúságokon, lehetlenségeken épül fel, egyik a közt áldozza fel az egyénnek, másik az egyént a köznek; társadalmi békét, egyensúlyt, nyugodt fejlődést biztosítani azonban egyik sem tud s mindkettőnek szükségkép elégedetlenség, nyomor és folytonos harc az eredménye.

Harmadik helyen, mint új és mégis régi eszme, mint a társadalom és a nemzet megújulásának soká elfelejtett és elhanyagolt, de örökké ifjú forrása áll előttünk a kereszténység, mint társadalomformáló tényező. A kereszténység, amely az ókori világ romjain új kultúrát teremtett, amely a mai Európa összes népeit civilizálta, amely a középkorban tudományos és politikai eszközeinek teljes primitívségével is csodálatosan öntudatos, erős és egységes társadalmi rendet teremtett, s amelyet az újkor forrongásai, materiális és világnézeti fejlődései, lázas forradalmi kísérletezései pillanatnyilag félreszorítottak az útból. A kereszténység, amely azonban ma is új, mert minden időkre szóló, amely erőt érez magában a mai társadalmi zűrzavar megoldására is, s amelyre, mint a liberális és szociáldemokrata megtévelyedések bonyodalmaiból egyedül kivezető vezérsillagra ismét milliók emelik fel bízó, segélytváró tekintetüket.

A kereszténység! 1900 évvel ezelőtt egy Ember járt a világon, aki egyéniségének és tanításának varázsával minden egyéb földi eszköz nélkül meghódította a világot. Egy Ember, aki nemcsak csodatételeivel, halott-támasztásaival és saját feltámadásával nyilvánította meg istenember voltát, de talán még inkább azzal a mindenképp emberfeletti, isteni, csodás erővel és tisztasággal, amely jellemén, művén, intézményein és minden egyes szaván átcsillogtatta az Istentől-küldetést, az abszolút igazságot és szentséget, a minden népek és korszakok átalakítására, meggyógyítására, irányítására való felsőbb hivatottságot. Egy Ember, aki több volt mint bölcs, több volt mint példakép, több volt mint világreformer; aki azzal az igénnyel lépett fel, hogy mint az emberiség született királya, ura és vezére tanainak és intézményeinek nemcsak tiszteletet és csodálatot, hanem hódolatot és feltétlen követést nyerjen, s ami legcsodálatosabb, ennek az igényének a századok folyamán érvényt is tudott szerezni, elannyira, hogy aki tőle és az ő eszméitől eltért, mindannyiszor a legnagyobb csalódások és szenvedések árán volt kénytelen hozzá ismét és ismét visszatérni.

A kereszténység csakugyan ma is és minden időben legalkalmasabb, egyedül tökéletes eszköze a társadalmak és nemzetek benső megszilárdulásának, az igazság, méltányosság, szeretet, erkölcs és társadalmi jólét megalapozásának s ha erejét az utóbbi évszázadok folyamán csak gyengén érvényesíthette s nevezetesen az utóbbi hat esztendő borzalmait megelőzni nem tudta, ennek éppen az az oka, hogy erőszakkal kihagyták, leszorították a közéletet irányító tényezők sorából.

A mi nemzeti katasztrófánk is újra nagyszámú tömegeket tanított meg a kereszténység tiszteletére és szeretetére. Csodálatos dolog: a néplélek nem filozófiál és nem analizál; nem tud számot adni magának arról, miért lát a kereszténységben gyógyítószeret és kivezető utat a társadalmi rázkódások bonyodalmaiból; de érzi, szinte öntudatlanul látja, hogy a vallás és a haza, a kereszténység és a nemzeti fejlődés összetartozó fogalmak. Érzi és látja, s nem tartja véletlennek, hogy amint a hazát a kereszténység alapjain fejlesztették nagygyá a Szent Istvánok, Szent Lászlók, Nagy Lajosok és Hunyadiak, úgy a haza ellenségei is, legutóbb a kommunisták, éppen a kereszténységet siettek mindenekelőtt kiirtani, vagy háttérbe szorítani. Nem tartja véletlennek, hogy a kereszténység és a nemzet ebben az országban együtt élt és erősödött, együtt jutott válságba és esett el, együtt bujdosott és együtt támadt fel. A rémuralom napjaiban a templom volt az egyetlen hely, ahol a hazáért imádkozni és a Himnuszt énekelni lehetett s a katonatisztek mellett éppen a keresztény papok voltak a nemzetromboló had leggyűlölködőbb üldözésének tárgyai.

Hasonlóképp nyilatkozik az angol munkásmozgalom egyik vezére, W. Sanders - az angol munkásmozgalomé, amely nemzeti és nem szociáldemokrata! -: «Amire ma elsősorban szükségünk van, az nem külső reform, hanem új etikai motívumok magának a munkásmozgalomnak kebelében. Midőn a 80-as évek felé Angolországot a nagy ipari válság fenyegette, akkor még azt gondoltuk, Burns és én, hogy a szegények és gazdagok közti ellentétek mindinkább ki fognak éleződni s a szocialisztikus állam közeledik. Megkíséreltük, hogy az új társadalmat a városi közigazgatások szocializálásával vezessük be s készítsük elő. Ma azt látjuk, hogy az ipari munkásság kebeléből új középosztály születik s teljesen hibás dolog volna, ha a társadalmi rend gyökeres átalakítását egy nyomorúságba süllyesztett munkástömeg éhségösztöneitől remélnők. Ellenkezőleg: minden arra mutat, hogy magát a jóléthez jutott munkásságot kell mindenekelőtt a materializmus és mammonizmus veszedelmétől megőriznünk s nagy, társadalomszervező feladataira ránevelnünk. Az utóbbi időkből többször előfordult, hogy a szakszervezetek maguk is emberyúzó (Schwitzsystem-) iparvállalatokba fektették részvényeiket. Ez sokat mond s gondolkodóba ejtett minket!» «Az utóbbi évek tapasztalatai megmutatták, hogy a demokratikus propaganda alapjainak revíziójára égető szükség van. A pusztán osztályérdek hangoztatása csak ott bizonyult hatásosnak, ahol a merőben egyéni önzés érdekeit is érintette. Ha azt akarjuk, hogy a dolgozó nép szívében a munkásmozgalom legfőbb ideáljai is gyökeret verjenek, oly propaganda terére kell átlépnünk, amely nemcsak jogokat, de kötelességeket is emleget!» (Förster, u. o. 127. 130.)

Az állam élete és a kereszténység

Amit a néplélek ösztönszerűleg megérez, annak igazságát a mi esetünkben nem nehéz tárgyilag is megbizonyítani. Minden társadalmi alakulat, de főleg minden nemzet fennállásához, fejlődéséhez, virágzásához kétségtelenül nemcsak anyagi eszközök, nemcsak törvények és nyers erő szükségességek, hanem mindenekelőtt erkölcsi tényezők, erők és kapcsolatok is, melyeket a társadalom vagy nemzet a maga hivatalnoki, törvényhozói és katonai apparátusával meg nem teremthet, hanem csak fejleszthet, védhet és körülbástyázhat s amelyeknek megteremtése, gyarapítása és állandó táplálása elsősorban erkölcsi erőtényezőktől függ, amelyek között legértékesebb kétségtelenül a kereszténység.

Így mindenekelőtt nemzet nem állhat fenn, nem virágozhatik, nem fejlődhetik az általános jólét és kultúra útjain a jogrend biztossága, a tekintélytisztelet, az erkölcsiség és a szeretet elveinek szilárdsága nélkül. Ez az a négy alaposzlop, amelyen minden egészséges társadalmi és államéletnek nyugodnia kell. A jogrend biztossága minden államéletnek egyik leglényegesebb hivatása. Tekintély tisztelt nélkül rend, fegyelem és egység nincs. Erkölcsiség nélkül az állam fenevadak

társaságává süllyed alá. Szeretet nélkül, az összetartozás és testvériség érzelmeinek ápolása nélkül a nemzet egymástól idegen elemek összeverődött társasága. Azonban sem igazi jogrend, sem tekintélytisztelet, sem erkölcs, sem szeretet nem képzelhető a vallás támogató ereje nélkül, s nincs a világon elv, amely ennek e négyes alapszlopnak körülbástyázásában oly megbecsülhetetlen szolgálatokat tenne a hazának és nemzetnek, mint a kereszténység.

A jogrend! Az újkori liberális bölcselet, Kant és a pozitivisták megkísérelték a jog fogalmából száműzni az ember fölött álló isteni jogrenddel való kapcsolatot. Szerintük «jog az, amit a többség akar», ami «az általános jogérzetnek megfelel», amit a többség akaratából, a népszuverenitásból előállított kormányzat «kikényszeríteni tud». Első pillantásra ingadozó, határozatlan s ki nem elégitő felfogások. Hány ezer eset van, amelyben a «többség» felfogása, jogérzéke merőben megállapíthatatlan és ingadozó. Hol van az az örület és esztelenség, amelyet el ne lehetne fogadtatni a mindenre kapható tömegekkel, főleg a demagógia és a sajtómindenhatóság klasszikus századában? Hol az a jogi vagy erkölcsi képtelenség, az a kommunista vagy szocialista megtévedés, amely mellé látszólagos vagy akár pillanatilag igazi többséget is ne lehetne toborozni? A «többség» tegnapelőtt a liberalizmust imádtá, tegnap a forradalomra és a vörös zászlóra esküdött, ma ennek, holnap annak a bálványának fog oltárt emelni. S mindaz, amit egy önálló és változékony jellemű többség akar, azonnal «jog» és «igazság» legyen? A szobatudósok elméleteire, az istenmentes jogrend képzelményeire állandóan rácsófol maga az egyszerű, egészséges emberi észjárás: minden törvényt és emberi jogszabályt mindnyájan önkéntelenül is egy fensőbb jog szerint bírálunk és mérlegelünk, ezt a törvényt igazságosnak és jogosnak, amazz, ha százszoros többség szavazna is mellette, igazságtalannak és jogtalanak minősítjük; minden emberi jogalkotást akaratlanul is egy nem tőlünk függő, hanem felettünk álló, magasabb jogrendhez, nagy adottságokhoz, örök igazságokhoz és örök törvényekhez mérünk, s csak akkor ismerjük el az emberi törvényt jogosnak és szentnek, ha ehhez az adott felsőbb jogrendhez igazodik, ha annak értelmezése, részletezése és alkalmazása csupán. Ez a Cicero-érezte «non scripta, sed nata lex» az Istenre mutat fel, mint legfőbb törvényhozóra és jogforrásra s ezt a legfőbb törvényhozót és jogforrást legvilágosabb fényben a kereszténység hites erkölcstana állítja szemünk elé. Az istenmentes állam jogrendje csak emberi erőkre és megalkuvásokra támaszkodik; a keresztény jogfelfogás az állami jogrendnek minden emberinél szilárdabb, ingathatatlanabb és szentebb alapot nyújt. Épp azért sehol a nemzet jogrendjének épülete oly biztos és erős talajon nem áll, mint a kereszténység talaján s a kereszténység már e téren is a legbecsesebb szolgálatot teszi a nemzetnek, a hazának.

Második nélkülözhetetlen kelléke minden társadalmi és nemzeti életnek a törvényes tekintélyek tisztelete. A destrukció és a forradalmi izgatás ugyan semmi ellen nem küzdött a gúny- és gyűlöletszításnak oly mérgezett nyilaival, mint a tekintély tisztelete ellen s a Kunfi Zsigmondok fennen hangoztatták, hogy nem az «alázatos, görnyedthátú engedelmisség» méltó az emberhez, hanem a tekintély gyűlölete, a lázadás szelleme és a forradalmi készség. Azonban hogy mennyire nem lehet meg semmiféle társadalmi rend tekintély és tekintélytisztelet nélkül, megmutatta maga a proletárforradalom, amely nemcsak ellenmondást nem tűrt meg, hanem még kritikát és ellenvéleményt sem, a porba tapodott minden vele ellenkező gondolat- és sajtószabadságot s forradalmi törvényszék elé állított mindenkit, aki az elvtársuralom vezéreinek tekintélyét nem tisztelte, vagy akárcsak ennek a tekintélyuralomnak lehetséges összeomlásáról is véleményt mert nyilvánítani. Az «Isten kegyelméből való» tekintélyek helyét az utca kegyelméből való tekintélyek foglalták el, világos jelöl annak, hogy központi vezetőtekintélyek elismerése és követése nélkül semmiféle nagy társadalmi közösség nem állhat fenn, nem működhet egységesen. S csakugyan, amint egyetlen család nem élhet rendben szülői tekintély nélkül, amint egyetlen zenekar nem játszhatik karmester s közös ütem nélkül s lehetetlen volna összehangzó zenét nyújtani, ha minden zenész a maga feje s a maga ízlése szerint játszanék hol «andantét», hol «prestót», hol «fortét», hol «pianót», amint egyetlen hadsereg sem nyerhet csatát, ha a csapattek s az egyes katonák a

legpontosabban nem engedelmeskednek a hadvezérnek és a tiszteknek; éppúgy és még inkább lehetetlen egy egész nemzetnek célirányos, egységes akciót kifejtenie, nemzeti életet élnie, célokat elérnie, ha a vezető állásokban levők s a törvények tisztelete nem vésődik bele lelkiismereti követelményként a polgárok lelkébe. Ha azonban lelkiismeretben gyökerező tekintélytisztelet kell, mi lehet ennek jobb és természetesebb alapja, mint a vallásosság, nevezetesen a kereszténység? A gyermek akkor tiszteli szülőjét legjobban s legőszintebben, ha vallásos, mert akkor szülőjére úgy tekint fel, mint Isten helyettesére. A honpolgár is akkor tiszteli legjobban a törvényt s a kormányzati személyek tekintélyét, ha bennük és parancsaikban nem pusztá embert és emberi akaratot lát, hanem ha az emberi tekintély mögött azt a legfőbb isteni törvényhozót tiszteli, akinek abszolút tekintélye ad az emberi tekintélynek is felsőbb szankciót, lelkiismeretben kötelező jelleget. S csak az fogja igazán tisztelni a törvényt és az állami tekintélyt, csak az fog híven kitartani a hazafiúi kötelességteljesítés terén, még ha ez a kötelességteljesítés nehéz, fáradságos, áldozatokkal, esetleg az emberi élet feláldozásával jár is, aki az emberi tekintély és törvény felett isteni tekintélyt és törvényt lát, amely mindenben, mindenütt és minden áldozat árán való engedelmességet követel.

Az államélet virágzásának harmadik főkelléke az erkölcsiség. Minél több az erkölcsi szempontok tiszteletbentartása egy népben, annál több benne a jólét, a társadalmi összhang, a vagyoni- és életbiztonság, a kötelességteljesítés és közéleti tisztaság, a családi boldogság, sőt az egészség is. Több erkölcs annyi mint: több béke és idealizmus, több nemes életfölfogás, több méltányosság, több önzetlenség, több kultúra, több becsületes hazafi; annyi mint: szentebb családi tűzhelyek, hűségesebb férfiak, jobb anyák, romlatlanabb ifjak és tisztább leányok, bájosabb, egészségesebb, jobban nevelt gyermekek; több morál annyi mint: több mosoly és kevesebb könny, több elégedettség és kevesebb meghasonlás, több rend és kevesebb anarchia, több boldogság és kevesebb betegség, öngyilkosság, házassági elválás és téboly. A morálstatisztika és a mindennapi tapasztalás szerint pedig minden népben és néposztályban pontosan annyi a gyakorlati erkölcs, amennyi a hit és a vallási élet. A morálstatisztika szerint a nagy nemzetcsapások: alkoholizmus, házassági elválások, egykerendszer, magzatelhajtás, öngyilkosság, prostitúció, venereás bajok, parálisis és téboly s a legkülönbözőbb bűnözések mindenütt fordított arányban állanak az illető nép vagy néposztály, város, falu, társadalmi réteg, hitfelekezet stb. megállapíthatóan intenzív vallásos életével. A szobatudósok vallásmentes erkölcstana, az úgynevezett «laikus morál», a gyakorlati életben sehohsem igazolódott be; Franciaországban, amióta a hittant az iskolából kiküszöbölték, megháromszorozódott a 18 éven aluli bűnözők száma s hogy a kommunizmus vallásmentes erkölcsoktatása milyen eredményeket ért el a gyakorlatban, eléggé emlékezetünkben áll s eléggé szemünk elé juttatta a Budapestért teherbe esett iskolásleányoknak százakra menő szomorú serege. A kereszténység az ő örök igazságaival, az emberi lélek legmélyébe lenyúló hatalmas erkölcsi indítóokaival, lélekemelő tanaival s nagyszerű példaképeivel oly óriási moralizáló tényező, amelyhez képest minden erőtlen «társadalmi ethika» és minden Kant-féle bágyadt kategorikus imperativus teljességgel eltörpül. A mindennapi tapasztalás is százezer példán mutatja, hogy magasabb erkölcsi érzék, tisztaság, önzetlenség, kötelességtudás, hűség és nemeslelkűség jóformán csak ott van, ahol pozitív keresztény hitélet táplálja az erkölcsi öntudatot s akik szakítanak a tiszta erkölcsökkel, rendszerint ugyanakkor vagy már előzőleg szakítottak keresztény meggyőződéseikkel is.

S mit mondjunk a szeretet nagy elvéről, mely nélkül a nemzet nem egység, nem család, nem «haza» többé? Nem az a lényeg itt, hogy a szeretet parancsát a kereszténység írta bele az emberek lelkébe, hanem az, hogy ennek a szeretetnek legerősebb indítóokait és biztosítékait is csak a kereszténység nyújtja. Egyazon társaság, egyazon állam tagjai szerethetik egymást a pusztá faji vagy érdekközösség alapján is, de mennyivel magasabb, nemesebb és szilárdabb a szeretet közöttük akkor, ha az összetartozás érzetének a krisztusi testvériség adja meg mélyebb alapját s az Istentől rendelt szeretettörvény kovácsolja legszorosabb, legszentebb kapcsolattá! Mily rideg az

állami élet, a közigazgatás, a gazdasági viszonylatok, ha a törvények, jogok és érdekek merev szempontjait nem enyhíti a keresztényi szeretet és őszinte, testvéri jóindulat melege! Mily más a viszony úr és cseléd, munkáltató és munkás, tanár és tanítvány, hatóság és nép között, ha ezt a viszonyt a szeretet lehelete lengi át s nem pusztán a kötelességek és az érdekek versengése! S lehetséges-e őszinte szeretet és jóindulat az embertárs iránt, ha abban pusztán az élet asztalánál elhelyezkedni kívánó s esetleg a mi kenyérünkéből is minél nagyobb darabot lekanyarítani akaró vetélytársat látjuk?

A társadalomtudomány komoly és őszinte művelői között új jelszó jutott uralomra s hódít egyre több hívet: a szolidarizmus jelszava, mely egyfelől a liberalizmus, másfelől a szociáldemokrácia helyébe kíván lépni. Ez a szolidarizmus, ahogy azt Le Play, Périn, Rösler, Wagner Adolf, Schäffle, Ketteler, Vogelsang, Hitze, Hertling, Pesch, Antoine, de Mun, de la Tour-du-Pin, Doutreloux, Carlyle, Ruskin stb. kifejtik, nem akarja merev kollektivista államgépezet kerekeibe törni az egyéni szabadságot, a kezdeményező kedvet s a magántevékenységet, de azt sem engedi meg viszont, hogy az egyes ember a közjó figyelembevétel nélkül s az osztársadalom kárával gyakorolhassa szabadságát. A szolidarizmus a társadalmat önálló élő szervezetnek tekint, amelynek részei: az egyén, a család stb., szintén önálló életet élnek ugyan, de kötelesek az ország egészséges fejlődését is szem előtt tartani, még pedig nemcsak mint saját egyéni boldogulásuk egyik feltételét, hanem mint olyan testvérrészekét, amelyekkel azonosaknak, rokonnak, szolidárisnak kell magukat érezniök. A szabadság és az önzés két hajtóerejét csak a társadalmi szolidaritásérzet, a testvériesség fogalma kötheti össze úgy, hogy az egyén se szűnjön meg teljes erejéből küzdeni az érvényesülésért s a társadalom se váljék az erősebbek és lelkiismeretlenebbek szabad prédájává.

Kétségtelen, hogy a liberalizmussal és a szociáldemokráciával szemben a társadalmi szolidarizmus eszméjéé a jövő. Azonban csak akkor, ha a lényegét alkotó erkölcsi mozzanatnak, a testvériességnek hangoztatásánál nem pusztán szólamokra épít, hanem ennek a testvériességnek a kereszténységben szilárd és határozott alapot ad. Mert pusztán hangoztatni a testvériséget, könnyű dolog; ebben a liberalizmus és szociáldemokrácia sem fukarkodtak; az a kérdés, milyen alapon lehet ezt a testvériséget csakugyan meg is teremteni és a telkekbe bevinni. A fentiek szerint egyedül a kereszténység alkalmas arra, hogy a liberalizmus önzési elvének és a szociáldemokrácia gyűlöletkének hatásos ellenszere s a társadalmi szolidarizmus valóraváltója legyen. S minthogy az általános emberi társadalmon belül minden egyes nemzet mint külön társadalmi egység van hivatva létét és fejlődését biztosítani, a nemzet társadalmi fejlődése a szolidarizmus elve alapján szintén csak akkor van biztosítva, ha életét a kereszténység elvei és eszméi irányítják.

A nemzeti eszme és a kereszténység

A nemzeti eszme merőben emberi és pogány alapon nem egyéb, mint a földrajzi és történelmi, esetleg faji és nyelvi összetartozásnak érzete, mely a közös múltból, közös hagyományok és remények kultuszából, közös törvények és intézmények talajából meríti erejét. A keresztény nemzeti eszme ennél sokkal több, szentebb és nemesebb: az összetartozás érzetében az egymásraaltaltaknak és egymáshoz tartozóknak Isten akaratán nyugvó erkölcsi egységét állapítja meg, ezt az egységet a keresztény erkölcsi és jogrend legfelsőbb szankcióinak védelme alá helyezi s az egy-nemzet gyermekeire nézve a keresztény szeretet parancsának fokozottabb gyakorlását teszi lelkiismeretben kötelezővé. Első pillanatra szembeötlő, hogy a «nemzeti» eszmének a «keresztény nemzeti» eszme legerősebb hatványozása, legszentebb, örökebb s mindennél szilárdabb alapra helyezése.

A magyar nemzetnek óriási szerencséje, hogy a nemzeti eszme benne Szent István óta legmélyebb kapcsolatba került a kereszténységgel s mint keresztény nemzeti gondolat vésődött bele a nemzet fiainak lelkébe. Ez a keresztény nemzeti eszme volt közel egy évezreden át legbiztosabb támasza sokat szenvedett, sok vihart látott nemzetünknek. Nem ismeri a magyar történelmet, akinek bőven kell bizonyítgatnunk, mit köszönt nemzetünk nemcsak európai királysággá alakultában, nemcsak kulturális fejlődésében a kereszténységnek, de mit köszön neki állandóan akkor, amikor belőle meríti a nemzeti összetartozás, a nemzeti kultúrmisszió s a nemzeti jog legmélyebb szentesítését, legelpusztíthatatlanabb nimbuszát. A Szent István koronájának tisztelete, a szent király nagy gondolatainak észrevétlen tovalüktetése a legutolsó tanyai magyar szívében legjobban fejezi ki a nemzeti eszmének ezt a megdicsőülését az apostoli kettős kereszt fényében. A vörös zászló is nem ok nélkül volt egyformán ellensége a keresztnek és a háromszínű nemzeti lobogónak.

Ezen a keresztény nemzeti gondolon azonban szintén rést ütött a legújabb kor liberalizmusa és elkereszténytelenedése s 48-tól kezdve törvényhozásunkban és államéletünkben sűrűn találkozunk a pogány-zsidó állami és nemzeti eszme dédelgetésével. Ez a nemzeti liberalizmus teremtette meg a «felekezetenküli» államot s az egyházellenes törvényeket; ez mellőzte lehetőség szerint egyre jobban a kereszténységnek az állam irányításában való szerepét; ez dédelgette a zsidóságot s növelte naggyá köztünk azt a hazug, önző, tartalmatlan sovinizmust, mellyel nemzetiségeinket oly alaposan elhidegítettük magunktól.

A keresztény nemzeti eszme nem sovinizmus s amíg a liberális nacionalizmusnak nem adta át a teret, addig nemzetiségeinkkel a legjobb barátságban éltünk. A keresztény nemzeti gondolat nem jelenti más nemzetek sajátlagos értékeinek értelmetlen lebecsülését, sem a magunk erejének és nagyságának értelmetlen túlbecsülését. Nem jelenti a nemzeti nyelv kultuszának azt az ügyetlen és gyakorlatiatlan túlzását sem, amellyel nemzetiségeinknek faji és népi érzését oktalanul sértettük. De jelenti igenis azt a szent meggyőződést, hogy honfitársainkkal szemben Isten akarata szerint is különösebb testvéri együttérzést és tevékeny szeretetet kell tanúsítanunk, hogy a magunk igazi egyéni boldogulását is a nagy nemzetcsalád erősítésével s boldogításával kell kiküzdenünk.

A keresztény nemzeti eszme szerint a nemzet nem annyira faji, nyelvi vagy származási összetartozást, mint inkább ezeken a kapcsolatokon s a földrajzi és történelmi egybetartozáson alapuló magasabb, kulturális és erkölcsi egységet jelent. Ennek az erkölcsi és kulturális egységnek tagjai az idegen nyelvű polgárok és nemzetiségek is; amint viszont nem mindenki tekintendő azonnal teljes értékű polgártársnak, aki még oly jól elsajátította is nemzeti nyelvünket.

A keresztény nemzeti eszme végül nem ellentéte a keresztény nemzetköziségnek sem. A radikális és szocialista nemzetköziség hazaárulás volt s a nemzeti eszme tagadása; s ez kétszeresen erkölcstelen és esztelen dolog oly kicsiny nemzetnél, aminő mi vagyunk s háromszorosan esztelen akkor, amikor a közvetlen szomszédságunkban élő még kisebb nemzetek éppen a nemzeti eszme hatalmas lendítőerejéből merítik az energiát fokozottabb fejlődésre s izmosodásra a mi kárunkra. A nemzetköziség eszméjét emelni bálványá, midőn körülöttünk, sőt határainkon belül, keleten, délen, nyugaton és északon a nemzeti eszme új birodalmakat teremtett, oly esztelenség és gonoszság volt, mely egymagában örök időre hazaellenesnek bizonyította kitermelőit: a liberalizmust és a szociáldemokráciát. Mindazáltal nemzetközi kötelességeink is vannak; nemzetközi viszonyokat s kapcsolatokat is kell keresnünk. A kultúra legértékesebb javai nemzetközies és sok tekintetben nemzetközi ápolásra vannak utalva.

S főleg akkor, amikor a kereszténység ellenségei, liberalizmus, plutokrácia, szabadkőműveség és szociáldemokrácia nemzetközileg szervezkednek s szövök meg hálóikat a keresztény érdekek és gondolatok nemzetközi megfojtására, a keresztény eszmék s intézmények védel-

mére a nemzetközi keresztény szervezkedésnek is mihamar meg kell indulnia - politikai, gazdasági, pénzügyi, karitatív, művészeti, irodalmi és sajtótéren. A katolicizmusra, mint amely a maga világszervezetével, 280 milliónyi hívével, hatalmas intézményeivel s erős központi vezetésével amúgy is kész kerete a további nemzetközi szervezkedésnek, e téren különösen nagy feladatok várnak s örömmel értesülünk róla, hogy külföldön máris élénken kezd bontakozni a katolikus internacionále nagyarányú tervképe.

Egyház és állam

Ha az állam a keresztény istenhit és erkölcs alapjaira helyezkedik, ez kettőt jelent: először, hogy intézményeiben, törvényeiben, egész eljárásában a keresztény istenhit és evangéliumi erkölcstörvény szabványait tartja szem előtt; másodsor, hogy szoros baráti viszonyt tart fenn a keresztény egyházzal s azt erejéhez képest teljes jogvédelemben s erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti. A fentiekben eléggé kifejtettük, hogy a kereszténység az államnak legjobb s legbiztosabb támasza s hogy az állam önmagát erősíti, midőn a keresztény egyházat (vagy egyházakat) védelemben részesíti, őket fejlődésükben elősegíti. Az önérdéken kívül az egyház munkájának támogatására szorítja az államot az is, hogy ez a támogatás az államra nézve egyenesen becsületbeli kötelesség. Az egyház ugyanis, mely a maga terén a lelkek birodalmában, bárha sem szuronyai, sem ágyúi nincsenek, éppoly szuverén faktor, mint maga az állam, a maga részéről sohasem mondhat le arról, hogy az államot ne támogassa, neki a legkitűnőbb szolgálatokat ne tegye. Az egyház működése - akár akarja az állam, akár nem - javára szolgál az államnak is, amennyiben nagy mértékben átveszi az állam válláról a terheket s a maga részéről is, a maga speciális eszközeivel is leghatékonyabban műveli az állam polgárainak nemcsak földöntúli, de evilági jólétét és kultúráját. Becsületbeli kötelessége tehát az államnak, hogy ezt a nagyértékű szolgálatot a maga részéről azzal viszonzozza, hogy a maga eszközeivel védje, támogassa, honorálja az egyházat. Az állam még így is mindig alul fog maradni becsületbeli kötelességének teljesítésében, mert mindaz, amit az egyháznak nyújthat: szabadság, jogvédelem, elismerés és anyagi támogatás, sokkal alacsonyabbrendű teljesítmény, mint amit az egyház ezekért cserébe nyújt: az állampolgárok erkölcsi erejének növelését, lelkiismeretének, törvénytiszteletének, kötelességtudásának fokozását, szellemi s lelki egyensúlyát az élet bajai, súrlódásai, hiányai közt, a magasabb célok érdekében szükséges áldozatkésztséget, a közmorál ápolását s ennek következményeképp az egészséges családi és társadalmi élet, a béke- és rendszeret, az idealizmus és lelki kultúra növelését. Hányszor látjuk csakugyan, hogy az állam nagy és válságos percekben mennyire siet igénybevenni az egyház közreműködését s csak a nemrég lezajlott háború folyamán mily jó szolgálatot tett az államnak a legnagyobb hazafiúi áldozatkésztség és hősiesség síkrahívásában az egyház! Méltatlan volna az államhoz, ha akkor, amikor szüksége van az egyházra, előcirógatná hamupipőke magányából s mikor elmúlt a veszély, mikor a közös akaratú kivívott béke közös előnyeiben kellene részesíteni őt is, akkor megfeledkezne róla s helyt adna szeparációs-kultúrharcos rövidlátók kiáltásainak.

Nem időszerűtlen ennek hangoztatása akkor, amikor a rettenetes anyagi terhek láttára, melyek a nemzetre nehezdednek, sokan azt a kevésbé keresztény és kevésbé messzelátó, kultúrharcos megoldást rángatják elő, hogy: ott van az egyházi vagyon, segítsünk magunkon azáltal, hogy abból veszünk el! Végzetes tévedés. Az egyház és az egyházak nem fognak szűkmarkúskodni ott, ahol a közös nemzeti teherviselésből nekik is ki kell venniük részüket. De a legnagyobb igazságtalanság s egyben a keresztény irányzat teljes meghazudtolása volna, ha felednők, hogy a nemzetnek nemcsak anyagi tartozásai és terhei vannak, hanem óriási erkölcsi feladatai és szükségletei is, főleg most a háború s a forradalmak erkölcsi pusztításai után és újjáépíteni,

meggyógyítani ezt az országot nemcsak gazdaságilag kell, hanem lelkileg is, szellemileg, erkölcsileg. Ebben pedig az egyházak végeznek megfizethetetlen munkát s csak a szabadkőműves-plutokrata világámítás lehetett oly lelkiismeretetlen és szemfényvesztő, hogy a nemzet legértékesebb erkölcsi erőforrásainak betömésével akart nem annyira az ország sorsán segíteni, mint inkább a saját spekulációinak újabb üzletkört és teret nyitni. Amíg a plutokrata nagyvállalatok száz- és ezermilliókkal rendelkeznek, addig értelmes keresztény emberek között szó se legyen másról, mint mindenekelőtt ezeknek megfelelő megadóztatásáról. Amúgyis szegyenletes dolog, ha még a keresztény irányzat idején is akadnak megtévesztett «keresztény» emberek, akiknek esze még mindig a liberális, kultúrharcos, plutokrata sajtó diktandója szerint forog, akik a keresztény egyházak vagyonát bitang jószágnak tekintik s legádázabb ellenségeink uszítására maguk sietnének árulómódra megrabolni a legszentebb magánvagyonot: a keresztény egyházak kegyes alapítványokból összetevődő vagyonát!

Csak egy formáját nem üdvözölhetnők az állam és egyház kooperációjának: az újkorban annyi bajt okozott s nálunk is meglehetősen beférkőzött államegyházi rendszert. Az állam támogatásának ez a formája a támogatás nevében illetéktelen gyámkodást s ránehezédést jelent az egyházi életre. Ez a ránehezedés, a jozefinista Staatskirchentum-rendszernek ez a csökevénye, a látszólagos támogatás mellett elsorvasztja az egyház legjobb erőit. Míg a kívülállókban s a többi felekezetekben irigységet és féltékenységet kelt, valójában a «kiváltságolt» egyháznak árt legtöbbit. A jozefinizmus ideológiája, mely szerint az egyház az államnak politikai célokra kihasználható cselédje, a legutolsó időkig sem halt ki. A főkegyúri jogot, mely minden kétséget kizárólag egyedül az apostoli király személyi jogaként alakult ki, a 48-as és 67-es alakulatok zavarai s figyelmetlensége folytán egyszerűen és jogtalanul alkotmányos joggá változtatták s ezzel a katolikus egyházi élet legfontosabb szerveit és funkcióit arra nem hivatott elemek politikai játékszerévé süllyesztették. Eltekintve attól, hogy miniszterek döntöttek a legfontosabb egyházi hivatalok betöltése fölött, akiknek az egyházi feladatok, érdekek és szempontok megértésére sem érzékük nem volt, sem hivatottságuk nem lehetett, ez a rendszer a stréberség nagyranövelésének nyitott lehetőséget papi körökben s mérhetetlen károkat okozott nemcsak az egyháznak, de indirekte az államnak is. Az egyház, mint minden szervezet, csak úgy felelhet meg hivatásának, ha eredeti és sajátos céljai, törvényei, szelleme érvényesülnek benne s minden külső, heterogén, még hozzá speciális céljaival gyakran ellenkező befolyás csak csökkentheti egészséges vérkeringését s ezzel teljesítőképességét. Semmiféle hadsereg vezérkarát nem választhatja meg a hadsereg vezetésétől s rendeltetésének átérzésétől idegen fórum s jobban tönkretenni egy sereget, mint azáltal, hogy vezérkarának s tábornokainak megválasztását idegen, hogy ne mondjuk: gyakran ellenséges érzületű tényezőkre bízuk, nem lehet. A letűnt évszázad egyik kultuszminiszterének szava: «most olyan primást válasszunk, akivel elbánhatunk», e téren minden elméleti fejtegetésnél többet beszél. Az egyház legjobb erőinek szabad érvényesülése, nevezetesen a püspöki karnak teljesen a kánonjog értelmében való független választása - esetleg az Egyesült Államokban dívó nagyszerű rendszer szerint - oly perspektívákat nyitna, amelyek az államra nézve éppoly előnyösek volnának, mint az egyházra. Semmi értelme sem volna annak, ha az egyházat jogainak s javainak szabad élvezetében csak a jogtalan és céltalan «Staatskirchentum» fenntartása ellenében akarnók továbbra is meghagyni.

Miért siklott le a kereszténység a társadalmat irányító tényezők sorából?

Amikor a kereszténységet, mint nemzetünk legjobb támaszát visszasírjuk, amikor követeljük, hogy ismét a társadalmat irányító legfőbb tényezők közé soroltassék, sokak ajakára a kétely mosolya ül ki s azt kérdezik: ha a kereszténység csakugyan oly elsőrendű társadalomirányító tényező, hogyan történt meg mégis, hogy ennyire lesiklott az őt megillető polcra? Hogy

dúsgazdag tartalma, történeti érdemei, soha el nem avuló korszerűsége és letörhetetlen logikai érvei mellett ennyire megfélekedtünk róla, hogy valósággal hamupipókévé lett a szellemi áramlatok és társadalomirányító gondolatok világában? S nem annyi-e a kereszténység, mint szakítás a modern tudománnyal, a haladással, nem annyi-e, mint maradiság, papuralom és felekezetieskedés? Feleljünk meg e kérdésekre sorjában.

Valóban: aki nem veszi szemügyre azokat a történeti és lélektani hatóerőket, amelyek a kereszténység érvényesülésének, főleg az utóbbi századok folyamán annyira útjában állottak, megoldhatatlan talánynak érzi a kereszténység roppant háttérbe szorulását a modern társadalomban. De ha e történeti és lélektani hátráltató erőket kellőképp figyelemre méltatjuk, ha meggondoljuk, miként esküdött össze a kereszténység ellen az utóbbi századokban úgyszólván minden, ami itt szerepet játszott, nem azon fogunk csodálkozni, hogy a kereszténység háttérbe szorult, hanem inkább azon, hogy ennyi ellentétes hatóerő között még mindig olyan nagy tömegekben él a kereszténység tisztelete és szeretete s ebben a megmaradásban a kereszténység elpusztíthatatlanságát, isteni jellegének bizonyítékát fogjuk felismerni.

Hogy mindenekelőtt a történeti okokat megértsük, amelyek a kereszténységet lassan-lassan háttérbe szorították, szemügyre kell vennünk az újkor nagy politikai mozgalmait és szellemi áramlatait. A középkor végén fellépő reneszánsz lényegében pogány, keresztényellenes mozgalom volt. Miként a művészetek és az irodalom terén, úgy az államélet terén is mindenekelőtt visszalopta a köztudatba a pogány állameszmét: az állam mindenhatóságának, vallási szempontok által meg nem kötött abszolutizmusának tanát.

Ez az állami és fejedelmi abszolutizmus tette lehetővé a protestantizmus gyors és tömeges terjedését is. Bármint vélekedjünk a reformációról, azt az egyet e téren barát és ellenség kénytelen elismerni, hogy a reformáció megbontotta a keresztény Európa vallási egységét s miközben testvérháborúba vonta a kereszténységet, alig engedett neki időt és erőt arra, hogy a közös ellenséggel, a visszatérő pogányság szellemével kellő súllyal szembehelyezkedjék. A véleménymegosztás a legfőbb vallási és erkölcsi kérdésekben a vallási harcok elültével lassan-lassan oda vezetett, hogy az állami és társadalmi életet a türelem s a béke érdekében mindinkább mentesítettük a speciálisan keresztény befolyásoktól, nehogy azokkal ennek vagy annak a felekezethöz érzékenységet sértsük. A vallási széthúzás közönyre, a keresztény formák, elvek és intézmények fokozatos mellőzésére vezettek a közéletben magukat a keresztényeket is. Az egyház ilyképpen lassankint elvesztette állam- és társadalomirányító helyzetét s a megnyitott résen bőséggel és szabadon özönlöttek be a rombolás úttörői. A szabadkutatás jelszavának nyomában besurrant a szabadgondolkozás, a hitetlenség és hittámadás joga, az Aufklaerizmus és racionalizmus, a tagadás és kétely divatja. A protestantizmus teológiai főiskolái mindinkább a teljes tagadás és hitetlenség fészkeivé lettek. Paulsen, a berlini bölcselő, könyvet írt e címmel: «Kant, der Philosoph des Protestantismus» s ebben azt bizonyítja, hogy Kant voltaképp csak a protestantizmus alapelveit vitte bele a filozófiába. Amit ő itt érdemként emleget, ugyanazt fájdalmas megállapításként fogadhatjuk el; hiszen Kant és az egész újkori szubjektivista és pozitivistista bölcsélet a legerősebb megrendítője volt a tömegek istenhitének és a kereszténység közéleti helyzetének.

Óriási szerepet játszott az utóbbi századok keresztényellenes irányításában a szabadkőművesség, a kereszténység társadalmi jelentőségének ez a szervezett tagadása, amelynek egyik vezérférfia, az olasz Lemmi büszkélkedett azzal, hogy valamennyi újkori forradalom szálai a szabadkőműves páholyokba vezetnek vissza. Csakugyan: szabadkőművesek szervezték már a szellemi forradalmat is az egyház és a kereszténység ellen a XVIII. század derekán: Voltaire, Rousseau, az enciklopedisták, illuminátusok s a nagy forradalom előtti óriási pamfletirodalom főszereplői csupa szabadkőművesek voltak. A politikai forradalmak pedig nemcsak válaszul szolgáltak a reneszánsz állameszméjéből fakadt fejedelmi önkényre, hanem első-

sorban a keresztény társadalmi és erkölcsi rend intézményei ellen irányultak. 1789, 1830, 1848, 1870 éppúgy, mint 1918 halálos dőfést szántak mindenekelőtt a kereszténységnek, az egyháznak is.

Az egyház erejét magát is nagymértékben aláásta a XVII. és XVIII. századbeli gallikanizmus és jozefinizmus, amely a vallást politikai eszköznek és az állami abszolutizmus cselédjének tekintette, az egyházat megrabolta függetlenségétől s valósággal rabszíjra fűzte, de arany rabszíjra: az egyháziakat aszerint jutalmazta és emelte, amint az egyházi érdekeket az uralkodói kedvteléseknek és politikai céloknak alárendelték. Bizantinussá, stréberré, elvilágiasodottá tette a papságot; az egyház kormányzatát és egyházi fegyelmet minden eszközzel gyengítette, a papság teológiai és aszkétikai kiképzését elposványosította. Kereszténység egyház és egyháziak nélkül holt fogalom és végzetesebben nem árthatott a vallási liberalizmus az egyháznak és a kereszténységnek, mint mikor a nyáját pásztoraiban rontotta meg, a püspökök és papok értelmi és erkölcsi színvonalat mesterségesen lesüllyesztette és ezzel a kereszténység benső életét minden apostoli üdeségétől és melegétől megfosztotta. «Leütöm a pásztort és elszélednek a juhok».

Mindezek nyomában óriási erőre kapott a modern hitetlenség; az egyetemek az istentagadás védváraivá, az irodalom a keresztényellenes szellem terjesztőjévé vált; a kormányokba, törvényhozó testületekbe és közhivatalokba akadálytalanul lopózhatott be a szabadkőművesség egyházgyűlölő, keresztényellenes, destruktív iránya. Végül jött a gazdasági liberalizmus a jobbára zsidó nagytőke és sajtó mindenhatóságával s könyörtelenül félrelökött útjából mindent, ami a kereszténység védelmére alkalmas lehetett: az egyetemeken csak az juthatott katedrához s csak azt volt szabad tanítani, a közéletben csak oly elveket volt szabad hangoztatni, irodalomban, sajtóban, művészetben, gazdasági életben csak az érvényesülhetett, aki és ami a zsidó liberalizmusnak köreit nem zavarta; minden eleven és komoly keresztény megnyilatkozás azonnal magára vonta a legélesebb támadásokat s aki a kereszténység mellett zászlót mert bontani, azt 24 óra alatt kivégezte, erkölcsileg és nem ritkán anyagilag tönkretette a szervezett keresztgyűlölő tábor; az «klerikális», «ultramontán», maradi, sötétenc, jezsuita, hecckáplán, középkori inkvizítor s hasonló címeket kapott. S végül a liberalizmus hú fegyvertársat kapott a kereszténység elleni harcra a nemzetközi szociáldemokrata izgatásban.

Ugyanakkor nem szabad felednünk, hogy a kereszténység, bármennyire megfelel a lélek legmélyebb igényeinek s legbensőbb metafizikai törekvéseinek, számos ponton annyira ellenkezik az emberi természet romlott hajlamaival és tulajdonságaival, hogy nem csoda, ha e történeti hátráltató okok mellett számos lélektani szempont is gátolta megfelelő érvényesülését a tömegek lelkében. A kereszténység nem alkuszik meg az emberi göggel, önzéssel, élvezetvágygyal és rövidlátással. Tanai térdre kényszerítik a büszke emberi elmét, amely elé emberfölötti és természetfölötti igazságokat tár; erkölcsi szabványai pedig kérlelhetetlen gátat szabnak az ösztönösség szenvedélyeinek. A szabadelvűség jelszavaival félrevezetett modern ember tekintélyiszonya és féktelen szabadságvágya természetszerűleg idegenkedik a kereszténység tekintély- és törvénytiszteletétől. A szubjektivizmus eszmekörében nevelkedett ember érzéketlen a nagy objektív gondolatokkal és a világot átfogó változatlan igazságokkal szemben. A természettudományoknak egyoldalú művelése egyoldalúvá és rövidlátóvá tesz s elvonja az érdeklődést a szellemi és természetfölötti világrend iránt. A technikai vívmányok csodálatába és az anyagi haladás érzékingerlő kincseinek élvezetébe belerészegült ember könnyen materialista lesz, azaz elfogult és ellenszenves mindennel szemben, ami érzékfeletti, erkölcsi és evangéliumi; a gazdagság és az élvezet utáni vágy kellemetlen béklyókként érzetik az emberrel a keresztény önmegtagadás és önfegyelmzés szigorú törvényeit. Hozzájárul mindehhez a túlságos rajongás a saját korunkért, az a mindenáron való modernkedés, amely csak a mait becsüli és minden régít, örököt és változatlant lenézni szeret, nem vévén figyelembe, hogy a ma a tegnapon épül fel és vannak igazságok és elvek, melyek éppen azért érté-

kesek, mert nem mai keletűek, mert nemcsak egy bizonyos korhoz vannak szabva, hanem, mint első hirdetőjük, «ma és tegnap és mindörökké» ugyanazok. A kereszténység sokkal nagyobb szerű, sokkal emberfölöttibb intézmény és gondolkör, semhogy a hétköznapi gondolkozású, alacsony erkölcsi színvonalú és blazirt lelkiületű ember ízlésének megfelelően, hacsak állandó oktatással és felvilágosítással, lelkipásztori ráhatással és intézményes gyakorlati eszközökkel nem tárjuk eléje szükségességét és magasztosságát. És éppen ez utóbbiakban volt immár hosszú időközön át igen nagy hiány. A kereszténységet éppen azért kell ismét állami és társadalmi védelemben részesítenünk, éppen azért kell közintézményeinkbe, elsősorban egész nevelési rendszerünkbe jobban, mint eddig bevinnünk, hogy kellő súllyal érvényesüljön azok előtt is, akiknek nincs elég értelmi éleslátásuk és erkölcsi finomságuk, hogy a kereszténységet egyénileg is megfelelőképp értékeln tudnák.

Bizonyos, hogy a keresztény gondolat szabad érvényrejutását nagy mértékben akadályozták bizonyos visszaélések is, melyeket a modern ember a keresztény eszme nem egy méltatlan képviselőjén tapasztalt s amelyeket a vallásosság és kereszténység ellenségei nem késtek alaposan kiszínezni a keresztény gondolat diszkreditálására. Méltatlan papok és főpapok, hivatásuk magaslatáról lesüllyedt egyházi intézmények azonban nem lehetnek ok arra, hogy magát a gondolatot elveszük: amint senkinek sem jut eszébe az orvosok hibái s balfogásai miatt az orvosi kart vagy orvosi tudományt, a bírák vagy ügyvédek visszaélései miatt a jogszolgáltatást és jogrendet fölöslegesnek vagy mellőzendőnek jelenteni ki. A keresztény gondolat méltatlan képviselőit meg kell javítani, esetleg helyükről elmozdítani, jobbakkal pótolni s e téren a jogos reformtörekvések a legfőbb egyházi hatóságok részén kétségtelenül a legmelegebb pártolással és kész előzékenységgel fognak találkozni; hiszen e hibák nagy része egyenesen onnan ered, hogy politikai s hasonló tekintetek alkalmatlan hajszolása lehetetlenné tette az egyház fegyelmi életének s a hibákat megelőző s megtorló szabadságának akadálytalan érvényesülését. Biztosra vehetjük, hogyha a magyar katolikus egyházban nem nő oly nagyra a jozefinista állami beavatkozás, ha pl. a pápa hasonlólag mint Amerikában, Angliában s újabban Franciaországban s másutt, a papság s a hívek legjobbjainak meghallgatása mellett minden illetéktelen beavatkozás és világi tekintet mellőzésével szabadon tölti be a püspöki székeket, a főpapság és papság, általában az egyházi élet jelenségei ellen széltében felhangzó panaszok és keserű kifakadások nagyrésze hamarosan el fog némulni, s ez nemcsak az egyháznak, de magának az államnak és a köznek is sokkal inkább javára válnék, mint a rövidlátó állami gyámkodás, az egyház legvitálisabb önkormányzati funkcióiba való, többnyire avatatlan beleszólás. Az egyház igazi szabadsága az államnak és köznek sokkal inkább használna, mint az a pillanatnyi s látszólagos előny, hogy az egyházi méltóságok osztogatása egy-egy miniszter vagy akár az államfő tetszésétől függ.

A kereszténység és haladás

De nem válik-e a kereszténység alapul fogadása az állami életben a társadalmi és kulturális haladás kerékkötőjévé? - kérdik számosan.

Annyira divatos lett liberális részről a kereszténység haladásellenességének hangoztatása, hogy a legtöbb ember számot sem vet vele, mely oldalról eredt ez a világgá szórt balhiedelem. Pedig nagyon könnyű volna rájönni, hogy a kereszténység haladásellenessége nem egyéb, mint a hatalmát féltő liberalizmus és zsidóság ügyesen közénk dobott jelszava, amely mögött szemernyi igazság sem található. Mert igaz, hogy a kereszténység örök igazságokat hirdet s nem rohan múló napi bálványok és rövid életű elméletek után, de a komoly haladásnak éppen ezért nemcsak nem kerékkötője, de sőt legegészségesebb biztosítója.

A kereszténység alapította meg a modern civilizációt s most egyszerre haladásellenes lenne? A kereszténység alkotta meg az összes iskolatípusokat, vetette meg az összes mai tudományok alapjait, s most egyszerre féltetni kellene tőle az emberi haladást és tudományt? A kereszténység mellett törnek lándzsát a legnevesebb modern természettudósok, a legkomolyabb államférfiak és nemzetgazdászok s akkor Haeckel-féle tudományos demagógoknak és liberális újságíróknak higyjuk el, hogy lejárt, tudományellenes gondolkör, csak azért, mert a liberalizmus ügyes sakkhúzásai, céltudatos taktikája révén a modern egyetemek nagy részén s a sajtóban az az irány uralkodik, amelynek a kereszténység túl magas és túltiszta ahhoz, hogy imponáljon neki? Nem. Amint nem egy kezdetben elfogult, kutatása révén azonban megvilágosodott nagy szellem hajtotta meg lobogóját a kereszténység előtt, amint egy Thering, egy Kohler, egy Eucken, Macaulay, Broda, Forel vagy Ruville tudományos gondolkodásuk révén szinte újból fölfedezték a kereszténységet, úgy remélnünk kell, hogy a tömegek is ismét be fogják látni a kereszténységnek a tudománnyal és haladással való teljes összhangját, mihelyt sikerül a tudatos népfélrevezetést és liberális demagógiát e téren a kellő korlátok közé szorítanunk.

Amikor haladásról beszélünk - ez is a modern liberális agitáció egyik eredménye - az emberek rendesen csak anyagi és technikai haladást értenek rajta. Még mindig az a felfogás járja, hogy egy nemzet előrehaladottsága elsősorban külsőségekben, a technikai és gazdasági élet kiválóságában áll; hogy egy nemzet annál előrehaladottabb, minél több a vasútja és gyára, importja és exportja, színháza és fényes nagyvárosa.

Felejtik, hogy az igazi haladásnak és kultúrának ezeken kívül más kellékei is vannak, sőt, hogy a legfőbb kellékek nem is ilyen anyagi természetűek. Ezzel a fölfogással szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy egy nemzet kultúrájának foka éppoly lényeges, sőt még lényegesebb részben a nemzet erkölcsi javainak mennyiségétől és mértékétől függ. A mi egyszerű parasztnépünk anyagi és technikai kultúra dolgában bizony elég szegény s mégis: ki mondhatná, hogy ez a mi egyszerű népünk kultúrátlan és nincsenek oly lelki kincsei és erői, melyek mindig, de főleg válságos pillanatokban valóságos kincsházai a nemzetnek? Nem láttuk-e a háborúban vagy a bolsevista rémuralom letörésében ennek a népnek gazdag lelki kincseit? S nem ezek a lelki kincsek bizonyulnak-e egy ország életében az erkölcsi erők legértékesebb forrásainak? Éppen ma, a hosszú háború és a kommunizmus tatárjárása után minden eszközt hálasan kell megragadnunk, amelytől népünk erkölcsi kultúrájának fokozását és emelését, lelki egyensúlyunknak helyreállítását remélhetjük. Már pedig ennek a lelki kultúrának a kereszténység nemcsak nem lehet akadály, de sőt szinte egyetlen hatásos eszköze. Nem hiába állította vissza a francia forradalom első orgiái után még egy Robespierre is az Isten tiszteletét s nem hiába hangsúlyozta Napóleon, hogy oly népet, amely Istenben nem hisz, nem lehet kormányozni; az erkölcsi megújulás legelső eszközének, a szellemi haladás legfőbb támaszának a kereszténység felvirágoztatását kell tekintenünk.

De a haladásnak, így okoskodnak sokan, mégis nagy kerékkötője a papság befolyásának növekedése; már pedig keresztény társadalmi reform lehetetlen volna a papság befolyásának növekedése nélkül. Azt hisszük, a «klerikális» veszélytől való ideges félelem szintén nem egyéb, mint a liberalizmus nagyon ügyes sakkhúzásainak egyik eredménye s felvilágosodottságára büszke korunk benső önállótlanágának egyik kiáltó tanújele. A «klerikális» szó - mint Lueger mondotta - zsidó eredetű gúnyszó arra, hogy «katholikus» vagy «keresztény». Ugyan hát miben is állana a sokszor falrafestett «papi uralom», azaz «klerikalizmus», amellyel a kereszténység felvirágzása állítólag együtt járna? Amidőn azt sürgetjük, hogy társadalmi és közéletünket keresztény szellem lengje át, azt akarjuk-e ezzel elérni, hogy ezentúl az ország ügyeit papok intézzék? Theokráciát akarunk-e? Szó sincs róla. A kereszténység föllendülésével mindenesetre nagyobb befolyáshoz és szabadsághoz jutna az egyház is, de elsősorban lelki téren: a keresztény világnézetnek s a keresztény erkölcsnek nagyobb érvényesítése terén.

Ez azonban, ha a kereszténységet jónak és szükségesnek ismerjük el, nem lehet baj, nem lehet akadály. Igenis százszor inkább legyen az országban súlya a keresztény papság szavának, mint a börzekirályok és újságíró-zsidók szavának. De a kereszténység föllendülése, ha szükségképp a papság tekintélyének emelkedésével jár is, még nem klerikalizmus, még nem hoz illetéktelen papi uralmat. A klerikalizmus, mint papi túltengés, vagy mint a vallási és egyházi szempontoknak merőben világi és gazdasági érdekek szempontjából való értékesítése (ez az egyetlen jogos értelmezése a «klerikalizmus» szónak, mint veszedelemnek) csakugyan nem függ össze a kívánatos keresztény reneszánszsal. A keresztény reneszánsz csak azt kívánja, hogy az állami és társadalmi életet is az evangéliumi igazságosság és szeretet lelke járja át, hogy a földi élet berendezkedései ne álljanak ellentétben a lélek magasabb igényeivel s hogy az összes állampolgárokat, kicsinyeket és nagyokat egyaránt, hassa át a magasabb kötelességek és felelősség érzete s a tisztelet annak az Istennek törvényei iránt, akiben minden mesterséges filozófiai szkepsis és haeckelista «természet tudományos» atheizmus ellenére is mindnyájan hiszünk; akinek létét a legnagyobb tudományos lángelmék napjainkig vallották és vallják, akinek trónját tudományos érvekkel eddig megdőnteni nem sikerült. Ettől a magasabb társadalmi s erkölcsi bázistól a társadalom csak boldogabb, a nemzet csak erősebb, kultúránk csak szilárdabb és átfogóbb lehet: miért félünk tehát tőle? A liberalizmusnak, mely rablóhadjáratot indított néhány erősnek érdekében a gyöngék milliói ellen, természetesen érdekében állt, hogy a magasabb etikát hirdető s a rablómorált élesen elítélő keresztény vallás befolyását a nyilvános életre diszkreditálja, mint papuralmat kiáltsa ki s gyöngítse; érdekében állt, hogy a skrupulusnélküli vagyonharácsolással és emberkifosztással szembehelyezkedő keresztény közmorál megerősödését megakadályozza, hogy a társadalmi szolidaritás kötelességét, mely a kereszténység elvéből oly egyenesen következik s a keresztény szeretet és méltányosság parancsát uralkodó elvvé lenni ne engedje s azért sajtója, irodalma, egyetemi katedrái révén mindent elkövetett, hogy a kereszténységet a tiszteletben tartandó s meghallgatandó közéleti tényezők sorából leszorítsa. Ezért is szítja a kereszténység legerősebb véderői, a katolikus papság vagy pl. a jezsuitarend elleni gyűlöletet. De vajon mi, akik keservesen ráébredtünk a liberalizmus embertelen, lelkiismeretlen, igazságtalan és társadalomirtó jellegére, vezetessük magunkat tovább is járszalagon a liberalizmus révén mesterségesen terjesztett, de tárgyi szempontokból igazolhatatlan «antiklerikalizmus», helyesebben: antikrisztianizmus által?

A kereszténység és a felekezeti kérdés

Amidőn azt mondjuk, hogy a kereszténységet kell ezentúl társadalmi és állami életünk alap-pillérévé megtennünk, újabb kérdés merül fel: mi legyen azonban, ha a kereszténység nem mint egységes, határozott tanrendszer és intézmény, hanem mint részekre omló és felekezetekre tagozódó tényező áll előttünk?

A kereszténység felekezetekre oszlása mindenesetre nagy baja a kereszténységnek és a keresztény államnak egyaránt. A tényleges helyzet azonban adva van és itt nem segít más, mint bizonyos engedmények tétele s a számolás a tényleges helyzettel. Vegyes hitfelekezeti keresztény államban, aminő a miénk, az államnak minden keresztény egyházat annyi támogatásban kell részesítenie, amennyi erkölcsi értéket és támaszt fel benne a polgárok magasabbrendű megnevelésében és erkölcsi érdekeik gondozásában, amelyeket az államnak a saját kulturális megszilárdulása szempontjából is elsőrendűen fontosnak és így az állam feladatába vágónak kell tekintenie. Természetes azonban, hogy amidőn az állam minden egyházat egyenlő jogvédelemben és támogatásban részesít, leginkább azt az egyházat kell szem előtt tartania, amely az országban a legrégebb és ezért mint «ősi, eredeti, alkotmányos hitvallás»

(avita, haereditaria, constitutionalis religio) külön történelmi jogcímeikkel bír és amelynek az ország lakosai között legtöbb híve van. (A Clémenceau-féle tényleges mai Magyarország lakosságának statisztikája szerint az országnak 66.4%-a, tehát éppen kétharmada katolikus.)

Az «ősi hitvallással» és a bevett keresztény felekezetekkel az államnak természetesen sokkal szorosabb viszonyban kell állania, mint a szintén befogadott nem-keresztény felekezetekkel, mert a kereszténységben nemcsak vallásrendszert, hanem kulturális alapot kell látnunk, amellyel más kultúrbázist belső érték és történelmi jog szempontjából még csak összehasonlítani sem lehet. A hazai zsidóságnak magának sem lehet - s nagy általánosságban azt lehet mondani: nincs is - észrevétele az ellen, hogy a teljes vallásszabadság mellett az állam belső berendezkedésének, törvényei szellemének, közmoráljának, kultúrája és nevelése irányának már tisztán kulturális (és történetjogi) szempontból is határozottan kereszténynek kell lennie.³⁹

A keresztény egyházak egymásközi viszonya mindenesetre egyik legkényesebb s legfontosabb kérdése annak a törekvésnek, mely az ország újjáépítését a keresztény világnézet és erkölcs alapján szorgalmazza. Mert bizonyos, hogy a kereszténység annál szilárdabb alapjául szolgálhat egy társadalom vagy állam erkölcsi megszilárdításának, mennél egységesebb s határozottabb gondolatrendszerként s intézményként áll az élő valóságok sorában. S bizonyos az is, hogy amíg a kereszténység önmagában is szakadozott és szétágazó, az államnak és hazának sem teheti meg mindazokat a szolgálatokat, amelyeket tehetne, ha mindig és mindenben egységesen léphetne fel s nem oszlanék meg nagyon sok részletkérdésben, elannyira, hogy szinte csak az istenhitben s néhány alapvető, legáltalánosabb erkölcsi irányvonalban egységes és határozott.⁴⁰ A való élet pedig nem általánosságokból, hanem részletekből áll s azért az államéletnek, ha keresztény alapra akar helyezkedni, erre a konkrét életben csak

³⁹ Elismerte ezt nemrégiben egy vezető zsidó-szabadjóműves ügyvéd s fővárosi bizottsági tag, dr. Bihari Mór is, aki a «Budai Napló» 1919 március 2-iki számában így ír:

«A keresztény Magyarországon soha senki sem akart és mert keresztényüldözésre gondolni (?), legkevésbé pedig a zsidóság, amely felekezeti kérdésekben a világ legtürelmesebb népe (?).

Ennek a felfogásnak óhajtok én is - aki telített zsidófelekezeti érzésű vagyok - kifejezést adni, midőn e helyen éppúgy, mint minden más alkalommal, hirdetem és vallom, hogy: Magyarország keresztény állam, hogy a kultúrát itt a kereszténység teremtette meg és tartotta fenn, hogy Magyarország jellegét örök időkre a kereszténységnek kell megadnia, hogy az uralkodó szellemnek a kereszténynek kell lennie s hogy minden felekezetnek, fajnak s népnek e keresztény világnézethez kell simulnia.

De a keresztény szellem nemcsak nem zárja ki, de egyenesen megköveteli a megértést, a felebaráti szeretetet, a felekezeti türelmet, a humanizmust, a társadalmi rendet. És a keresztény szellemen kívül van még más átható, érzelmi szempont is: az ugyanazon nemzethez, nyelvhez, kultúrához, hagyományhoz, ideálhoz való tartozás és az általános örök emberi szempont. És mi magyar zsidóság úgy érezzük, hogy mégis csak közelebb állunk a keresztény Magyarországhoz, mint a keresztény csehek, románok és szerbek állanak. Közelebb állóknak érezzük magunkat a debreceni kálomista civishez és kalocsai katolikushoz, mint a galíciai kaftános zsidóhoz vagy palesztinai hitsorsoshoz, akikhez nekünk épp annyi a közünk a zsidó vallás révén, mint az ébredő magyaroknak a keresztény vallás révén a besszarábiai románhoz vagy albániai tehénpásztorhoz.» - Sajnos, ez utóbbi mondás igazságáról meggyőződni még nem volt elégszer alkalmunk.

⁴⁰ A radikalizmusnak azért volt könnyű helyzete nálunk, mert a legerősebb keresztény védvár: a katolicizmus elleni küzdelmében legtöbbször bizvást számíthatott számos oly protestáns keresztényre, akinek, sajnos, fontosabb érdeke volt a katolicizmus gyengítése, mint a keresztényellenes aknavetők leálcázása. A liberalizmus és a zsidóság sohasem lehetett volna olyan úrrá felettünk, aminővé lett, ha nem számíthat a katolicizmus, sőt általában a pozitív kereszténység elleni hadjárataiban fegyvertársakra gyakran a keresztények sorában is.

kétféle útja-módja van; egyik: hogy csak az istenhit és néhány legáltalánosabb erkölcsi irányvonal dolgában fogadja el útmutatóul a kereszténységet, egyébként pedig a teljes közöny álláspontjára helyezkedik; a másik mód: hogy a kereszténységet elsősorban legősibb s az országban már hívei számánál fogva legjelentékenyebb formájában követi és értelmezi, ami azonban nem akadályozza annak, hogy a többi formákat is, mint bevett vallásfelekezeteket elismerje, hazafias, kulturális és erkölcsi érdemeik szerint egyenlő szabadságban s megfelelő anyagi s jogi támogatásban részesítse.

Belátásos, józan protestánsaink nagyrészenek nincs is észrevétele az ellen, hogy az állam nálunk, ahol a kereszténység mégis csak mint katolicizmus vetette meg az országnak, mint európai királyságnak alapjait s lengte át törvényhozását egészen 1848-ig, főleg ez utóbbi értelemben kövesse a kereszténység elveit. Ezek a higgadt, elsősorban keresztény s csak másodsorban felekezeti érzelmű protestánsok, bármennyire ragaszkodnak felekezetükhöz, nagyon jól érzik, hogy a katolicizmus a legerősebb védvére a keresztény hitnek és erkölcsnek, legszilárdabb bástya a szabadgondolkodás és destrukció elleni küzdelemben s legtöbb érdemet szerzett az ország erkölcsi erőinek gyarapításában. Tudják és látják, hogy a nagy országpusztító veszedelmekre: a zsidóság óriási térfoglalására, a szabadkőművesség és szociáldemokrácia terjedésére, a sajtó elfajulására, a közérkölcsök romlására, az irodalmi és színházi dekadenciára, az egykére, stb. a katolikusok mutattak rá legelőször s küzdöttek ellenük a legnagyobb határozottsággal; tudják és látják, hogy itt nincs és nem is volt soha megalkuvás; hogy a katolikusok sohasem túrnének meg püspökeik között Balthazar Dezsőket, papjaik és theologiai tanáraik között szabadkőműveseket; tudják és látják, hogy a destrukció vezérei és orgánumai nem ok nélkül küzdöttek mindig és mindenütt elsősorban a katolikus egyház és papjai ellen s a liberalizmus és a plutokrata sajtó sem ok nélkül okádott tüzet és lávát, gúnyt és gyűlöletet elsősorban a katolikus gondolatok, elvek, szereplő emberek, papok és intézmények ellen. S épp ezért ezek a protestáns rétegek - mi úgy hisszük, a hazai értelmiségi protestánsok túlnyomó többsége - bizalommal és keresztény örömmel látják a keresztény küzdelmek vezérszerepét katolikus kézben. Sőt hozzátehetjük: a mi protestáns közönségünknek (részben a lelkészeknek is) éppen értékesebb, keresztényebb része nagyon sok dologban bensőleg szinte katolikus módon érez és közelebbvalónak tudja magát a katolicizmushoz, mint azokhoz a modern-protestáns irányzatokhoz, amelyek a kereszténységből már szinte csak a nevet tartották meg s amelyek a racionalista-protestáns teológia vezetése mellett ma már sem Krisztus istenségében vagy csodáiban, sem a lélek halhatatlanságában, sem az evangéliumokban nem hisznek. Nézetünk szerint ezeknek a higgadt, belátó protestáns rétegeknek feladata lesz letompítani a saját táborukban azokat az elsősorban nem keresztény, hanem felekezeti törekvéseket és érzékenységeket, amelyek mindenben csak sérelmeket, gravámeneket látnak, amelyek a katolicizmus belső megerősödésétől félnek s amelyek a katolikus egyházzal szemben talán még a liberalizmussal, a szabadkőművességgel, sőt a zsidókkal is bármely percben szövethetnek hajlandók. Viszont persze sajnálatos, hogy egyes vezető felekezeti férfiak annyira távol állnak e magasabb keresztény gondolatoktól, hogy szinte egész «vallási» életük a pártoskodás és protestálás szításában merül ki. Maguk sem tudják miért - mint mikor a gyermekek csatát játszanak s a játékszerű két táborra oszlásba annyira belemelegesznek, hogy végül egymás fejét verik be - a pusztá pártszempont, az ösztönszerű féltékenység a katolicizmussal szemben, a «ne hagyd magad»-virtuskodás képtelenné teszi őket arra, hogy a nagy keresztény egység gondolatát megértsék, hogy álláspontjukat, amelybe születésüknél fogva, tehát szinte véletlenül cseppentek bele, revideálják. A protestánsok, azt hisszük, mind nemzeti, mind keresztény szempontból csak örülhetnek annak, ha a katolicizmus virágzik és belsőleg erősödik, vagy ha az állam a «keresztény» elvet elsősorban annak legszilárdabb, egységesebb és határozottabb formájában, katolikus értelmezésben tartja szem előtt. Ne féljenek: ez még nem jelenti a protestáns egyházak szabadságának legkevesebb sérelmét vagy megfogyatkozását sem s a katolikusoktól teljesen

távol áll az az amúgyis illuzórius szándék, hogy számbeli túlsúlyukat s ősi törvényeinkben s egész történelmi fejlődésünkben kifejezésre jutott vezetőszeropüket a protestáns felekezetek bármily irányú elnyomására vagy egyenesen elnyelésére használják fel. Azt hisszük, a nemzetnek a pozitív kereszténység irányában való fejlődésére egyfelől, a «felekezetközi» béke megőrzésére másfelől ez a legbiztosabb s legegyszerűbb út.

Tudjuk, hogy ezzel a megegyezéssel, vagy akár a közös veszedelem ellen való örömdetes politikai és gazdasági együttműködéssel is a keresztény egyházak belső versengése és vitái még nem nyernek elintézését. De ez a versengés maradjon meg az egyházak belső ügyének; ezt a belső, hogy úgy mondjuk: vallási küzdelmet az annyira szükséges és kívánatos politikai és gazdasági kooperáció megbontására ne használja fel egyik fél se; folyjon ez a küzdelem mindig lojális fegyverekkel s ne keressen a másik félle szemben senki fegyvertársat áruló-módra a közös ellenség, a nemzet és kereszténység legádázabb rombolói sorában. Ha már nem lehetünk teljesen egyek - ami természetesen a legideálisabb volna s ami sok katolikus és protestáns léleknek őszinte vágya - legalább legyünk lojális ellenfelek s ott, ahol hitelveink sérelme nélkül lehet, támogassuk egymást a még részben is csak alig legyőzött közös veszedelmekkel szemben.

Teljesen egyek leszünk-e valaha? Ki tudná ezt megmondani? Ki látna a jövőbe? Mi ugyan hiszünk benne, hogy el fognak csitulni azok a pártszervedélyek, amelyek az «egy akol s egy pásztor» ideális állapotának elközeledtét ma még a messze jövőbe tolják ki; mi hisszük, hogy mihelyt a józan, szenvedélytelen megfontolás utat tör az elfogultságok és berögzőttségek között, lassan-lassan megérik a belátás, hogy a XVI-ik századnak annyira speciális, történelmi háttérű indítóokai és elválasztó gondolatai nem indokolják a századokra nyúló széthúzást s a keresztény erők teljes egyesülésének késleltetését s e feltevésünkben megerősít bennünket pl. a nagyarányú angol katólizáló mozgalmak szemlélete s megerősít az a látvány, hogy hazai protestánsaink sem látnak már az ősegyház hitében sem bálványiszteletet, sem Mária-imádást, sem Antikrisztus-kultuszt, sem a lelkiismeretek gúzsbakötését. Sőt: a protestantizmus széles rétegei ma is hisznek már dogmákban, ha nem nevezik is így a hitigazságokat: hiszik az Isten létét, Krisztus istenségét, a Szentháromságot, a Szentírás isteni eredetét, az örök életet stb. A nép éppúgy imádkozik evés előtt s után, mint a katolikus; éppúgy jár külső istentiszteletre, éppúgy harangoz és orgonál, temet és keresztel szertartásosan, éppúgy tiszteli a keresztet és vallásos áhítatra gerjesztő képeket, éppúgy imádkozik holtjaiért, mint a katolikus; a hivatalos protestáns egyházi életben hasonlóképp van ma már bizonyos fajta hierarchia - püspök, esperes, káplán stb. -, lelkészavatás, egyházfegyelem stb. mint a katolikusoknál, sőt újabban már az egyházi kiközösítésnek is akadnak példái. Jelöl annak, hogy a reformáció voltaképpen eszméi éppen nem szikkadtak oly mélyre a protestáns nép és lelkészség lelkében, hogy a közeledés folyamata vissza az anyaegyházhoz, annak szokásaihoz s intézményeihez, észrevétlenül s akaratlanul is meg ne indulhatott volna. Ha ezt az öntudatlan közeledést vezető protestáns körök teljessé s tudatossá tennék, ha nagystílusú protestáns emberek behatóan foglalkoznának az unió gondolatával, a leglényegesebb akadály: a megmerevedés az elkülönződésben kétségtelenül hamar megszűnne. A katólicizmus bizonyos nagy előzékenységgel sietne az egyesülés útjait egyengetni s a közeledést megkönnyíteni, s miként a keleti egyházaknál, Róma hihetőleg itt is hajlandó lenne messzemenő engedményekre, ami a szertartásos életet, az istentisztelet nyelvét, a lelkészek elhelyezkedését, családosi állapotát stb. illeti. Azonban - ismétljük - az unió gondolata, bármily kedves álunk, egyelőre bizonyos még csak a távol jövő zenéje s ismétljük ezt is: midőn mi katolikusok a protestánsoknak baráti kezét nyújtunk a közös védekezésre és kölcsönös politikai és gazdasági támogatásra, ebben bennünket semmiféle hátsó gondolat nem vezet és nagyon jól tudjuk, hogy az unió gondolata majd csak úgy és csak akkor fog testet ölteni, ha erre ők maguk, teljesen önként s a maguk elhatározásából fognak hajlandóságot mutatni.

Annyit azonban már ma is elvárhatunk protestáns testvéreinktől, hogy ha nem is vallásilag, de legalább politikai és gazdasági létharcunkban mellénk állnak, nem pedig a zsidóság s a szabadkőművesség mellé. S hisszük, hogy az a hazafias készség és lendület, mellyel protestáns testvéreink a múltban annyiszor szereztek érdemeket az ország függetlenségének biztosítása körül s az a tisztult gondolkodás, melynek nem egy kiválóságuk adta tanújelét, meg fogja értetni velük ma is, hogy a keresztény és nemzeti védekezés munkájában nem a destruktívek oldalán, hanem mellettünk a helyük.

A keresztény Magyarország és a katolicizmus

A katolicizmusra éppen azért, mert történelmi múltjánál, súlyánál, létszámánál s vezetősze-
repre hivatottságánál fogva mindenestre első helyen képviseli hazánkban a kereszténységet,
az ország újjáépítésének munkájában fokozottabb feladatok várnak. A katolicizmus ezekre a
feladatokra vállalkozik is, de hogy hivatását teljesíthesse, jelentékeny erőkoncentrációra lesz
szüksége. A magyar katolicizmusnak a múltban nagyon sokat ártott az az állami gyámkodás,
mely nem annyira segíteni és fejleszteni, mint inkább kihasználni törekedett a katolicizmust
és erőit nem ritkán politikai szempontok kedvéért valósággal gúzsba kötötte. Nem lehet
elégé hangsúlyozni továbbá, hogy a múlt század derekának s egész második felének sekélyes
és erőszakos liberalizmusa, valamint az utóbbi évtizedek kimondott vallásellenessége leg-
gyűlöltebb, sokszor úgyszólván egyedüli harcképes ellenségét a katolicizmusban látta s
minden eszközzel ennek gyengítésére törekedett. Sajnos, liberális politikusaink, már részben
Deák Ferenc is, valamint az idősebb Andrassy, de főleg Tisza Kálmán, Szilágyi Dezső,
Wekerle Sándor s annyian mások, máig tátongó sebeket ütöttek a magyar katolicizmus
testén s azok a tapsok, melyeket ezek a liberális vezérférfiak az utóbbi félévszázadban egyre
diadalmasabban előretörő zsidó sajtó részéről arattak, bizony nem csekély részben éppen a
katolicizmus meggyengítőinek szóltak. A katolicizmusnak ezeket a sebeket kiheverni nem
lesz könnyű s ilyesmi nem sikerülhet pillanatok alatt. Hiszen a liberalizmus, bármennyit
vétkezett a múltban a haza és a kereszténység ellen, ma sem halt meg, ma is uralmon van s
visszaszoríttatása ügyében alig történt még komoly, döntő lépés.

A másik nagy akadály, mellyel a katolicizmus nemzet-építő munkájában találkozni fog: saját
híveinek hitbéli megfogyatkozása s egyházukhoz való ragaszkodásuknak fogyatékossága. E
téren a katolicizmusnak aránylag mindig sokkal nehezebb helyzete lesz, mint például a
protestáns egyházaknak. A katolikus egyház sokkal többet követel híveitől, mint ezek; a
katolikus hit- és egyházi élet igen komoly és nehéz teljesítmények hosszú sorozatából áll,
amelyek a legtöbb felekezetenél egyszerűen hiányoznak. A katolikus lelkipásztorkodás
munkája tízszer oly nehéz, mint pl. a protestánsoké s amellet kath. lelkipásztor aránytalanul
kevesebb van; mert míg pl. a hazai protestánsoknál átlag 700 hívőre esik 1 lelkész, nálunk
csak minden 2700 hívőre esik 1 pap. A katolicizmus hierarchikus rendje természetes emberi
szempontból sokkal kevesebb vonzóerővel hat a hitével bensőleg egybe nem forrt világi
emberre, mint ugyanolyan körülmények közt a protestáns egyházaknak teljesen demokratikus,
világi kormányzat alatt álló egyházszerkezete. Nálunk katolikusoknál az a hangulat meg-
lehetősen ismeretlen, amely egy protestáns vezető ember ajkán egyszer így nyilatkozott még:
«A vallásomra füttyölök, de az egyházamat nem engedem». Nálunk ezidőszerint még nincs
autonómia s ha lesz is, vallásunk elvei szerint természetszerűleg sokkal tompítottabb s
enyhébb lesz, mint a protestánsoké; nálunk nem annyira külső kapcsolatok, érdekek, érzelmek
keltik fel az «egyházias» érzést, mint inkább egyes-egyedül a hitbéli érvek s a merőben termé-
szetfölötti szempontok. Éppen azért, bármennyire üdvözljük s örömmel várjuk az auto-
nómiát, mely eddigi megalázó helyzetünkől kivezet s alapjaink kezelését s iskoláink

vezetését ismét egyházunk kezébe teszi, mi nem annyira az autonómiától várjuk egyházunk benső megszilárdulását, mint inkább a hitélet, a voltaképpeni vallási élet fejlődésétől s ezért minden erőnket elsősorban a korszerű lelkipásztorkodás kiépítésére, papságunk szellemi és főleg erkölcsi színvonalának emelésére kell fordítanunk. E tekintetben részletes indítványok tétele nem tartozik már e fejtegetések körébe. Csak annyit jegyzünk meg összefoglalásképpen, hogy mennél intenzívebb hit- és egyházi életet tudunk kifejteni, annál jobban fog érvényesülni külső tevékenységünkben is az őszinte keresztény szellem s annál több erkölcsi haszna lesz belőle a hazának is.

A zsidókérdés

A nemzet életének keresztény alapra helyezésénél nem mellőzhetjük azt a nem annyira vallási, mint inkább vallással kombinált nemzetiségi kérdést, amely függő kérdéseink között az egyik legbonyolultabb és legsúlyosabb: a zsidókérdést. A zsidóság számban is oly jelentékeny tényező lett az országban s annyira fontos szerepre jutott főleg kereskedelmi és sajtóéletünkben s emellett túlnyomó részét oly mély szakadékok választják el a nemzet keresztény többségétől, hogy helyzetének rendbehozatala a legnehezebb és legkényesebb nemzeti feladatok egyikének tekinthető. Ha ezt a kérdést nem sikerül egészségesen megoldani, nyílt kérdés és nyílt seb marad, melyből mindkét félre: a zsidókra és nem-zsidókra egyaránt mérhetetlen bajok származhatnak.

A zsidókérdést sem az eddig uralmon volt liberalizmus, sem a szociáldemokrácia nem akarta még csak észre sem venni. A zsidóság nálunk és a külföldön egyaránt maga gondoskodik róla, hogy a zsidókérdés lehetőleg ne is kerüljön szőnyegre, egyrészt mert győzedelmes előhaladásának egyik feltétele az észrevétlenség, másrészt, mert az ő közismert túlérzékenysége nem szívesen visel el fájdalmas kritikákat, amelyek nélkül pedig ezt a kérdést őszintén és tárgyilagosan megbeszélni nem lehet. Ágoston Péter annak idején éppoly kegyvesztett lett a zsidók előtt, mikor a zsidókérdést kéréstlen nyíltsággal tárgyalni merete, mint Prohászka Ottokár; igaz, hogy csak egy ideig. Viszont bizonyos, hogy a kesztyűskezű simogatás, a Baltázár Dezső-féle émelyítő hajlongás s a Szász Zoltánok filozofizmusai nyilvánvalóan inkább elmérgesíti, mint javítja a helyzetet, amint viszont nincs megoldva a kérdés a bunkós antiszemitizmusnak túlságosan munkaegyszerűsítő programjával sem.

Nézetünk szerint a zsidókérdés megoldásának radikálisnak kell lenni, de ez a radikalizmus nem jelenthet szélsőséget egyik irányban sem. Nem írhatjuk alá a liberalizmusnak és a zsidóemancipáció rövidlátó politikusainak azt a nézetét, hogy a zsidóságot csak fel kell szabadítani, minden további feltétel nélkül mindenben és teljesen egyenrangú honfiakul befogadni s akkor a zsidóság magától fog beolvadni a keresztény társadalomba. Ennek a naiv hitnek s könnyelmű felületességnek köszönhetjük azt a mérhetetlen társadalmi és nemzeti katasztrófát, amelybe a faji önérzettel telített, a magyarsággal és kereszténységgel semmiféle érdek- vagy érzelmi közösségben nem élő zsidóság szörnyű elhatalmasodása folytán jutottunk; s ugyanennek köszönheti a zsidóság is azt a mérhetetlen elkeseredést, gyűlöletet és megvetést, amelynek a nem-zsidó társadalom részéről ki van téve s amelyet a zsidóság tisztességesebb és erkölcsi alapot kereső része oly fájdalmasan érez. A zsidóság bizonyos értelemben állam maradt az államban; a zsidó tőke és a zsidó sajtó imperialisztikus törekvései félreismerhetetlenek s ezek a törekvések szöges ellentétben állnak a nemzeti és keresztény érzésű többség törekvéseivel. Nem minden zsidó volt bolsevik, de azért nem egészen alaptalan az a felfogás, amely szerint már az első forradalom, de főleg a kommunizmus nem volt egyéb a destruktív zsidóság összeküvésénél a keresztény és nemzeti Magyarország megsemmisítésére. És semmiféle filo-

szemitizmus el nem vitathatja azt a tényt, hogy mindazoknak a szellemi irányoknak, amelyek a modern társadalmat nálunk és külföldön megbomlasztották, amelyek nyomorba, osztálygyűlöletbe, békétlenségbe s erkölcsi fertőbe kergették a keresztény országokat, főleg a liberalizmusnak és a szociáldemokráciának éppen a lehangosabb vezérei és szítói csaknem mindent, de főleg minálunk kilencven százalékban zsidók voltak. A zsidóság ezzel csakugyan a legfenyegetőbb nemzeti veszedelemmé lett s e veszedelem ellen védekezni oly jog és kötelesség, amelyet nem lehet egyszerűen a felekezeti gyűlölködés jelzőjével megbélyegezni és félretolni.

Másfelől bármily szükséges a zsidókérdés radikális megoldása, ez a megoldás az antiszemitizmus irányában sem lehet szélsőséges. Nem akarjuk vitatni, hogy a zsidóság erőszakos félretolásával a nemzet egész kulturális és gazdasági életéből nemzeti életünk helyreépíthetetlen hiányokat szenvedne s katasztrofális zökkenéseknek nézne elébe. Még azt sem szükséges hangoztatnunk, hogy a zsidóságnak értékes, erkölcsi alapon álló részét, hazafiasan érző elemeit magunktól eltaszítani sem keresztény erkölcsi, sem nemzeti szempontból nem indokolt. Elég, ha arra utalunk, hogy egy milliónál több zsidót az országból kitoloncolni mindenestre fizikai lehetetlenség.

A megoldást tehát középuton kell keresnünk. Igenis arra kell törekednünk, hogy a zsidóság imperialisztikus törekvéseit minden téren a leghatározottabban ellenőrizzük és megakadályozzuk; ugyanakkor azonban törekednünk kell arra is, hogy a zsidóságnak értékesebb, megnevelhető részét keresztény és nemzeti irányban csakugyan megneveljük. Ne a pusztán nyelvi, vagy társadalmi asszimiláció legyen a célunk, mert ezzel semmit sem érünk el, legföljebb csak ártunk vele az ügynek. A zsidók befogadásának s aggodalom nélkül való alkalmazásának legelső feltétele kell, hogy az erkölcsi és hazafias asszimiláció legyen, az az erkölcsi átidomulás, amely a zsidót kivonja a nemzetközileg együttérző, a hazát csak érvényesülési területnek tekintő, destruktív tulajdonságokban gazdag zsidó népközösségből. Ennek az erkölcsi áthasonulásnak kellene tervszerű propagandát csinálni a zsidók között is, törvényhozási és társadalmi úton, az iskolákban, sőt a zsidó felekezeti iskolákban is s abban a mértékben volna csak szabad zsidókat a nyilvános életben, főleg a katedrán, az irodalomban és a sajtó terén érvényesüléshez juttatnunk, amely mértékben jeleit adják annak, hogy a nemzeti szolidaritásérzetet, a magyar nép őszinte szeretetét, a keresztény morál elveit magukba szívták s a speciálisan talmudi, nem kívánatos hajlandóságokat, különösen a társadalmi és üzleti megbízhatatlanságot s a közjó hátrányára érvényesülő faji összetartást önmagukban legyőzték.

Igen fontos szerepe lesz e téren az egyháznak is, minthogy a megnevelésnek elsősorban lelkinak és erkölcsinek kell lenni s ezen a téren semmiféle erőteljesítő nem versenyezhet az egyházzal. Itt igenis a megkeresztelkedés és vallási átalakulás az első lépés. De természetes, hogy az egyház szerepe nem merülhet ki a pusztán megkeresztelésben, mert hiszen nagyon sok zsidó a megkeresztelés után épp olyan rossz zsidó marad, vagy még rosszabb zsidó lesz, mint azelőtt volt.

Jelentős feladat hárul azonban magára a zsidóságra is és főleg annak értelmileg és erkölcsileg vezető képviselőire, akiknek mindenekelőtt be kell látniok, hogy a zsidókérdés megoldására más út nincs, mint ez s akiknek a maguk részéről is elő kell mozdítaniuk a látszólagos asszimilációval be nem érő s erkölcsi áthasonulást sürgető törekvést. A zsidóságnak ezek a vezető egyéniségei ne okolják örökké a keresztény társadalom türelmetlenségét; ne panaszozzák föl, hogy a keresztények nem tesznek különbséget jó és rossz, erkölcsös és erkölcstelen, hazafias és destruktív zsidók között s minden zsidóra bizalmatlanul tekintenek, ha bármennyire adja is a keresztényt; mert be kell látniok, hogy a keresztény társadalom annyiszor s oly véresen csalódott a zsidóságnak s a zsidók alkalmazkodási készsége annyiszor bizonyult merőben külszínesnek, nemzeti és hazafias szólamaik mögül annyiszor ütközött ki a nemkívánatos

zsidó hajlamosságok atavizmusa, hogy a keresztény társadalom bizalmatlansága velük szemben a legtöbb esetben csakugyan nagyon is indokolt. Ezzel szemben győzzék meg saját társadalmukat, hogy a zsidóság csak úgy fogja elérni az őszinte és teljes befogadtatást, ha minden körülmények között maradandóan, őszintén s önzetlenül törekszik nemzeti és erkölcsös alapra helyezkedni. Győzzék meg társadalmukat arról, hogy addig nem lehet szó a zsidókérdés békés elintézéséről, amíg a zsidók mindenütt ott vannak a legelső sorban, ahol bomlasztásról, felforgatásról, erkölcstelenségről, tisztességtelenségről, hatalmi törtetésről, a keresztény nép gazdasági s erkölcsi megkárosításáról van szó. Szüntessék meg ők maguk a zsidóság prepotenciára törekvését sajtó, irodalom, színház, kereskedelem, bankvilág stb. terén. Küzdjenek ők is teljes erkölcsi hevülettel minden zsidó erkölcstelenség, önzés és kufárszellem ellen; szakítsanak meg minden kapcsolatot az arany- és a vörös internacionáléval: azaz cáfolják meg, de tettekkel azt a mondást, hogy «a legmagyarabb zsidó szívéhez is közelebb áll a nem-magyar zsidó, mint a nem-zsidó magyar» s akkor a magyar nemzet sem fog elzárkózni előlük. Legyenek hazafiak akkor is, ha hazafiságukat egyelőre kétségbe vonják; hiszen az igazi hazafi akkor is szereti hazáját, ha ezt nem hiszik el neki, s ne várjanak állítólagos, vagy akár igazi hazafias érzelmeikért azonnal honoráriumot, vagy akár csak honorálást is. Ne álljanak elő örökké magyarázatokkal, ne tartsák elénk minden «hazafias» cselekedetükért a markukat; ne csodálják, ha az erkölcsi áthasonulás lassabban megy, mint képzelik s ennek nyomában az erkölcsi befogadtatást is lassabban sikerül elérniök, mint szeretnék. Ne féljenek: az igazi érdem és őszinte hazafiság előbb-utóbb megtermi gyümölcsét s ha majd mi magunk - impresszáriók nélkül - rájövünk, hogy a zsidóság hazafias része a nemzet szempontjából igazi érték, semmivel sem fogunk rosszabb szemmel nézni rájuk, mint pl. hazafias németjeinkre, vagy más nemzetiségiekre néztünk. A becsületes, hazafias zsidóságnak velünk együtt kell törekednie a zsidókérdés megoldásának következő eszközeire: 1. Mindenekelőtt a falvakat kell megtisztítani a zsidó alkoholárustól és vegyeskereskedőtől, megvonva tőlük a trafikjogot és italmérési engedélyt, helyükbe az egész vonalon szövetkezeteket (fogyasztási-, hitel-, mezőgazdasági-, terményértékesítő szövetkezeteket) állítva. A falu lehetőleg ne is lásson zsidót; ez volna a legjobb. 2. A tisztességtelen kereskedelmet és ipart, sajtót és irodalmat oly kérlelhetetlen, drákói szigorral kell üldözni, hogy a tisztességtelen zsidónak ne legyen kedve többé ebben az országban megmaradni. Ha e két feltétel teljesül, a zsidó vagy meghúzza magát és megjavul, vagy el fog szívárogni innét. De e tisztogató munka sikerének előfeltétele, hogy olyan emberek vegyék kezükbe az ügyek intézését, akik sem meg nem vesztegethetők, sem a kétes értékű zsidóktól nem függnek, sem a maguk fején vajjat nem éreznek. 3. A keresztény ifjúságot versenyképessé kell nevelni s az örökértékű klasszikus művelődés mellett az élet reális küzdelmeire is felvértezni. S mivel a neveltetés kérdése elsősorban vagyoni kérdés: az elszegényedett keresztény osztályok ifjúságának magasabb kiképzését (nyelvek tanulása, kereskedelmi ismeretek stb.) állami eszközökkel is elő kell mozdítani. 4. Bármily türelmesek és engedékenyek legyünk a zsidósággal szemben egyéb tereken: oda, ahonnan szellemi életünk irányítása, egész népünk erkölcsi befolyásolása kiindul: a sajtó berkeibe csak a legszigorúbb szelekció mellett s a legszűkebb keretek közt volna szabad zsidókat beengednünk. A zsidó felekezeti sajtó terén ám érvényesüljön szabadon a zsidó író, vagy pedig éljen, dolgozzék, boldoguljon, akár gazdagodjék bármely pályán az a zsidó, akinek gondolat- és érzelmvilága s főleg erkölcsisége oly teljesen elüt a mienkétől, de azt nem engedhetjük meg neki, hogy a modern élet legnagyobb s legjelentékenyebb katedrájára üljön s a sajtó révén tízezrek gondolkodását állandóan keresztényellenes irányba terelje s megrontsa. A zsidó psziché sehol oly széles körben nem szokta kifejteni bomlasztó, erjesztő hatását, mint a sajtó terén. S hogy az újságírásban s újságkiadásban mester, ez - ha igaz is - nemcsak nem szól ez indítvány ellen, de sőt mellette. A zsidó sajtót méltán okoljuk legelső sorban azért a mérhetetlen romlásért, mely bennünket ért; ez a sajtó nevelt liberalizmusra, elvtelenségre, kereszténytelenségre, ez okozta és növelte Európa-szerte a háborús örületet,

majd pedig korai defetizmusával ránk hozta a veszített háború irtóztos nyomorát; ez tapsolt a forradalomnak, ez tette szalonképessé a marxizmussal szédelő karbonárikat; ez magasztalt fel minden dekadens irányzatot; ez mérgezte meg ifjúságunk s népünk erkölcsét; ez feledtette velünk dilettáns, szenzációéhes újsághajszolásával a legkomolyabb nemzeti és szociális feladatokat, ez uszított bennünket állandóan új meg új jelszavakkal, hamis és téves célpontok felé, ez keserítette el közöttünk a személyi, osztály- és pártellentéteket, ez gúnyolt ki s tett soká lehetetlenné minden komoly keresztény akciót s nemzeti ébredést; szóval ez ütötte a taktust a mi szörnyű haláltáncunk mellé. A bolsevizmus megdőlte óta kissé megriadtan s megszeppenten adja ez a sajtó a szépet, de máris mindenben a keresztény és nemzeti fellendülés megbontásán, a keresztény megszilárdulás megakasztásán dolgozik. Ezen a téren nézetünk szerint nagyon radikálisan kellene eljárni; a sajtószabadságnak helyesen értelmezett elvén sem kellene csorbát ütnünk s mégis módját ejthetnők annak, hogy nemzeti és erkölcsi szempontból nem kifogástalan emberek legalább mint hivatásos újságírók vagy lapkiadók ne szerepelhessenek. Keresztény országot zsidó erkölcsű sajtó nem irányíthat. Meg vagyunk győződve róla, hogy egész társadalmi és közéletünk azonnal megjavul, ha mindenekelőtt a sajtót, ezt a legfőbb modern közéleti irányítót legalább a megbízhatatlan zsidó elemektől megtisztítjuk.

Ha ezt és az ehhez hasonló gyökeres intézkedéseket rendesen még csak komoly megfontolás tárgyává sem merjük tenni, ismét csak abból ered, hogy a zsidóság rászoktatott bennünket sajtójával arra, hogy benne kiváltságos fajt, az ő érdekeiben szent és sérthetetlen közérdekeket lássunk s inkább a magunk tönkretételébe nyugodjunk bele, semhogy a zsidókat esetleg kellemetlenül érintő reformtervekkel foglalkozzunk.

Tanulságok és okulások

*«Szánd meg Isten a magyart,
Kit vészek hányának;
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának!»*

Himnusz.

Saját kárán okul a magyar, tartja közmondásunk s hozzátehetjük a jámbor óhajt: bár legalább okulna is mindig, valahányszor nagy károk érik!

A háború, a legyőzetés, a forradalmak, a kommunista rémuralom, az idegen megszállás, nemzetünk területének nagy részben való elvesztése, a rettenetes nyomor és drágaság, a kevés reménnyel kecsegtető jövő: mindez nem volt egészen hiába, ha legalább okulunk a szörnyű összeomlásból, ha legalább levonjuk az országpusztulás megrázó, komoly tanulságait. Sajnos, ma még ennyire sem tartunk mindnyájan!

Sok szempontból szerencse még, hogy jött a bolsevizmus. Valóságos Isten áldása, hogy ez a csaknem halálos halántékon-üttetés ért minket; máskülönben valószínűleg tovább rothadtunk volna a penészben, siklottunk volna tovább lefelé a lejtőn, elaludtunk volna észrevétlenül, mint a fáradt vándor a fagyos éjben, mikor leülve, gondtalanul szendereg bele a halálba. Kellett ez a lecke. S jó, hogy belső ellenségeink, akik évtized óta dróton ráncigáltak minket minden jeleseinkkel egyetemben, ez egyszer kizökkentek megszokott óvatosságukból s egyszerre, darabban akartak elnyelni minket; hogy az eddigi ügyes alattomoskodás helyett nyílt utcán, taglóval próbálták lebunkózni mindazt, ami ebben az országban magyar és keresztény. Ezekre a taglóutésekre véresen terültünk ugyan el a porban, de mikor magunkhoz ocsúdtunk, legalább megjött a kijózanulás és felébredt bennünk, legalább sokban közülünk a konok élni-akarással együtt a ráeszmélés arra is, hogy saját mulasztásaink hozták ránk ezt az ítéletnapit összeomlást.

Magyarországon ma háromféle emberek laknak. Laknak itt először is cinikus gonosztevők, jósvádájú szélhámosok s nemzetközi iparlovagok - zsidók és névleges keresztények -, akiknek ez a haza semmi, csak portyázóterület, akiknek a mi ezeréves múltunk, a mi hitünk, a mi kereszténységünk, a mi morálunk, a mi családi szentélyeink, a mi ifjúságunk erkölce, a mi nőink méltósága, ami tradícióink: mind merő babona és ostobaság, akiknek az üzlet és az élet borgőzös hejehujája minden. Ezek akartak felülkerekedni a bolsevizmus révén, ezek írták újságjaink nagy részét, ezek fűztek karikát a munkásság nagy részének orrába. Laknak itt másodszer gerinctelen puhányok, kábult holdkórosok, minden sallangos frázist gyermekesen utánalocsogók, hathályogos szemű felnőtt óvodások, a liberalizmus minden szólamától átitatott s megpuhított napraforgók, minden szellőtől nyakukat behúzó, minden zizzenésnél jobbra, balra, előre és hátra pislogatók, öt percnél messzebb nem gondolkozók, egy tál lencséért mindent odaadók. Ezek vitték eddig a nagy szót a közigazgatásban és politikában, kultúrában és társadalmi életben s ma sem látják be, hogy a közélet irányításától távol kellene maradniok. Nem ők csinálták a bolsevizmust, de az ő bűnük, hogy Magyarországon bolsevizmus lehetett. Az ő bűnük, hogy a szélhámosok és aknavetők szervezett hada évtizedek óta oly pompásan elhelyezkedhetett s oly fesztelen nyugalommal fűrhatta alá nemzeti létünk alapozlopait. És laknak itt végül - hála Isten, mégsem oly kevesen, mint hittük volna - szorongószívű bús magyarok, akiknek lelkében az elnémíttatás és megnemértettség hamuja alatt keserű daccal izzott a keresztény hit és a nemzeti élni-akarás parazsa, a honfiúi bánattól élesztett

meggyőződés tüze, hogy ezt az országot megmenteni csak úgy lehet, ha visszavezetjük a keresztény krédó felséges idealizmusához s a keresztény erkölcsön kikristályosodott nemzeti öntudathoz.

A leálcázott szélhámosok részben hurokra kerültek, részben sunyi mentegetődzésekkel igyekeznek menteni bőrükből a menthetőt. A puhányok és elvtelenek örökúj igénybejelentéseikkel, semmitsemanultságukkal, régi frazeológiájuk rongyainak szellőztetésével, keresztény kokárdák és nemzeti darutollak hirtelen kitűzdelésével tolongnak a váratlanul másoldalt felkelő nap felé, mintha semmisem történt volna s mintha abban, ami történt, nem volnának ők is jórészt ludasok. A keresztény magyarság meggyőződéses s nemcsak tegnapelőtt óta felébredt képviselői bús nekikeseredésük régi hevével, de a tovább túrni nem tudás diadalmas elszántságával bontják ki a zászlót: most már nem alkusznak, most már nem bíznak senkiben, most már nem engedik elnémíttatni hangjukat, most már követelik, hogy ebben az országban ezentúl a keresztény nemzeti eszméé s a szociális alkotásé legyen a vezényszó. És a felocsúdott ország üdvrivalgva, kalapot lengetve, kendőt lobogtatva, szívét megtárva csatlakozik hozzájuk.

A keresztény magyaroknak ez a serege soká hallgatott és túrt, most beszélni és mindenekelőtt cselekedni óhajt. Nem bosszúállás a célja, de tisztogatás és őrtállás. És ezen túl és mindenekelőtt építés. Ennek a seregnek programja van: messzetekintő, múltakon okuló, jelenben élő, mindent felölelő. Ez a program három gondolat körül forog: kultúra, erkölcs és szociális egyensúly.

Kultúrát akarunk. Nem nyugatról lopott perverzításokat és nem az «én magyar nemes vagyok» pipázó tudatlanságát. Akarjuk, hogy ez a mi nagyszerű népünk komoly versenyre kelhessen bármely nyugati ország népével az elméleti és gyakorlati tudás bármely terén. Akarjuk, hogy úgy kiművelődjék; hogy ne csak olvasni és írni tudjon s a vörös plakátokat ki tudja betűzni, mert ez még analfabetizmus, hanem hogy keresztül is tudjon látni az eddigi sajtónak tudatlanságra építő hazugságain, hogy ne lehessen többé félrevezetni, ne lehessen többé a saját java, hite, hazája, boldogulása ellen izgatni. Akarjuk, hogy a legnagyobb szerű tudomány és legcsodálatosabb művészet: a keresztény hit és élet grandiózus kultúrája legyen az a dóm, amelynek égbetörő ívei alatt mint biztos védvárban fejlődjék a magyar nemzeti génusz, alkotson és hasson, mint ahogy a nagy nyugati nemzetek minden igazán remekalkotása a keresztény kultúrának talaján épült.

Másodszor erkölcsöt akarunk. A társadalmak élete nem a fegyverek kérdésén, nem is csak kizárólag a gyomor kérdésén fordul meg. A marxizmusnak legnagyobb szemfényvesztése, első tévedése, hogy a gazdasági létharcot akarja az élet egyetlen végső rugójaként feltüntetni. Nincs igaza. Az életet nemcsak gazdasági érdekek, hanem elsősorban eszmék irányítják; eszmék és erkölcsök törtek utat sokszor gazdasági érdekek ellenére is a világtörténelem legnagyobb fordulataiban s ami jó, szép és nemes ezen a világon van, jóformán mind a keresztény erkölcs szülötte. Olyan felvilágosodottságból nem kérünk, amely az ifjúság megmételtyezésén kezdi s a nemzet legjobb erőinek megmérgezésével, a néplélek megfertőzésével végzi. Aki koncert, pozícióért, tapsért bármely percben hajlandó erőszakot tenni keresztény és nemzeti lelkiismeretén, aki a közélet bármely pontján önérdékből vagy pártérdékből hajlandó áruba bocsátani az eszmét, a nép és a haza érdekeit, annak pusztulnia kell innen, azt ki kell vetnünk magunk közül, ha száz igazolóbizottság menti is fel. Bankok is kellene, ipar is kell, kereskedelem is kell, vasút is kell, gyár is kell, kórház is kell, de iskola is kell és templom is kell; ez nem egyházi érdek, de nemzeti, kulturális érdek. Erkölcsi érdek, tehát közérdek.

És harmadszor szociális egyensúlyt akarunk. A magyar közélet legnagyobb mulasztása, a magyar politika legnagyobb szégyenfoltja az volt, hogy örökké pártok, egyének és jelszavak forogtak az előtérben, nem pedig azok a nagy szociális szempontok, amelyek minden egész-

séges államéletnek gerincét kell, hogy tegyék. Bálványok körül táncoltunk, amikor ablakunk alatt nőttön-nőtt az ár s az emberi sorsból kitagadottak százezrei hiába dörömböltek meghallgattatásért. Belenyugodtunk abba s megengedtük, hogy a század legégetőbb kérdései párttőkeként hulljanak azok kezébe, akik a szociális kérdéseket bezzeg nem a közérdek s a társadalmi egyensúly szempontjai szerint kívánják «megoldani.» Ezen a téren kell erejét megmutatnia mindenekelőtt a keresztény nemzeti ébredésnek. Hiszen a keresztény erkölcs és a nemzeti eszme a társadalmi egyensúly megteremtésének, a minden becsületes dolgozó ember boldogulásának legjobb alapja s egyben sürgető követelője. Itt most csak olyanok vállalkozzanak vezérszerepre, akikben van szociális tudás és koncepció s elfogulatlan együttérzés a szenvedőkkel, nélkülözőkkel, a munkás-zubbonyos és hivatalnok-kabátos megnyomortottakkal. Ma nem fringiás, attilás és vitézkötéses, nem szavaló és tósztozó, hanem szociális törekvésű hazafiságra van szükség.

Népfelvilágosítás

Ha már most e program alapján az újjáépítő munkát meg akarjuk kezdeni, elengedhetetlen s legelső teendőnknek a tömegek felvilágosítását, a mentalitások megnevelését kell tekintenünk. A közfelfogás évtizedek óta félre van vezetve s tanácstalan; azért a közönséget és a népet mindenekelőtt fel kell világosítanunk, neki a nagy feladatokat, melyeket meg kell oldanunk s a nagy irányelveket, melyek szerint dolgoznunk kell, meggyőző erővel kell bemutatnunk. A jövő irányításában a nép maga mint törvényhozó az eddiginél sokkal jelentékenyebb szerepet fog játszani; a nép született vezéreinek, hivatott prófétáinak tehát utat kell mutatniok neki a helyes irány felé. A népfelvilágosítást - hasonlóan a forradalmi kormányok úgynevezett propagandabizottságaihoz - a rekonstrukció vezetőinek erős kézzel s tervszerűen kell művelniök; sajtó, röpiratok, népgyűlések, előadások, kurzusok révén először ki kell ábrándítanunk népünket a szociáldemokrata és kommunista, általában a felforgató ideológia képtelenségeiből, azután ki kell fejtenünk előtte az egészséges szociális és nemzeti reformpolitika elveit. Oda kell jutnunk, hogy egyszerű népünk is megértse egyrészt a liberális-plutokratikus rendszernek, másrészt a marxizmus- és kommunizmusnak hátrányait, bűneit, tarthatatlanságát; hogy belássa, miért van szükség társadalmi szolidarizmusra, erkölcsi erőkre, ideálok kultuszára s mindenekelőtt kereszténységre s ezek szellemében önfegyelmezésre, komolyabb művelődésre s önzetlen, szerves alkotó munkára. Annak az új társadalmi ideológiának, annak az új rendszernek, melyet egyrészt a régi slendrián s a liberális plutokrácia uralma, másrészt a kommunista őrtjögés, terror és országrombolás helyébe állítunk, ugyanolyan meggyőződéses, hogy ne mondjuk: fanatikus apostolokat és agitátorokat kell teremtenie s az ország minden részébe kiküldenie, mint aminőkkel a destrukció vette körül intézményeit. Ennek az új törekvésnek: az egészséges, erős szociális egyensúlyt megteremteni akarásnak hovahamar éppúgy át kell járnia társadalmunk minden rétegét, mintahogy a nemzeti és hazafiúi eszme volt - jobb időkben - mindnyájunk közös tulajdona s összekötő kapcsa, a török és az osztrák elnyomás idején a nemzet elpusztíthatatlanságának kovásza, vagy ahogy eddig a szociáldemokrata frazeológia eszméi járták át a munkásság nagy részét. Csakhogy amint a szocializmus nem vette birtokba a munkásság lelkét másképp, mint lankadatlan propagátori és agitátori munkával, úgy a mi rekonstruktív ideológiánk kifejtésében, megértetésében sem lesz szabad munkát és fáradságot kímélnünk.

Amint a felforgatás uralomra jutván, a saját szolgálatába kényszerítette az iskola minden típusát, a népiskolától fel az egyetemekig, úgy nekünk is különös gondot kell szánunk egyrészt a hitvallásos-erkölcsi nevelésre, másrészt a szociális népnevelés munkájára a különböző iskolákban: az elemitől fel az egyetemig. A társadalomtudomány alapelveiről, a társadalmi reformmunka célpontjairól s legfőbb törvényeiről már az elemi népiskolákban kell beszélnünk, annál inkább pedig

külön erre vonatkozó tantárgyat kell beállítanunk a középiskolák legfelsőbb osztályaiba, ha csak heti egy órában is;⁴¹ az egyetemeken pedig valamennyi fakultás hallgatóit legalább egy féléven át hasonló tárgyú szociológiai «bevezetés» hallgatására kellene köteleznünk minden szakon kötelező vizsgálattal. A tanító- és tanárképző intézetekben e tárgykör alapos ismeretét a képesítés lényeges feltételévé kell tennünk.

Csak ha a haza valamennyi polgára okosan s egységesen fog gondolkozni a nemzeti élet legfőbb céljairól, a társadalmi viszonylatok egyensúlyi törvényeiről, a korunkat leginkább mozgató eszmékről és uralkodó társadalmi irányokról, remélhetjük, hogy a nemzet fiai úgy is mint magánemberek, úgy is mint törvényhozók meg fognak tudni felelni a nagy feladatoknak, melyeknek megoldásában mindnyájára jelentős szerep vár s amelyek egységes megoldása nélkül társadalmi béke s egyensúly sohasem lesz köztünk, amelyek nélkül a demokratikus önkormányzat anarchiára, nemzeti öngyilkosságra, a demagógia egyeduralmára vezet.

Éppen ez volt népfelvilágosításunk s népnevelésünk eddigi rendszerének legfőbb hibája, hogy mindenféle másra vonatkozott, csak azokra a kérdésekre nem, amelyeken pedig egész jelenkori életünk legnagyobb s legsarkalatosabb mozgalmi megfordulnak. A sajtó és az iskola mindenfélével foglalkoztatta kis és nagy tanítványait: történelemmel és irodalommal, fizikával és technikával; de hol volt iskoláinkban, talán a hittant kivéve, csak nyoma is a legegységesebb szociális kiképzésnek, a minden fölött uralkodó társadalmi rendszerek kritikájának, a szociális ethika s a kereszténység társadalomalkotó ereje hangsúlyozásának? S hol volt a sajtóban, a felnőttek e nagy nevelőjében, csak nyoma is az állandó törekvésnek, hogy a napi események, politikai pártküzdelmek és botrányok regisztrálása mellett mindenekelőtt hatalmas szociális gondolatok, kulturális javak, erkölcsi elvek és társadalmi reformtörekvések felé tereljék a figyelmet és közérdeklődést?

Népfelvilágosító reformmunkánknak különös figyelemmel kell lennie az úgynevezett alsóbb osztályok, főleg a munkásosztály igényeire s kulturális elmaradottságára, melyet a szociáldemokrácia oly ügyesen tudott céljai érdekében kizsákmányolni. Az állam, ha élni akar, nem tűrheti meg továbbra is, hogy a csekélyebb értelmi képzettségű osztályok tudatlanságát lelkiismeretlen spekulánsok a munkásság nagyarányú félrevezetésére kihasználják. Nem tűrheti meg egyáltalán, hogy oly fontos kérdésekben, melyekből a nemzet fennmaradása, az egész nemzeti társadalom egyensúlya s boldogulása függ, a vezetés, az irányítás, a népfelvilágosítás joga a legmegbízhatóbb, legfelelőtlenebb kezekben maradjon. Az állam (mindenütt a világon) féltékenyen őrökdi a közoktatásügy s az iskolák felett; aggodalmas gyámkodással őrzi ellen az állam és társadalom szempontjából legkevésbé veszedelmes hitvallásos iskolákat és tanerőket; a legvitálisabb népoktatás eszközeit pedig: a szociális irányítást és nevelést ráhagyja jöttment felforgatók táborára. Az írás-olvasás, a számtan és torna tanítását szellemi és erkölcsi kvalifikációkhoz köti; ellenben a sokkal jelentősebb s esetleg sokkal veszedelmesebb szociális kitanítást és irányítást ráhagyja ismeretlen, kvalifikálatlan, semmiféle biztosítékot nem nyújtó újságírókra és népvezérekre. Az ifjú honpolgár végigfuthatja az állam összes iskoláit anélkül, hogy a kor legfőbb s legbonyolultabb mozgató eszméire nézve komoly eligazodást és tájékozódást szerezhett volna. A munkásifjúságot az állam megtanítja olvasni s ezzel szárnyra ereszti; ez a tudás pedig éppen csak arra elég, hogy az ifjú munkás ezentúl el tudja olvasni a Népszavát, a Galilei-kör s a Conti-utca füzeteit; az állami közoktatás nem vértelzi fel a tömegfélrevezetés szervezett demagógiájával szemben; ellenkezőleg: felkészíti rá, hogy annak minél előbb áldozatául essék. Nem észnélkül való, öngyilkos népoktatás-e ez?

Elengedhetetlen követelmény továbbá az is, hogy a népfelvilágosítás összes eszközei és tényezői, ezek között első helyen a sajtó, az államfenntartó fórumok részéről nagyobb figyelemben, sőt

---

⁴¹ Örömmel kell üdvözölnünk dr. Pintér Jenő tanker. főigazgató eszméjét, aki középiskolai oktatásügyünk reformtervezetében a 9-ik osztály hittani anyagául a keresztény társadalomtudományt állítja be.

ellenőrzésben részesíttessenek. Bármennyire szokatlannak lássék ez, szükségesnek s természetesnek fogjuk találni, mihelyt e tényezők roppant társadalmi s nemzeti jelentőségét meggondoljuk s pl. az iskolák hatásával összehasonlítjuk. Ha az iskolát ellenőrzi az állam, miért nem őrzi ellen az iskolánál hatásban sokkal jelentősebb s elfajulásaiban sokkal végzetesebb többi népoktató s népirányító tényezőket? Ha az iskolák ellenőrzése nem szünteti meg az oktatás szabadságát, miért és mennyiben szüntetné meg a sajtó s hasonló népirányító eszközök fokozottabb szemmel tartása és ellenőrzése a gondolat szabadságát? Elvégre a korlátlan szabadság maga nem lehet cél; ezzel a rövidlátó filozófiával végezhetünk volna már. Nem cenzúrát és szabadságelfojtó gyámkodást értünk ezalatt, hanem igenis: szemmel tartást, a nyilvánvaló néprontás, félrevezetés és rosszakaratú izgatás megakadályozását s általában a népművelő és népirányító munkának valamelyes szellemi és erkölcsi kvalifikációhoz kötését. Elsősorban a hivatásos újságírást kellene ilyen kettős kvalifikációhoz kötni. A «tehetségek szabad versenyének» némi korlátozása százszor kisebb kulturális baj és veszély lesz, mint az, hogy ma minden tudatlan szószátyár, minden felelőtlen sehonnai, hacsak svádája van és jól tud játszani a közönség tudatlanságának, hiszékenységének, szenvedélyeinek húrjain, bármely pillanatban százezrek szellemi irányítója, tanítója, prófétája lehet s oly elveket hirdethet nyíltan vagy burkoltan, amelyek egyenesen az államélet alappilléreit kezdik ki, gyűlöletet, felforgatási vágyakat, forradalmi hajlamokat lobbanthat ki s büntetlenül öntheti le a társadalom legértékesebb eszméit, intézményeit, embereit a gúny, szitok és rágalom szennyvizével. Szegényebb lenne-e ma kultúránk, ha a budapesti és vidéki izgató- és szennylapok évtizedeken át nem nevelhették volna korlátolttá, barbárrá, szinte állatívvá a mi félművelt vagy egészen műveletlen népünk nagy tömegeit? Érdeke-e az államnak, a kultúrának, a tisztességes embereknek az ilyenfajta sajtószabadság további fenntartása, a sajtó elvtelen szegénylegényeinek további akadálytalan garázdálkodása? Nem vagyunk-e amúgyis eléggé ázsiaiak, hogy még azt a kevés kultúrát is leronthassák szentségtörő üzérkezek, amit egyház és állam évezredes munkája nevelt népünkbe?

A forradalomelőtti Magyarországnak is voltak törvényei az államellenes eszmék terjesztői, a vallásellenes izgatók, a közerkölcsiség aláásói ellen; voltak törvényeink s rendelkezéseink a sajtóval, színházzal, mozival visszaélők megfékezésére. Ezek a törvények nem bizonyultak elégségeseknek s ami fő, még e hiányos törvényeket sem tudtuk komolyan végrehajtani. A Népszava és a Világ, a Galilei-kör és Társadalomtudományi Társaság, a szabadkőművesség és szociáldemokrácia legbrutálisabb vallásellenes izgatásai, paphajszái, forradalmi nógátásai, az úgynevezett élclapok legkiáltóbb erkölcssértései is elkerülték az ügyész figyelmét, vagy ha nem kerülték el, az esküdtszéknek gyakran faji motívumokon múló túlzott «humanitása» csaknem minden esetben felmentvényt s ezzel újabb biztatást adott az izgatás és demoralizálás szegénylegényeinek. Aki a zsidóság viselkedését tette szóvá, szinte az volt az egyetlen, aki sajtóvétségért vád alá kerülhetett; a kereszténység tanai, szertartásai, képviselői, morálja, az állam s egyes osztályai ellen írhatott mindenki, amit, amikor s amilyen hangnemben akart. Az elfogulatlansághoz tartozott, hogy ezeket az inzultusokat a keresztény ügyész és bíró, de még a keresztény közönség is, ne vegyék észre; a nemkeresztény tábornak pedig bajosan is lehet zokon venni, hogy nem sietett ellenük tiltakozni. A jövőben ezeket s a még okvetlenül hozandó megszorító s fenyítő rendelkezéseket a legkomolyabban kell a gyakorlatban is végrehajtanunk; a törvénynek nemcsak betűjét és kijátszható paragrafusait, de szellemét is szemelőtt tartanunk: nem egy osztály vagy vallás védelmére csupán, hanem a társadalom nemesebb iránya, erkölcsi kultúrája, békéje s egyensúlya szempontjából. A bűnnek és kulturálatlanságnak, az esztelenségnek és gonoszságnak nem lehet igénye a «szabadságra». A kalózkodók soká bevált taktikája: a több szabadságért való ordítás és a «reakció» rémének falrafestése nem adhat többé *salvus conductus*t a gonoszság és eszementesség szabadcsapatainak. A népfelvilágosítás és népnevelés e munkájára annál inkább szükség van, mert népünk általános műveltsége az átlagos európai színvonalnak jelentékenyen alatta áll s mert főleg a városokban s nevezetesen a szocialista népnevelés és sajtó hatása alatt a lakosság erkölcsi és társadalmi műveltsége ijesztően mélyreszállt. A munkásság s a fiatalság nagy részének körében

még ma is az a Kunfi-féle morál járja, mely nem ismer tiszteletet semmi iránt, ami magasztos, szent és nemes, amely szégyenletesnek tartja a szerénységet, amely a követelőzésben, a felületes lebírálásban és látatlanul leszólásban virtust lát; amely durva kiszólásokkal, útszéli káromkodásokkal és betyárkodásokkal rútitja el utcáinkat, szórakozóhelyeinket, vasútainkat, villanyosainkat. Hasonlítsuk össze egy szocialista kultúrától érintetlen falusi béres tisztességtudását, hűségét, őszinteségét, ragaszkodását, elégedettségét - egy amerikázó, mást becsapni vágyó, durvabeszédű, ideálatlan szocialista munkás modorával és erkölcsivel s azonnal látni fogjuk, mily szörnyű kulturális, etikai és pedagógiai tatárjárást jelentett népünkre nézve a szociáldemokrata és liberális agitáció; mily mélyre sülyedtek igazi műveltség dolgában azok, akiket ez a métely elért s akik mégis azóta tartják magukat művelteknek, amióta a műveletlenség lejtőjére léptek.

A népnevelés és népművelés munkája, amelyre szükség van, nem lehet pusztán elméleti, ismeretközvetítő, hanem lelki és erkölcsi kiművelésre is törekednie kell. A pusztán tudás még nem műveltség; ellenkezőleg, a tudás romlott jellemmel párosulva kettős veszedelem. Az utóbbi évtizedek vétkes érzéktelenségei s mulasztásai után e téren gyökeres jobbulásnak van helye s szükség: be kell látnunk végre, hogy nem az analfabéták számának csökkentése egyedül, hanem a nép erkölcsi kvalitásainak s lelki erejének növelése teszi a nemzetet naggyá, egészségessé, ellenállóképessé s boldoggá. A morált ismét az őt megillető polcra kell helyeznünk. Be kell láttatnunk a néppel, hogy a keresztény morál nem terhes nyűg csupán, de a társadalom békéjének s boldogulásának feltétele.

A falu népe

Nemzetmentő munkánknak különös figyelemben kell részesítenie a falu népet, mint amely az országnak ma is legnagyobb számú s népi és erkölcsi erőiben nagyrészt még romlatlan rétege s nemzeti megújulásunknak kiapadhatatlannak tartott ősforrása. E figyelemre annál is inkább szükség van, mert nem zárkozhatunk el ama veszedelem meglátása elől, hogy az a liberalizmus és az a szociáldemokrácia, amely eddig meglehetősen a városok különlegessége volt, hovatovább a falura is kiterjeszti romboló uralmát.

A forradalmak előtt sokan lehetetlennek tartották a parasztszocializmust; sajnos, ma már nemcsak lehetetlen az, de szinte meg is van. A nemzetközi, forradalmi, osztályharcalapon álló szociáldemokrácia, sajnos, már a faluba is megtartotta bevonulását. A bolsevizmus képtelen örületei ugyan látszólag kijózanították a falu népet, úgy, hogy az ma még a «keresztény-szocialista» összetételben is irtózik a «szocialista» szótól; de ne áltassuk magunkat, ha a név nem kell is neki, a lényeg: az osztálygőg és osztályharc szelleme, a más tulajdonának tiszteletben nem tartása, a forradalmi készség és mértéknélküli követelőzés megvan már a falu lelkében is s a hamu alatt égő parázs alkalmas pillanatban hirtelen lángra lobbanhat.

Éppen ezért szükséges egyrészt, hogy a szükséges és kívánatos szociális reformmunkát a falun ezúttal magunk vegyük kezünkbe s ne várjunk itt is, mint az ipari, városi munkásságnál, míg elkésünk; másrészt, hogy falusi népünket kellő időben felvilágosítsuk s erkölcsileg megneveljük, hogy ne a romboló marxizmus eszméinek irányában keresse boldogulásának utait.

A magyar földműves lelkében megbecsülhetetlen kincsek s ősi jótulajdonságok rejtőznek, de ott rejtőzik ezek mellett az önzés szelleme is, az anyagi meggazdagodás utáni féktelen vágy s a hagyományos úrgyűlölet. Ha nem vigyázunk, ha pártszempontokból, mandátumhajhászból ezeket a lappangó szenvedélyeket talán magunk is fűtjük, ha mindig csak jogokat és soha sem kötelességeket emlegetünk neki, ha földes pénzhűségét esztelenül csiklandozzuk, nagyon könnyen meglehet, hogy ezzel csak a destrukció apostolainak készítjük elő a talajt. A földbirtokreformot meg kell csinálni, ez semmi esetre sem árt, hanem használna; de amíg meg nem csináljuk s róla csak

beszélünk: baj s a legveszedelmesebb játékok egyike, mert a parasztban azt az illúziót kelti, hogy a «földosztástól» szinte munka- és rizikó nélküli hirtelen meggazdagodást remélhet. Pedig olyan földbirtokreformot a legelméesebb szociálreformer sem hozhat, amely az osztályharc szenvedélyeit, a demagóg szílamokkal felcsigázott várakozásokat egyszer s mindenkorra kielégíthetné. Erkölcsi szempontok bevonása nélkül nyugalmat s egyensúlyt teremteni a faluban sem lehet. A politikai célokból folytatott, sokszor lelkiismeretlen s meggondolatlan agitáció nagyon kevésbé látszik számolni azzal, hogy nemcsak Kun Béláék és az ipari proletariátus diktatúrája rombolhatja le az országot, hanem éppúgy tönkretelheti a parasztdiktatúra örülete is és ha az ipari munkásságot bele lehetett vinni a marxista eszmék segítségével a felforgató haláltáncba, fog akadni Kun Bélája a parasztmarxizmus rémuralmi törekvéseinek is. Következetlenség dörögni a kommunizmus és az ipari zsidósocializmus ellen s ugyanakkor ugyanazokat az eszméket és szenvedélyeket, ugyanazt az osztálygőgöt és diktatúrávágyat vinni bele a falu népének lelkébe, amely az ipari proletárok rémuralmára vezetett. Sőt nem szabad felednünk, hogy a parasztdiktatúra sok tekintetben még borzalmasabb és nemzeti szempontból még végzetesebb lenne az ipari proletárok diktatúrájánál is. Nem örület-e tőlünk, ha nemzeti létünk törzsökét, a nagyjából még romlatlan, keresztény hitéhez, erkölcséhez, hazájához ragaszkodó földművességet magunk kezdjük megmételyezni azokkal a jelszavakkal és szenvedélyekkel, amelyek ezt a romlatlan népet majd szintén a zsidósocializmus karmaiba kergetik?

A pusztai anyagi önzés elvei, a materialista gondolkozásmód, az úrgyűlölet, a más tulajdonjogának (pl. akár a nagybirtokosénak is) nem-becsülése, az erkölcsi szempontok elmosódottsága, az osztálygőg és osztályuralomra törekvés elharapózása nem sok jót engednek remélni falusi népünk fejlődése tekintetében. A jelszavakkal dobáló demagógia nem fog jóra vezetni itt sem, s keservesen csalódnunk fogunk, ha azt hisszük, hogy a parasztság mozgalmainak és szervezésének egészséges fejlődését pusztán anyagi és gazdasági előnyök szorgalmazásával is elegendőképpen biztosíthatjuk. A helyes szociálpolitika mindkét tényezőt egyaránt kell, hogy szemelött tartsa: az anyagi-gazdaságit s a szellemi-erkölcsit.

Az erkölcsi szempontok szomorú elhomályosodását látjuk a parasztliberalizmus terjedésében is. A háború folyamán földműveseink tehermentesítették földjeiket s meggazdagodtak. Ez öröndetes jelenség, de kevésbé öröndetes, hogy gazdáink ugyanazon fokban eltanulták a várostól a kíméletlen önzést s a más szorult helyzetével való visszaélést. Eltanulták, sőt sok tekintetben a várost is megszégyenítve úzték az árdrágítást is. A meggazdagodás szenvedélye, mint nem egy lelkipásztor, tanító stb., nyilatkozataiból megállapíthatjuk, nagyon sok helyen egészen kiforgatta valójából az eddig józan, becsületes gazdanépet. Egyszerre nem érdeklí a pénzen és földön kívül semmi, elhanyagolja az Isten házáat, megtagadja puritán erkölcsét s mérő materialistává lesz. S ma már arra hallgat s az után indul, aki a legtöbb anyagi előnyt ígéri neki, tekintet nélkül magasabb, erkölcsi, vallási vagy nemzeti szempontokra.

Ennek a materialista gondolkodásnak számlájára tartozik nemzetirtó szellemének terjeszkedése gazdáink körében is. Eddig leginkább a szintén erősen materialista gondolkozású bánsági svábok közt volt elterjedve; azonban tiszta magyar vidékeken is, főleg a Tisza mentén és Somogy-Baranyában, ijesztő mértékben elharapózik.

Aki földműves és gazdanépet, általában a falut megőrizni s megmenteni akarja, ne az osztálygőgöt és osztályérdekhajszát szítsa benne, hanem gazdasági érdekeinek védelme mellett gondoljon a falu ősi, tradicionális kincseinek: a hithűségnek, tiszta erkölcsnek, önzetlen hazaszeretetnek és társadalmi együttérzésnek ápolására is, s ezeket a mindennél drágább nemzeti kincseket ne rendelje alá pillanatnyi politikai érdekeknek.

Demokrácia

A demokrácia ma vezető jelszó, amelyet úton-útfélen hallunk, amelyet ajkára vesz s hatásos érvényesülési eszköznek tekint az a liberalizmus és az a szociáldemokrácia is, amelynek törekvései semmitől sem állnak oly messze, mint az igazi demokráciától s amelynek igazi értelmét oly kevesen látják s oly kevesen is elemzik!

Mit jelent ez a szó demokrácia, népuralom? Jelentheti a Rousseau-féle népszuverenitás eszméjét; jelentheti ennek alapján vagy ettől teljesen függetlenül a nép széles rétegeinek részesedését az államhatalom gyakorlásában s jelentheti e részesedésnek oly fokozását, amely a felségjogokkal körülbástyázott s élethossziglan való, vagy egyenesen örökösödő fejedelemséget teljesen mellőzi (köztársaság).

A kereszténység a népszuverenitás oly értelmű eszméjét kizárja, amely szerint a nép az egyedüli forrása minden jognak, tekintélynek, kormányhatalomnak. A kereszténység szerint a nép választhatja, megjelölheti a kormányformát s az államhatalom gyakorlóit, de a voltaképeni államhatalom és kormányzótekintély, a jog és törvény azáltal lesz teljessé és szentté, hogy a nép által egyszer választott vagy benne kifejlődött államformát, államfőket, törvényeket az Isten által lelkünkbe írt felsőbb törvény és jogrend szentesíti.

A nép széles rétegeinek a kormányzatban való részesedése ellen a kereszténységnek nincs észrevétele. Itt is áll, hogy ami a legjobb, ami a természetes erkölcstörvénnyel s a természetes fejlődéssel megegyez, azt a kereszténység is szentesíti s akceptálja. A kereszténység nyitva hagyja az államforma kérdését is, de az egyszer megállapított törvényes rendet vagy uralkodót védi s könnyelműen s kényszerítő ok nélkül megváltoztatni nem engedi. A kereszténység legnagyobb nevű theologusai s állambölcselei, mint Aquinói Szent Tamás, a demokráciát kifejezetten helyeslik, bár semmi esetre sem abban a szélsőséges irányban, ahogyan azt újabban a demagógia értelmezni szokta. A legjobb kormányzati rendszerhez, úgymond a nevezett egyháztudós, hozzátartozik, hogy valamelyes része az állam kormányzatában mindenkinek legyen, mert ez növeli a népben a békét és megnyugvást s mindenki szívesen ragaszkodik oly államkormányzathoz, amelyben neki is része van. De épp úgy kívánatos az is, hogy a kormányzati hatalom közvetlenül csakis a legjobbak s legrátermettebbek, legbölcsebbek s legerényesebbek kezében legyen s valamennyinek egy, a legerényesebb, álljon élén.⁴²

A demokrácia újabkori erős hangoztatása megállapíthatóképpen abból a korból ered, amikor a monarchikus államrend mindinkább szakított a gyakorlati kereszténységgel, amióta a fejedelmek megszűntek hatalmukat «Isten kegyelméből» valónak s épen ezért feltétlenül kötelező magasabb törvényekkel körül határoknak tekinteni. A demokrácia reakció az abszolutizmussá fajult fejedelmiség ellen. S valóban, ha a fejedelmek joga nem felsőbb jogon épül fel többé, ha csak diplomáciai és katonai konstellációk tartják uralmon, nincs értelme annak, hogy a nép elismerje felsőbbségüket s meghajoljon uralmuk előtt; a legelső alkalommal ki is fogja vonni magát kormánypalcájuk alól s forradalmat csinál. A trónt csak addig lehet szentnek tekinteni, amíg az oltárral áll kapcsolatban.

Ha már most általános állambölcseleti s főleg keresztény nemzeti szempontból vizsgáljuk a több vagy kevesebb demokrácia jogosultságának kérdését, mindenekelőtt azt kell hangsúlyoznunk, hogy ha demokrácia alatt a nép legszélesebb rétegeinek javát és boldogulását értjük - amit II. Frigyes porosz király úgy fejezett ki, hogy: «Alles für das Volk, nichts durch das Volk» - ebben az értelemben a minél több demokráciáé a pálma. Ha azonban a kormányzatnak a néppel való tényleges megosztását értjük demokrácia alatt, a több vagy kevesebb demokrácia jogosultságának s célszerűségének kérdése már nem oly egyszerű kérdés.

⁴² L. Szabó Szádok O. P.: Der heilige Thomas von Aquin und die moderne Demokratie. (Das Neue Reich, 1920, Nr. 21. S. 505.)

A több demokrácia mellett szól kétségtelenül az ellenőrzés nagyobb lehetősége s a különböző jogos igények könnyebb érvényesülése - legalább elméletben. A monarchia vagy oligarchia bizonyos fokig mindig azzal a veszéllyel jár, hogy felelőtlen abszolutizmussá fajul; s bárha elméletben nagyon vonzónak találjuk is azt a tételt, hogy valamennyi kormányforma közt legideálisabb az igazságos és megvilágosodott abszolutizmus, ezzel szemben mégis kénytelenek vagyunk azt kérdezni: mi biztosítja azt, hogy az abszolutizmus igazságos és megvilágosodott legyen? A kereszténység kétségtelenül nagyon jól megfér a királyság eszméjével s mégis az abszolút fejedelmi rendszertől minden időleges pártfogás mellett is legtöbbször a kereszténység szenvedett.

Nem lehet célunk, hogy a «monarchia vagy köztársaság» kérdését eldöntsük. Csak rá akarunk mutatni azokra a félrevezető okoskodásokra, amelyekkel a mérleget egyesek - nagyon határozott irányú emberek - nálunk is okvetlenül a több demokrácia és a köztársaság irányában szerették volna eldönteni.

Azzal az álokoskodással, hogy a monarchia avult intézmény, a demokrácia és a köztársaság pedig az új, modern gondolat vívmánya: szóba sem érdemes állni. A történelem tanúsága szerint a dolog éppen fordítva áll: köztársaságok már évezredekkel ezelőtt voltak s ismét helyet adtak a monarchiának, sőt a dolgok természetét figyelve, nem kételkedhetünk benne, hogy a köztársaság az államformák kialakulásának primitívebb formája, mint a monarchia. A «modernséggel» való érvelés tehát e téren is, mint annyi máson, merő visszaélés a közönség tájékozatlanságával. Egyébként, ha a köztársaság csakugyan «modern» vívmány volna is, minden divatlázzal szemben fenn kell tartanunk azt a véleményt, hogy minden modern vagy régi dolog annyit ér, amennyi a belső értéke; a mai vagy tegnapi kelet még nem okvetlenül bizonyítéka a portéka kiválóságának.

Éppúgy nem bizonyít sokat a demokratikus jelszavak értéke mellett az a körülmény, hogy ma «a levegőben vannak». Ez igaz; de az a kérdés: hogyan kerültek oda? Mint a kor valódi követelményei, megfontolások és tapasztalatok eredményei, hódították-e meg a lelkeket, avagy mesterséges szabadkőműves propaganda és népszerűséget hajhászó politikusok egymást-tülkiabáló versengése tette-e divattá a demokratikus fétis tiszteletét? Ez az a kérdés, amelynek eldöntése előtt az «argumentum ex consensu» értékét e téren el nem ismerhetjük.

A demokrácia és a köztársaság tagadhatatlan előnyeivel szemben csakugyan az tesz bennünket leginkább kételkedőkké, hogy a demokrácia és köztársaság mellett a leghevesebb agitációt rendszerint azok fejtik ki, akiknek őszinte népszerűségében, nemzetfenntartó törekvéseiben semmi okunk sincs megbízni. Liberalizmus és szociáldemokrácia, sajtó, szabadkőműveség és zsidóság oly gyanús egyöntetűséggel trombitálják a demokrácia egyedül üdvözítő voltát, hogy már ez az egy tény is gondolkodóba ejti azt, aki megszokta a külső események titkos rugózátat keresni. Ezek az irányok egészen bizonyosan nem a «népuralmat» értik, mikor a «demokráciát» éltetik; a demokratizmus az ő törekvéseikben kétségtelenül más célokat leplez - oly célokat, melyeknek elérésében a keresztény monarchikus eszme erős felsőbb tekintélye nekik akadály. Ha semmi más nem dönti el a mérleg serpenyőjét a monarchia felé, mint az az indián üvöltözés, amellyel a destrukció éppen ez ellen fordul, már szinte ez is elegendő volna ahhoz, hogy figyelemmel és rokonérzéssel hajoljunk a monarchia s a kevesebb demokrácia felé. Az az egy körülmény, hogy a «demokrata» szó maholnap egyet fog jelenteni a «zsidó»-val, skeptikussá tesz és gondolkodóba ejt a demokrata bálvánnyal szemben.

S csakugyan: nem elég-e szemünket felnyitnunk, hogy a demokrácia égis magasztalt rendszerének hátsó kulisszái közé lássunk? A demokrácia és a köztársaság nem felhőben élő abstrakciók, hanem itt vannak szemünk előtt Franciaországban, az Egyesült Államokban, Svájcban, Dél- és Közép-Amerika számos államában, s itt voltak közvetlenül előttünk a Károlyi-féle köztársaságban. Hagyjuk el azonban ez utóbbit; mert erről azt mondhatná valaki, hogy ál-

köztársaság volt. De Franciaországban, de az Egyesült Államokban: igazán demokrácia-e ott az, amit annak hívnak? Szó sincs róla! Franciaország a centralizált abszolutizmus országa ma is, csak éppenhogy nem királyok, hanem bankemberek s rutinos demagógok abszolutizmusáé; az Egyesült Államok demokratizmusa pedig csodálatosképpen szintén mindig a trösztök és milliárdosok akarata szerint juttatja érvényre a «népuralmat». (Svájc sokkal kisebb köztársaságok köztársasága, Közép- és Dél-Amerika köztársaságai pedig annyira ingadozók és forradalmakkal telviek, hogy ha tételünk mellett nem is, de ellene semmi esetre fel nem sorolható.) Hogy a fölséges népet mily könnyű pénzzel és ígéretekkel bármily szekér elé fogni, éppen nem ismeretlen dolog s hogy mily könnyű a sajtóval a falnak vezetni: azt is éppen elégszer tapasztaltuk. A «Népszava» évhosszat azzal érvelgetett a demokrácia mellett, hogy lenne csak nálunk általános választói jog, lennének csak mi is köztársaság: bezzeg nem lenne soha többé sem militarizmus, sem háború. És az uralomra hivatott fölségesek még ezt is elhitték neki; még az sem jutott eszükbe, hogy az entente-országokba átpillantsanak, ahol régóta van általános-titkos és ahol részben nagy köztársaságok vannak és ahol mégis kíméletlen harci vággyal szavazta meg a demokratikus «nép» a háborút s tartott ki a háború végnélküli folytatása mellett. A liberalizmus, a plutokrácia és a szociáldemokrácia vezetői, a szabadkőművesség és a zsidóság azért lelkesednek annyira a demokratizmusért és köztársaságért, mert abban a pénz, az agitáció és a sajtó révén korlátlan uralomra tehetnek szert: a fölséges nép többé-kevésbé mindig azt fogja ott tenni, amit ők akarnak.

Az következik-e ebből, hogy a demokráciát félre kell löknünk? Nem. A demokrácia szép és helyes dolog; de biztosítani kell, hogy igazi demokrácia legyen, nem pedig a népet jobban félrevezetni tudók lappangó oligarchiája. A demokratizmus úgynevezett klasszikus hazájának, Angliának később annyit szerepelt miniszterelnöke, Lloyd George már 1909 júliusában kijelentette egy nyilvános lakoma alkalmával, hogy Angliában nem lehet gazdasági reformpolitikát folytatni, nem lehet örökösödési adót, műveletlen földek adóját, jövedelmi adót, aggkori munkásbiztosítást behozni, de ehelyett folyton új dreadnoughtokat kell építeni - miért? Mert, úgymond, Rothschild és barátjai így akarják.⁴³ A «peerage» Angliában mindinkább «Beerage»-zsé válik. A legbefolyásosabb politikusok Disraeli nemzetiségéből valók: Kassel, Hirsch, Sassoon, Neumann, Rothschild, báró Reuter, lord Northcliff (Sterk Ábrahám unokája), Sir Isaac Rufus, Sir Simon Seman, lord Paarbrigt (azelőtt Wormseles) stb. Egy magasrangú angol egyházi férfiú VII. Eduárd megkoronáztatásakor megjegyezte, hogy a koronázási prédikáció legjobb jeligeje ez lett volna: «Valóban, ez a zsidók királya». «Szerencsétlen Itália! - írta már évekkel ezelőtt egy olasz lap - amelynek parlamentjét a zsinagógával lehetne összecserélni!» A demokratizált Franciaország igazi urairól Eduárd Drumont hírneves könyve: «La Francé juive» hozott megdöbbentő leleplezéseket. A «szabad» Amerikáról W. Sombart mondja, hogy egyetlen ország sincs a világon, mely annyira a plutokrácia zsákmánya volna, mint az Egyesült Államok; s egyetlen országban sem jutott a zsidóság akkora hatalomra, mint ott.⁴⁴ Oroszországot a cárizmus szolgaságából megváltotta a «demokrácia»; de nem a nép uralma, hanem a kalmároké. Kerenski a háború folytatására milliárdokat kért és kapott Londonból és Amerikából; ennek fejében az ország legjobb érc-, petróleum- és fatermelései magas kamat mellett angol és amerikai kalmárok kezébe kerültek zálogul s a kölcsön egyik feltétele a zsidók emancipációja volt, akikről Dostojewski azt mondja, hogyha a tanulatlan, hiszékeny, passzív orosz népre ráeresztik őket, ez olyan lesz, mintha farkasokat bocsátanának neki egy juhnyájnak.⁴⁵

---

⁴³ Eberle, Ü. 284.

⁴⁴ Die Juden und das Wirtschaftsleben, 1913. 30., 38. s k.

⁴⁵ L. Die Fackel, 1915. Dec. Nr. 423. s k.

Call szenátor szerint Amerikában nem a nép választ, hanem a trösztök befolyásolják a törvényszékek ítéletét s a kormányok ténykedéseit. Notórius antikarakterek, mint Pulitzer és Gordon Bennet viszik benne a szót s a közvéleményt annyira megmérgezik, hogy George Henry szerint tisztességes emberek, mint Washington és Franklin, ma semmiképpen sem remélhetnék, hogy a parlamentbe beválasztassanak. Wilsonról köztudomású, hogy követi és hivatalnoki állások áruba bocsátása révén 300 millió koronát szerzett pártja választási pénztárának.⁴⁶ «Chi dice parlamento dice guastamento», mondja a népszólás Olaszországban (aki parlamentet mond, üzletet mond) és Anatole France szerint Franciaország nem köztársaság többé, hanem bankország. Tudják-e, meggondolják-e ezeket a dolgokat azok, akik a demokráciában - minden egyéb nélkül - minden sebet meggyógyító panaceát látnak?

1913-ban egy tekintélyes angol folyóirat, a British Review így írt: «Franciaország s az Egyesült Államok példája tán a legszembeötlőbb, de majdnem minden államban ugyanezeket a törekvést látjuk munkában: majdnem minden nemzet, mely a parlamentarizmus áldásait egy ideig élvezte, kétségbeesve kiált egy ember hatalma után, hogy a «Kaukus»-politikusat sakkban tartsa és letörje azokat a képviselőket, akik a valóságban senkit sem képviselnek. Talán öntudatlanul is az a belátás vezeti őket, hogy egy ember előbb felelős a tetteiért, mint az a határozatlan testület; hogy egy «zsarnok» könnyebben meghajol a nép akarata előtt, mint néhány száz zsarnok...» Angolországról így ír tovább ugyanaz a folyóirat: «Nincs kétség benne, hogy a parlament nem foglalja el már azt a magas helyet, mint azelőtt. Minden néposztályból állandóan kitör a megvetés kifejezése a parlament s a képviselők ellen... A nép érzi, hogy a politikában ma nincs őszinteség, hogy a plutokrata érdekek mindenféle fajtája lett úrrá mindkét párt gépezete fölött s hogy az egész inkább csak piszkos játék, melyben sem összefüggés a valósággal, sem egyezés a nemzeti önérzettel nincs. Ezért követeltek egyes hangok Angolországban is több jogot a koronának.»⁴⁷

Mindezekre azt mondhatná valaki: ezek visszaélések, ezekből nem lehet a rendszerre magára következtetni. - Nem egészen igaz ez sem, mert ezeket a hibákat éppen a rendszer teszi lehetővé és akadálytalanokká. De engedjük meg egy pillanatra, így van; engedjük meg, hogy a demokratizmusnak valami olyan rendszerét tudjuk kitalálni, amely ezeket a bajokat minimális fokra csökkenti - bár ne felejtsük el: ezt a rendszert még nem találták ki - akkor is megmaradnak a demokratizmusnak azok a belső gyengéi, amelyek természetével adva vannak s ezért teljesen soha ki nem irthatók. Ami a demokratizmusban jó: a mindenkinek részvétele a közügyek intézésében s ellenőrzésében, ugyanaz benne a rossz is; mert a «mindenki» fogalma a hasznavehetetlen népelemeket éppúgy magában foglalja, mint a jókat, s a mérkőzés e kettő között többnyire egyenlőtlen harcot eredményez. A felületesség, tudatlanság és szenvedély mindig nagyobb erőt tud kifejteni, mint az alaposág, okosság, józanság. Mennél több a demokratizálás - így panaszkodott Earl Grey már 50 évvel ezelőtt Angolországban - annál több a politikai dilettáns a parlamentben, aki a népies napi vélemények után indul, s egyre kevesebb a megállapodott gondolkozású és önálló jellemű ember. S a «dilettánsok» hamarosan átengedik helyüket s befolyásukat a ravasz üzletembereknek.

S amint a hozzáértés és a függetlenség szenvednek a túlzott demokratizmus alatt, ugyanúgy szenved alatta szükségképp a felelősségérzet. A demokráciában senki sem a lelkiismeretének, hanem mindenki a nép kegyének felelős. A nép kegye ingatag és változó; a nép kegye ritkán kíséri a csendben, céltudatosan, nagy feladatokért küszködőket, de annál inkább a látszatra dolgozókat, a pillanatnyi sikerekre pályázókat, a tapsokért mindent feláldozókat. Wilson, még mint az amerikai alkotmányjog tanára, abban látta az amerikai demokrácia egyik főhibáját,

---

⁴⁶ Eberle, Ü. 273.

⁴⁷ 1913. augusztus, 201 s köv., I. Stimmen der Zeit. 1919. febr. 392 s köv.

hogy az elnökben, a kongresszusban s a hivatalokban szétdarabolja s elsekélyesíti a felelősségérzést. Mindenki csak arra tekint, hogy újra megválasszák: a tömeg kegyeinek hajhászása a főcél, nem az állam java. Goethe az ebben rejlő mélyebb igazságot így fejezte ki: «Az ész mindig csak kevesek kiváltsága». Szerinte a nagy tömeg a mindennapi életben ugyan elég értelmes, de messzebb ritkán lát, mint a holnapig. S Thiers a francia forradalomról írt művében így foglalja össze következtetéseit: «A nemzetnek mindig csak bizonyos választott részében van érzék nagyság, magasztos és fennkölt gondolatok iránt; csak ez a kis rész hajlandó ezekért a javakért áldozatot is hozni. A tömeg azt akarja, hogy nyugodtan élhessen, magasabbra nem igen törekszik».⁴⁸ A tömeg a sajtó és az agitáció után indul; ebből az következik, hogy akinek több tőkéje s öblösebb hangja van, aki ravaszabban s lelkiismeretlenebbül kezeli a tömegszuggesztívó és szenvedélykeltés eszközeit, az győz s uralmát a tömeg nem is érzi oligarchikusnak vagy abszolutisztikusnak, mert azt hiszi, hogy ő uralkodik, mikor a demagógok szavalatait utánukszajkózza s törvényé emeli.

Demokrácia abban az értelemben, hogy ne egyesek hatalmi érdeke, hanem a nép java legyen a közéleten uralkodó tényező - nagyon helyes. Demokrácia abban az értelemben is, hogy a nép minél szélesebb tömegei érezzék magukat egynek az államhatalommal s vegyenek részt valamely formában a közügyek intézésében s ellenőrzésében - szintén nagyon helyes. Azért: éljen a demokrácia, de ne korlátok és ne biztosítékok nélkül. Az igazi demokráciától legkevésbé a keresztény nemzeti iránynak kell félnie; hiszen az ország túlnyomó többsége, ha csakugyan szíve szerint szavaz s nem vezet félre cselvetés, izgatás, erőszak és sajtó-jelszavak, okvetlenül a keresztény nemzeti irányt ülteti kormányra. De ugye éppen a demokrácia legsürgetőbb szorgalmazói tudták mindig nagyon jól, hogy a mellett a demokrácia mellett, amelyet ők akarnak, az ország túlnyomóan keresztény és nemzeti jellege sohasem fog érvényesülni.

Monarchia vagy köztársaság?

A demokrácia általános elvi elbírálása adja meg a kulcsot a monarchia vagy köztársaság nagy kérdésének megítélésére is. Mellőzzük itt a quaestio facti-t, azt, hogy Magyarországon ez a kérdés tényleg el van döntve; mellőzzük a magyar néplélek sajátosságából folyó érveket is, a csaknem ezeréves hozzászokást a Szent István koronájához, a történelmi és jogfolytonosság s a nemzeti hagyományok szempontjait. Csak az általános elvi szempontokat keressük.

A monarchikus rendszer legbuzgóbb hívei sem tagadhatják, hogy ennek a rendszernek is vannak hibái, hogy mint semmiféle emberi dolog, úgy ez sem tökéletes. Azonban kérdés, hogy a demokrácia s nevezetesen a köztársasági államforma hibái nem épp akkorák-e, nem nagyobbak-e?

Ha az összes állampolgárok egyet akarnának s ha mindenkiben megvolna a legfőbb vezetés irányának megítélésére a szükséges belátás és meghiggadás, a köztársasági formának nyugodtan odaítélhetnők talán a pálmát. De az emberek gondolkozása ezerféle és folyton változó, a közélet irányításáért pártok versenyeznek, amelyek nemritkán végleteket képviselnek s állig fegyverben néznek egymással farkasszemet. A monarchisztikus rendszer mellett ezek az ellentétek még csak elviselhetők, sőt hasznos irányítói lehetnek a legfőbb vezetésnek. Az uralkodó szükségképp felette áll a pártoknak; a többségi párt által kormányoz ugyan, de a többi pártot is igyekszik védeni s a pártok versengésében mérséklőleg hatni. A köztársaságban ez a nagy előny elesik: ott a többségi párt minden, a többi párt leszavazott ellenfél; a köztársas-

---

⁴⁸ Eberle, Ü. 272., 266.

sági elnök egyetlen párt bizalmi férfit, választotta, akinek, hogy a többség újra megválassza, érdeke, hogy ennek a pártnak kedvében járjon, ezt erősítse a végletekig, a többi pártot pedig a földre tapossa. A kisebbségek joga és védelme a köztársaságban szinte a semmivel egyenlő.

A monarchiában az államélet folytonossága is sokkal előbb biztosítható, mint a köztársaságban, épp azért, mert az államfő egy újraválasztásoknak alá nem vetett szilárd kristályosodási középpont. Az 5-6 évi turnusokban váltakozó elnökök politikája szükségképp zökkenésekkel jár az egész államéletre nézve. A változatosságban van jó is; de azt elérhetjük a minisztériumok váltakozásával is s még mindig marad valami, ami a váltakozó kabinetek fölött, mint állandó és egyöntetű égbolt megmarad. Mérhetetlen előnye végre a monarchikus rendszernek, hogy benne az államfő bizonyos fokig független a tömegszeszélyektől és tömegszendélyektől, a folyton változó néphangulatoktól és népvéleményektől. «A felség felelősségre nem vonható» ez a demokrata túlzóktól meg nem értett s azért rémképnek festett elv hatalmas erkölcsi erőt is rejt magában; az uralkodót kivonja a parthullámzások s a népszerűségnek magasabb értékeket feláldozó ingadozások veszélyeiből. Viszont ez az elv az egyenes felelősség helyett sokkal egyetemlegesebb erejű felelősségérzet alá helyezi az uralkodót: a monarchia tudja, hogy trónja és háza addig szilárd, amíg legjobb tudása és lelkiismerete szerint, őszintén s odaadóan, népszeszélyektől s pártszempontoktól függetlenül műveli népei boldogulását, szolgálja állama biztos és szilárd fejlődését. Hertling gróf szerint: «A monarchikus államban a király egészen és mindenestül az államért van; érdekei az állam érdekei; ennek jólétével s hatalmával növekszik a fény, mely személyét övezi; az állampolgárok kielégítésével gyarapodik saját életének boldogsága». Mindezt mennyire nem lehet elmondani a köztársasági elnökökről, akiknek legfőbb gondoskodásuk, hogy hivataloskodásuk után valamely zsiros, díszes állásba, esetleg egy-egy nagy pénzintézet igazgatósági székébe vonulhassanak - s ennek a váagnak megfelelően intézik az ügyeket mint államfők is! A francia köztársasági elnökök körülbelül mind a nagybankok árnyékából jöttek s a nagybankok árnyékába térnek vissza. Az elnök a párttöbbség - s a pénzhatalmasságok - szószólója s képviselője, akinek a párt és a bankok minden, az összesség kevés; a király szemében a mindenki minden, nála az összes pártok és összes néprétegek szemelött tartása a legmagától értetődőbb dolog.

A király és a nemzet közt ezenkívül, legalább ott, ahol örökösödő királyságról van szó, bizonyos megbecsülhetetlen szellemi közösség fejlődik ki, mely a nemzet és király közös jó- és balsorsából fakad. A nemzet a királyra mint önmaga magasabb megszemélyesítőjére tekint fel s benne látja államisága szilárdságának s fényének élő szimbólumát. A királyi udvar fényét és bőségét a saját nagysága jelének érzi; a királynak tett esküt, a «királyért és hazáért» hozott áldozatokat önmaga jobb, nemesebb, maradandóbb felének hozott hódolatként tekinti. Az «Öfelsége a király nevében» hozott ítéleteket egy magasabb jogrend döntéseiként fogadja; a király által osztott elismerést és kitüntetést sokkal inkább érzi a szuverenitás megnyilatkozásának, mintha egy általa tegnapelőtt, tán nagy ügyvel-bajjal, csekély többséggel megválasztott elnökpolitikus kezéből kapná. Az «Isten kegyelméből» uralkodó király mégis csak sokkal egységesítőbb tekintély mindnyájunk szemében, mint a «nép - az utca - kegyelméből» való parvenü. S mindez áll akkor is, ha az uralkodó nem rendelkezik kiváló emberi és államférfiúi tulajdonságokkal - amiknek pedig ismét hatalmas nevelőeszköze a trón és a korona; - áll akkor is, ha közepes tehetségű és törekvő ember viseli a koronát. Még a rossz, a méltatlan király is legföljebb kivételesen nehéz helyzetekben árthat jelentékenyen: normális körülmények közt nagyobb bajt alig okozhat, az alkotmányosság formái, az uralkodó környezete, sőt családja visszatartaná őt végzetes ballépésektől, hangsúlyozzuk: legalább rendes körülmények között.

Összegezve: ami hibája a monarchikus rendszernek van, az az alkotmányosság megfelelő fejlesztése által csökkenthető s javítható; ugyanezt a köztársasági rendszerről nem mondhatjuk el.

Végső megjegyzésül még csak ennyit: a kath. egyház a világnak közismerten legrégebb, legtöbb vihart kiállt s legnagyobb szerű államszervezete. Auguste Comte is benne látja minden idők államszervezeteinek legfőbb ideálját s példaképét, mi katolikusok pedig egyenesen isteni alapítást látunk benne. Ez a legnagyobb, legerősebb, legegységesebb, legpéldászerűbb szervezet pedig, sok demokratikus vonással mérsékelve ugyan, de monarchikus szervezet. Ez is gondolkodóba ejthet mindenkit!

A születési előjogok

A születési előjogok kérdése is elvi tisztázást igényel. Egyik oldalon azt láttuk, hogy a születési előjogok ellen a demokratikus haladás nevében óriási elkeseredést és felháborodást keltettek s ezeknek az előjogoknak teljes eltörlését sürgették azzal az érveléssel, hogy senki sem részesülhet előjogokban olyan előnyöknél fogva, amelyek nem érdemei, amelyek nem saját egyéniségének vívmányai. Elvégre, így okoskodtak, senki sem születik vezetésre predesztinálnak s csak azért, mert valakinek bölcsőjét grófi vagy hercegi korona ékítette, az illető még sem nem jobb, sem nem okosabb a legközönségesebb munkáskunyhó szülötténél. Ez teljesen igaz, sőt az is meglehet, hogy az ilyen «született törvényhozó» vagy született előkelőség néha valóságos kreténnek bizonyul, vagy pedig teljes antikarakternek.

Megeshetik, hogy a születési előkelőség alapján középszerűségekből vezérek, hatalmasságok, miniszterek válnak. Micsoda örütség - így okoskodnak a «demokraták» - ezek előtt térdre vágódni; ezeket, az éppen elzárkózottságuknál fogva gyakran a rendesnél is alacsonyabbrendű emberkéket magasabbrendű emberekként kezelni, ezek véleményét akár a legszegényebb szatócsnál is többre értékelni, őket oly anyagi helyzet s oly közéleti jogok élvezetében meghagyni, melyeket nemcsak semmivel sem érdemelték meg, de amelyekre nagyrésztük utólag sem teszi magát érdemessé. El kell tehát törülni - így következtetnek - a születési előjogokat teljesen; gyökerestül ki kell irtani azt a maradi rendszert, amely történelmi anakronizmusok alapján egyes emberekből, sokszor idiótákból és erkölcsi nullákból kisisteneket csinál, s méltóságosnak, kegyelmesnek címez és fontos szerepekhez juttat olyanokat, akiket egyéni értékük szerint vasúti fékezőknek sem alkalmaznánk, akikre egyetlen kisköztség közigazgatását rá nem bízánk.

A másik oldalon azonban rá kell mutatnunk arra, hogy a születési különbségeknek, előjogoknak s általában az arisztokráciának, bármennyi hibája van is, még mindig van akkora értéke s értelme, hogy azokat egyszerűen eltörölni még a hibák miatt sem szabad, melyek hiszen minden emberi intézménnyel egybe vannak kötve. Rá kell mutatnunk arra, hogy a nagy történelmi múltú nevek fényének fenntartása a nemzeti hagyományok folytonosságának s tiszteletének egyik értékes biztosítója; hogy bizonyos, a nemzet és a kultúra körül különbözőbb érdemeket szerzett családok előjogi helyzete ama családok legtöbb tagjában mégis elevenebben tartja fenn a nemzet és a kultúra iránti gondviselés fokozottabb kötelességének érzetét; hogy a haza érdekeit saját érdeküknek érző autochtón előkelőségek a legerősebb természetes ellensúlyozói a pusztá vagyoni súlyukkal érvényesülő pénzmágnásoknak, a hazafiúi eszmekörtől távol eső plutokrata parvenűknek s a nemzetközi tőke hatalmának, valamint a változó politikai áramlatok hátán felülkerekedő pártmagyságoknak is; hogy főleg monarchikus államokban a születési előjogokkal körülbástyázott s nagyobb vagyonnal, társadalmi nimbuszsal körített főnemesség kívánatos és természetes közvetítő réteg az uralkodóház és a nép között. Az arisztokrácia hibái elvégre bajosan többek és súlyosabbak a többi osztályok hibáinál s maga az arisztokrácia vigyáz arra, hogy ezek a hibák lehetőség szerint csökkentessenek.

Tény, hogy úgy nálunk, mint más országokban egészen a legújabb korig az arisztokrácia nevéhez fűződik igen sok kulturális alkotás s ha újabkori közéletünk vezető egyéniségeit nézzük, képzettség, rátermettség, tág látókör s jellemtisztaság tekintetében a főnemesség képviselői közt aránylag sok van, aki az átlagot messze meghaladja. Ez lehet részben éppen a kiváltságos körülmények eredője, a jobb nevelésből, a családi név méltóságának kényesebb őrzéséből, előkelő összeköttetésekéből stb. származó előny; de hogy megvan és előny, tagadhatatlan. A politikai téren szereplőkön kívül is vannak az arisztokráciának ragyogó nevű képviselői, férfiak és nők; hogy csak egyetlenegy említsünk: a körmendi herceg tüneményes emberbaráti s mecénási működése elképzelhetetlen volna nevének fénye s családi vagyona nélkül. Igaz, hogy ezek a nevékre méltó arisztokraták nem túlságosan nagyszámúak s talán a többség meglehetősen érdemtelen arra a nimbuszra és kiváltságos helyzetre, melyet élvez. Viszont szellemi és erkölcsi nagyságokat a parvenü-tőkenagyságok között viszonylag talán még jóval kevesebbszer találunk.

Mi ebből a végkövetkeztetés? Kinek van igaza? Hol a helyes középút, amely a két véglet előnyeit egyesíti?

Nézetünk szerint az arisztokráciának bensőleg meg kellene újulnia, hivatása érzetére jobban rá kellene ébrednie; de magában véve, főleg az áldemokrácia és a liberalizmus korában igenis szükség van bizonyos arisztokráciára s azért a születési előjogok egyszerű eltörlését végzetes hibának kell tartanunk. Éppen az áldemokrata liberalizmus korszakában lehetetlenség, hogy különböző társadalmi rétegeződés ne képződjék; a plutokrácia úgyis megteremtette már a maga külön «felső tízezreit». Ezek az újabb tízezrek ellensúly és vetélytárs nélkül fognak ránehezedni az alsóbb társadalomra, ha nincsenek született uraink, akik a mi fajunkból, a mi hitünkben s a mi történelmünkben valók. Rangok, nagyvagyonok, paloták, latifundiumok, kúriák és parádés kocsik mindig lesznek s akkor már csak jobb, ha Széchenyik, Hunyadyak és Zichyk ülnek bennük, mint Kohnok, Braunok, Schwarzok és Seifensteinek. A liberális rendszerből felvetődött nagyságok bűnei és bajai, legyünk ebben egészen nyugodtak, vannak oly súlyosak és bajhozók, mint mágnásvilágunk sajnálatos és kárhozatos gyengéi; azok vagyónának s fényének eredete pedig a nép szemében is százszor gyanúsabb, mint a történeti érdemek, amelyek alapján a nemesség vagyona összetevődött.

De amint az arisztokrácia fennmaradását kívánjuk, éppoly nyomatékkal kell sürgetnünk, hogy az előjogok élvezői legyenek is méltók előjogaikra s éljenek velük ne csak a maguk kényelmére, hanem elsősorban a közjó hasznára.

Főnemességünk férfi- és nőtagjai ne csak kiváltságos emberekként élvezzék az élet javainak bőségét, hanem a több-jog mellett több-kötelességet is ismerjenek el. Ne csak maguknak éljenek, ne sport, terefere, mulatozás és semmittevés közt töltsék el napjaikat, ne adják oda nevük fényét súlyos pénzekért kétes értékű plutokrata vállalkozások megfényesítésére, miáltal a nemzetőrlő kapitalisztikus szabadrablás eszközeivé alacsonyulnak, hanem váljanak a hazai kultúra és népjólét ragyogó jellemű apostolaivá.

A magyar főnemesség különös feladatai volnának: a mezőgazdaság okszerű fejlesztése, mintagazdaságok létesítése, ezeken példászerű szociális és népjóléti intézmények szervezése, közerkölcsi és vallásos, kulturális és hazafias mecénásság.

A főnemességnek magának is látnia kell, hogy kiváltságos helyzetét s vezető szerepét a jövőben csakis egyéni kiválóság, az előjogokkal egybekötött kötelességek mélyebb átértéke s az eddiginél sokkal hívebb gyakorlása révén tarthatja meg. A főnemesség tehát maga vegye kezébe reformját s indítson mozgalmat a maga regenerálására. Gondoskodjék róla, hogy a magyar főnemesség ellen felhozott jogos panaszok tárgyaltanoknak bizonyuljanak, hogy a hazafias érzésű mágnásság megvetése és bojkottja kísérje azt a főurat, aki tovább is csak önzésének s élvezetvágyának élne. A főnemesség ne fogadja el a tömjénezetést, mely úgyis

mindkevésbé lesz őszinte, ha csak a családi név fénye mellett az egyéni, lelki nemességnek is nem szól az. Ne iparkodjék veszni indult nimbuszát azáltal tatarozgatni, hogy felsőbb lényként lép föl esetleg tehetségesebbekkel s érdemesebbekkel szemben is és üres fejre valló rideg gőgben keres szurrogátumot az igazi nagyságnak kijáró tisztelet helyett. Az emberekben s különösen bennünk, magyarokban, minden demokratizmus mellett is mélyen bennrejlík a hajlandóság, hogy az urat úrnak, a főurat főúrnak ismerjük el; hiszen még a legdemokratikusabb alakulatok és kezdeményezések is szeretnek egy-egy született arisztokratát állítani - legalább dísznek - a maguk élére. Jaj azonban, ha ez a dísz csak éppen dísz marad! Jobban az arisztokrácia nem áshatná meg a maga sírját, mintha úgy halad, ahogy az utolsó évtizedek folyamán haladt meglehetősen sok tagjában - lefelé.

ÖSSZEFOGLALÁS

A mondottak összefoglalásaképp a következőkben jelölhetjük meg a keresztény és nemzeti újjáébredés állandósulásának s nemzetünk újjáépülésének feltételeit.

1. Mindenekelőtt nyíltan s határozottan el kell ismernünk, hogy nemzetünk belső életének erkölcsi alapjául s irányító elvéül a keresztény világnézetet és erkölcsöt kell elfogadnunk, s hogy aki ezt az elvet megtámadja vagy mellőzi, nemzetünk erkölcsi újjászületését s egészséges fejlődését veszélyezteti.

2. Nem fogadhatjuk el s amennyiben eddig uralkodó elv volt, ettől az uralomtól meg kell fosztanunk a világnézeti és gazdasági liberalizmus elvét: a gyakorlati atheizmust, az evangélium szellemének mellőzését, az örök keresztény erkölcs törvénnyel való nemtörődést s helyükben a progresszió, emberi haladás és hasonló kétértelmű jelszavak egyoldalú kultuszát. Hitre nem kényszerítünk senkit, de a keresztény kultúra és erkölcs elvét ebben az országban mindenki respektálni legyen köteles.

3. Éppúgy nem fogadhatjuk el s nem részesíthetjük semmiféle jogban vagy védelemben azt az álszocializmust, mely az osztálygyűlölet alapján áll, az állam- és kultúraellenes marxi doktrínák járszalagján vezeti a hiszékeny tömegeket s valójában nem egyéb zsidó és nemzsidó demagógok hatalmi törtetésénél.

4. A keresztény és nemzeti gondolatot hathatós védelemben kell részesítenünk. Nem szabad megengednünk, hogy egyesületek alakuljanak s működjenek, sajtótermékek terjesztessenek, gyűlések s beszédek tartassanak, melyeknek alig leplezett célja az, hogy a keresztény és nemzeti eszmék a gyűlöletszítás, gúny és rágalom fegyvereivel diszkreditáltassanak, hogy a nekik kijáró tisztelet s népszerűség tönkretéssék s ilykép a nemzet legbecsesebb erkölcsi erőinek legtermészetesebb forrásai betapasztassanak.

5. Hasonlóképp meg kell védeni a vallásos, erkölcsös és hazafias oktatást az egész vonalon. Közoktatásügyünkön annak a szellemnek kell végigleengnie, amely minden vak sovinizmustól és vallási türelmetlenségtől menten, de annál elevenebben és céltudatosabban neveli rá a nemzet fölserdülő ifjúságát fel egészen az egyetemekig, a vallásos és hazafias eszmék kultuszára. S mivel ezt a vallásos és hazafias nevelést a dolgok természete s a múltak tanúsága szerint leghatékonyabban a hitvallásos iskolák tudják eszközölni, a hitvallásos iskolákat az államiakkal teljesen s minden tekintetben legalábbis egyenrangúakká kell tenni, az utóbbi évtizedek folyamán a liberális korszellem hatása alatt hitvallásos jellegüktől megfosztott iskolákat és intézményeket eredeti jellegükbe vissza kell helyezni, az állami és községi elemi- és középiskolákat ott, ahol a helybeli vagy környékbeli lakosság túlnyomó részben egyazon hitfelekezethez tartozó, e hitfelekezet jellegével kell felruházni; az egyházi és állami felügyeletet és igazgatást az összes iskolákban megfelelően s minden keresztény egyházra nézve egyenlően szabályozni. A tanerők megválasztásában s alkalmazásában nemcsak az értelmi kvalifikációra, hanem az erkölcsire is különös tekintettel kell lennünk s a megbízhatatlanokat a nevelőmunkából kizárnunk.

6. Védelembe kell venni a keresztény egyházak intézményeit, vagyonát és képviselőit. Nem szabad megtűrni hogy a destrukció ezen a ponton, kerülő úton, de kényelmesen befurakodjék a keresztény egyházak beléletébe s azt annál eredményesebben gyöngíthesse, mert támadása látszólag nem az eszmének, hanem a könnyebben sebezhető egyéneknek és intézményeknek szól. Nemcsak a félreérthetetlen vallássértés, de minden oly támadás is, főleg a sajtó terén, hivatalból üldözendő, amelynél mint voltaképpeni cél a keresztény eszmék s intézmények

gyengítése, képviselőik gyűlöletessé tétele s a keresztény és nemzeti törekvések akciószabadságának gúzsba kötése állapítható meg.

7. De gondoskodnunk kell arról is, hogy a keresztény és nemzeti állam hivatásos képviselői csakugyan keresztény és nemzeti szellemben teljesítsék kötelességeiket s ne az egyéni érdek és törtetés, hanem csakugyan a rátermettség és alkalmasság legyen a döntő szempont a közélet bármely pontján való érvényesülés kérdésében. A protekciós-rendszer kiirtása éppoly kötelező, becsületbeli elv legyen, mint akár a hazafiasság vagy egyéni integritás. Bélyegezzük meg a protekció-kérést és protekció-elfogadást, amennyiben nem merőben tárgyi alapon történik, éppúgy, mint ahogy a sikkasztást és panamázt megbélyegezzük. Éppúgy irtsuk ki az egyéni és párttörtetést is a közéletből, legalább addig a fokig, hogy tekintsük beteg és hazafiatlan dolognak, ha nagy nemzeti kérdések háttérbetolásával ezek a kérdések, egyéni és pártveszekedések töltik ki parlamenti, kommunális és sajtóérdeklődésünknek jelentékeny részét. Sújtsa közmegvetés azokat, akik pozitív munka, szociális reformok, a kulturális fejlődés szorgalmazása s hasonló helyett túlnyomóan egyéni s pártvitákat folytatnak; ilyeneket a közvélemény ne engedjen nimbuszra s érvényesülésre vergődni; helyettük az alkotó s eredményeket létrehozó munka embereit, tehetséges, képzett és lelkiismeretes embereket emeljünk mindenütt megfelelő pozíciókba.

8. Az állam keresztény és nemzeti jellegének megfelelően s a destrukció újabb uralomra vergődésének megakadályozása érdekében gondosan kell őrködnünk azon, hogy keresztény és nemzeti szempontból megbízhatatlan, vagy egyenesen kompromittált elemek a közéletben semmiféle bizalmi pozícióba ne jussanak; sem a kül- és belpolitikai téren, sem az ország gazdasági vagy kulturális életének irányító helyein. E szempont szerint kell revideálni az összes fontosabb bizalmi állásokat s vizsgálat alá venni azok betöltőit. (Minisztériumi osztályok, egyetemek, akadémiák, középiskolák, színházak igazgatása, adóhivatalok, munkásbiztosító-intézetek, állami vagy államilag támogatott ipari, kereskedelmi s pénzügyintézetek, könyvtárak stb.)

9. Legszigorúbban kell megrendszabályozni azokat a köz- vagy magánintézményeket, melyek a nemzet közérkölciségére jelentékeny hatással vannak; revideálni s az alkalmatlanoktól megvonni az italmérési, mulató- és mozi-engedélyeket; kérlelhetetlenül elfojtani a pornográfíát; a lehető legszűkebb keretek közé szorítani a prostitúciót s az alkoholizmust; nemcsak az ifjúság, hanem a felnőttek számára is erkölcsvédő, nevelő, felvilágosító intézményeket létesíteni. Minden eszközzel megkönnyíteni a korai házassodást s a leghathatósabb védelemben venni a családi életet, a nőt és a gyermeket. Nemcsak a tulajdon, hanem az erkölcs elleni vétéseket is legszigorúbban kell büntetnünk - szemben a liberalizmus egyoldalúságával, mely a közérkölcseben alig látott nemzeti érdeket s úgyszólván csak a vagyont és a kereskedelmet jogain örökösödött éberben.

10. Minthogy egészséges nemzeti, erkölcsi és kulturális életről csak ott lehet szó, ahol a társadalom túlnyomó része általános anyagi jólétnek örvend s viszont az általános pauperizmus minden magasabb életérdek érvényesülését akadályozza s anarkiára, erkölcsi lenyomorodásra és forradalmi lázra vezet, azért a keresztény és nemzeti reformmunkának mindenekelőtt erős és egészséges szociálpolitikában kell megnyilatkoznia. A keresztény pártoknak szociálpolitikai programjuk megvalósításával nem incidentaliter s mellesleg kell foglalkozniuk, vagy azt egyáltalán csak kortestémának tekinteniök, mint ezt az előbbi liberális pártok nagyrészt tették, hanem erejük s munkájuk kilencven százalékát ennek a programnak, a nagy keresztény-szociális reformprogramnak részletes kidolgozására és teljes végrehajtására kell fordítaniuk. Ami eddig a magyar közéletben utolsó volt, annak kell ezentúl legelsőnek s legtöbb figyelmet, erőt és időt felölölő feladatnak lenni s mivel nagystílusú keresztény szociálpolitikásaink alig vannak, a szociálpolitika elméleti s gyakorlati kérdéseinek tanulmányozására az eddiginél

lényegesen több gondot kell fordítanunk. Miképp vezessük ki országunkat a gazdasági és pénzügyi végveszélyből - miképp szorítsuk kellő mederbe a liberális-plutokrata gazdálkodást, - miképp teremtsünk erőteljes, vagyonilag jól szituált középosztályt, - miképp emeljük be ebbe a vagyonilag jól szituált középosztályba a tisztviselői kart, a lateinereket, a tisztteket, a munkásokat, - miképp oldjuk meg a városainkban, de főleg külvárosainkban borzalmas erkölcsi károkkal fenyegető lakáskérdést - nevezetesen a tisztviselői és munkáslakások kérdését, - miképp tegyük lehetővé elszegényedett keresztény ifjúságunkra nézve a magasabb tanulmányok végzését, - miképp neveljük rá a keresztény nép és intelligencia újabb nemzedékeit lukratív foglalkozásokra s pályákra, - miképp nyissunk a képzőművésziparnak, a háziiparnak, a gazdasági többtermelésnek új és új utakat, - miképp ejtsük meg a helyes földreformot a többtermelés biztosításával, - miképp mentesítsük népünket az uzsorától, az eladósodástól, az üzérkedéstől, - miképp szervezzük meg népünk gazdasági föllendülését szövetkezeti alapon, - miképp fejlesszük azokat a foglalkozási ágakat és vállalkozásokat, melyek még kihasználatlanul hevernek s amelyek nem egyes tőkéseknek, hanem elsősorban az apró emberek és családok tízezreinek hajtánának hasznot, - miképp terjesszük a gazdasági, háziipari, kereskedelmi ismereteket, - miképp fejlesszük a közegészségügyet, a csecsemővédelmet, a takarékoságot, - miképp mozdítsuk elő a vállalkozási kedvet, a kereskedelmi tisztességet, sokgyermekes családok fejlődését stb. stb.: mind olyan kérdés, amely gyakorlati jelentőség dolgában nagyon sok mégoly vitális közjogi vagy politikai kérdéssel - hát még házszabályvitákkal és pártversengésekkel - ugyancsak felér, amelyeknek megoldása keresztény erkölcsi és nemzeti szempontból egyaránt közérdek s amelyeknek nemcsak elintézése, de még csak kellő fölkészültségű tanulmányozása is bőven lefoglalhatná minden közéleti tényezőnk - kormány, országgyűlés, tudományos társulataink stb. - legtöbb erejét és figyelmét. E tekintetben nem szabad utánoznunk vagy folytatnunk a liberális és szocialista pártok taktikáját, amelyek ezek mellett a kérdések mellett állandóan elsiklottak s merőben hatalmi politikát űztek; közben pedig sajtójukban beérték az izgatással - a «feudális» és «klerikális» Magyarország ellen. Igazi keresztény és nemzeti szociális reformokat kell teremtenünk; a keresztény gondolat és a nemzeti eszme, ha őszintén értelmezzük, egyénlőképp ezt sürgetik a kulturális program mellett legelső helyen.

* * *

Ahhoz azonban, hogy mindez létre is jöjjön, lelkes, önzetlen, fáradhatatlan s hozzáértő emberek kellenek s ilyen emberekben, sajnos, éppen nem vagyunk gazdagok. Kevesekben él az a szent elhatározás, hogy önmaguk, tudásuk s munkaerejük teljes latbavetésével dolgozzanak ott, ahol nem a saját, mindennapi kényelmük biztosításáról, hanem mások megmentéséről s boldogulásáról van szó. A liberalizmus e tekintetben is levizsgázott: amely mértékben eltértünk a kereszténységtől s annak elevenítő erejétől, ugyanannyira meg is fogyatkoztunk a Pázmány-, Zrínyi- és Széchenyi-ívású igazi, önzetlen, tettekes, lelkes és nagykoncepciójú hazafiakban. A liberális jelszó: hadd gondoljon mindenki a maga boldogulására, akkor lesz legboldogabb a társadalom maga is - szörnyű pusztításokban érvényesült e téren is. Ma mindenki egocentrikus életet él; a hivatalokban amerikáznak; az ország ügyei pártérdekek mögött lapulnak el; a kötelességtudás és a köz iránti őszinte érdeklődés, az önfeláldozó szeretet az ember- és honfitárs iránt néhány idealista kivételes előjoga. Mindnyájan szívesen megállapítjuk ezt - másokon; hogy önmagunkon végrehajtsuk a reformot, arra rendesen hiányzik belőlünk az önfegyelmzés s az erkölcsi erő. Éppen ezért van szükség mindenekelőtt több s őszintébb kereszténységre, még pedig nem a szavak, nem is csak az érzelmek, hanem az élet kereszténységére, amelynek a hitélet az alapja. Így indul ki s így vezet el a társadalmi és nemzeti reneszánsz útja ugyanonnan s ugyanoda: a kereszténységből kell kiindulnia s több kereszténységet kell teremtenie. Belső nemzeti megújulásunk titka rejlik ebben. Csodákat nem várhatunk: az építő munka nem zökkenésszerű, nem mutathat fel, mint a forradalmak,

pillanat alatt nagy eredményeket. Itt csak a kitűró, ernyedetlen s önzetlenül lelkes munkalassú küzdelme segít, amelyre hazafias érzésünkön kívül elsősorban a keresztény hit és erkölcsi öntudat ad erőt. Ezért minden igyekezetünkkel: társadalmi s politikai úton erősítenünk s támogatnunk kell az egyház léleknevelő, iránytjelző, kultúrát, morált és erkölcsi erőt érlelő munkáját.

A magyar nemzet újjáépítését a kereszténység belső megerősítésével, újjáélesztésével kell kezdenünk.

-&-